Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Viegas
Comment.
in
Apocalys.

VIEG.
in Apoc.

1606

7

II	
6	
598	

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

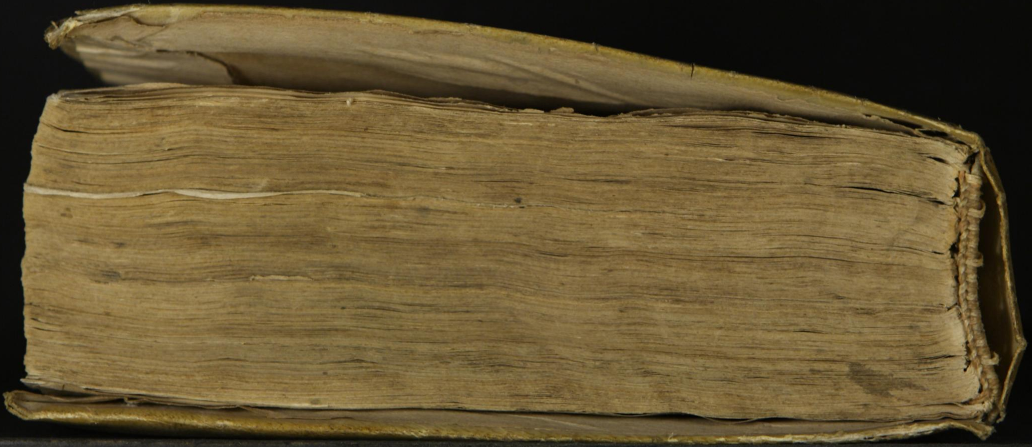

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

2. 6. 598.

2 S. 6

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

XL

VIEG. in

Apoc.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

COMMENTARII EXEGETICI IN APOCALYPSIN IOANNIS APOSTOLI,

NON MINVS ARDVARVM, QVAM VTILIVM Quæstionum definitionem continentes.

AVCTORE BLASIO VIEGAS
Lusitano Eborensi, Societatis Iesu, & Sacræ Theologiæ Doct. eminentissimo,

Ac publico sacrarum literarum in Eborensi eiusdem Societatis Academia Professore Primario.

CVM INDICE GEMINO: ALTERO INSIGNIVM *locorum Sacræ Scripturæ, qui toto hoc aureo opere explicantur: Altero rerum & verborum notatu dignissimorum.*

PERMISSV SVPERIORVM.

VENETIIS, M. DC. IIX.

Apud Societatem Venetam.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

ODOARDO FARNESIO

S. R. E. Cardinali Amplissimo.

BLASIVS VIEGAS SOCIETATIS IESV, Salutem, & Fœlicitatem.

LVCVBRATIONES *nostras in Apocalypsin Ioannis pluribus haud dubie refertam sacramentis, quam verbis, nunc tandem in lucem damus, sub luce tua, Odoarde clarissime. Sustinuimus opus, quoad licuit, & pluribus licet annis pressum, quam ille moneat, nec sic tamen in animo erat ancipiti iudiciorum aleæ committere. Arcebat à publico non vulgaris difficultas, quæ Iustini, Irenæi, aliorumque sapientissimorum hominum non tam exercuit, quàm fatigauit ingenia, vt illud de Ecclesia apud Zachariam apte mihi quadrare in Apocalysin videatur, quod eam Deus tanquam lapidem oneris cunctis ingenijs, vt illam cunctis populis posuerit, in quo extollendo omnium interpretum vires non sine lassitudine probarentur, ad instar sphæræ illius æneæ grauissimi ponderis, quam se Hieronymus Athenis iuxta simulacrum Mineruæ vidisse testatur, sciscitatumque de vsu accepisse, Athletarum in illa massa fortitudinem comprobari. Qui nos igitur sphæram magnitudine planè cælestem, pondere æneam, quæ vel ipsa specie, moleque plerosque alioqui robustissimos, vel à periclitandis in se viribus deterruit, vel*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

pertinaciter instantes in ipso nixu fregit, non dico in sublime suspendere, sed impellere tantum conaremur, qui non sumus vlla ex parte cum tantis Athlantibus conferendi? Cæterum diffidenti iam, ac pene desperanti illud subijt, etsi singulis tractatoribus inuictum sphæræ pondus non cederet; attamen, si vniuersi concurrerent, aliquantulum posse subleuari. Itaque non frustra nostram locari operam, si collectis in vnum superiorum interpretum viribus, nos simul adniteremur, nostrisque in sacram Scripturam ex diuturna eius, Patrumque lectione decerptis obseruationibus, reliquorum conatibus nonnihil adiumenti afferremus. Vt enim scitè dixit Diuus Augustinus, in hoc rerum genere, nec est maioribus inuidendum, nec de minoribus desperandum. Verum nec sic elabimur: cum enim ipsum per se opus obscurißimum iuxta sit, ac maximè Diuinum; habent ad manum Argi isti, qui non tam seruandis, quàm obseruandis alienis operibus excubant, quò poßint interpretem vel proiectæ audaciæ, quòd difficillima tentare; vel quòd sacratißima contingere ausus fuerit, insignis arrogantiæ criminari. Hæc vna nimirum causa, vt cæteræ abessent, satis foret, vt te Odoarde Cardinalis amplissime, hisce nostris Commentarijs patronum aduocarem, quippe qui viderem, sub isto antiquißimo tuo generis, nominisque splendore, securè posse tenebricosum opus sine audaciæ crimine prodire, & ad cælestia, Diuinaque mysteria sine insimulatione arrogantiæ aspirare. Sed alia sunt Odoarde, quæ cum dixero, mirum non videbitur, si homo Lusitanus, atque in Lusitania educatus, vbi tanta copia est clarißimorum Principum, Mæcenatem mihi, & patronum in Italia quæsierim. Vnum est gentis decus; alterum Religionis officium; illud nomine, hoc ipso cognomento præfers, vt iam neque Odoardus externus Lusitano homini, neque Farnesius alienus Societatis alumno censeri debeas. At enim, vt ab stemmate ordiar gentilitio, quis Odoardum cum audit, non statim recordetur Odoardi illius aui tui, Emmanuelis inuictißimi, ac felicißimi Lusitaniæ Regis filij, à quo Maria mater tua omnis memoriæ princeps, Deo sane auspice, procreata, & Alexandro Parmensi Duci, domi bellique spectatißimo Principi locata cum te edidit, Lusitaniæ Regno eximium decus, Italiæ cœlo splendidißimum addidit sidus. Quibus tu, Odoarde, parentibus minimè te indecorem, ac degenerem præbuisti. Miratur Italia, Romaque potißimum, quod tantum comita-

te,

te, suauitate morum, modestia, pietate, senili in ista ætate prudentia, omniumque pulcherrimarum virtutum splendore luceas: ego porrò mirarer potius, ni luceres, in quem tot, tantaque Regum, ac Principum maximorum t à quibus trahis originem, lumina non fortuitò incidant, sed certò iaciantur. Quid ni suspicere in te liceat non adumbratam, sed ad viuum expressam pietatis imaginem, quæ in Alfonso Henrico, regni Portugalliæ parente, auctoreque resplenduit, qui cum bellica virtute, rerumq; gestarum gloria nulli esset veterum Imperatorum secundus, nihil tamen vnquam gloriosius existimauit, quam Deum piè colere, opimaque illa spolia, quæ debellatis Regibus detrahebat, amplis Religiosorum cœnobijs exædificandis, templisq; sanè magnificis extruendis consecrare. Nil mirum liberalitatis in te micare lumina, qui in maioribus tuis numeres Regem Dionysium, tanta liberalitate Principem, vt cum inter Ferdinandum Castellæ, & Iacobum Aragoniæ Reges de ipso regnandi iure delectus arbiter, eius controuersiæ componendæ causam in Castellam, Aragoniamque iuisset, nullum vtriusque regni virum primarium prætermiserit, quin regia planè munificentia amplißimis muneribus exornauerit, ipsique Aragoniæ Regi magnam vim auri mutuam petenti, mutuam illam quidem dare renuerit; sed duplo tamen maiorem gratis donauerit. Et ne singulos Lusitaniæ Reges percenseam, cui admirationem inijciat tuum istud ardentißimum religionis, rerumque omnium sacrarum studium, qui paulo attentius contempletur solem illum Orientis Emmanuelem proauum, & Ioannem hoc nomine III. patruum magnum tuum, qui religionis ardore, amplificatione fidei, & in Romanam istam Sedem studio nihil vnquam antiquius habuerunt? Iam verò si habenda erat officij ratio, iniustè profectò facerem, si Farnesiorum familiam Societatis nostræ parentem, & altricem præterirem. Eam Paulus III. Pont. Max. gentis vestræ decus, ornamentumque singulare vix dum natam, Pontificio sinu peramanter excepit, & cum Apostolica auctoritate confirmauit, quasi paterna benedictione saluam, & incolumen esse precatus est; paulò post crescentem, augescentemque in dies benignus parens fouit; robustiorem effectam nouis amplificauit muneribus, ac Pontificijs, ijsque amplißimis facultatibus pro incredibili aduersum nos amore, propensioneque locupletauit. Non dißimili fuit in nos voluntate patruus tuus magnus Alexander Card. Farnesius, cui vt Paulum III. auum suum, Alexandrũ

quoque antea nominatum omni ex parte referret, idem tantum locus defuit: merita certè loco illo, & imperio digna, minimè defuerunt. Quam ille unquam nos ornandi occasionem prætermisit? Quam non rerum nostrarum quà gratia, quà auctoritate, quà opibus propugnationem, defensionemque suscepit? Itaque extare æternum voluit suæ erga nos voluntatis, & munificentiæ monimentum Romanum istud templum professæ domus, immensis à se sumptibus, & magnifico opere perfectum; quin ipsam quoque domum à fundamentis erigere cogitabat, nisi illum Deus dignum tanto Principe opus molientem morari amplius in terris noluisset. Quod tu opus, Odoarde, tibi, vt par est credere, Diuino consilio, & prouidentia reseruatum, cum pari animi magnitudine, singularique liberalitate modo aggrederis, conficiendumque suscipis. His itaque maioribus non satis duxisti in generis antiquitatem, & splendorem, virtutum omnium ornamenta succedere, nisi in amorem quoque, & voluntatem succederes; tamque ad viuum illos & natura, & affectu exprimeres, vt qui te videret, duos in vno Odoardo recordari posset Alexandros. Itaque nos cum amas, vere te Farnesium; cum ornas, geminum Alexandrum præbes. Quod ad me attinet, iniquus profecto essem, si Societatis alumnus tam assiduum, peramantemque Societatis patronum non adamarem, & aliquo grati animi, amorisque testimonio nostrum in te studium non ostenderem. Nec enim, quia id quod debebam, haud possem, debui id, quod poteram, prætermittere: eo vel maximè, quod non putaui Claudio Aquauiuæ Generali Præposito, ac Parenti nostro dignissimo quicquam me gratius facturum, quam si te, quem ille vnicè diligit, præcipuè colerem, suoque ac totius Societatis nomine nostram in te, tuosque voluntatem, vel hinc ex longinquis Lusitaniæ oris aperirem. Accipe igitur Odoarde clarissime hoc, qualecumq; est, nostræ voluntatis officium, exiguum per se licet, sed ex magno tamen amore, tuique obseruandi voluntate profectum, ex qua magni Principes potissimum solent oblata sibi munera, non ex rerum ipsarum magnitudine æstimare. Vale.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

FERNANDVS REBELLO SOCIETATIS IESV,

D.Theologus, & Academiæ Eborensis Cancellarius. Studioso Lectori Salutem.

BENE erat in prælo præsens opus, quod Blasius Viegas ex Societate nostra in Ioannis Apocalypsin summa cum diligentia per longum tempus apparauerat: cum præuertente Deo anchoræ iactum, præreptus nobis morte fuit immatura, nostro non solum, sed magno etiam literarum detrimento. Erat enim vir plane admirabilis, neque religione tantum, sed omnibus Christiani Doctoris numeris absolutissimus. Iudicio quidem peracri, ingenio acuto, linguarum peritia, insignis, & in Diuinis literis, vt qui maximè, versatus. Dedit luculentum veritatis huius testimonium Conimbricæ primum, Eboræ deinde, seu concionatorem ageret, seu Scripturarum interpretem. Testantur id demum palam quamplurima sacræ paginæ volumina, quæ faustis audientium acclamationibus, magnaque nominis celebritate vtrobique, præsertim in Academia Eborensi interpretatus publicè fuit. Eratque spes, fore, vt è tam feraci, fœcundoque solo vberiores in singulos dies fructus prouenirent: sed in tanto rerum incremento, quæ mors illum medio currentem cursu intercepit, eadem nobis spes illas ingentes, quas spectata eius virtus, spectatumque ingenium in omnium animis concitauerat, non sine magno doloris sensu præcidit. Ille quidem alacris, & meliori spe plenus ad superos, vt credi par est, ascendit, eorum suscepturus laborum præmia, quos tum concionando, tum Diuinas literas interpretando præclara non minus sanctitatis, quam sapientiæ testificatione per multos annos excepit. Nos spe nostra deiecti, vitæ ludibria, & humanarum rerum inconstantiam incusabimus. Quanquam si ad fructum illum, quem ex eius laboribus Lusitania percepit vniuersa, attendamus, affirmare iure possimus, sibi parum, nobis verò vixisse multum. Quæ tanta est, vt maior nulla sit, vel vno teste Platone, excellentissimorum Heroum laus, parum, sibi, multum verò reliquis vixisse. Solabitur etiam mæstum tanti viri desiderium, mærorem que aliqua ex parte leuabit è reliquis eius operibus hoc vnum, quod absolutum, & ad tectum, vt aiunt, fastigiumque perductum reliquit. Visum namque est Academiæ moderatoribus, præcipue verò Reuerendo admodum Patri nostro Generali Claudio Aquauiuę, vt in publicam literatorum vtilitatem excussum, ne fato occumberet eodem, communi hominum luce frueretur. In illius commendatione non est, quòd multus sim: qua sit ingenij subtilitate elaboratum; qua claritate conspicuum; quantum denique ex eo Diuini verbi præconibus extare possit emolumenti, lectorum facio iudicium,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

GLi Eccellentissimi Sig. Capi dell'Illustrissimo Cons. di X. infrascritti, hauuta fede dalli Sig. Reformatori del Studio di Padoua, per relation delli tre à ciò deputati, cioè del R. P. Inquisitor, del Circ. Secretario del Senato Zuane Marauegia, & di Domino Lucio Scarano Lettor publico, che nel libro de' Commentarij Exegetici nell'Apocalipsi di San Gio. Apostolo, del Padre Biasio Viegas Portughese Iesuita, non vi è cosa contra le leggi, & è degno di stampa, concedono licentia, che possi esser stampato in questa città.

Dat. die 20. Iulij 1602.

D. Zuane Marcello.
D. Piero Moresini. } *Capi dell'Illustriss. Conseglio di X.*
D. Piero Barbarigo.

Illustriss. Cons. X. Secretarius
Leonardus Otthobonus.

Facultas Prouincialis Societatis Iesu, in Prouincia Lusitaniæ.

EGo Christophorus à Gouuea Præpositus Prouincialis Societatis Iesu, in Prouincia Lusitaniæ, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre Claudio Aquauiua Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt Commentarij in Apocalypsin Beati Ioannis Apostoli, à Patre Blasio Viegas Doctore Theologo nostræ Societatis, & publico sacrarum literarum in nostra Eborensi Academia professore compositi, & eiusdem Societatis grauium, doctorumq; virorum iudicio examinati, & approbati typis excudantur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas sigilloque nostro munitas dedimus. Eboræ in nostro Collegio, decimosexto Kalendas Iulij, anni millesimi quingentesimi nonagesimi noni.

Christophorus à Gouuea.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

COMMENTARII EXEGETICI IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI.

AVCTORE

Blasio Viegas Lusitano, Societatis Iesu, Doctore Theologo, & publico sacrarum literarum in Eborensi eiusdem Societatis Academia Professore.

Vtrum liber Apocalypseos Canonicus sit, & à Ioanne Apostolo conscriptus.

1 SApienter in lib. de Præscriptionib. aduersus Hęreticos scriptum reliquit Tertullianus eo prolabi Hæreticorum præsumptiones, vt nolint agnoscere ea, per quæ reuincuntur, quasdamque idcirco Scripturas non recipere, & si quas recipiunt, adiectionibus, & detractionibus ad sui instituti dispositionem interuertere: quod Irenæus etiam libro 3. aduersus hęreses, Origen. in 2. cap. episto. ad Rom. D. Cyprianus lib. de vnitate Ecclesiæ, D. Augustinus lib. 7. de Genesi ad literam, Vincentius Lyrinensis de profana hæresum nouitate, alijque nobiles Patres adnotarunt. Nimirum cum Hæretici pondere, & auctoritate grauissima Scripturarum se premi sentiunt, & in suis nihilominus erroribus persistunt, eo per contradicē di libidinem venire coguntur impudentiæ, vt sacrorum librorum canitiem antiqua superiorum temporum successione venerabilem, impudenter contemnere, auctoritatemque omnium veterum Patrum consensione testatissimam impiè eleuare conentur. Eo consilio Manichæi Pentateuchum, imo & vniuersos veteris Instrumenti libros, vt Augustinus testatur libro de vtilitate credendi contra Manichæos ca. 2. & lib. 4. contra Faustum Manichæum, & Eusebius lib. 5. historiæ Ecclesiasticæ, c. vlt. alij Hæretici Euangelia, vt refert idem Augustin. lib. 2. Retractationum, cap. 16. alij omnes Pauli epistolas, vt ait Eusebius lib. 3. historiæ Ecclesiasticæ, cap. 27. Irenęus lib. 1. contra hæreses, c. 26. & Origenes in Psal. 82. alij epistolam Iacobi, alij alia sacra volumina minime ferenda temeritate reiecerunt. Non dissimili igitur audacia, quia videbant plurimas à se vel primum confictas, vel rursus ab inferis excitatas hæreses clarissimis Apocalypseos Ioannis testimonijs, quæ suis locis indicabimus, radicitus conuelli, eā omnino ex albo Canonicorum librorum expungere, atq; adeo à Ioanne Apostolo conscriptam negare ausi sunt: quam quam non defuere etiam ex Catholicis, qui Canonica libri auctoritate retēta, de auctore dumtaxat aliquādo dubitarunt. Et quidem quod attinet ad

Tertul. c. 17
Impudētia Hęreticorū ī reijciēdis libris canonicis.
Irenęus.
Origenes.
Cyprianus.
Augustinus
Vinc. Lyri.
August.
Eusebius.
Irenęus.
Origenes.
Qui Apocalypsim expūgunt à canone sacrorum librorum.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

auctoritatem, eam negarunt Marcioni-
Tertull. ſtæ, quemadmodum refert Tertullianus
lib. 4. contra Marcionem: & Theodotia
Epiphan. ni, ſicut tradit Epiphanius hæreſi quin-
quageſimaprima, & quinquageſima
quarta: Alogi, ſiue Alogiani, vt refe-
Philaſt. runt Epiphanius, Philaſtrius, & Augu-
Auguſt. ſtinus, quos imitati ſunt ſuo more no
ſtri temporis Hæretici, in quibus eſt Lu
therus, Brentius, & Kemnicius, contra
Didac. Paiua. quem diſputat Didacus Paiua lib. 3. de
fenſionis fidei Tridentinæ. Ex Catholi-
cis vnus Caius antiquus auctor in Hæ-
reticorum fuit ſententiam Apocalypſim
a Cherintho inſigni Hæretico fuiſſe
Euſeb. Cæſ. compoſitam, vt auctor eſt Euſeb. Cæ-
ſar. libro 3. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, capit.
vigeſimooctauo. Fundamentum huius
erroris fuit, quia auctor huius libri no-
men ſuum ſolicite inculcat, quod alie-
num eſt, inquiunt, a conſuetudine ſcri-
ptoris ſacri.

2 Quod vero attinet ad auctorem, præ
De autore libri qui dubitauerint. ter Caium prædictum, qui Cherintho
librum adſcripſit, Dionyſ. Alexandriæ
Epiſcopus apud Euſebium libro 4. hiſto
riæ Eccleſiaſticæ, cap. 24. & 26. & lib. 7.
c. 23. de auctoritate libri non dubitans
de auctore tamen dubitauit, num vi-
delicet eſſet Ioannes Apoſtolus, an alius
quidam Ioannes Presbyter. Coniectura
eius ea fuit, quia in Græcis codicibus au
ctor non Ioan. Euangeliſta, ſed Ioannes
Theologus nominatur.

3 Cæterum librum hunc Canonicum
Apoc. & liber canonicus, & à Ioãne Apoſtolo cõſcriptus. eſſe, & à Ioanne Apoſtolo conſcriptum
conſtans fuit totius antiquitatis ſenten-
tia. Etenim vt Canonicum, & Io. Apo-
ſtoli nomine citarunt omnes veteres Pa
tres tam Græci, quam Latini, Dionyſius
Dion. Areo pag. Areopagita cap. 3. Eccleſiaſticæ Hierar-
chiæ, Iræneus li. 5. aduerſus hæreſes Va-
Ireneus. lentini prope finem, Iuſtinus Philoſo-
Iuſtinus. phus, & Martyr ĩ dialogo cum Trypho
Hippol. ne, Hippolytus de conſummatione mũ
Tertull. di, Tertullianus lib. 4. contra Marcionẽ,
D. Hilar. & in Scorpiaco aduerſus Gnoſticos, D.
D. Athan. Hilarius præfatione ĩ Pſalmos, D. Atha
Clem. Ale. naſius in Synopſi, Clemens Alex. lib. 2.
Origenes. Pœdagogi. c. 12. Origenes eius diſcipu
D. Cypr. lus homilia 7. in Ioſue, & hom. in Pſal.
D. Epiph. 1. D. Cyprianus li. de exhortatione mar
tyrij, c. 3. Epiphanius hæreſi quinquage
ſimaprima, quinquageſimaquarta, &

76. Ruffinus in expoſitione Symboli, D. *Ruffinus.*
Io. Damaſcenus lib 4. fidei Orthodoxæ, *Io. Dam.*
cap. 18. D. Ambr. in Pſal. 40. Euſebius in *Ambroſ.*
Chronicis, Dionyſius Alexandrinus a- *Euſebius.*
pud Euſebium lib. 4. c. 24. & 26. & lib. 7. *Dio Alex.*
c. 23. D. Chryſoſtomus homilia 3. in Pſ. *D. Chryſ.*
91. D. Auguſtinus tractatu 36. in Ioan- *D. Aug.*
nem, & libro 2. de doctrina Chriſtiana,
c. 8. D. Hieronymus in epiſtola ad Pau *D. Hieron.*
linum, & in epiſtola ad Dardanũ de ter-
ra promiſſionis, Diuus Iſidorus libro 6. *D. Iſidor.*
Etym. c. 1. Innocentius Primus epiſt. 3. *Innocen.*
ad Exuperium Toloſanum, Gelaſius in *Gelaſius.*
canone de libris Canonicis: è quibus Iu
ſtinus, & Irenæus Apocalypſim ſuis
commentarijs illuſtrarunt, quemadmo
dum teſtatur D. Hieronymus lib. de vi-
ris illuſtribus in Ioanne. Eandem veri-
tatem definiuit Concilium Ancyranũ *Conc. Anc.*
ante mille, & ducentos annos, Canone
vltimo, quod fuit approbatum in ſexto
Concilio generali, Concilium Toleta- *Conc. Tol.*
num quartum Canone 16. denique Tri- *Conc. Trid.*
dentinum, ſeſſ. 4.

Prior Hæreticorum calumnia ex im- 4
periria proficiſcitur. Quis enim neſcit *Refelluntur*
Hieremiam ſæpiſſime nomen ſuum in- *ſophiſmata*
culcare, & Danielem à c. 7. pene ſingu- *Hæreticorũ.*
lis verſibus repetere, *Ego Daniel.* Quod
ſi nõ fecit in Euangelio Ioannes, id cau
ſæ fuit, quia ibi hiſtoriam, non vaticinia
ſcribebat. Poſterior etiã facilè reijcitur
ex eo, quod Ioannes non ſemper Apo- *Io. Apoſt.*
ſtolus, aut Euangeliſta, ſed per antono- *per excellentiam*
maſiam, ſiue excellentiã Theologus ap *Theologus.*
pellatur. Sic enim eum appellarunt Dio
nyſius Areopagita ad eũ ſcribens, Hip *Dion. Areo pag.*
polytus Martyr oratione de conſumma
tione ſeculi, Epiphanius hæreſi 51. Cy- *Hipp. mar.*
rillus Alex. lib. 3 de Trinitate, Cyrillus *Epiphan.*
Hieroſolom. Catech. 12. D. Athanaſius *Cyrill. Ale.*
in oratione contra idola, D. Chryſoſt. *Cyril. Hieroſol.*
proœmio in Pſ. 37. Suidas in Ioanne, &
alij. Iam vero quod Caio homini Catho *D. Athan.*
lico in mentem venerit Apoca. libri ma *D. Chryſ.*
ieſtatem Cherintho inſigni Hæretico ad *Suidas.*
ſcribere, demirari ſatis non poſſum. Nã *Cherinthi*
Cherinthi hæreſes illæ fuerant teſte Ire *hæreſeſque.*
næo lib. 1. aduerſus hæreſes, ca. 25. mun *Ireneus.*
dum non fuiſſe à Deo conditũ, ſed à vir
tute quadam ſeparata: Ieſum natũ mo
re hominũ cæterorum; ſed deſcendiſſe
Chriſtum in eum poſt baptiſmũ in ſpe
cie columbæ, Chriſtumque tempore

paſ-

passionis excessisse a Iesu. Itaq; Iesum, tantũ passum esse, & resurrexisse, Christum vero immortalem perseuerasse, &
Tertul. teste Tertul. lib. de Præscr. c. 48. Deum Hebræorum non Dominum, sed Ange-
Epiphan. lum fuisse; & teste Epiphan. hæresi 28. Christum adhuc non resurrexisse, sed resurrecturum simul cum alijs in die iudi-
Philast. cij: constat etiam ex Philastrio lib. de hæresib. c. 37. eum blasphemasse mart. & habuisse in honore Iudã proditorẽ.
Cherintihę reses confutantur ex Apocal. Perspicuum est aũt omnes huiusmodi hæreses nullo alio ex libro luculentius confutari posse, quàm ex li. Apocalypsi quemadmodũ suis locis indicabimus.

5 *Quo tempore Ioannes scripserit Apoc.* Quærat aliquis, num Ioannes Apocalypsim ante Euangelium scripserit. Pleriq; existimarunt Ioannem scripsisse Euangelium, cum exularet in insula Pathmo: ubi constat ex hoc 1. cap. cum prophetiæ spiritu afflatum, Apocalypsim literis mandasse. Ita sentiunt
Doroth. Dorotheus in Synopsi, *Athanas.* Athanas. similiter in sua Synopsi. *Niceph.* Nicephor. lib. 2. histor. cap. 42. & lib. 3. c. 9 & *Theoph.* Theophy. in præfatione super Euang. Ioãnis. *Quo tempore, & loco scripserit Euang.* Cæterum multò est probabilius Ioannem scripsisse Euangel. in Asia minori, & Ephesi, postquã fuerat reuersus ab exilio, atque adeo post iam scriptam Apocalypsim,
Epiphan. quæ sententia est Epiphanij hæresi 51.
Quo vitę suę anno. qui addit scripsisse Euangelium post annos nonaginta vitæ suæ, quod contigit
Beda. triennio ante obitum. Eadem est Bedæ sententia lib. de sex ætatibus mundi, & in præfatione super Euangel. Ioannis,
D. Hieron. & D. Hieron. lib. de viris Illustribus in
Dio. Areo. Ioanne: imo id videtur Dionysij Areopagitæ. Epist. 10. quæ est ad Ioãnem, vbi ei regressum ab exilio prædicit his verbis. *Ex Pathmi custodia dimittendus est liber & in Asiaticam terram reuersurus, illic q; perages boni Dei imitationes, easq; posteris trades.* quibus vltimis verbis videtur Dionys. Euangel. Ioannis indicasse. Deniq; potest probari ex vltimis verbis decimi capitis Apocalypsis, quæ sic habent: *Oportet* (inquit Angelus ad Ioan.) *te iterum prophetare gentibus, populis, linguis, & regibus multis.* Id quod perperã aliqui intelligunt de fine mundi, quo tempore existimant Ioannem simul cũ Enoch, & Helia venturum: qua de re fuse ad caput decimum disputabimus.

De libri Apocalypseos Nomine, Præstantia, Difficultate, Argumento, & Partitione.

APocalypsis nomen Græcũ 6
est, & reuelationẽ signifi- *Etymolog. Apocal.*
cat, a verbo ἀποκαλύπτειν, q̃ est reuelare, quia nimirũ Deus Ioanni, & per Ioannẽ Ecclesiæ reuelauit ea mysteria quæ hoc opere continentur. Porro καλύπτειν, idem est, atque obtegere: & quoniã præpositio ἀπὸ, apud Græcos sæpe absentiã, & remotionẽ significat, inde est quod ἀποκαλύπτειν, sit detegere, atque reuelare, vt Leuit. 18. *Turpitudinem patris tui, & turpitudinẽ matris tuæ nõ reuelabis,* Græce οὐκ ἀποκαλύψεις, Et Ps. 118 *Reuela oculos meos,* ἀποκάλυψον, eodemq. sensu vsurpatur ἀνακαλύπτω, vt Deut. 22. *Non accipiet homo vxorem patris sui, nec reuelabit operimentũ eius,* οὐκ ἀνακαλύψει. Et Isa. 47 *Reuelabitur ignominia tua,* ἀνακαλυφθήσεται. Ex verbo igitur ἀποκαλύπτω, deducitur nomẽ ἀποκάλυψις, quod nomen, (vt ait D. Hierony. in Comment. super 1. c. Epist. ad Gal.) *Proprium scripturarum est, & à nullo sapientium seculi apud Græcos vsurpatũ, vnde mihi,* inquit, *videntur quemadmodum in alijs verbis, q̃ de Hebræo in Græcum septuaginta interpretes trãstulerũt, ita & in hoc magnopere esse conatos, vt proprietatem peregrini sermonis exprimerent, noua nouis rebus verba fingentes, & sonare cum quid tectum, & velatũ, ablato desuper operimẽto ostenditur, & profertur in lucem:* vsurpatur in nomen sæpe, tum in veteri, tum in nouo testamento, illudq. vulgatus interpres, 1. ad Corin. 14. transferre noluit, sed vt erat Græcè reliquit, cum ita locũ reddidit, *vnusquisque vestrum psalmum habet doctrinã habet, Apocalypsim habet, i. mysteriorum reuelationem habet.* Præstantiam libri complexus est D. Hieronym. in Epist. ad Paulinum, cũ dixit; *Apocalypsis Ioannis tot habet sacramenta, quot verba; parũ dixi, pro merito voluminis laus omnis inferior est, in verbis singulis multiplices latet intelligentia.* Dionysius Alexand. apud Eusebium, lib. 7. historiæ Eccle. cap 23. *Admirabile,* inquit, *in singulis capitibus re-*

Leu. 18. 7. *Ps. 118. 8.* *Deut. 22. 30.* *Isa. 47. 3.* *D. Hiero.* *ἀποκάλυψις, nomẽ propriũ scripturarum.* *1. Cor. 14. 26.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

CAPVT PRIMVM.

APocalypsis Iesu Christi, quã dedit illi Deus palam facere seruis suis, quæ oportet fieri citò: significauit, mittens per Angelum suum, seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi, quæcunque vidit. Beatus qui legit & audit verba prophetiæ huius, & seruat ea, quæ in ea scripta sunt: tempus enim propè est. Ioannes septem Ecclesijs, quæ sunt in Asia, Gratia vobis, & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt, & a Iesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ: qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum & sacerdotes Deo & patri suo, ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen. Ecce, venit, cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent se super eum omnes tribus terræ: etiam Amen. Ego sum A, & Ω, principium, & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Ego Ioannes, frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Iesu, fui in insula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, & testimonium Iesu, fui in spiritu in dominica die: & audiui post me vocem magnam, tamquam tubæ dicentis: quod vides, scribe in libro: & mitte septem Ecclesijs, quæ sunt in Asia, Epheso, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiceę. Et conuersus sum, vt viderem vocem, quę loquebatur mecum. Et conuersus, vidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis, vestitum podere, & pręcinctum ad mammillas zona aurea: caput autem eius, & capilli erant candidi, tamquam lana alba, & tamquam nix: oculi eius tamquam flamma ignis: & pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ar-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

COMMENTARIVM PRIMVM EXEGETICVM.

DE ANGELLO EPHESI.

Cur Episcopi Angeli appellentur?

SECTIO PRIMA.

1 QVoniam omnium ecclesiarũ Episcopi, ad quos de mãdato Christi scribit Ioannes, Angeli in his literis appellantur, eius appellationis nobis in vniuersum ratio reddenda est. Prima igitur ratio depromitur ex scientia, qua præstare debent: quemadmodũ docet Dion. Areop. lib. de cœlesti hierar. c. 12. quam rõnem cõplexus est Malac. c. 2. cũ dixit, *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legẽ requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* Quẽ locum sic interpretatur D. Hieronym. *Angelus, idest nuntius, Sacerdos Dei verissimè dicitur, quia Dei, & hominum sequester est, eiusque ad populum nunciat uoluntatem & idcirco in Sacerdotis pectore rationale est, & in rationali doctrina & veritas ponitur: vt discamus sacerdotem doctum esse debere, & praconem Dominica veritatis:* Quibus uerbis alludit Hieronym. ad locum illum Exo. 28. *Pones in rationali iudicij doctrinam, & veritatem qua erunt in pectore Aaron quando ingredietur coram Domino.* Doctrina ponitur propter scientiam, veritas propter synceritatem, ut nihil affingat, sed omnia sic tradat, ut a Deo accepit. Pro doctrina est Hebraicè, ארים Vrim, idest, illuminationes, quia magna sit oportet doctrina prælati, quæ omnes possit illuminare. Pro ueritate est תמים tummim, idest, perfectiones, quia magna debet esse in prælato perfectio, & integritas, tum vitæ tum etiam doctrinæ.

Dion. Areopag.

Præstẽt sciẽtia episcopi & sacerdotes.

Malac. 2. 7

Exo. 28. 30

In rationali doctrina & veritas cur ponerentur.

2 Secunda ratio est. Quia eorum est pacem inter Deum, & homines constituere, & Dei uoluntatem hominibus patefacere: quemadmodum dixit Hieronymus loco citato. Vnde est illud Esa. 33. *Angeli pacis amarè flebunt.* Quo etiam sensu dictum est 1. ad Timoth. 3. *Magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum gentibus:* vbi de communi fere expositione, Angelorum nomine Prælati, & prædicatores intelliguntur, quia Euangelij pacem nunciant. Vtrunque enim locum paulo ante citatum, de prælatis, & prædicatoribus intelligit Diuus Gregorius præter alios, libro 34. Moralium cap. 7. quemadmodum & sequentem, qui habetur Iob 41. *Cum subleuatus fuerit,* id est Diabolus *timebunt Angeli, & territi turbabantur. Extrema hic,* inquit Gregorius, *Leuiathan damnatio designatur, qua de hoc mundo per iram iudicij tollitur, qui nunc mira mansuetudinis longanimitate toleratur, tanto autem pondere terroris excutitur, ut sanctorum etiam prędicatorum fortitudo turbetur.*

Prelatorũ munus.

Esa. 33. 7.

1. ad Timoth. 3. 16.

D. Greg.

Iob 41. 16.

3 Tertia ratio. Propter castitatem quæ in Prælatis, & in omnibus sacerdotibus requiritur: quo sensu intelligendum est illud 1. ad Corinthios vndecimo. *Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago, & gloria Dei est, mulier autem gloria viri est; ideo debet mulier velamen habere super caput suum propter Angelos.* Vbi per *Angelos* quidam, Angelos custodes, qui præsunt hominibus, intelligunt. Ita Tertullianus libro de ve-

1. ad Cori. 11. 7.

Tertull.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

rum expectationem contineri suspicor; etenim vbi illum non intelligo, altiorem quendā sensum verbis inesse cogito, neq; de illis meo intellectu inquiro, & iudico, sed fide potius acquiescens sublimiora illa, quæ a me intelligantur etiam puto. Et hæc quidem Dionysius, qui tamē negauit Apocalypsim à Ioanne Apost. conscriptā, vt superius diximus, de eius auctoritate non dubitans. Rectè etiam Ioachimus Abbas de Flore hanc prophetiā omnibus aliorum Prophetarum vaticinijs anteponit: id quod tum ex auctore, qui supra pectus Domini in cęna recubuit, ex eoque tanquam ex perenni fonte sapiētiæ altissimam rerum diuinarum cognitionem hausit, tum ex visionum maiestate, ac splendore, quæ omnibus veterū Prophetarum visionibus antecellunt. Denique ex rerum ipsarum, de quibus agit, dignitate, poterat demonstrari, ex quo patet mirifica huius operis excellentia. Iam vero difficultas ex eo apparet, quod reliquorum omnium vatum prophetiæ iam ferè omni ex parte completæ sint, Ioānis vero vaticinia maiori adhuc ex parte supersint implenda: quare rectè à plerisque liber hic ille intelligitur, quem Ioannes vidit septem signatum sigillis Apoc. 5. vt eo loco fusè disputabimus. Libri materia est vniuersę Ecclesiæ à Christo fundatæ status, variaq; persecutionum genera, quas partim in sua prima origine perpessa est: partim etiam nunc patitur: partim denique ad finem mundi passura est: simulque eiusdem Ecclesiæ illustrissimæ victoriæ, ac triumphi. Quæ omnia idcirco referuntur, vt mali a vitiis deterreantur, boni vero ad perseuerantiā in bono excitentur, neque quicquid tandē acciderit, animum despondeant, sperantes fore, ut omnes has Ecclesiæ calamitates bona sempiterna consequantur. Denique quòd attinet ad partitionem, Beda præfatione sua in Apocalyp. in septem diuidit periochas, seu complexiones, in quarum prima post prefationem copiosam ad roborandam fidem fragilium, ac Domini passiones, posterioresque glorias enumeratas, similē filio hominis cernit indutum, qui commemoratis iis, quæ in septem Ecclesijs Asiæ gesta, vel gerenda sunt, generales totius Ecclesiæ luctas describit, & palmas, vbi sexto loco subijciēdos Ecclesię Iudęos, & tentationem vniuersi orbis futuram, seque promittit cito esse venturum. In secunda, descriptis in sede Dei quatuor animalibus, & viginti quatuor senioribus agnum videt apertis septem libri sigillis conflictus, & triumphos Ecclesiæ reserare futuros. Tertia. Sub specie septem Angelorum tuba canentium varios Ecclesiæ describit euentus. Quarta. Sub figura mulieris parturientis, & draconis eam persequentis eiusdem Ecclesiæ labores, & victorias aperit. Quinta. Per septem Angelos septem plagis nouissimis terram perfundit. Sexta. Damnationem meretricis magnę complectitur. Septima, & postrema, vxoris agni de cœlo descendēntis ornatum ostendit, elegantiam etiam, atque pulchritudinem admiratur.

Operis difficultas.

Libri argumentum quod.

Beda.

Partitio Apoc. in septem quasi membra.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

COMMENTARIUM PRIMUM EXEGETICUM.

De explanatione Præfationis Ioannis.

Explanatio illorum verborum: *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.*

SECTIO PRIMA.

1 MOre prophetico Io. à Diuina reuelatione vaticinia sua grauissimis verbis auspicatur, cum ait: *Apocalypsis* seu, *Reuelatio Iesu Christi quam dedit illi Deus.* Sic namq; ferè Prophetę ad excitandum attentionem, commendandamq; suorum operum auctoritatê prę fari solent, ad ea se, quæ mandare literis instituunt, non rationis humanæ præsidijs, & naturalis contemplationis virib. sed Diuino plane instinctu, & afflatu puenisse, atq; adeò illa omnia non vt hominum inuenta, dogmataque philosophica, sed tãquam Diuina placita, atque decreta accipi oportere. Est nihilominus inter illos in loquendi modo discrimen: quidam enim Visionem suã, alij visiones Dei, alij Librum visionis appellant: alij factum ad se verbum Domini, quod communius est, in vestibulo statim suorum operum enunciant. Sed nemo sane grandius, nemo sublimius, quã Ioannes, præfatus est, qui opus hoc non Apocalypsim suam, sed Apocalypsim Iesu Christi nuncupauit: quanto enim Christus omnibus omnino Prophetis magis excellit, tantò est nobilius, atque præstantius opus aliquod reuelationem Iesu Christi, hoc est Iesu Christo factã, quã visionem Esaiæ, hoc est, Esaiæ ostensam, aut verbũ Dñi ad quempiam aliũ ex Prophetis factum appellare. Nam quod hoc loco Apocalypsis Iesu Christi non significet Apocalypsim, siue reuelationem à Christo factam Ioanni, quod aliquis fortasse putauerit, sed potius ab ipso Patre factam Christo, vt est côis sententia, ex verbis consequentibus exploratum est, cum subiungitur: *Quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.*

Vaticinia nõ hominũ inuenta sed Dei placita.

Apocalypsis est reuelatio Christo facta, ideoque præstantior cæteris vaticinijs.

2 Necuero mirum, si Ioannes illa.s.mirabilis aquila, quam olim Ezech.c.1 cæteris animalibus eminere conspexit, *Et facies*, inquit, *aquilæ desuper ipsorum quatuor*, pennis librata sublimibus multo altius, quam reliqui omnes Prophetæ sua vaticinia ordiatur: cũ etiam multo sublimius, quam reliqui Euangelistæ, qui sapiẽtiæ magnitudine excelluere Prophetis, in Euangelio conscribendo sese leuissimis alis extulerit, & ab ipsius Diuini verbi in altissimo, & penitissimo Patris sinu residentis æternitate, Diuinitateq; Euãgelium inchòauerit: *In principio erat Verbũ, & Verbũ erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Quid porrò non sublime, nõ excellens ab illius ore prodire potuisset, qui in ipso Iesu pectore, in quo erãt omnes thesauri Diuinæ sapientiæ reconditi, in vltima illa cęna recubuit, indeq; altissimam Diuino beneficio cognitionẽ hausit. Tunc nimirum, vt Petri Damiani sermo.1. de excellentia Ioannis Euangelistæ verbis vtar, supereminentem diuinæ scientiæ celsitudinem diuinitus illustrata mente concepit, cum in sacro sancto mysticæ cęnæ conuiuio supra pectus recubuit Redemptoris. Et quia in pe-

Ezech. 1.11

Ioannes vt euãgelistis, sic prophetis eminentior

Petr. Dam.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

denti: & vox illius tamquam vox aquarum multarum: & habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem, & de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat: & facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua. Et cum vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tamquam mortuus. Et poſuit dexteram ſuam ſuper me, dicens: Noli timere: ego ſum primus & nouiſſimus: & viuus, & fui mortuus, & ecce, ſum viuens in ſæcula ſæculorum, & habeo claues mortis, & inferni. Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc. Sacramentum ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea ſeptem ſtellæ, Angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum. & candelabra ſeptem: ſeptem Eccleſiæ ſunt.

Hypotheſis, ſiue Argumentum capitis.

Tripartitò diſtribuitur. In prima parte commendatur vniuerſum opus. In ſecunda, apponitur ſalutatio, vbi inſeritur honorifica Chriſti mentio. In tertia, declaratur totius libri quaſi ſubiectum, id eſt, Eccleſiæ perſecutio, & ſecuritas ſub typo ſeptem Candelabrorum aureorum, in quorum medio apparuit ſimilis filio hominis diuinam maieſtatem præſeferens.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Ex Christi pectore quã ta hauserit Ioan. pectore Iesu sunt omnes thesauri sapiẽtiæ, & scientiæ reconditi, ex illo cœlesti gazophylacio summam traxit, vnde nostræ paupertatis inopiã copiosa liberalitate ditauit. Ex illo, inquã, nobis ærario *Pectus Christi cœleste ærarium.* diuitiarum copias attulit, & in cõem totius mundi salutem bene prodigus erogauit. Imo super fontem perennis vitæ recubuit, vt ipse tunc semper manantia fluenta Diuinæ doctrinæ hauriret, & eadem nobis postmodũ præfixo certi temporis articulo propinaret: magnus videlicet *Ioannes paradisi fluuius.* paradisi fluuius, qui ex principali sui fontis origine profluens & vberiori cœlestium charismatũ inundatione procedens squalentia deserta humanarum mẽtium irrigat, & ad proferenda bonorũ operũ tanquã nouarum frugum germina vberrima fertilitate fœcundat.

3 Suboritur tamen hoc loco illa dubitatio, quo sensu Ioannes hoc opus Apocalypsim, siue Reuelationem Iesu Christi, hoc est, Iesu Christo factã inscripserit? *Quomodo potuerit reuelatio Cristo fieri.* Cum enim Christus & quatenus Deus ex omni æternitate, & quatenus homo à primo vsque sui conceptus articulo perfectissima rerum omnium cognitione fuerit cumulatus, plane videtur tot, tantorumque mysteriorum, quæ hoc volumine comprehẽduntur, Apocalypsim, siue Reuelationem ei de nouo fieri minimè potuisse. Qua quidem in re illud ĩ primis est pro certo statuendum, non esse hoc loco sermonẽ de Christo, vt Deus est: sic enim nihil ei potuit reuelari. Quamquã enim ẽt, vt Deus est, scientiã rerum omnium à Patre habeat: ea tamẽ cognitio nullo pacto Apocalypsis, siue *Quid sit reuelatio.* Reuelatio appellari potest, cum reuelatio comparatione eius, cui fit, sit abscon ditæ, & occultatæ rei manifestatio: Christo aũt secundum Diuinam naturam nihil occultũ esse potuerit, quippe cui, vt Deus, conuenit per naturam clara, atq; euidens tametsi a Patre accepta cognitio. Vnde intelliges non secum cohære *Beda.* re expositionem Bedæ, cum sentire videtur hoc loco, cum dicitur, *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit ei Deus*, de Christo, vt Deus est, haberi sermonum, Ioannemq; more suo quæ Christi sunt, ad Patrẽ referre. *Cuius*, inquit, *reuelationem mysterij Ioannes more suo filij gloriã ad Patrem referens Iesum Christum à Deo percepisse testatur*. Itaq; videtur existimare, sicut Christus potestatem efficiendi miracula, doctrinamq; suam Patri, à quo illa per æternam generationem acceperat, tribuere consueuerat, veluti cum dicebat Io. 14. *Pater in me manẽs ipse facit opera*: & c. 7. *Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me*: ita etiã nunc Ioannem cognitionem rerum earum, quas hoc volumine cõplectitur, dicere Christum à Patre accepisse, vt Diuinã Christi scientiam per originem à Patre acceptam indicaret. Recte quidem ista dicerentur, si de Christi scientia, atque doctrina nomine scientiæ, doctrinæq; sermo haberetur. Verum cũ de Christi cognitione nomine reuelationis disserat, quæ Christo, vti diximus, secundum naturam Diuinam fieri nequaquã potuit: (siquidem ei per naturam nihil occultũ esse potuit, quod per reuelationẽ cognosceret) non est, cur ad rationem sempiternæ à Patre originis confugiamus, cũ nequaquam ista cohæreant, sermonem haberi de Christo, vt Deus est, & tamẽ aliquid ei fuisse reuelatum. Itaque exploratũ esse debet, sermonem esse de Christo, vt homo est: sic enim ei facta futurarum rerum ostensio iure optimo Apocalypsis, siue reuelatio dici potuit, quippe cuius humano intellectui secundum naturam spectato, aliquid occultum esse poterat, nisi diuino beneficio illustratus à Deo fuisset, & cumulatissima rerum omnium, quæ ad vniuersæ Ecclesię statum, administrationemq; spectabãt, cognitione perfectus: quanquam enim propter hypostaticam humanæ naturæ cum diuino supposito vnionem, secundum quandam eamque maximam conuenientiam, intellectui eius creato perfecta rerum cognitio debebatur, id tamen nihil efficit, quo minus ei factæ rerũ futurarum prænsiones Apocalypseos, & reuelationis nomine censeri debeant, siquidem vti diximus, eas non natura insitas, sed diuino munere ac beneficio acceptas habuit, quibus de potentia Dei absoluta carere potuisset.

Ioan. 14. 10
Ioan. 7. 16.

Apocalypsis seu reuelatio facta Christo, vt homo est.

4 Eo igitur constituto, sermonem esse de Christo, vt homo est, Lyranus ita nodum dissoluendum arbitratur, appellari hoc opus Apocalypsin, siue reuelationem Iesu Christi, non quòd ipsimet

Nodũ quo pacto soluat Lyran.

Christo

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Christo in propria persona facta fuerit, sed quia facta fuerit Angelo Christi personam sustinenti, Ioannemq; alloquenti, qui quoniam habitu ipso, dictioneq. Christum in hoc opere, nõ semel repręsentat, Christi quoque illustrem nomenclationem promeruerit: itaque Apocalypsis Iesu Christi perinde dictum esse, ac si diceretur, Apocalypsis Angeli personam Iesu Christi gerentis: itaque facile se expedit Lyranus cum Angelo Christi personam gerenti fieri de nouo potuerit multarum rerum ostensio, atq; reuelatio. Verum hæc Lyrani responsio cum ipso contextu manifestè pugnat: etenim Ioannes Christum ab Angelo, qui sibi loquebatur perspicuis verbis distinguit, cũ ait: *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere seruis suis, quę oportet fieri cito, & significauit mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni.* vbi cernis reuelationem primum factam dici Iesu Christo, deinde a Christo missum Angelum, qui de ijsdem mysterijs Ioannem instrueret: ex quo illud exploratum relinquitur, Iesum Christum hoc loco pro ipsomet Christo, non pro Angelo Christum repræsentante, accipiendum esse, ne vnum, & eundem Angelum seipsum mittere, absurde fateamur.

Responsio Lyrani non ꝓbatur auctori.

5 Alij aliter contentionem dirimere conantur: nos illud dicendum putamus, rerum earum, quæ hoc opere continentur, Apocalypsim siue reuelationem dici à Ioanne factam Christo, non quod eo tempore, quo hæc Ioanni mysteria ostendebantur, tunc de nouo à Patre Christo manifesta fierent, nec enim Christi scientia, atque cognitio, vllam vnquam successu temporis, accessionẽ recepit: sed quoniam in ipso primo suæ conceptionis articulo ea omnia Christo ostensa reuelataq; fuerunt, quæ ipse postea suo tempore per Angelum Ioanni in Pathmo exulanti aperiret, vt sit sensus, *Apocalypsis Iesu Christi*, hoc est, reuelatio facta Christo in primo suæ incarnationis momento, quam tunc illi dedit Deus, vt suo postea tempore, *Palam facere seruis suis, quę oportet fieri cito, mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni*: atq; hæc est omnium facillima, & maxime germana horum verborũ expositio.

Germana expositio auctoris.

Quando et quare reuelatio sit facta Christo.

6 Porrò quod subiungitur, *Quam dedit illi Deus, palam facere seruis suis*, Rupertus, Haymo, Ambrosius, Ansbertus, & alij ita accipiunt, vt *Quam*, positum sit pro *Qua*, vel secundũ *Quam*, & Græcè cum dicitur ἥν, subaudiatur præpositio κατὰ, quasi dictum sit καθ' ἥν, hoc est, secundum quam: itaque ille sit sensus, *Apocalypsis Iesu Christi, qua*, vel secundũ *quã dedit illi Deus palã facere seruis suis, quę oportet fieri cito.* Iuxta quam expositionem, verbum *Dedit*, non ad Apocalypsim referendum est, quam Deus dedisse Christo dicatur, sed pro voluit, aut cõcessit, vsurpandũ, quasi dictum sit, Apocalypsis Iesu Christi, qua Deus uoluit, vt ille seruis suis, quæ oportet fieri citò, palàm ostenderet. Videntur vero hi auctores in hanc venisse sñiam, qm̃ arbitrati sunt aptius ita necti contextum, & præterea duriusculam eam locutionem putabant, *Quam dedit illi Deus palam facere seruis suis, quę oportet fieri cito*: nec enim poterant intelligere vnde verba illa, *palam facere seruis suis*, congruenter pẽderent, nisi qua, pro quam legeretur. Sed non est cur vulgatam editionẽ corrigamus, aut præpositionem κατὰ subaudire oporteat: aptè enim omnia cohęrent, si Græcã loquendi formulã obseruemus, q̃ ita habet. ἀποκάλυψις ἰησοῦ χριστοῦ ἥν ἔδωκεν ἀυτῷ ὁ θεὸς δεῖξαι τοῖς δούλοις ἀυτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει: vbi τὸ δεῖξαι, hoc est, *palã facere*, Græcorũ consuetudine pro ad palã faciendũ, positũ est: sic nãq; illi infinitis verborũ vti solent, vnde illi aptissimus verborũ nexus sensusq; clarissimus relinquitur, *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus ad palam faciendũ*, seu *vt palam faceret seruis suis, quę oportet fieri cito*: sũt huius apud Græcos locutionis in sacris literis exempla quãplurima, velut Gene. 47. παροικεῖν ἐν τῇ γῇ ἥκαμεν, i. ad habitandum in terra venimus, Exo. 2. ἔπλησαν τὰς δεξαμενὰς ποτίσαι τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς ἀυτῶν, hoc est, impleuerũt canales ad adaquandũ oues patris sui & Ps. 18. ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν, hoc est, Exultauit vt gigas ad currendũ viã, & Io. 6. πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν, i. Quomodo potest hic nobis carnẽ suam dare ad manducan-

Ruper. *Haymo.* *Ambros.* *Ansbert.*

Editio vulgata defenditur.

Infinitis verborum quo pacto vtantur Gręci.

Genes. 47.

Idem illustratur exẽplis ex Gręco cõtextu.

Psal. 18. 6.

Ioan. 6. 32.

ducandum? Mitto sexcenta alia, quæ possem adducere. Ne quis verò existimet hanc loquendi formulam apud sacros tantum scriptores reperiri: eamq; idcirco non ita concinnam, & elegantẽ putet, *Homer.* audiat Homerum in Odyss. lib. 1. ἀλλ' ὅτε δὴ ἔτος ἦλθε περιπλομένων ἐνιαυτῶν, τῷ οἱ ἐπεκλώσαντο θεοὶ οἶκόνδε νέεσθαι, hoc est, verum cum reuolutis annis tẽpus illud aduenit, quo superi facto decreuerant, vt domum reuerteretur. Ex his liquido apparet rectè habere editionem vulgatam, cõtextum que aptissime cohærere.

Explicantur illa verba, *Quæ oportet fieri citò.*

SECTIO II.

Commemoraturus Ioãnes præcipuas Ecclesiæ persecutiones, præmittit his verbis, *Cito*, seu vt Græcè est, ἐν τάχει, idest, in celeritate, siue celeriter, eas & initium, & finem habituras, sic enim exponendum est illud verbum, *fieri*, hoc est inchoari, & finiri: idemque repetit paulò post, cùm subiungit, *Tempus enim prope est*, quod quidem eo pertinet, vt consoletur fideles, hortetur que ne animo concidant in laboribus vitæ præsentis, quia & ipsorum labores, & impiorum persequentium fœlicitas citò finientur.

Laborũ breuitas solatium laborantibus.

Ex quo iam ea oritur dubitatio, quomodo cito inchoanda, & finienda dicantur, quæ ad finem mundi euentura prænuntiantur. Constat enim Ioannem his verbis complecti vniuersum Ecclesiæ statum, à prima videlicet eius origine, vsque ad mundi finem decurrentis. Prima ratio ducitur ex incertitudine durationis mundi: cum enim incertum sit quanto tempore duraturus sit mundus, semper timeri possunt, quæ ad finem eius pertinent, quasi cito euentura.

Euentura ad finẽ mũdi cur semper timẽda.

Qua quidem in re errant plerique *Thalmud.* Rabbini Hebræorum Thalmudistæ, in quibus fuit Rabbi Helias in tractatu de Sabbatho, & in tractatu de Idololatria, & super Thalmud. in tractatu Senedrim *Genebrard.* (vt refert Genebrardus initio suæ Chronographiæ,) qui ausus est affirmare, mundum sex mille annis dũtaxat duraturum, motus leuissimis quibusdã coniecturis, quas cõmemorat Rabbi Isaac in *Rab. Isaac.* primũ caput Genesis. *Error circa mundi durationem.* Prima erat, quia primus versus Gene. sexies habet literã Aleph. quæ litera mille significat. Secunda, quia Deus sex diebus mũdũ fabricauit, & in septimo requieuit: mille aũt anni ante Deũ sunt tanq̃ dies hesterna, q̃ præterijt, psal 89. *Psal. 89. 4.* Et qđ mirabilius est, idem sibi persuaserunt grauissimi Pres, *Irenæus.* Ire. lib. 5. aduersus hæreses, c. 28. motus posteriori coniectura, D. Hilarius Can. *Hilarius.* 17 in Matth. ex eo qđ Christus fuit post *Huic errori* dies sex transfiguratus, in quib. sex die *qui faueãt.* bus vult sex mille annos figurari, quos gloria omniũ prædestinatorũ consequatur: Iustinus Philosophus, & martyr in *Iusti. mar.* quæstionibus ad Orthodoxos, quæst. 71. D. Hieron in expositione Epist. Psal. 8. *Hieron.* ad Cyprianum, & in Comment. super 4. c. Micheæ, Lactant. lib. 7. Diuinarum *Lactant.* institutionum, c. 14. motus eadem ratione, qua Irenæus, Gaudentius Brixianus *Gaudent.* tract. 10. de Lectione Euangelica: eandẽ opinionem refert D. August. vt verisimilem, *August.* lib. 20. de Ciuitate Dei, ca. 7 licet eã impugnauerit in Commentarijs super Psal. 6. & 89 & Episto. 89. Eandem refe *Galatinus.* runt, nec refellunt Galatinus, libro 4. de *Picus Mir.* Arcanis catholicæ veritatis, c. 20. Picus *Georg. Ven.* Mirandula lib. 7. Heptapli, c. 4 & Fran- *Hippol.* ciscus Georgius Venetus in sua Harmo *Cyrillus.* nia mũdi, cantico 3. tono 7 c. 7. Sex istis *Chrysost.* millibus annorum quingentos addide- *Germ. Cõst.* runt Hippolytus, Cyrillus, & Chryso *Augus.* stomus, vt auctor est Germanus Con- *Beda.* stantinop. lib. de Theoria rerum Eccles. *Psal 89.* Verum hęc sententia refellitur ab Aug *Incerta mũ* locis citatis, & à Beda in Psal. 89 ea po- *di duratio,* tissima, & vnica ratione, quòd Christus *vnde colligatur.* Dominus diem Iudicij occultissimum, & nulli cognitum esse docuerit Matth. *Matt. 24.* 24. & Actorũ 1. *Act 1.* Si autem post sex mille annos futurum esset iudicium, procul- *Pannon.* dubio quilibet homo annis computatis *Haymo.* posset eiusmodi diem certo designare. *Ansbert.*

Secunda ratio traditur à Pannonio, *Duratio* Haymone, Ansberto, & alijs in hunc *mundana* locum, quia videlicet totum tempus *æternitati* durationis mundi breuissimum est, si *comparata* cum æternitate comparetur, iuxta illud *instar vnius* Psalmi 89. *Mille anni ante oculos tuos, dici.* *tanquam dies hesterna quę præterijt.* Vnde *Psal. 89. 4.*

Paulus

Hebr.3.13. Paulus ad Hebræos 3. Totum tempus huius vitæ vsque ad finem mundi appellauit hodie, id est, vnum diem præsentē, illis verbis: *Adhortamini vos per singulos dies, donec hodie cognominatur*, idest dum durat vita præsens, vsque ad mundi finem. *D.Amb.* Id quod D. Ambrosius libro de fide resurrectionis probat ex eo, qđ *Mat 20.6.* Christus Dominus Matth. 20. vna die conduxit omnes operarios in vineam dicens: *Quid hic statis tota die otiosi? Mūdi tempora*, inquit Ambrosius, *annus vnus est, & quid mirum si annus vnus est, quando dies vna est.* Rē istam magis adhuc exaggerauit *Esa.26.20.* Esaias cap. 26. cum vniuersum tempus vsque ad iudicium, momentum appellauit illis verbis: *Abscondere modicū ad momentum, donec pertranseat indignatio*: sic enim locum intellexit *D.Hier.* D. Hieronymus in Commentarijs. Strictius adhuc locutus est Regius *Ps.89.4.* vates, cùm nihilum esse dixit, Psal. 89. Vbi post verba iam citata subiunxit: *Et custodia in nocte, quę pro nihilo habentur, eorū anni erunt*: vbi est sermo de vniuersorum hominū vita: est autem sensus, *eorū anni erunt*, ea quæ pro nihilo haben tur, videlicet, vt in Hebræo exponitur, tanquā somniū: hoc sensu, eorum anni pro nihilo reputabuntur, & veluti somnium præ fugacitate. illud autē quod præcessit. *Et custodia in nocte*, hunc effi cit sensum, hominum seu vitæ huius tempus est, hominum seu vitæ huius quæ celeriter desinunt. dum aliæ alijs succedunt, ducta similitudine à militia, in qua quaternæ sunt excubiæ tribus horis constantes.

Breuitas vitę humanę quibus comparetur.

Hūc etiam pertinet locus ille *Prou.8.31.* Prouerb. 8. *Ludens in orbe terrarum*: quanquam enim ex Hebræo nonnulli trasferant, *Delicians in orbe terrarum*, tamen de ludo prioprie sumpto exponitur à *Lyr.* Lyrano hoc sensu: Ludum faciens de orbe terrarum, duplici videlicet de causa, tum quia, vt ait Lyranus Orbis terrarum similis est ludo pilæ, quæ ab vno ad alium transmittitur, secundum quandam reuolutionem; regna enim, & imperia transfert Deus de gente in gentem: tum etiam quia instar ludi parū durabit.

Principatum item quibus.

Elegans quoque est in hanc sententiam illud Oseæ 10. *Ose. 10.7.* *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquæ.* Cuius locis is est literalis sensus, Samariam suis sceleribus, atq. idololatria potissimum, causam fuisse cur Deus regnum Israel omnino dissiparet: spumæ vero similitudo adhibetur, vt citò dissipatū iri demonstretur: *Si spuma*, inquit Hieronymus, *Hier.* *quæ super aquam est cito dissoluitur, sic regnum decem tribuū velociter scietur.* Sed terea aduerto pulchrè omnes principes ac reges spumæ, seu potiùs bullis, quæ super aquam excitantur, conferri: sicut .n. in aqua bullæ excitatæ, quò magis intumescunt, eò celeriùs euanescunt, maiorq; earum tumor nihil aliud est, quam celerior quædam ad exitum progressio: ita maior regū potentia atque superbia ferè celerioris est ruinæ argumentum, vt in omnibus mundi imperijs cernere licet, quæ quò magis potentia & magnitudine instar bullarum, inflata tumuerunt, eo celerius ad ruinā, exitūq; præcipitata fuerunt. sicut etiam bullæ in aqua subinde aliæ alijs succedunt, sed eundem tandem omnes exitū habent: sic reges omnes alij alios in regnorum successione, & potestate consequuntur: sed tandem omnes sicut bullæ breuissimo temporis spatio euanescunt.

Principes ac reges bullę.

Quo de argumento copiose disserit Philo Iudæus in libro. Quod Deus *Phil.* sit immutabilis, vbi inter alia, *Ante Macedonū*, inquit, *imperiū, inclita fuerat Persarum fælicitas, sed una dies tam ingenti regno finem attulit: Fuit Aegyptiorum perāpla & magnifica potētia, sed nubis in modū eius felicitas præterijt. Quid Aetiopes? quid Carthago? quid Africa? quid* Pontici *reges? quid Europa, Asiaque? & ut cōpēdio dicam, totus orbis habitabilis? Nonne more nauis, susq. deq. iactatę marinis fluctibus, nūc aduersis ventis, nunc secundis vtitur? Nam Verbum diuinum choreas in orbe ducit, & omnes gentes circumluctando nunc his, nūc illis imperia, vel tribuit, uel adimit. Nihil igitur est in humanis rebus prœter vmbrā, auramq. leuissimā, sine mora prœteruolātē, eunt enim vltrò, citròq; tanquam æstuaria.*

Eorundem breuitas pulchrè describitur.

Hæc Philo qui quidem illis verbis, *Verbū diuinū choreas in orbe ducit*, ad locum illum Prouerb. citatum, *Ludens in orbe terrarum*, mihi videtur respexisse. Rectè igitur Ioannes ex hac vitæ, laborumq; fugacitate fideles ad perseuerantiam in bono adhortatur. Quo eodem

argu-

Ps.36.9. argumento vtitur Regius vates Psal. 36. cum ait. *Sustinentes autem Dominum ipsi hæreditabunt terrã, & adhuc pusillum, & non erit peccator.* In quem locum D. Augustinus, *Ne forte,* inquit, *quia dictũ erat, sustinentes autem Dominum, sustinentiã istam longissimam putes, continuò subiungitur, adhuc pusillum, & non erit peccator.* (Aug.)

3 Secundo. Notandum est verbum illud. *Oportet.* Cum enim sermo sit de Ecclesiæ persecutionibus, laboribusque iustorum, mirùm est, quod dicitur, *Oportere,* seu necesse esse, ut fiant. Et quidem quod attinet ad Ecclesiam vniuersam, missis interim alijs rationibus, quæ in decursu huius operis sæpe incidunt, necessitatis huius ratio ea traditur a Patribus fere omnibus, & instituto Ioannis progressum Ecclesiæ describẽtis est maximè consentanea, quod Ecclesia persecutionibus ipsis augescit; quam ob causam Iustinus in Dialogo cum Tryphone, persecutionem Ecclesiæ, putationi vineæ comparat. *Vt enim,* inquit, *Vineæ putatione ad vbertatem pronocantur, ita Ecclesia persecutionibus crescit.* Et Tertullianus in Apologetico, cap. vlt. *Plures,* inquit, *efficimur, quoties metimur a vobis, semẽ est sanguis Christianorum.* Atque ad hanc seminis similitudinem allusit D. Leo serm. 1. de sanctis Petro, & Paulo, cum dixit. *Non minuitur persecutionibus Ecclesia, sed augetur, & semper Dominicus ager segete ditiore vestitur, dum grana, quę singula cadunt multiplicata nascuntur.* Eodem pertinet quod ait D. Chrysost. ser. in Iuuentium, & Maximum martyres, *Sicut,* inquit, *planta rigata magis crescunt, ita & fides nostra oppugnata magis floret, neq; horti aquis irrigati ita germinant, vt Ecclesię, si martyrum sanguine irrigentur.* (Persecutionibus auge scit eccles. — Iustin. — D. Leo. — Chrys.)

4 Prẹterea, ea etiam est ratio communis Patrum, oportere scilicet ecclesiam varijs persecutioniqus exerceri, vt diuina virtus in Ecclesia tuenda aduersus omnes persecutionum impetus magis eluceat: enim verò tantùm abest, vt Ecclesia persecutionibus fracta corruerit, vt ipsa potius tyrannorum eam persequentium vires fregerit. Id quod multò ante eleganti similitudine prædictũ fuit à Zacharia, cap. 12. *Et erit in die illa, ponam Hierusalem lapidẽ oneris cunctis populis: omnes qui leuabunt eũ, concisione lacerabuntur,* cuius similitudinis elegantiam exponit D. Hieronymus in commentarijs suis super Zachariam. *Mos,* inquit, *est vrbibus Palęstinę, & vsque hodie per omnem Iudæam vetus cõsuetudo seruatur, vt in viculis, oppidis, & castellis, rotundi ponantur lapides grauissimi ponderis, ad quos iuuenes exercere se soleãt, & eos pro varietate virium subleuare, alij ad genua, alij ad vmbilicum, alij ad humeros, & caput, nonnulli super verticem, erectis iunctisque manibus magnitudinem virium demõstrantes, pondus extollunt. In Arce Atheniẽsium iuxta simulachrũ Mineruę vidi sphæram æneam grauissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi mouere vix potui: cùm autem quærerem quidnam sibi vellet, respõsum est ab vrbis eius cultoribus, athletarum in illa massa fortitudinem comprobari. Sensus ergo iste est. Ponam Hierusalem cunctis gentibus quasi grauissimũ lapidem subleuandam, leuabunt quidem eã, & pro virium varietate vastabunt: sed necesse est ut dũ leuatur, in ipso nixu, & leuatione ponderis grauissimus lapis scissuram aliquã in leuantium corporibus derelinquat. Super Ecclesia vero sic interpretari potest, quod cũcti persecutores, qui contra domum Domini dimicarunt, inebriẽtur eo calice, quem vniuersis gentib. propinat Hieremias, vt bibãt, & inebrientur, & cadant, & vomant, & insaniant.* Hæc Hieronymus. (Ecclesia patiendo tyrãnos vicit. — Zach. 12.3 — Hier. — Explicatur Zachar. locus, & illustratur.)

4 Quod vero attinet ad vnumquemq. Sanctorum, cur oporteat eos laboribus exerceri, fusè differit Chrysost. homil. 1. ad populum Antiochenum, expendens illud Pauli ad Timotheum, cum eum hortatus fuit, vt modico vino vteretur propter frequentes stomachi infirmitates, vbi quamplurimas huius necessitatis causas enumerat, quas breuiter perstringemus. Prima est. Ne arrogantia Sancti extollantur propter meritorum, & miraculorum magnitudinẽ, iuxta illud Psalm. 118. *Bonum mihi quia humiliasti me* & 2. ad Corint. 12. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, &c.* Secũda. Ne cæteri de ipsis maiora cogitent, quam humana patitur conditio, eisque aliquid Diuinitatis inesse arbitrentur, 2. ad Corinth. 12. *Precor autem ne quis me existimet supra id quod videt in me.* Tertia. Vt mira Dei virtus per debilia instrumen- (Sanctos laborib. exerceri cur oporteat ex Chrys. — Prima cã. — Ps. 118 71. — 2. Co. 12 7. — Secunda. — 2. Co. 12. 6. — Tertia.)

strumenta operantis eluceat, iuxta illud 2.ad Corinth. 12. *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*. Vbi *virtus*, pro fortitudine sumitur, cum sit Græcè. δύναμις. Sic Pharaonem, & Magos per ciniphes in suæ potentiæ admirationem conuertit Exod. 8. Et trecentis viris ijsque timidissimis, vt notat Theodoretus in quæstionibus super librum Iudicum (quanquam id ex contextu non rectè colligit) innumerabilē Madianitarum multitudinem duce Gedeone fugauit. Iudicum 7. Vnde apud Ioelem, cap. 2. Erucam magnam virtutem suam appellat, vt aduertit idem Chrysostomus homilia 8. in cap. 4. 2. ad Corinth. Quarta, vt Sanctorum virtus & patientia non mercedis causa Deo seruientium declaretur, vt patet in Iob. De quo Satan ad Deum dicebat, cap. 1. *Nunquid Iob frustra*, id est gratis, *timet Deum? nōne tu vallasti eum, ac domum eius uniuersamq. substātiam per circuitum?* Tunc vero dominus, vt ostenderet Iobum non mercedis alicuius gratia virtutem colere, permisit vt a Satana bonis omnibus spoliaretur. Quinta, Vt de resurrectione cogitemus. Dū enim Deus dilectos suos in hac vita affligi patitur, plane significat expectandam esse alteram, in qua digna eorum loboribus præmia tribuantur, 1. ad Corinth. 15. *Si in hac uita tantum in Christo sperātes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*. Et iterum. *Si secundum hominē ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?* In hunc sensum interpretatur D. Chrysostomus illud ad Romanos 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio autem spem*, idest, *resurrectionis*. Sexta, Vt alij exemplo sanctorum ad patientiam excitentur, iuxta illud Matth. 5. *Beati estis, cū maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, gaudete, & exultate: quoniā merces uestra multa est in cœlo, sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.* Et Tobiæ, c. 2. *Hanc tentationem ideo permisit Dominus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientia eius, sicut & sancti Iob*. Intelligentes nimirum illum non nothum, sed legitimum esse Dei filium, qui in hac vita laborib. exercetur: quo argumento vtitur Paulus ad Hebr. 12.

2. Cor. 12. — *Exo. 8. 18.* — *Iud. 7. 23.* — *Ioel. 2. 25.* — *Quarta.* — *Iob. 1. 10.* — *Quinta.* — *1. Cor. 15. 19.* — *Ibid. 32.* — *Rom. 5. 4.* — *Sexta.* — *Matt. 5. 11* — *Tob. 2. 12.* — *Vir patiēs legitimis Dei filius.* — *Hebr. 12. 7.*

Tanquam filijs, inquit, uobis offert se Deus: quis enim filius quem non corripit pater? quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri, & non filij estis, vbi pro, *adulteri*, legendum est, *adulterini*, cum habeatur Græce νόθοι. Id est spurij, & illegitimi, atque eam puto esse causam, cur Paulus Titum filium suum legitimum appellarit, quoniam scilicet, multos, sicut idem Paulus, propter fidem labores, & persecutiones tolerabat; etenim vbi nos legimus, cap. 1. epist. ad Titum, *Tito dilecto filio*, habetur Græce γνησίῳ τέκνῳ, idest legitimo filio. Septima, *Ne quando exhortantur uos*, inquit Chrysost. *ad illorum virtutem, alterius ipsos naturę fuisse cogitantes ob gestorum magnitudinem, torpeatis*. Quo argumento vsus est Iacobus Apostolus, cap. 5. suæ Canonicæ cū dixit: *Helias homo erat in passionibus similis nobis*. Octaua, Vt discamus, quos beatus, quos miseros putare debeamus, iuxta illud Psalmi. 143 *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud, oues eorum fœtosę abundantes in egressibus suis Beatum dixerunt populum, cui hęc sunt.* Tu vero Regie vates quid sentis? *Beatus populus cuius Dominus Deus eius*, idest, non pecunijs affluens: sed pietate glorians. Nona, & postrema, vt coronæ illis augeantur iuxta illud 2. ad Corinth. 4. *Id quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostrę supra modum in sublimitate eternum glorię pōdus operatur in nobis*. Quo loco obseruanda est elegans Apostoli antithesis, nimirū, id supra modum: in præsenti, in sublimitate: momentaneum, æternum: leue, pondus, tribulationis, gloriæ est, operatur. Porro aduerte, pro eo quod vulgatus transtulit, *Supra modum in sublimitate*, haberi Græce καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν, hoc est ad verbum secū dū excellentiam, per excellentiam, seu secundum hyperbolem, per hyperbolem: qua conduplicatione epitasis exprimitur, vt indicetur magnitudinem gloriæ superare magnitudinem laborū huius vitæ, si secundum se spectentur, maximo quodam excessu, & maxime hyperbolico interuallo. Idcirco enim bis hyperbole geminatur, quæ tamen hyperbole uerissima est, cum diuinæ nitatur

Ad Tit. 1. 4. — *Septima. Chrysost.* — *Iacob. 5. 17* — *Octaua.* — *Ps. 143. 13* — *Postrema.* — *2. Cor. 4. 17* — *Pauli pulchra antithesis.* — *Hyperbole uerissima.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

tatur promissione; non sicut hominum promissione, qui mõtes aureos, & multo maiora quam tribuant, pollicentur per hyperbolem scilicet, quæ merito apud illos ementiens superiectio describitur.

Expositio illorum verborum. *Et significauit mittẽs per Angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi, quæcunque vidit.*

SECTIO III.

VT tota hæc sententia fiat illustrior, eiusque cum superiorib. nexus intelligatur, sunt prius nonnulla necessariò explicanda. Atque illud imprimis docendum, quo sensu verbum, *significauit*, accipere oporteat. Etenim plerique existimarunt, pro signauit, seu sigillo obsignauit, positum esse. In his Rupertus, *significauit*, inquit, *hoc loco idem est, ac si diceret, signauit, idest quibusdam imaginum sigillis clausit.* Idẽ putauit Ambrosius Ansbertus, qui cum sibi illud obstare arbitraretur, quod non signauit, sed *significauit*, dictum esset, bellè sibi nodum vir alioqui doctus dissoluere visus est, occurens more scripturarum, syllabarum numerum crescere, *sicut*, inquit, *in beata Redemptoris passione non est dictum, colaphis eũ cędetunt, sed ceciderunt*, quasi aptè, cæderunt, dici potuisset. Tum verũ in eo hi auctores valde laborant, quomodo cum paulo ante pręcessisset, *Palam facere seruis suis*, & in fine Apocalypsis præcipiatur Ioãni, *Ne signaueris uerba prophetię huius*, modo tamen dicatur, signauit, hoc est sigillauit seruo suo Ioanni.

Significare hic quid.

Ruper.

Ansber.

2 Et vero nos inficiari haud possumus verbum Græcum σημαίνω, quo vtitur hoc loco Ioannes, est enim Græcè pro, *Significauit*, ἐσήμανεν, tantum pro significare, sed etiam pro sigillo obsignare, vsurpari: quãquam enim Græcè σφραγίζω, & σφραγίζομαι, ꝓpriè sit signare, & sigillo obsignare, vñ σφραγὶς sigillum dicitur: & σημαίνω, cõmuniter sit significare: tamen sæpe σημαίνω, idem est, quod σφραγίζω, sic namque vsurpauit Pausanias in Laconicis, vbi agẽs de rege Polydoro regis Alcamenis filio, sic ait: ὄνες τοσοῦτο τιμῆς προήχασιν, ὥστε οἱ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες ὁπόσα δεῖ σημαίνεσθαι, τοῦ Πολυδόρου σημαίνονται εἰκόνι, hoc est, quem tanto honore Lacedæmonij præ alijs regibus affecerunt, ut magistratus quæcũque obsignare ẽ necesse, Polydori imagine obsignẽt. qua eadẽ significatione affine uerbum σημειόω, in sacris etiam literis vsurpãt veluti Ps. 4. vbi pro eo ꝙ nos habemus, *Signatum est super nos lumẽ vultus tui Domine*, habent 70. ἐσημειώθη ἐφ᾽ ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σοῦ κύριε. Cæterũ addimus σημαίνειν, hoc loco nõ esse sigillo obsignare, sed significare, vt rectè vertit interpres, qm̃ licet apud Pausaniã iã citatum, aliosq; profanos auctores pro, obsignare, interdum ponatur, nusquam tamen, quod sciam, in sacris literis in ea significatione acceptũ reperitur: non est autem aliquid, quod nos cogat hoc tantùm loco præter scripturæ consuetudinem, pro obsignare, positum esse, confiteri: quare *significauit*, idem est, atq. indicauit, ostendit, declarauit: simulque ille scrupulus eximitur, qui Rupertum, & alios pungebat quomodo obsignauit dictum esset, cùm paulo ante dictum fuisset, *Palam facere seruis suis*. Deinde additur, *Mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni*. Illud *seruo suo Ioanni*, potest, & ad *significauit*, & ad *mittens*, referri: vt sit sensus Christus hanc Apocalypsim significasse seruo suo Ioanni, misso ad illum Angelo, qui eam illi indicaret: aut hanc Apocalypsim significasse misso Angelo ad seruum suum Ioannem, sed vtrouis modo accipias, idem semper sensus redditur. Ex his verbis Arethas diuinitatem Christi optime colligit, cui videlicet, & Angeli famulentur, & sancti seruiant: itaque ait cum antea Ioannes de Christo, vt homo est, locutus fuisset, cum dixit *Iesu Christi*, eorum mysteriorum, quæ hoc opus complectitur, factam à Deo reuelationem fuisse, modo eiusdem diuinitatem explicasse, cum se eius seruum, & Angelum famulum appellauit.

Ps. 4. 7.

Significare nusquam ĩ sacris ꝓ obsignare.

Significare hic idẽ q̃ indicare.

Christus Deus & homo.

Deni-

3 Denique subiungitur, *Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quæcunque vidit.* Græce est, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ χρυςοῦ, ὅσα εἶδε, hoc est, qui testificatus est verbum Dei, & testimonium Iesu Christi quæcũque vidit: Vbi in primis aduerte verbum ἐμαρτύρησε ad omnia sequentia pertinere, vt dicatur Ioannes testificatus verbum Dei, & testificatus testimonium Iesu Christi, & testificatus quæcunque vidit.

Per verbũ Dei quid intelligat Ioã nes.

Per verbum Dei, Christũ ipsum intellige, quem Ioannes; & verbum, & verbum Dei appellare consueuit, veluti in principio Euangelij, *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*, Et Apocaly. c. 19. *Et vocatur nomen eius Verbum Dei*: sed quæras de quo nam testimonio loquatur Ioãnes, quod de Verbo Dei, hoc est de Christo perhibuerit.

D. Ambro. Rupertus. Ansbert.

Plerique, vt D. Ambrosius, Rupertus, Ansbertus, & alij existimant, sermonem esse de ipso Ioannis Euangelio, in quo ipse illustrissimum de Christi diuinitate testimonium præbuit, cum dixit, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: & paulo post, *Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis*: quæ nobis expositio non probatur, cum initio horum commentariorum ostensum sit, Ioannem Euangelium non antè, sed post Apocalypsim scripsisse: quo fit, vt cum hoc loco dicit, se testimonium perhibuisse Verbo Dei, nullo pacto ad Euãgelium, quod nondum ediderat, respexisse, credendus sit. Existimamus loqui Ioannem de testimonio, quod prædicatione sua de Christi diuinitate, & operibus admirãdis perhibuit, propter quod testimonium fuit in feruentis olei dolium coniectus, & in Pathmon insulam relegatus.

Ioannes testimonium perhibuit prædicando & patiendo.

Et quoniam vt suo loco dicemus, illustre quiddam est, & magnificum, Christum non tantum prædicando, sed etiam patiendo, testari, idcirco Ioannes hanc veluti notam nomini suo, vtpotè nobilem, & gloriosam adnectendam putauit, ex qua tanquam discipulus ille à Christo dilectus, & verus eiusdem Christi amator dignosceretur.

4 Difficiliorem explicatum habet, quod sequitur: *Et testimonium Iesu Christi.*

Per testimonium Iesu Christi, qd recentiores.

Nonnulli recentiores sic interpretantur, vt sit explicatio eius, quod præcesserat, quod nimirùm Verbum illud Dei, de quo perhibuerat testimonium, sit ipse Iesus Christus, quasi dictum sit: Testimonium quod perhibuit Verbo Dei, est testimonium Iesu Christi, cùm idem sit Verbum Dei, & Iesus Christus. Apta esset interpretatio, si ita sine interposita coniunctione legeremus, *Qui testimonium perhibuit Verbo Dei, testimonium Iesu Christi*, tunc enim verba illa, *Testimonium Iesu Christi*, per appositionem dicta viderentur, illo sensu, qui testimonium, inquit, perhibuit verbo Dei, quod est testimonium Iesu Christi, seu de Iesu Christo testimonium perhibere: verum cum coniunctio, *Et*, Græcè & Latinè intercedat, legendumque sit hoc modo, *Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi*, duriuscula videtur eiusmodi interpretatio. Alij aliter exponunt, sed non rectè etiã textum connectunt.

Zegeri expositio præfertur.

Nobis non displicet Nicolai Zegeri expositio, testimonium Iesu Christi hoc loco, non pro testimonio à Ioanne perhibito, sed à Christo per passionem dato, accipiendum esse, subaudiendumque, vt superius diximus, verbum ἐμαρτύρησεν, & ita legendum, qui testificatus est, testimonium Iesu Christi: illudque significare Ioannem, se non solum de diuinitate Christi, eiusque operibus admirandis testimonium perhibuisse, sed de eius etiam passione, quam μαρτυρίαν, idest, testimonium appellat, eo planè sensu, quo obitus eorum, qui pro Christo mortem oppetunt, martyrium, hoc est, testimonium, & eos martyres, hoc est, testes nuncupamus: idem enim est, Græcè ἡ μαρτυρία, siue μαρτήριον, ac Latinè testimonium, & μάρτυρ idem, quod testis, quæ appellatio aptissime quadrat in eos, qui pro fide sanguinẽ, vitamq; profundunt, quoniam sic fidem, quam corde tenent, moriendo testificantur. Ita igitur totum hunc locum accipe. Significauit mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni, qui testificatus est verbum Dei, hoc est, de Christi diuinitate

nitate testimonium præbuit, & testificatus est etiam testimoniũ, siue martyriũ Iesu Christi, quod in sua humanitate moriendo perfecit: hoc est, de passione etiã, & morte eiusdem Christi testimoniũ perhibuit: atq; adeo vtramq; Christi naturã, diuinã s. & humanam testatus est: cum qua expositione concinit, quod ipse Ioannes postea in Euangelio conscripsit. Nam cum post descriptam Christi passionem & mortẽ, tandem latus eius apertum, ac sanguinem, & aquã ex eo profluxisse, dixisset, statim subiun-

Io.19.35. xit c.19. *Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius.* Possumus etiam sic interpretarii, testificatus est testimonium Iesu Christi, hoc est, testimonium perhibuit de prædicatione

Christi prædicatio qd testabatur. Iesu Christi, quæ testimonium dicitur, qm̃ Christus sua prædicatione veram Dei cognitionem & fidem ad salutem necessariam testabatur, iuxta illud apud

Io. 18. 17. Ioannem ca. 18. *Ego ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.*

5 Denique addit Ioannes, *Quæcumque vidit:* Græcè est ὅσατε εἶδε, i. & quæcunque vidit: licet sine coniunctione legamus: sæpè enim apud Græcos particula τε, redundat & magis ornatus, quã connexionis gratia adhibetur, idem sensus efficitur: docet. n. Ioannes se ea, quæ de Verbo Dei testificatus est, non ab alijs prioribus magistris accepisse, sed

Testis oculatus præstat auri to. per seipsum vidisse: quod quidem eo dicit, vt maiorem fidẽ dictis suis, & operibus conciliet. In nonnullis exemplaribus Græcis, vt auctor est Arethas addi-

Aretha additio reijcitur. tur, καὶ ὅσα ἤκουσε, καὶ ἅτινα εἰσὶ καὶ ἅτινα δεῖ μετὰ ταῦτα, hoc est, & quęcunq; vidit, & quęcunque sunt, & quęcunque oportet fieri posthæc. Sed ea tamẽ superuacanea sunt, nec in correctioribus exemplaribus habentur, quæ secutus est vulgatus interpres.

6 Porro cum ait *Quæcunque vidit*, quãuis plerique velint, loqui tũ de ijs, quæ ad humanitatem Christi, tũ de ijs, quæ ad eiusdem diuinitatem pertinent, quorum illa carnis, hæc mentis oculis con-

Quæ sint ea quæ Ioãnes vidit. spexit, tamen præcipuè videtur ea intelligere, quæ exterius à Christo gerebantur, cuiusmodi erat prædicatio, miracula, & ea quæ in eius passione, & morte acciderunt: Hæc enim potissimum *videndi* verbum complectitur, si paulo fusiùs sumatur extendaturque, vt sæpè alias in sacris literis, ad reliquos corporis sensus: siquidem Ioannes non tantũ de illis operibus loquitur, quæ ipse oculis vsurpabat, sed de illis etiam quæ auditu percipiebat, cuiusmodi erat Christi doctrina: quæcunque igitur hac ratione vidit, sua prædicatione testatus est.

Quòd si quis illud opponat, quod ipsemet Ioãnes ad calcem sui Euangelij scriptum reliquit, se non omnia, quæ Christus gessit in terris, mãdasse literis, quin potiùs multa alia, imo & innumera reliquisse, quæ si sigillatim scriberentur, infinitis propemodum libris opus esset, atque adeò illum non omnia quæ vidit, vel scripto vel prædicatione testificari potuisse; *Obiectio.*

Respondendum est illum cum ait: *Quæcunque vidit*, non omnia planè quæ vidit Mathematico more intellexisse, sed ea duntaxat, quæ ad Ecclesiæ doctrinam, salutemque fidelium requirebantur. Atque hęc de superiorum verborum nexu, & expositione dicta sint, quæ quoniam multum negotij facessũt interpretibus, aliquantò minutius expendenda putauimus. *Respõdetur*

Beatus qui legit, & audit verba Prophetiæ huius, & seruat ea, quæ in ea scripta sunt, tempus enim propè est.

SECTIO IV.

QVãuis modo Græcè sint, μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες καὶ τηροῦντες, i. Beatus qui legit, & qui audiunt, & seruant, vulgatus tamen haud dubiè legit in correctiorib. exemplaribus ὁ ἀκούων καὶ τηρῶν, hoc est, *Qui audit & seruat*: quare non est cur mysterium in ea numerorum diuersitate quæramus: legere ad peritos, audire ad simplices, seruare ad vtrosque pertinet. Arethas existimat, audiendi verbũ, hoc loco perfectam auditionem cum obseruatione coniunctam adsignificare: sic enim ait, Beatos appellat circunspecte admodum non legentes dumtaxat, sed & audientes, efficaci videlicet, *Expositio Arethæ non probatur auctori.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

& in opus prodeunte auditione. Quæ tamen expositio nobis non placet, quãuis enim audire sæpe in sacris literis, ꝓ audire obtemperando sumatur, hoc tamen loco non ita accipitur, alioqui superuacaneum esset, quod sequitur, *Et seruat ea, quæ in ea scripta sunt*. Hoc loco abutebatur Lutherus ad eleuandam libri huius auctoritatem, quia, vt aiebat, Apocalypsis asserit fore beatos eos, qui seruant, quę in ea scripta sunt, cùm tamen nemo intelligat, quænam illa sint, propter summam libri obscuritatē: nec enim videbat, quãuis multa sint in hoc opere vaticinia obscurissima, per multa tamen etiam esse præcepta clarissima, vt de constantia in persecutionibus, de execrandis hæreticis, de patientia, de fide retinenda, de metuendis diuinis iudicijs, denique de amandis promissis cælestibus.

2 Primo. Notandum est, ex hoc loco rectè colligi, non satis esse ad salutem scire Dei pręcepta, nisi etiam obseruentur; iuxta illud ad Rom. 2. *Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur*. Et Iacob 1. *Estote factores verbi, & non auditores tãtum, fallentes uosmetipsos*. Eam ob causam diuina mandata appellãtur viæ in sacris literis, quia per ea incedendum est obseruationis pedibus, quemadmodum testatur Regius vates Psal. 118 *Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini*. Et iterum, *Viã mandatorum tuorum cucurri*. Vnde claudi appellantur ij, qui cum fidem & doctrinam habeant, operibus carent, aut certe prauis operibus, quasi tibijs affectis innituntur, iuxta illud 3. Reg. 18. *Vsquequo claudicatis in duas partes?* quem locum ita Septuaginta transtulerunt. *Vsquequo claudicatis in ambobus poplitib. vestris?* seu utroque pede, fidei videlicet, & operum: quæ obseruatio est D. Augustini in quæstionibus super Euangelia, quæst. 19. & Ruperti in cap. 4. Michææ, vbi Hierusalem appellatur ciuitas claudicans, quo loco docet Rupertus, Iacob Patriarcham in figuram Iudaici populi altero pede claudicasse; id quod etiam in eãdem sententiam exposuit Diu. Gregorius libro 19 Moralium, capit. 21. super illa verba Iob, capitu. 29. *Oculus fui cæco, & pes claudo. Rectè*, inquit *potest cæco Gentilis populus, claudo autẽ Iudaicus comparari: Gentilis quippe quasi oculos non habuit, quia non recepta lege non vidit, quò ire debuisset, at contra Iudaicus habens oculos, claudus fuit, quia legem quidem tenuit, sed in ea gressum recti operis nõ tetendit; alias enim voce Domini dictum non fuisset Psalm. 17. Filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt a semitis suis*. Itaque pes recti operis pedem fidei, siue doctrinæ quasi fulsit, quia nimirum fides operibus nititur, ne omnino corruat: quod eleganter dictum est a Paulo ad Heb. 10. illis uerbis, *Iustus ex fide viuit: Quod si se subtraxerit non placebit animę meę*. Quem locum expendens Turrianus noster libro 4 pro epistolis Pontificijs, cap. 4. *Non dixit*, inquit *si non crediderit, sed si se subtraxerit, nimirum fidei, ille autem fidei se subtrahit, qui fidei per opera non obedit, atque ita illã facit corruere, quod Apostolus statim declarat, subiungẽs: Non autem non sumus subtractionis filij in perditionẽ, sed obedientiæ in acquisitionem animæ. Cernis non dixisse, sed fidei, quia nõ fidem, sed obediẽtiam opposuit subtractioni fidei*. Habemus etiam huius rei typum apud Ezechielem, cap. 1. vbi sub pennis illorum quadriformium animalium manus hominis apparuerũt, quia nimirum fides, & cognitio rerum Diuinarum, qua veluti alis in altum efferimur, manu, id est, operatione, & obseruatione mandatorum niti, & sustentari debet. Denique qui legem non seruat, negat ei (tanquam Domino, & viro mulier) debitum famulatum. Nam quod lex sit ueluti Dominus, & vir, ius habens in eos, quibus est imposita, docuit Paulus ad Rom. 7. cum dixit: *An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex dominatur in homine quanto tẽpore viuit: nam quæ sub uiro est mulier viuente viro, alligata est legi*. Quãquam enim & Græcè, & Latine ambiguum sit, num illud, Viuit, ad legem, an ad hominem referri debeat: tamen Origenes libro 6. in Epistolã ad Roman. ad legem refert, vbi sic Pauli locum explanat: *Nunquid*, inquit, *ignoratis, quia lex vnicuique mancipato, & seruienti sibi dominatur, sicut vir iuncta mulieri: sed sicut uirum, cui subiecta fuerat mulier, si accidat mori, libera efficitur mulier, ita is qui sub lege est, si accidat*

Marginal notes: *Rom. 2. 13* — *Obseruatio præceptorũ.* — *Iac. 1. 22.* — *Psa. 118. 1.* — *Dei mãdata.* — *Ibid 32.* — *3. Reg. 18. 121.* — *Fides sine operib. q̃d.* — *Iob 29. 15.* — *Gentilis populus cæcus Iudaicus claudus ex Greg.* — *Psa. 17 46* — *Opus bonũ pes fidei.* — *Heb 10 38* — *Ezech. 1.* — *Rom. 7. 1.* — *Origenes.* — *Domini ĩi legis cui si mile.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

dat legem mori, ab operibus legis liber effici tur. Hæc ille. Itaque Origenes legē viro, hominem subiectum legi, mulieri comparat: sicut igitur mulier dum vir eius viuit, non debet sese ab eius subiectione & obsequio subtrahere, ita vir dum lex viuit, hoc est, vim obligandi obtinet, debet sese ei per obseruationem, & opera subijcere. Aduerte autem pro eo, quod nos habemus. *Dominatur;* haberi Græcè *κύριευει*, quod non tantum significat dominari, sed ius & auctoritatem habere: vt intelligas eum, qui legem nouit, nec tamen seruat, contra ius facere legis, eique *Auctoritatē legi qui detrahant.* auctoritatem debitam detrahere, quæ tunc retinetur, cum non tantum nosciitur, sed etiam impletur. Cęterum de hoc argumento sæpe sese offeret in hoc opere occasio differendi.

2 Secundo. Addit Ioannes, *Tempus enim propè est*, quod dupliciter exponi potest; vno modo, ut dicatur esse propè ultimum mundi tempus, si breuitas huius vitæ cum æternitate conferatur, ut supra diximus. Altero, quemadmodum vult Arethas Episcopus, vt dicatur esse propè, si consideremus amorem *Iustorū patiendi desiderium.* desideriumque iustorum, plurima pro Christo, & longissimo tempore patiendi: vnde etiam breue spatium illis videtur, quod vsq; ad mundi finē excurret, ἐγγὺς inquit Arethas, ὁ καιρὸς τῆς μακαριότητος, τῶ διαπύρῶ γάρ τῆς ἀγάπης τῶν φυλασσόν τωντάς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ: διὸ καὶ τύ ἀνένδοτον τῆς περὶ ταῦτα περιγίνεται ἀυτοῖς ἐργασίας, ὑοδ᾽ ἐις παράτασιν χρόνυο ἢ ἀποκατάστασιν νομισθεῖν. Quę ita Latinè poteris reddere, Tempus propè est beatitudinis, hoc enim ex ignita charitate proficiscitur eorum, qui Dei mandata custodiunt: atque idcirco perseuerantia operandi circa hæc illis accedit, ut temporis prorogationem, instaurationemve pro nihilo ducant: sic Iacobo Patriarchæ septem anni, quos pro Rachele seruiebat, pauci dies videban- *Gen.29.* tur præ amoris magnitudine, Genesis 29. Quod si quis quærat, cur Iacobo septem illi anni pauci dies prę amoris magnitudine viderentur, cum potius amor *Dubium* efficiat, vt amatæ rei dilatio, quantum- *Soluitur ex* cunque breuis, longa amanti videatur. *Augustino.* Respondet Augustin. in qq. super Genesi q.88. *Quod scriptum*, inquit, *est, seruiuit Iacob pro Rachele annis septē, et erant in conspectu eius velut pauci dies, eo quod illam diligebat, quarēdum quomodo dictum sit, cum magis etiam breue tempus longum esse soleat amantibus: Dictum est ergo propter laborem seruitutis, quem facilem, & leuem amor faciebat.* Idcirco autem additum est hoc a Ioanne, ne videlicet iustus animum contrahat, existimans diu sibi esse cum suis hostibus dimicādum: quin potius ingentes animos sumat, intelligens prope esse illud tempus, quo emenso, laboriosæ huius vitæ curriculo coronam gloriæ consequatur: quemadmodum & improbi digna suis scelerib. supplicia, qui etiam his verbis deterrentur. Et multo magis concinit hæc ratio cum *Quo ppior corona, eò acriusdimicandum.* ea viæ similitudine paulo ante a nobis tradita: gaudens enim iter facit, qui parum sibi iam viæ conficiendum intelligit. Hoc eodem argumento vtitur Apostol. ad Hebr. 10. cum ait: *Sed consolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem.* *Heb.19.25* Qui locus de die iudicij planè intelligitur, eumque expendens D. Greg lib.5. Moral. c 3. *Qui thesaurū, inquit, effodientes quærunt, quantò fiunt viciniores ad finem, tantò se exhibent ardētiores:* quasi dixerit, thesaurum quæritis sed eo quærere ardentius debetis, quò iam iuxta quęsitum aurum propius peruenitis. Hæc Greg. Eodem pertinet illud ad Rom.13. *Et hoc scientes tēpus, quia hora est iā nos de somno surgere, nunc enim* *Rom.13.11* *propior est nostra salus quàm cum credidimus, nox precessit, dies autem appropinquauit, abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus, nō in comessationibus, & ebrietatibus, &c.* Vbi Apostolus ex eo, quod transacta nocte superiorū tēporum, incipiat dies legis gratiæ, magis ac magis illucescere, propter aduentū Christi solis iustitiæ, atque adeò propiores iā simus ad salutem gloriæ recipiendā, argumētatur ad sectandā maiori conatu, & cōtentione morum probitatē. Sic hunc locum interpretatur Orig. lib.9. cōm. in epi. ad Rom. *Sciendū, inquit, est aduentū lucis huius, & diei duplici modo accipiendū, et generalem omnib. & vnicuiq; specialē: generalis lux, diesq. omnib. aderit, cum futuri seculi tempus aduenerit, ad cuius cōparationem* *Origenes.*

pra-

præsentis huius mundi spatium tenebræ appellatur: quod tempus labentibus quotidie diebus abbreuiat, & ideo nostra solus quotidiè fit propior, sicut & Dominus cum cōsummationis mundi signa distingueret, dixit. Cum videritis hęc omnia, leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Hæc, & alia deinceps. Origenes. Porro aduerte illud quod præcessit, *Et hoc scientes tempus,* posse quoque ita explicari, vt vim habeat exaggerandi: adhorteturque nos Apostolus ad amorem proximi, de quo paulò ante disseruerat, & ad omnia vitia resecanda, quæ postea commemorat, illa recordatione, quod tempus sit gratiæ, nonæq. legis a Christo constitutæ, in qua plus sanctitatis exigitur, quam in lege naturæ, & veteri exposceretur: quasi dicat; Et hoc, inquit, debetis libentius præstare, considerantes tempus in quo estis: similem emphasim habet illa locutio, qua in aliquem ita inuehimur, seruis libidini, & hoc tempore Quadragesimæ? Etenim illud *Hoc*, non posse ad tempus referri quasi dicat Paulus Sciētes hoc tempus, perspicuum est ex Græco contextu. est enim, *Hoc* neutri generis, tempus autem masculini: sic nanque habetur Græcè, καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρόν.

In lege gratia plus sanctitatis exigitur.

Ioannes septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia.

SECTIO V.

1 Septem Ecclesiæ, quib. scribit Ioannes inferius nominantur, suntq. omnes in Asia minori, quæ nūc Anatolia appellatur: ad eas vero præcipuè scribit, quia earum erat Apostolus, per similitudinem autem earum scribit ad Ecclesias vniuersas. Itaque harum septem Ecclesiarum nomine, vniuersæ mundi Ecclesiæ accipiendæ sunt, quemadmodum volunt Primasius, Haymo, Pannonius, Ambrosius Ansbertus, Ioachimus Abbas, Arethas Episcopus, D. Augustinus, seu potius Ticonius, & alij. Ratio vero duplex est. Prior, quia numerus septenarius in sacris literis perfectionē, & vniuersitatem significat, teste D. Aug. li. 11. de Ciuit. Dei, cap 31. veluti Prouer. 24. *Septies in die cadet iustus, & resurget,* idest sæpissime, & quotiescunque ceciderit non peribit. Item Psal. 118. *Septies in die laudem dixi tibi,* idest sæpius: quāquam respexisse Prophetam ad septem horas canonicas in Ecclesia concinendas existimauit D. Basilius sermo. 1. de institutione Monachorum, & D. Chrysost. homil. 59. ad populum Antiochenum. 1. Reg. 2. *Donec sterilis peperit plurimos,* pro quo in Hebræo est *Peperit septem.* Et Ps. 78. *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum,* idest, copiosè illos puni. Denique Ecclesiast. 11. *Mitte panem tuum in transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum, da partem septem & octo,* vbi est sermo de eleemosyna, & per trāseuntes aquas pauperes intelliguntur vel quia peregrini, atque adeo in multas regiones nauigent, quærendi cibi caussa, quemadmodum exposuit Paraphrastes Chaldaicus cum ita transtulit, *Porrige alimentum tuum pauperibus, qui ambulāt in nauibus super facies aquarum,* vel quia ipsimet pauperes aquæ trāseuntes appellātur, propter labores, quos patiuntur, qui typice per aquas significari solent; quod vero sequitur, *Da partē septē & octo,* hunc efficit sensum, esto misericors in multos, imo & in multo plures, ac propemodū infinitos, si possis: eam enim vim habet numerus octonarius cū septenario adiungitur. Vbi obiter obserua incredibilē eleemosynæ fructū, qui nunquā perit: nam quemadmodum lignum aliquod in flumen immissum postea inueniri potest in ipso fluminis ostio, per quod se in mare exonerat, ita qui in transeuntes aquas, idest in pauperes, panem suum, & eleemosynā mittit, eā postea inueniet, & recipiet in alia vita in qua hi fluuij tandem influunt: vnde subditur. *Quia post tempora multa inueniet illum.*

Septem Asia ecclesiis cur scribat Ioannes.
Primasius. Haymo. Pannon. Ansbert. Ioach. Abb. Arethas. August.
Septenarius nume. quid ex August.
Prou. 24. 16. Psal. 118. 164. D. Basil. D. Chrys. 1. Reg. 2. 5. Ps. 78. 12. Eccl. 11. 1. Paraph. Chald.
Pauperes significati per aquas. Locus obscurus elucidatur. Eleemosina fructus.

2 Posterior ratio est: quia vniuersa ecclesia, gratia septiformis spiritus afflatur, quare rectè per septem ecclesias à Ioanne significatur: atque in huius rei typum, Elisæo super puerum mortuum incumbente septies, puer ad vitam rediens oscitasse describitur. 4. Reg. 4. quia super extinctum populum, idest, orbem terrarum Dominus veniens, se-

Septem dona Spiritus sancti. 4. Reg. 4.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

ptíes eum fecit oscitare per septem gratiæ dona, quæ Ecclesiæ communicauit. *Esa. 4 1.* Et Esaiæ 4. dicitur, *Apprehendent septem mulieres virum vnum in illa die dicentes, inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum.* vbi per septem mulieres septem Spiritus sancti dona intellexit *Origenes.* Origenes homilia 3. super Esaiam, *Cyprianus* & Diuus Cyprianus lib. de exhortatione martyrij: dies quippe qua septẽ mulieres virum unum apprehenderunt tẽpus est redemptionis, quo septiformis Ecclesia septiformi spiritu completa Christum per fidem & charitatem apprehendit, ab eoque petijt, ut suum auferret opprobrium, ne uidelicet vltra Iudæi insultantes eam irriderent, quod idola veneraretur. Ex eo, quod Ioannes ad vniuersam Ecclesiam sub nomine septem Ecclesiarum scribat, collige *Prærogatiua Ioannis* excellentem Ioannis prærogatiuam, quod sit nimirum vniuersalis Ecclesiæ Doctor a Deo constitutus, & regius quidam legatus ad vniuersam Ecclesiam destinatus, vt recte obseruauit Petrus *Pet. Dam.* Damianus serm. 2. de excellentia Beati Ioannis Euangelistæ, his verbis: *Scripsit Ioannes illam nobilem Apocalypsim, quę profecto cũ septem Asiæ Ecclesiis mittitur, omni uniuersali ecclesiæ, quæ sub septiformi Spiritus sancti magisterio regitur, destinatur: unde consequens est, ut omnes ecclesię per orbem terrarum circumfusæ, non dubitent Beatum Ioannem communem se habere Doctorem, quibus videlicet tanquã egregius quidam regalis imperij nuntius ab Iesu Christo, qui est testis fidelis primogenitus mortuorum, & princeps Regum terrę, cælitus destinatus gratiam simul & pacẽ ab eo, qui est, & qui erat, & qui uenturus est, attulit, ac multa secreti cælestis mysteria patefecit.*

Gratia vobis, & pax a septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt.

SECTIO VI.

Immoratur Apostolus in sua salutatione, precaturque omnibus diuinam gratiam, qua diuina beneuolentia, & amicitia continetur: & conscientiæ pacem quæ diuinam gratiam consequitur: sic enim hæc accipienda sunt, idque hoc loco χάρι, & εἰρήνη Græcè significant. Vtrunque vero donum efflagitat a septem spiritibus, qui diuino throno assistunt. Arethas Cæsareæ Episcopus, *Arethas.* Primasius, Beda, Haymo, Rupertus, An- *Primasius.* sbertus, Lyranus, Diuus Thomas, Ioa- *Beda.* chimus Abbas, & reliqui per hos sep- *Haymo* tem spiritus, intelligunt septem spiri- *Rupertus.* tus sancti dona, omnes in hunc locum, *Ansbertus.* & in cap. 5. huius operis, vbi Ioannes *Lyranus.* vidit Agnum stantem tanquam occi- *D. Thom.* sum, habentem cornua septem, & ocu- *Ioac. Abb.* los septem: *Qui sunt*, inquit, *septem spiritus Dei missi in omnem terram.* Quæ tamen expositio duriuscula nobis videtur: nec enim video, quomodo Ioannes pacem postulet à septem donis spiritus sancti, hoc est à rebus inanimis, neque quomodo mitti dicatur in omnem terram, quidquid Diuus Thomas pro huius rei expositione laboret. Multo minus placet eorum sententia, qui ipsum spiritum sanctum eorum donorum auctorem hoc loco intelligunt. Rectius illi sensisse videntur, qui septem hosce spiritus, vniuersam Angelorum multitudinem interpretantur, iuxta numeri septenarij mysterium à nobis paulò superius explicatum: sed nec ea sententia concinere videtur cum sacris literis ob rationem, quam statim afferemus. Arbi- *Septẽ principes Angeli ante Deũ* tramur igitur septem esse supremos spiritus, qui astant ante diuinum thronũ, & uniuerso orbi, rebusque mortalium præsidentes, a quibus inferiores Angeli accipiunt, quæ ad mundi administrationem pertinent.

Ratio vero quæ nos mouet ea est, quia constanter in sacris literis septem spiritus dicuntur coram Deo assistere, vt ad modum difficile sit, existimare omnibus iis in locis numerum septenariũ mystice accipiendum esse.

Enim vero præter duo loca, quæ iam citauimus, legimus Apocalypsis 8. *Et vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei.* *Apoc. 8. 2.* Et cap. 15. 16. 17. septem Angeli memorantur quasi curam habentes vniuersæ terræ. Denique Tob 12. *Ego sum*, inquit, *Tob. 12. 15* *Raphael Angelus, vnus ex septem qui astamus ante Dominum.* Atque hæc sentẽtia est Clemen. Alexand. lib. 6. Stromatum *Clem. Ale.* ad

ad finem, vbi fusè agens de numero septenario, sic habet, *Septem sunt quorum est maxima potentia, primogeniti Angelorum principes*. Nec verò nobis officit duplex aduersariorum ratio. Primum enim absurdum existimant prius nominari septem hos spiritus, quàm Christum, si septem Angeli sunt. Deinde à pietate alienum, quod gratia ab illis postuletur: neque enim absurdum fuit præponi Angelos Christo, cum quo continuanda erat sequens oratio, & laudes ipsius Christi, quas deinceps Ioannes persequitur: & consentaneum pietati est, pacem & gratiam ab Angelis, non tamquam ab auctoribus, sed tamquam ab administris postulare.

Et à Iesu Christo, qui est testis fidelis.

SECTIO VII.

1 *Christus testis fidelis.* *Arethas.*

GRatiam postulat à Christo Domino, quem testem fidelem appellat. Prima expositio, & quidem stricta, est Arethæ Episcopi existimantis, Ioannem loqui
1. ad Tim. 6.13. de ea confessione, cuius meminit Paulus 1. ad Timoth. 6. *Qui testimonium*, inquit, *reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem*, aitque fuisse eam, cum dixit Io. 18.
Ioã 18.36. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Secunda, iam latior, est Primasij, Haymonis, & Lyrani, dicentium Christum appellari testem fidelem, quia fideliter de
Primasius. Haymo. Lyranus. dixit de Patre, eiusq. natura testimonium,
Io.17. 26. iuxta illud Io. 17. *Et notum fecit eis nomen tuum, & notum faciam*, quod opere præstitit, cum dixit Ioan. 14. *Pater in me manens ipse facit opera.* Et Io. 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Atque ob hanc causam appellatur
Christus facies Patris. Christus in sacris literis, facies Patris, quia quemadmodum hominem per faciem cognoscimus, ita Patrem cognouimus per Christum. Sic intelligendus est
Malach 3. locus ille Malach 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam*: quo in loco loquitur ipse Deus Pater, & appellat Angelum Ioannem præcursorem, per faciem autem Christum intelligit, quemadmodum testatur Gala. lib. 3. de Arcanis catholicæ veritatis, c. 12. Oseæ 6. *Viuificabit nos post duos dies, & in die tertio suscitabit, & viuemus ante faciem eius.* *Galatinus. Osea 6.3.* Quẽ locum exponens Rabbi Moyses. *Viuemus*, inquit, *ante faciem eius, qui est rex Messias, sicut dictum est. Ps. 79. Domine Deus virtutũ conuerte nos, & ostende nobis faciẽ tuã & salui erimus.* *Rab. Moy.* *Psal. 79 4.* Vbi faciem tuã Messiam tuum interpretatur. Quæ expositio etiam est D. Hieron. in commentarijs super eundem Psalmum. *D Hieron.* Eodem modo intelligendum est illud Psalm. 88. *Misericordia & veritas præcedent faciem tuam*, idest, Christum. *Ps. 88. 16.* Sic etiã Theodoretus in quæstionibus super Numeros quæst. 11. intelligit illud Numerorum 6. *Theodo.* *Nu. 6. 26.* Cum Sacerdos populum ita benedicebat ex præcepto Domini: *Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.* Vbi Theodoretus vult aduẽtum Christi flagitari. Atque ad eum locum videtur allusisse Regius uates, cum dixit, Psal. 66. *Ps. 66. 15.* *Deus misereatur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri.* Quo etiam videtur referendum illud Eccle. 36. *Serundum benedictionem Aaron da populo tuo.* *Ecc. 36. 19* Vt videlicet etiam hic Messiæ aduentus postuletur.

Tertia expositio adhuc fusior, & cõmunior est Ruperti dicentis appellari Christum testem fidelem, quia testimonium perhibuit omni ueritati, quemadmodum idem Christus testatur Ioã. 18. *Io. 18. 37.* *Ad hoc veni in mundum, vt testimoniũ perhibeam veritati*, quod multo ante prædictum fuerat ab Esa. c. 55. illis verbis: *Esa 55. 4.* *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus*, pro quo Septuaginta transtulerunt, *Ecce testimonium gentibus dedi eum, principem, & præcipientem gentibus*. Vbi iam cernis Christum non solum testem, sed ipsummet testimonium appellari: tametsi autem D. Ambrosius *D. Amb.* sermone 5. in Psalm. 118. in illa verba, *Ps. 118. 34* *Da mihi intellectum*, citans hunc locum Esaiæ, accipiat testimonium passiue, vt uidelicet Christus dicatur testimonium, quia omnes Prophetæ eum testati sunt: actiue tamen sumendum esse, perspicuũ est ex nostra editione vulgata, quæ *testem* habet. Quamquam vero Christus omnis veritatis testimo-

nium præbuit, peculiari tamen, imò & præcipua ratione testimonium fuit Diuinæ erga nos beneuolentiæ, quemadmodum auctor est D. Augustinus in illa verba Psalm. 118. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs.* *Testimonia*, inquit Augustinus, *sunt ea quibus Deus, quantum nos diligat, nobis probare dignatur: cũ ergo Christus dicat, Ego sum via,* Io. 14. *& humilitas eius carnalis natiuitatis, atque passionis, euidentia sint testimonia diuinæ erga nos dilectionis proculdubio via testimoniorũ Dei Christus est.* Atque ob eam causam fuit Christus Dominus in illo cælesti arcu, seu Iride figuratus, quam Deus signum, ac monumentum suæ erga homines beneuolẽtiæ, & reconciliationis esse voluit. Genes. 19. quemadmodum exponit Rupertus, lib. 4. in Gene. cap. 36. *Propterea nimirum arcus ille sagitta caret, & in cælum non in terram armatur, quia cælum terræ conciliat.*

Christus diuinæ in homine beneuolentiæ testimonium

Ps. 118. 14

Io. 14. 6.

Christus in arcu cælesti figuratus.

3 Illud hoc loco est aduertendũ. Quamuis Pater testimonium de Christo perhibuerit Matth. 17 *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*: quo etiã sensu D. Chrysostomus homil. 43. in Ioannem, & Euthymius etiam in Ioannẽ, interpretantur illud Ioan. 6. *Hunc enim Pater signauit Deus*, seu ut Græce habetur *sigillauit*, quia Pater signo suo, idest, testimonio tam voce, quam miraculis, Christum ab aliis hominibus secreuit, & quasi nota distinxit, sigilloque filium suum esse demonstrauit, quod & ipse Christus confitetur Ioann. 5. *Qui misit me Pater, ipse testimoniũ perhibuit de me.* Quamuis etiam Spiritus sanctus testis Christi fuerit, iuxta illud 1 Ioan. 5. *Spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas.* Et Ioann. 15. *Cum venerit Paracletus, ille testimonium perhibebit de me.* Nihilominus Christum, per excellentiã appellari testem, multas ob causas, quæ ipsi peculiari ratione conueniunt.

Io. 6. 27.

Signum pro testimonio.

Ioan. 5. 37.

Christũ signari a patre quid.

1. Io. 5. 6.

Io. 15. 26.

Christus dicitur per excellentiam testis.

4 Prima est. Quia cum sit uerbum Patris, atque adeo ab eo procedens per actum intellectus, ex ui suæ processionis potest testari, & eloqui, quæ Pater intelligit. Qua ratione usus est ipse Christus Ioan. 3. *Amen Amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod uidimus testamur, & testimoniũ nostrũ non accipitis.* Et ibidem Ioan. Baptista loquens de Christo sic ait, *Qui de cælo venit super omnes est, & quod vidit, & audiuit hoc testatur.* Et Christus Io. 8. *Ego*, inquit, *quod vidi apud Patrẽ, & quæ audiui ab eo, hæc loquor.* Vbi obiter obserua, Christum esse testẽ & oculatum, & auritũ, atque adeo fidelissimum, quippe qui vidit, & audiuit ea, quæ loquitur. Dicitur autem videre, quia vere videt suam essentiam, quæ est Patris: audire autem, quia scientiam habet a Patre. Secunda ratio est. Quia omnia, quæ tanquam verbũ Patris alijs enunciauit, sua ipsius morte testatus est & sanguine obsignauit. Pro cuius rei maiori expositione, sciendum est fideles eo ipso, quod Deo reuelanti credunt, & adhærent, testes appellari, quia uidelicet fide sua, tanquam sigillo signent Deum esse veracem: quemadmodum disertis verbis docuit Ioannes Baptista loquens de fidelibus, Ioannis 3. *Qui autem accipit eius testimonium*, idest, Christi, *signauit, quia Deus verax est*, idest, ipsa fide veluti quodam sigillo Deum esse veracem confirmauit, (quo loco obiter aduerte fidem sigillum appellari.) Cæterum tunc esse locupletissimos testes, cum passione sua, & morte idem confirmant, & fidei sigillum tincto, & asperso sanguine passionis obsignant. Vnde simpliciter tunc Martyres, idest, testes dicuntur. Μάρτυρ enim Græce idem est, quod Latinè testis: Cum igitur Christus Dominus multo excellentius passione sua, ac morte ueritatem obsignauerit, recte per excellentiam Martyr, seu testis fidelis dicitur. Tertia & postrema ratio est Ioach. Abbatis, quia nimirum maxime humilis fuit, inde enim factum est, ut non quæreret gloriam suam, sed Patris, atque ita veritatem ipsam fideliter testaretur, & Deum magnum sua humilitate prædicaret, iuxta illud Ecclesia. 3. *Quoniam magna potentia Dei solius, & a solis humilibus honoratur*, quæ est mirifica humilitatis excellentia.

Primа rõ.

Ioan. 3. 11.

Ibid. 31

Ioan. 8. 38.

Christus testis oculatus, & auritus.

Fideles, Deum esse veracem quomodo signẽt

Ioan. 3. 33.

Fides, sigillum.

Mart. quid

Eccl. 3. 21.

Humilitatis excellentia.

5 Ex his omnibus perspicuũ relinquitur, Christum esse fidelissimum testem, & aptissime in eum quadrare illud Psalmi 88. *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum & testis in cælo fidelis* Quem locum Theodoretus exponẽs, ultima uerba sic interpre-

Ps. 88. 37.

pre-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

pretatur; *Horum omnium quę superius promissa sunt, est testis in cęlo fidelis, ipse nimirum Deus, qui ea promisit, & complebit.* Alij magis ad literam per testem in cælo fidelem intelligunt Iridem, seu cælestem arcum, quem Deus in testimonium suæ erga hominẽ beneuolentiæ in cælo collocauit: ita vt throni Messiæ stabilitas Soli, & Lunæ, pulchritudo verò eidem Soli, & Lunæ perfectæ, idest, in plenilunio positæ, & pulcherrimæ Iridi comparetur. Verùm cùm per Iridem, vt supra diximus ex Ruperto, Christus Dominus fuerit expressus, testem hunc in cælo fidelem, de eodem possumus accipere cum Remigio, & D. Hieronymo in commentarijs eius loci.

Per testẽ fidelem quid alij intelligant.

Testis in cælo fidelis Christus.

Primogenitus mortuorum.

SECTIO VIII.

1 CHristi laudes, & præstãtiã singularẽ persequitur Ioannes. Primo igitur notãdum est, Christũ & quatenus Deus est, primogenitum Patris, & quatenus homo est, primogenitũ virginis appellari, non quòd alios fratres naturales habuerit, sed more Scripturarum, quæ primogenitum eum nominant, non quem fratres sequãtur, sed qui primus natus est: quæ observatio est Diui Hieronymi libro aduersus Heluidium hæreticum impiè asserentem Beatissimam Virginem alios quoque filios procreasse, ex eo quod Lucæ 2. dicatur, *Peperisse filium suum primogenitum*: contra quem disputans Diuus Hieronymus docet omnem vnigenitum appellari in Sacris literis primogenitum, non item omnem primogenitum, vnigenitum, nec necessariam esse aliorum fratrum sobolem, vt quis primogenitus nominetur. Id quod probat dupliciter. Primum ex eo quod Dominus Exod. 14 & 34. præcepit, vt omne quod aperiret vuluam, ab homine vsque ad pecus, sibi consecrarent, tantummodo primogenita hominum, & primogenita pecorum immundorum, precio redimerent: quibus verbis censet Hieronymus, Deum definiuisse quid esset primogenitum. *Omne*, inquit, *quod aperit vuluam*, alioqui, inquit, *si non est primogenitus, nisi is tantum, quem sequuntur fratres, tamdiu sacerdotibus primogenita nõ debentur, quamdiu alia nõ fuerint procreata, ne forte, partu postea non sequenti, vnigenitus sit, & non primogenitus.* Deinde ex eo quod dicitur Exod. 12. *Percussit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis, vsque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, et primogenitum iumentorum. Dic mihi*, inquit, Hieronymus, *si primogeniti tãtum illi uocantur, qui fratres habent, ergo ab interemptione vnigeniti liberati sunt, si autem & vnigeniti cęsi sunt, contra sententiam factum est, vt inter primogenitos, & vnigeniti morerentur.*

Heluidij impia assertio.

Luc. 2. 7.

In Sacris primogeniti qui dicãtur ex Hie.

Exod. 13. 2 ibi. 34. 19.

Exo. 12. 19

2 Deinde Christus, quatenus homo, appellatur in sacris literis primogenitus omnis creaturæ, quia fuit primus omnium prædestinatorum: voluit. n. Deus primaria sua intentione, & voluntate mysterium incarnationis, Christumq; Dominum caput esse, & finem oĩum diuinorum operũ. Id quod conceptis verbis docuit Apostolus ad Coloss. 1. cũ dixit de Christo loquẽs: *Quis est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ quoniam in ipso cõdita sunt vniuersa in cęlis, & in terra, visibilia, & inuisibilia, & ipse est ante oẽs, & omnia in ipso constãt, et ipse est caput corporis Ecclesiæ, vt sit ipse in omnibus primatum tenens*, quæ omnia de Christo, vt homo est, dicta esse, docet Diuus Chrysost. in eũ locum. idem probatur ex c. 8. ad Rom. *Quos præsciuit, et predestinauit conformes fieri imagini filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratrib.* quem locum quamquam D. Thom. & alij de Christo, vt Deus est, exponunt: tamen longè; meliùs D. Chrysost. & Hieron. Anselm. & alij, de eo, vt homo est, interpretantur. Atq; hanc ob causam tradũt Hebræi, Messiam in sacris literis appellari, Germen, Es. 4. *In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terrę sublimis.* Et Zach. 3. *Ecce ego ad ducã seruũ meum Orientẽ*, quo loco pro, *Orientem*, est Hebraicè *Tsemach*, i. germen: Et Zach 6. *Ecce vir Oriens nomen eius*, pro quo Hebraice est *Tsemach*, idest, germen nomen eius, a verbo *Tsemach*, quod significat, germinare. Et D. Hier. ipsum

Christus omnis creaturæ cur primogenitus.

Colos. 1. 15.

Ad Rom. 8 29.

Item cur germen. Es 4. 2. Zach. 3. 8. Zach. 6. 12

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

ipsum nomē *Themach* vertere solet *Germen*, vt loco Esaiæ citato. Et Here.23. *Suscitabo Dauid germen iustum.* Et c 33. *In tempore illo germinare faciā Dauid germen iustitię*; quibus locis Paraphrastes Chaldaicus semper trāstulit Messiam loco *germinis*, nec nobis officit, quod 70. ibidem ἀνατολήν, idest, *Orientem* reddiderunt: etenim ἀνατέλλω, Grecè idem est, quod produco per germinationē, & idē fere quod Latine Orior, atque adeò non solum de Sole & astris, sed ēt de hominibus, & plantis dicitur vt probatur ex Ps.103. Nam vbi nos habemus, *Producēs fœnum iumentis*, Græcè est verbum ἐξανατέλλων, & D. Hier. vertit *Germinans*. Ratio vero huius nomenclaturæ ea est, quia sicut ad fructum ferendum tota arboris plantatio, & irrigatio refertur, ita totum vniuersum, & omnes creaturæ vnius Messiæ causa conditæ sunt: quocirca ipse vniuersi *Germen* appellatur.

Hier.23.5. *Idē 33.15* *Ps.103.14* *Vniuersum conditū propter messiā.*

3 Eadem veritas luculente ostēditur ex Prou.8. cum dicitur, *Dominus possedit me in initio uiarum suarum.* Seu, ut 70. transtulerūt, *Dominus creauit me in initiū uiarum suarum*, quē locum de Sapientia incarnata, idest, de Christo rōne humanitatis intellexerunt Clem. Rom. lib.5. cōstit. Apostolicarū, c.19. Greg. Naz. Orat. 39. Greg. Nyss. lib. de fide ad Simpliciū, D. Io. Dam. lib 4. fidei orthodoxæ, c. 19. Cyrill. Alex. lib.5. Thesauri, c 4. & 8. D. Basil. lib.4. contra Eunomiū, D. Athan. ser.3. contra Arianos, Cæsarius in Dial. 2. D. Chrysost. ser. de S. Trinit. D. Aug. lib. 1. de Trinit. c. 12. ser. 58. de verbis Dñi, D. Ambr. lib.1. de fide c.1. Epiph. in Anchorato, & hæresi 69. D. Hilar. li.12. de Trinit. D. Hier. super 2.c. epist. ad Ephes. & lib. 2. in Michæam ad initiū, D. Fulg. lib. ad obiectiones Arianorum, in responsione ad 3. Denique Epiph. loco citato dicit hanc esse expositionem magnorum Patrum. Enim verò cum Ariani hoc testimonio abuterentur cōtra Filij diuinitatem; quippe qui creatus, & possessus diceretur: respondebant Pr̄es, id dictum fuisse de Filio ratione humanitatis. Quo supposito rectè hinc ostenditur, Christum Dominum esse primū prædestinatum, & totius vniuersi finē: idem in significat esse initium viarum Domini, per quas creaturæ vniuersæ intelliguntur. Atque eodem sensu interpretari possumus illud Eccles.24. *Ego ex ore altissimi prodiui primogenita ante oēm creaturam.* Et illud Psalm.88. *Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.*

Prou 8.22 *Christ⁹ prædestinatorū primus.* *Eccl.24.5.* *Ps.88.28.*

Christum Dominum, vt homo est, esse caput Angelorum, gratiamque illis, & gloriam promeruisse.

SECTIO IX.

Hinc colligimus, cum Christus dicitur, *Primogenitus omnis creaturæ*, nō esse excludendos Angelos, quin potius dicēdū, Christum vt homo est, esse caput Angelorum, gratiamq. illis, & gloriā meruisse, quæ illis data sint propter eius p̄uisa merita: quæ sententia est Cyrilli Alexandrini lib.5. in Esaiam, D. Grego. li.1. in libros Regū c.2. in illa verba: *Non est alius extra te. Subauditur*, inquit, *Sanctus, quia nullus hominum, neq; Angelorū Sanctus est, nisi per Christum.* Idem habet homil.14. in Ezechiel. Laurentij Iustiniani serm. de Ascensione, & ser. de Assumptione Virginis, Ruperti libro 3. de processione Spiritus sancti, cap.21 citari etiam solet pro eadem sententia Diu. Bernard. serm.17. & 22. in Cantica. In eadem sententia est Diu. Thom. super illud Ioā.1. *De plenitudine eius nos omnes accepimus: Hoc est*, inquit D. Thom. *omnes Apostoli, Patriarchę, Prophetę, & iusti, qui fuerunt, sunt, & erunt, & etiam omnes Angeli.* Et paulo inferius: *Quia*, inquit, *plenitudo gratiæ, quę est in Christo, est causa omnium gratiarum, quæ sunt in omnib. intellectualibus creaturis.* Et 3. par. q.8. art.1. absolutè dicit Christum influere gratiā in omnia mēbra Ecclesiæ: & statim art. 4. docet, hanc Ecclesiam, cuius Christus est caput, & in quam influit, constare ex hominibus, & Angelis. Eandem tuetur Albert. Mag. in 3. dist.13. art.1. Ruardus Iapper, in explicatione, ar.2. Louaniens. circa principium, & art.8. & ex professo Cathar. lib.1. de Christi prædestinatione, & opusc. de Gloria, & peccato Angelorum, Io. Arbor. lib.3. suæ Theosophiæ cap.

1 *Christū meruisse Angelis gloriam statuitur ex patribus.* *1.Re.c.2.2* *Ioan.1.6.* *Idē, 3.part.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Viguerius. cap.13. Viguerius in institutionib.c.20.
Iac. Nac. §.1.versic.4 Iacobus Naclantus super primum caput Epistolæ ad Ephesios,& in lib. cui titulus est, Medulla sacræ scri-
Probatur idē ex Pau. pturæ, in tertia mundi ætate, cap.2. Pugnant etiam pro eadem sententia nonnulla Pauli testimonia, cuiusmodi est il-
Col. 1. 20. lud ad Coloss.1. *Complacuit per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinē crucis eius, siue quę in terris, siue quæ in cæ-
Ephe. 1. 10. lis sunt*. Et illud ad Eph.1. *instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quę in terra sunt*. Hoc loco Græcè ꝓ instaurare est, ἀνακεφαλαιώσασθαι, i. recapitulare, quia sub uno Christo omnia quodā modo vnum effecta sunt, quod idem verbum eadē significatione vsurpauit Apo-
Rom.13.8. sto. cū dixit ad Rom.13. *Qui diligit proximum, legem impleuit: nā non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, & si quod est aliud mādatum, in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum sicut teipsum*. Nam pro *instauratur*, est Græcè ἀνακεφαλαιοῦται, i. recapitulatur, hoc est, summatim continetur, ducta metaphora à Rhetorum epilogis, in quib. tota causa summatim repetitur, q̄ illi ἀνακεφαλαίωσιν, ap-
Hebr. 8. 1. pellant: vnde idē Apost. ad Heb.8. volēs summam, seu epilogū facere eorū, quæ dixerat, ait: *Capitulum autē super ea quę dicuntur*, quo loco pro *Capitulum*, est Græcè κεφάλαιον, hoc est summa, siue caput, aut epilogus: itaque in Christo, tanquam in summa, instaurata, seu recapitulata sunt omnia: in quē sensum videtur Aquila Ponticus in sua trāslatio-
Gen. 1. 1. ne, Græca, ex Hebræo, sic librum Genes incepisse, *In capitulo*, vel *summa fecit Deus cęlum, & terram*. sic enim transtulisse auctor est D. Hierony. in principio Hebraicarū quæstionū. Et Seuerianus Episcopus in exordio Hexameron: per quod capitulum, siue summā possumus
Psal.39.8. Christum accipere, iuxta illud Psal.39. *In capite libri scriptū est de me*: Quod quāquam Arnobius, & Aug. accipiunt de initio Psalm. in quo volunt de Christo dici, *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum*. Tamen Tertul. lib. contra Praxeā, & D. Hilarius in expositione ps.2. de initio totius scripturæ interpretantur, ut illud, *In principio*, sit idem quod in filio, & simul Christus recapitulatio cæli, & terræ appelletur, quia sub illo, tam Angeli, quam homines per gratiā, & gloriam militant. *Christus vniuersi recapitulatio.*

2 Denique confirmatur hæc sententia, quia constat ex sacris literis Christum Dominum, vt homo est, esse caput Angelorum, vt est perspicuum ex illo ad
Eph.1. *Ipsum dedit caput super omnē Ecclesiam*, idest ex hominibus, & Angelis Ephe. 1. 22
constantem, vt interpretatur D. Hier. & D. Aug. in Enchi c.56. & ad Col.2. *Qui est caput omnis principatus, & potestatis*. Colo. 2. 10.
Id quod et affirmat D. Hilar. in ps.139. & D. Aug. concione 5. in ps.36. Cū igitur capitis sit influere in membra Christusq. sit caput præstantissimū, debuit sanè perfectissimo modo in Angelos influere, gratiā videlicet, & gloriā illis impertiendo. Ex quo ēt colligimus, posse Christum dici propriè redēptorem Angelorum, (quod quidā concedere formidant) redeptione tn̄ alterius rationis, q̄ nostra sit, hoc est, per præseruationem: *Christus dici potest propriè Angelorum redēptor.*
sic enim loqui audet D. Bern. serm.17. & 22. in Cantica. & Theod. ad Hebr.2. dicit Christum pro omnibus creaturis fuisse mortuum, ex illis verbis Pauli, *Vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortē*, vbi Græcè est ὑπὲρ παντός, i. pro vniuer- Hebr. 2. 9.
so, quem modum redemptionis etiam affert Dion. Areop. c.8. de diuinis nominibus, his verbis: *Idcirco etiam redemptionē illam Theologi nominant, ex eo, quòd nō sinit, quę verè sunt, ad id cadere, vt non sint*: & id colligitur ex ps.143. vbi rex Dauid dicit se redemptum de gladio gigantis Goliath, sub quo nunquam fuit, Ps. 143. 10.
sed quia fuit præseruatus Diuino beneficio, redemptum se appellat, cum ait: *Qui redemisti Dauid seruum tuum de gladio maligno, eripe me*. Sic enim hunc locū nonnulli dispungūt, & interpretātur.

Christum esse Primogenitum in multis fratribus. 1

SECTIO X.

Dicitur postremo Christus Rom. 8. 29.
primogenitus in multis fratribus, ad Ro.8 *Vt sit ipse primogenitus i multis* P. 88. 82.
fratribus, quo etiam pertinet illud Psal 88. *Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ*. Primoge-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

mogenitum, inquam, idest, præcipuum filiorum, cui primogenituræ priuilegia debeantur: de quibus priuilegijs legendus est Abulensis in vigesimum quintũ caput Genesis. Pro cuius maiori expositione aduertendum est, omnes homines esse fratres Christi propter communionem naturæ cum Christo, præcipuè verò fideles propter fidem, quam habẽt in Christum, & maximè iustos, propter communionem gratiæ, iuxta illud Io. 1. *Dedit eis potestatẽ filios Dei fieri*, idest, fratres Christi. Et ad Hebr. 2. *Non confunditur fratres eos uocare*, dicens Psal. 21. *Narrabo nomẽ tuum fratribus meis*, Et Matth. 28. *Nunciate fratribus meis, &c.* Atque hanc ob causam Christus se appellat sæpissimè filium hominis, vt Ioan. 3. *Exaltari oportet filium hominis*, & alias: non solum, vt vult Tertullianus lib. de carne Christi, & Irenæus lib. 3. contra Valentinum, cap. 21. vt intelligeremus, eum non solum esse verum hominẽ, sed carnem accepisse nascendo. Adam enim homo fuit, sed filius hominis non fuit, quia carnem non accepit nascendo; sed etiam, vt significaret se iam cum hominibus cognationem carnis habere, fratremq; nostrum per assumptam humanitatem esse: vnde olim Christiani se cõmuniter fratres appellabant, quemadmodum auctor est Tertullianus in Apologetico, cap. 39. & libro de corona militis, cap. 1. & lib. 3. contra Marcionem, & Clemens Alexandrinus libro 5. Stromatum. Cęterum, vt diximus, iusti peculiari ratione fratres Christi appellantur, quia sunt verè filij Dei adoptiui, per veram adoptionem, quæ est ipsa iustificatio, quemadmodum docet Diuus Augustinus, Epist. 120. cap. 4. & libro 3. contra Faustum Manichęum. Ratio verò est, quia iustificatio est veluti quędã generatio: atque de hac adoptione intelligendum est illud Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*. Et illud 1. Io. 3. *Videte qualem charitatẽ dedit nobis Deus, ut filij Dei nominemur, et simus.* & ad Romа. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum per Iesum Christum*. Et ad Ephes. 1. *Predestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum*. Vnde Paulus Apostolus rectè ex hac adoptione ad ius hæreditatis argumentatur, cum ait ad Roman. 8. *Quod si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*: qua de re legendus est D. Th. 3. par. q. 23. art. 1. Horum igitur omnium fratrum, Christus appellatur Primogenitus.

Fratres Christi, qui præcipuè. — *Ioan. 1. 12* — *Heb. 2. 11.* — *Ps. 21. 23.* — *Matth. 28. 10.* — *Ioan. 3. 14* — *Tertull.* — *Irenæus.* — *Adamus homo, non filius hominis.* — *Tertull.* — *Clem. Ale.* — *Iustificatio est quędã generatio.* — *Ioan. 1. 12.* — *1. Ioan. 3. 1.* — *Rom. 8. 15.* — *Ephes. 1. 5.* — *Rom. 8. 17* — *D. Thom.*

Christum esse Primogenitum mortuorum, & primitias dormientium.

SECTIO XI.

1 VLtimo dicitur Christus, *Primogenitus mortuorum*, quod hoc loco ait Ioannes, quia primus omniũ ad vitam immortalem resurrexit: quo etiam sensu appellatur *Primitiæ Dormientium*, 1. ad Cor. 15. Pro cuius rei intelligentia sciendum est, resurrectionem esse veluti quandam regenerationem, sic enim appellatur a Christo Matth. 19. *In regeneratione, cum sederit filius hominis, &c.* eamque ob causam se pulchrum, vtero comparatur. Vnde D. Ambros. sermo. 48. de sepulchro Christi loquens. *Vbique, inquit, beato corpori defertur sanctitas, vbique virginitas, purus illud venter concipit, nouus tumulus includit, quin potius ipsam sepulturam vuluam dixerim. est enim similitudo non parua, sicut enim Dominus de matris vulua viuus exiuit; sic de sepultura viuus surrexit, nisi quod gloriosior ista est, quàm illa natiuitas: illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Post illam natiuitatem, ad inferos descenditur, post hanc remeatur ad cælos*: quare Christus a mortuis resurgens iterum genitus dicitur, primogenitus autem, quia primus omnium resurrexit immortalis.

2 Verum iam hinc illa sese offert controuersia, de resurrectione, videlicet eorum, qui Matth. 27. dicuntur, surrexisse. Dum enim Matthæus signa, quæ in ipso Christi obitu acciderunt, commemoraret, subiunxit: *Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt*. In qua quidem quæstione duplex est sententia. Vna est eos, qui a Matthęo commemorantur, nõ resurrexisse ad vitam immortalem, sed iterum obijsse postquam resurrectionem

1. Cor. 15. 20. — *Matth. 19.* — *Christi sepulchrum vtero uirgi neo comparatur.* — *Matth. 27. 52.* — *Surrexerũt ne aliqua corpora sãctorũ in obitu Christi.* — *1. Sentẽtia.*

Domini

Domini testati fuerant: quæ sententia
est fere omnium veterum, quam sequi-
Augus- tur D. August. epist. 99. quæ est ad Euo
1. argum. diũ, eamq. nititur confirmare ex Acto-
Act. 2. 28. rum 2. vbi D. Petrus contendit, illud Ps.
Ps. 15. 10. 15. *Non derelinques animam meam in in-
ferno, nec dabis sanctum tuum videre cor-
ruptionem*, non de Dauide, sed de Chri-
sto esse intelligendum, idq. ex eo probat
Quia Dauid, inquit, *mortuus est, & sepul-
tus, & sepulchrum eius apud nos est.* Si au
tem Petrus non intelligeret ossa Proph.
illic iacere, nihil plane probasset: erant
D. Aug. igitur tempore Petri, Dauidis ossa in se
pulchro: *Cum igitur*, inquit Aug. *Dauid
resurrexerit simul cum illis, qui cum Chri
sto resurrexisse memorantur, plane iterum
atque adeo resurrexit moriturus.*

3 Secundo, argumẽtatur ex illis verbis
Heb. 11. 39 Pauli ad Hebr. 11. *Et si omnes testimonio
fidei probati, non acceperunt repromissionẽ,
Deo pro nobis aliquid melius prouidente, vt
non sine nobis consummarentur*, idest, glo-
riam animæ, & corporis reciperent.

Tertio, possumus argumentari pro
Aug. in hunc modum. Iob Patriarcham
Iob 42. resurrexisse cum Christo, habetur Iob
42. iuxta editionem Septuaginta inter-
pretum, & Theodotionis, quę sic habet.
*Scriptum est autem, ipsum rursus resurre-
cturum cum quibus Dominus resurgit*: vbi
A calami- particula, *rursus*, innuit, cum Iob ab illa
tate sua e- sua calamitate diuinitus erectus est, &
rectus Iob, excitatus, tunc quodammodo resurre-
quodammo xisse. Haberi autem hęc in editione Se-
do surrexit ptuaginta auctor est Origenes in Epi-
Origenes. stola ad Iulium Africanum, eamque hi-
storię partem, tanquam legitimam am-
D. Chryso. plectũtur D. Chrysostomus homil. 82.
Theodor. ad populum Antiochenum, Theodore-
tus, quæs. 92. in Genesim, Polychronius
in hypothesi super librum Iob, Olym-
piodorus in sua item hypothesi, & in
Protheuria, cap. 32 & in commentariis,
Iulianus, Seuerus, & Euagrius in suis ex
planationibus, quibus postremam Iobi
partem illustrarunt: quos omnes citat
Paul. Com. Paulus Comitolus Societatis nostræ in
Catena in Iob a se elegantissime è Græ
co in Latinum conuersa, & eruditissi-
mis obseruationib. illustrata. Sed quod
Clem. Ro maioris est ponderis, Clemens Roma-
nus, lib. 5. constitutionum Apostolica-
rum c. 6. eandem partem tamquam ca-
nonicã citat, his verbis: *Diuinus ille, atq.
insignis tolerãtia Iob, de quo ait Scriptura,
scriptum esse, ipsum rursus suscitandũ cum
ijs, cum quibus Dominus resurgit.* Ambro
sius etiam lib. 1. de interpellatione Iob *D. Amb.*
cap. 8. Hoc testimonio tanquam Scri-
pturæ sacræ vtitur, ad probandum Iob
cum Christo à mortuis fuisse suscita-
tum. Denique eandem sententiam legi-
mus in versione Græca Septuaginta in-
terpretum nuper correcta ex auctorita-
te Xisti V. Pontificis Maximi, ad fidem
vetustissimorum, & probatissimorum
codicum. Ex his huiusmodi ducitur ar- *Deducitur*
gumẽtatio. Iob cum Christo resurrexit, *argumenta*
vt hactenus probauimus, & tamen di- *tio p Aug.*
cit de seipso c. 29. quod sit in nouissimo *Iob 29. 25.*
die resurrecturus. *Scio, inquit, quod in no
uissimo die de terra surrecturus sum, & in
carne mea videbo Deum saluatorem meũ.*
Ex quo efficitur, illum post priorem re-
surrectionem iterũ obiisse, alioqui enim
iterum in nouissimo die resurgere haud
posset.

Hæc sunt potissima, quæ pro Augu- 4
stino adduci queunt, quam etiam sen- *Theoph.*
tentiam sequitur Theophilactus in 27. *Sotus*
caput Matthęi, & Dominicus Soto dist.
43. quæst. 2. artic. 1. quarti lib. sententia-
rum. Ea tamen, vt verum fatear, place- *2. sententia*
re mihi nunquam potuit, quemadmo- *quæ pfertur*
dum neque Cardinali Caietano in vige
simum septimum caput Matthæi, & in
commentarijs in tertiam partem quęst.
53. Nobiscum præterea sentit glossa su-
per idem caput Matthæi, & fauet D. *D. Tho.*
Thomas in 4 distinct. 43. & in additio-
nibus quæst. 77 art. 1. quanquam 3 par.
quæst. 33. artic 3. magis videtur ad Au-
gustinum accedere, quatenus ait, eius
rationes efficaciores videri. In eandem
nostram sententiam magis propendet
Diuus Hieronymus in sermone de As- *D. Hiero.*
sumptione, quamuis eam sub lite relin-
quat: & quamuis in vigesimum septi-
mum caput Matthæi, dicat, eos qui cũ
Christo surrexerũt, surrexisse, sicut sur-
rexit Lazarus, quod nos possumus verè
ac realiter, sicut Lazarus, nõ verò ad vi-
tam mortalem interpretari. Triplex po *Prima ro.*
tissimum ratio nos mouet. Vna est. quia
alioqui si surrexerunt morituri, resurre-
ctio eis non beneficiũ, sed pœna fuisset.
Altera, quia resurrexerunt, vt sua resur- *Secunda.*
rectio-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

rectione, Christi resurrectionem testarentur, queadmodum vel ipsi aduersarij cõfitentur, non fuissent aût resurrectionis Dominicæ testes idonei, si iterũ obierunt, facilè enim sibi homines persuaderent, Christum ẽt resurrexisse moriturũ.
Postrema. Caiet. Postrema, quæ Caietani est, quia cũ homo sit animal sociabile, debuit Christus secũ aliquos corporibus gloriosis excitatos, in cælũ deferre, cum quibus ageret, alioqui non fuisset, eius in cælo vita, ac felicitas omnibus numeris expleta, & absoluta.

5 *Respõdetur locis script. pro 1. sententia.* Ad primum locũ pro Augustini sententia adductum, concedimus Dauidem resurrexisse cum Christo ad vitam immortalem nec amplius obijsse. *Ad primũ.* Ad Petri autem institutum non erat opus, vt eo ipso tempore Dauidis cineres in se pulchro illo existerent, sed satis erat esse apud omnes vulgatissimum, Dauidis corpus in eo sepulchro vidisse corruptionem, & in cineres fuisse conuersum.
Ad secundum. Ad secundum. Dicimus illud, *Non acceptis repromissionibus*, ad mysteria gratię, & incarnationem Christi referendum, *Vt non sine nobis*, inquit, *consummarentur*, quia nimirum perfecta consummatio in lege gratiæ completa est. Quod si quis contendat, istam consummationem ad gloriam corporis pertinere, dicimus Paulum vniuersè loqui de omnibus Patribus legis veteris, imo & naturæ, cui non obstat aliquos eorum ad vitam immortalem simul cum Christo resurrexisse.
Ad tertium Ad tertium, libenter damus Iobum Patriarcham, cum Christo resurrexisse, sed ad vitam tamen immortalem: *Iob. 29. 25.* cũ vero ipse dixit, *Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum*: dicimus eum non de sua ipsius persona, sed de vniuersali hoĩum resurrectione more prophetico enuntiasse. Quod vero attinet ad locum Matthæi, quo vr̃ affirmari, illos ante ipsum Christum, resurrexisse, siquidem eorũ resurrectio inter signa passionis Christi cõmemoratur. *Deciditur quæstio.* Respondeo, id dictum fuisse per anticipationis figuram in sacris literis vsitatam, non quod eo tempore passionis Christi resurrexerint. Atq. ita relinquitur Christum Dominum optimo iure primogenitum mortuorum a Ioanne appellari.

Et Princeps regum terræ.

SECTIO XII.

1 Obseruandum est primo, rectè postquam mẽtio mortis Christi facta fuerat illis verbis: *Primogenitus mortuorum*, subiungi, *Et Princeps regum terræ*, vt intelligeremus Christum per mortem obtinuisse principatum. *Principatũ per qd obtinuerit Christus.* Id quod probatur primo, ex loco Esaiæ cap. 9. *Esa. 9. 6.* vbi crux Christi eius imperium appellatur, illis verbis, *Factus est principatus super humerũ eius*: vbi quã quã Paraphrastes Chaldaicus per Principatum, legem intellexit, *Chald. Paraph.* quam quia Dominus opere impleuit, super humerum portasse dicitur; *Legẽ Christus sup. humerum portasse cur dicatur.* tamen crucem ipsam interpretati sunt Tertullianus libro aduersus Iudæos, eo capit. quo Patriarchæ ostendunt figuram crucis. Et libro tertio aduersus Marcionem, *Tertul.* *Quis inquit, regum insigne potestatis suæ humero præfert, & nõ aut capite diadema, aut manu sceptrum? solus nouus rex Christus noua gloria potestatem humero extulit crucem scilicet.* Iustinus Philosophus & martyr in *Iust. mar.* secundo Apologetico pro Christianis, Cyrillus Alexandrinus libro primo in *Cyr. Alex.* Esaiam cap. 9. Diuus Hieronymus in *Hieron.* commentarijs eius loci, Diuus Cyprianus *Cyprian.* libro secundo testimoniorum aduersus Iudæos cap. vigesimoprimo. Diuus Augustinus sermone 71. de tempore, *Aug.* Theophilactus in vigesimum tertium caput Lucæ, *Theoph.* Diuus Ambrosius libro tertio de fide cap. 4. *Ambr.* Atque eodem sensu possumus accipere illud Esa. 22. *Esa. 22. 22.* *Dabo clauem Domus Dauid super humerũ eius.* Christus enim cruce tanquam claui, paradisum à principio clausum, nobis aperuit: *Crux Christi clauis paradisi.* crucem certè clauem appellauit. Diuus Chrysostomus tomo secundo, homilia de Diuite, de quo agitur Luc. 16. *Chrys.* & Diuus Augustinus in Psalm. 45. *Aug.* Obiter hoc loco obserua, posse per clauem eo loco Esaiæ, intelligi potestatem iurisdictionis, & animarum gubernationem, quæ clauis non pendet ex cingulo, sed portatur in humero: *Animarũ cura grauissima.* tum quia grauissima est animarum cura, tum etiam, quia prælatus debet

ea,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Prælatus qualis esse debeat. ea, quæ præcipit, humero etiam, idest, operatione gestare.

2 Secundo idem probatur ex Psal. 95. vbi pro eo, quod nos habemus, *Dicite in gentibus quia Dominus regnauit*, Septuaginta transtulerunt, *Dicite in gentibus quia Dominus regnauit a ligno.* Sic enim apud Septuaginta legerunt Iustinus in Dialogo aduersus Tryphonem, vbi probat sic etiam fuisse Hebraice. Sed illud a ligno, expunctum fuisse a Iudæis affirmant Tertullianus lib. 3. aduersus Marcionem, & libro aduersus Iudæos, loco paulò ante citato, Diuus Ambrosius in cap. 15. 1. episto. ad Corinthios, (si eius sunt ij commentarij) Diuus Augustinus in commentarijs eius Psalmi, Arnobius, & Cassiodorus ibidem, Diuus Cyprianus de montibus Syna, & Sion aduersus Iudæos cap. 5. D. Leo qui citatur in scholijs Græcis super editionem Septuaginta nuper auctoritate Xisti V. correctam.

Esa. 95. 10
Locus Scripturæ vitiatus.
Tertull.
D. Amb.
D. Aug.
Arnob.
Cassiodorus
D. Cypr.
D. Leo.

Atque eandem lectionem retinet ecclesia, & Psalterium Romanum: nec in dubiũ vocari debet, quod Iudæi multa ex sacris literis eraserint, q̃ Christianis fauere intelligebant. Etenim auctore D. Hieronymo in quintum cap. Michæi, duos integros versus eraserunt ex libro Iosuæ cap. 15. qui habentur in Septuaginta interpretibus, vbi inter vrbes & oppida tribus Iudæ, Bethlehem connumeratur, ne uidelicet Christus de tribu Iuda ortus videretur. Et in epistolam ad Galatas in illa verba capitis tertij, *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, docet desiderari Hebraice, duo illa verba, *Omnis*, & *in ligno*, & suspicatur lectionem Hebraicam vitiatam esse.

Multa quæ Christianis fauebãt, ex sacris erase runt Iudæi
D. Hie.
Ad Gal. 3. 13.

3 Tertio probatur ex Psalm. 92. cuius inscriptio ea est: *Laus cantici ipsi Dauid in die ante Sabbatum, quando fundata est terra*: Etenim in Parasceue Sabbathi occisus est Christus, fundataque est ecclesia, quæ est expositio Hugonis Cardinalis, in commentariis super eum Psalmũ. Tunc vero Psalmus incipit, *Dominus regnauit decorem indutus est*: vt exploratũ omnibus esset, Christi regnum ex passione, quam pertulit ante Sabbathum, ortum habuisse. Quarto ex Psalm. 77. *Induxit eos in montem sanctificationis suæ montem quem acquisiuit dextera eius* Dextera enim sua Christus, idest, fortitudine, quam in passione demonstrauit, Ecclesiæ regnum sibi acquisiuit: quem locum interpretatus uidetur Diuus Petrus prima sua Canonica capite 2. vbi Ecclesiam appellat. *Populum acquisitionis.* Et Actor. 20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quã acquisiuit sanguine suo* Vnde est illud Pauli ad Hebræos 2. *Eum, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.* quod multo ante Regius vates prædixerat Psal 8. *Minuisti eum paulominus ab Angelis* (in passione videlicet) tunc subiungitur: *Gloria & honore coronasti eum.* Denique ex Psal. 73 cum dicitur: *Redemisti virgam hæreditatis tuæ*: vbi per uirgam, sceptrum intelligendum est, hoc sẽsu, regnum tuum, seu sceptrum regni tui per peccati tyrannidem a dæmone vsurpatum, iterum asseruisti, & uindicasti per passionem, qua humanum genus redemisti.

Explicatur inscriptio. Psal. 92.
Hug.
Psal. 92. 1.
Regnũ Christi vnde ortum.
Ps. 77. 54.
1. Pet. 2. 9.
Act. 20. 28
Heb. 2. 9.
Psal. 8. 9.
Psal. 73. 2.
Virga pro sceptro.

4 Secundo obseruandum est, Christum appellari Regem per excellentiam, ut Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo*, quã ob causam appellatur *Rex Dei*. Sic enim ibidẽ Hebraice legimus, *Ego*, (.i. Pater æternus) *constitui regem meum super Syon.* Et Zachariæ 14. ita possumus reddere ex Hebræo, *Venient omnes gentes & adorabunt regem Dei.* Dicitur autem Christus, Rex Dei, tum quia a Deo fuit rex constitutus, tum quia est Rex excellentissimus, eo linguæ Hebrææ idiotismo, quo maxima quæque dicuntur esse Dei, ut Psalmo 79. *Operuit montes umbra eius, & arbusta eius cedros Dei*, id est, altissimos.

Psal. 2. 6.
Christũ regem suum cur Pater appellet.
Zach. 14.
Ps. 79. 11

5 Tertio, dicitur, *Princeps regum terræ*, quia est totius mundi Monarcha, non solum propter unionẽ Hypostaticã, cui omne imperium debebatur, sed etiam ex dono Patris: quæ est sententia D. Antonini 3. par. tit. 3. cap. 2. Almaini de potestate Ecclesiæ cap. 8. Pauli Burgensis in additione 2. super caput primũ Matthæi, immo & Diui Thomæ lib. 3. de regimine principum cap. 13. & 14. vbi ad dit Augustum Cæsarem, post Christi natiuitatem, gessisse vicem Christi in imperio quatuordecim annis toto orbe

Christus mundi Monarcha, ex duplici capite.
D. Ant.
Almainus
Paul. Bur.
D. Thom.
Augustus Imperator Christi pro rex.

ter-

terrarum subacto, & non sine diuino instinctu mādasse, ne quis de populo Romano ipsum Dominum appellaret. Et quamquam controuersum sit, vtrum Christus in terris agens verus fuerit ac legitimus totius orbis imperator, qua de re aliàs disputabimus, quemadmodum & vtrum fuerit naturalis ac legitimus Iudæorum rex, tamen post resurrectionem non est dubium, quin illi fuerit totius orbis Monarchia à Patre concessa, quemadmodum ipsemet testatur

Ma.28.18 Matthæi 28. cùm ait, *Data est mihi omnis potestas in cęlo, & in terra.*

6 Quartò, & postremò, dicitur mysticè, *Principes regum terræ*, idest, iustorum, quemadmodum interpretatur Rupertus, quo nihil magnificentius de vllo rege, & eius clientibus dici potuit: cuius enim regis clientes ac subditi omnes reges fuerunt? Ratio verò est, quia Christus omnes qui suum imperium non detrectant, reges facit, quod multo ante prædixerat, Regius vates Psal.109. cùm dixit, *Tecum principium in die virtutis tuæ*, quo loco nonnulli pro עמך Gimmeca per Chirich, idest, *Tecum*, seu *Apud te*, quemadmodum legerunt Septuaginta interpret. legunt Ghammeca, per Pathac, idest, populus tuus, hoc sensu, populus tuus principatus, seu principes: vbi obiter aduertendum est pro eo quod Septuaginta transtulerunt ἀρχὴ, idest, *Principum*, seu principatus, (vtrũque enim ea vox Græca significat) haberi Hebraice נדבות Nedaboth, a radice נדב Nadab, quæ significat sponte aliquid elargiri, & liberalem esse, vnde deducitur Nadib, idest, Princeps, quia videlicet liberalitas est propria principis conditio.

Regnāt qui Christo seruiunt.

Ps.109.3.

Principis conditio.

Est igitur Christus Princeps regum terræ, idest, iustorum, qui liberales in diuino cultu esse debent, & in omnibus actionib. suis principes ac generosi. Cur vero reges appellentur, duplex est potissima ratio. Prior est D. Greg. lib. 11. Moralium cap. 29. super illud Iob 12. *Baltheum regum dissoluit, & principes fune renes eorum*, vbi vult iustos appellari reges, propter castitatem, & continentiā, quæ maxima est castitatis laus: & in hunc sensum locum citatum interpretatur. *Qui membrorum*, inquit, *suorum motus bene gerere sciunt, nō immeritò reges vocantur, sed cum de ipsa continentia mens elatione tangitur, plerunq; omnipotens Deus eius superbiam deserens in immunditiam operis cadere permittit*: Itaque regum baltheum dissoluit, quando propter elationis culpam, castitatis in eis cingulum destruit. Posterior ratio est, D. Ambrosij lib. 2. de Abraham, cap. 10. super illud Gene. 17. Dictum est ad Abraham, *Faciam te crescere, & ponam te in gentem magnam, regesq; ex te egredientur. Ex genere Abrahę*, inquit Ambro. *non solū reges erunt dignitate, verum etiā illi reges, qui peccato non seruiant, nec vincat eos malitia.* Quæ ratio etiam est D. Greg lib. 26. Moraliū c. 26. *Quia*, inquit, *tentationum suarū motibus non consentiendo succūbere, sed regendo praeesse nouerunt*, id quod uel ipso naturæ lumine cognouit M. Tullius, is. n. in Oratione pro P. Sylla sic ait, loquens cū Torquato accusatore: *Quare neque me peregrinum posthac dixeris, ne grauius refutere, neque regem, ne derideare; nisi forte regium tibi videtur ita uiuere, ut nō modo homini nemini, sed ne cupiditati quidē ulli seruias, contemnere omnes libidines, &c.* & sic interpretatur D. Grego. illud Iob 36. *Reges in solio collocat in perpetuum*, idest, iustos ab hac potestate regiminis ad potestatem transfert retributionis. Porro aduerte, hunc iustorum principatum, & regnum non pugnare cum ea seruitute, de qua loquitur Aposto. ad Roma. 6. *Nescitis quoniam cui exhibetis uos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? gratias autem Deo, quod fuistis serui peccati: obedistis autem ex corde in eā formam doctrinæ, in qua traditi estis, liberati autē a peccato serui facti estis iustitiæ.* Quo loco illud *iustitiæ*, dandi casus est, magnamq; vim continet, eandem vide licet cū illa, qua quis diceret, se alicuius factum esse seruū, quod imperiosius est, & magnificentius, quam si quis diceret, se factum esse alicuius seruum: cum nāque dicit se factum esse alicuius seruum innui se non sponte, sed per vim factum esse illius seruum: at cum dicit, se factū esse illi seruum, vltroneam, & spontaneā significat seruitutem: sic igitur docet Paulus iustos, seruos factos esse ipsi iustitiæ ultronea scilicet, & voluntaria

Iusti cur reges appellētur.

D.Greg.

Iob 12.18.

Castitas virtus regia.

Secunda ratio ex Ambros.

Gen.17 6.

Reges ex genere Abrahæ, qui peccat nō seruiunt.

Iob 36.7.

Rom 6.19

serui-

Seruitus Iustorũ libertas, & principatus.

seruitute, in qua tamen vera, ac propria libertas, imò & illustrissimus principatus regnumque continetur: & è contrariò, liberum esse iustitiæ, fœdissima seruitus appellatur, ibidem ab Apost cùm subiungit: *Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitia.* vbi etiã *Iustitia*, dãdi casus est, hoc est, non habuistis præclaram iustitiæ seruitutem, extra imperiũ, scilicet eius, facti, sed miserrimam à iustitia libertatem, cũ turpissima peccati seruitute, & captiuitate, coniunctam.

Impiorum libertas seruitus fœdissima.

Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris, in sanguine suo.

SECTIO XIII.

1 GRæcè est τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς καὶ λούσαντι ἡμᾶς: hoc est, ei qui dilexit nos, & lauit nos: Quoniã vero hi dãdi casus nõ habet Græcè quo referãtur, existimauit Erasmus ĩ scholijs suis sup Apocalypsim, eos nõ ad Christum, sed ad Patrem pertinere, vt sit sensus, Christum fuisse testem fidelem Patri, *qui dilexit nos, & lauit nos*: verum hæc interpretatio nullo modo est recipienda, cum editioni vulgatæ aduersetur, & manifestè pugnet cum ipso contextu, tum quia illa verba, *testis fidelis*, non immediatè cũ istis connectuntur, sed interseruntur alia, quæ haud dubiè ad Christum spectant. A Iesu Christo, inquit, *qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regũ terræ, qui dilexit nos, & lauit nos*, vbi cernis illud: *Qui dilexit, & lauit*, ad primogenitum mortuorum, hoc est, Christũ, necessario referendum: tum quia, cum additur, *In sanguine suo*, manifestè ostenditur id non posse in Patrẽ, sed in Christum conuenire: nec Erasmus bene respondet, dici Patrem lauisse nos per sanguinem Christi, cum enim Græce non sit αὐτοῦ spiritui leni, sed αὑτοῦ spiritu crasso, hoc est, non sit eius, sed suo, illudq. αὑτοῦ ad eundem: *Qui dilexit, & lauit* manifestè pertineat, palam est de Christo non de Patre sermonem esse. Quare existimamus vitiatam esse Græcam lectionem, & in vetustis exemplaribus, quib. vsus est interpres, non fuisse τῷ ἀγαπήσαντι καὶ λούσαντι, sed vel τοῦ ἀγαπήσαντος καὶ λούσαντος, vt referatur ad Ἰησοῦ Χριστοῦ, vel ὁ ἀγαπήσας καὶ λούσας, ut iungatur cum ὁ μάρτυρ, ὁ πιστός, ὁ πρωτοτόκος, ὁ ἄρχων. Nisi quis malit cum Aretha dicere, τῷ ἀγαπήσαντι καὶ λούσαντι ad sequẽtia spectare, iungendumq. illis verbis: *Ipsi gloria, & imperium*, vt sit sensus: *Ei qui dilexit nos, & lauit nos, in sanguine, ipsi gloria, & imperium in sæcula sæculorum*: sed quoniam ea expositio coacta videtur, & non admodum vulgatæ editioni consentanea, prior responsio nobis magis probatur.

Erasmi interpretatio reijcitur.

Quod ad rem spectat: Commendat Ioannes Christi aduersus homines amorem, de quo etiam loquitur Paulus ad Ephesios quinto, *Ephe.5.25.* cum ait: *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea.* Duplex est autem amor Christi erga homines considerandus. Alter, quo ante tempora secularia ex æternitate nos dilexit, quatenus Deus est, de quo loquitur per Hierem. capit. 31. *In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans.* *Hier.31.3.* Hic autem amor in eo positus est, quod ex æternitate quosdam prædestinauit, & pro omnibus carnem sumere, & mori statuit, quæ sunt cogitationes illæ antiquæ, de quibus loquitur Esai. capitulo vigesimo quinto: *Domine Deus meus es tu, & exaltabo te, & confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, Amen.* *Isa 25.1.* idest, cogitationes, quas ex æternitate de hominum salute habuisti, opere complesti. Sic enim interpretatur eum locum Euseb. Cæsar. lib. 2. demonstr. Euang. cap. 32. *Eus. Cæs.* *Psal.24.6.* huc spectat illud Psalmi 24. *Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ à sæculo sunt*, quemadmodum interpretatur Diuus Augustinus, in comment. eius loci. *Huius dilectionis actum*, inquit Rupertus hoc loco *Ecclesia suspirans viua voce in Cãticis ait, Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino*, seu, vt est in Hebræo: *Quia meliores sunt amores tui uino.* *Cant.1.* Vbi perspicuum est, peti Incarnationem, in significationem huius amoris antiqui. Nec enim sponsa petit osculum pedum, quod ancilla-

Duplex Christi amor in homines.

Cogitationes antiquæ apud Isai.

Incarnatio eterni amoris signum.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

rum est, & ad quod admissa est Magdalena Lucæ 7. nec osculum manuum in signum subiectionis: quemadmodum accipiendum est illud Psal. 2. *Apprehendit disciplinam*, pro quo in Hebræo est, *Osculamini filium*: hoc sensu, manum filij osculamini, & ita eum tanquam verum, ac legitimum principem recipite. Nec osculũ frontis, seu faciei, quod erat signum beneuolentiæ, & hospitalitatis, de quo loquitur Christus Lucæ 7. *Intraui in domum tuam, osculum mihi non dedisti*; sed petit osculum oris, quod amoris est ardentissimi: Oris, inquam, idest, ipsius Christi, qui os Dei appellatur: veluti Hierem. 15. *Si conuerteris conuertam te, si separaueris pretiosum a uili, quasi os meum eris*. Vbi per, *os*, Christum intelligit. Galatin. lib. 3. de Arcanis catholicæ ueritatis, cap. 2. & fauet translatio Ionathæ, quæ sic habet: *Si conuertes impios, ut fiant iusti, beneplacitũ Verbi mei complebis*. Quo loco per *Verbum*, secunda persona Trinitatis intelligitur, alioqui enim beneplacitum in verbum creatum non conuenit.

Osculum pedis quid. Psal. 2. 12. Quid manuum. Quid item faciei. Luc. 7. 44. Quid denique oris. Christus, os Dei. Hier. 15. 19. Galatinus.

2 Alter amor, quo Christus nos dilexit, fuit post Incarnationẽ in assumpta carne. *Factum est*, inquit Rupertus, *quod optauit Ecclesia, uenit dilectus, atq; omniũ gratiarũ delibutus unguentis, in secreto uirginalis uteri cubiculo, diu desideratum osculum dilecta porrexit*. Vtrunque amorem complexus est Ioannes, cum dixit, c. 13. *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*. Verbũ enim Dilexisset, ad priorem amorẽ, Dilexit, vero ad posteriorem pertinet: quem amorem magis moriendo demonstrauit. Sic illud, *In finem*, interpretatur Cyrillus Alexandrinus in eum locum. Atque huius amoris uis tanta fuit, ut ipse Dominus per Malachiam, ca. 1. eam exaggerans dicit, Dilexi vos, quæ verba plerique per Aposiopesim, siue reticentiam dicta existimant, vt omnia tanto amori deberi significetur, simulque indicetur quædam tacita Dei querimonia, hoc sensu, semper *dilexisti nos*, & usque adeo dilexi, tamen vos, pro tali dilectione, nihil aliud, quam peccata rependitis. Quod enim querimoniam uerba ista contineant, perspicuũ est ex ijs, quæ statim subijciũtur, *& dixistis, in quo dilexisti nos*, idest, tam ingrati estis, ut amorem meum, beneficiaq. ex eo profecta nõ agnoueritis, quin potius dixeritis: *In quo dilexi uos*.

Osculum dilectę quã do porrectũ. Ioan. 13. 1. Malach. 21 Tacita Dei querimonia.

3 Secundo, aduertendum est, rectè postquam dictũ fuit, *& princeps regum terræ*, additum esse *Qui dilexit nos*, vt ex personæ diligentis dignitate, amoris præstantiam intelligeremus. Quare illa verba *Qui nos*, per Antithesim intelligenda sunt, hoc sensu, pulcher fœdos, pius impios, *princeps regum terræ*, viles homũciones. Atque hanc ob causam Paulus, præter alias, charitatem Christi, nimiam appellauit ad Ephesios secundo. *Eramus natura filij iræ, sicut & cæteri: Deus autem, qui diues est in misericordia propter nimiã charitatem suam, qua dilexit nos*. Idemq; expendit Apostolus ad Rom. 5. cum ait: *Cõmendat Deus charitatem suam in nobis quoniã cum peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est* Pro commendat habetur Græcè, συνίστησι, quod non solũ commendare significat, sed etiam nobilem, & notum facere, atque illustrare, & quoniam nobile quiddam, atque illustre est, inimicis bene facere, merito dicit Deus charitatem suam nobilem, illustremque ostendisse, cum pro peccatoribus, hoc est, pro inimicis mortuus est. In cuius rei figuram Moyses Aethiopissam adamauit, Numerorum 35. Denique tantus fuit in homines amor Christi, ut omnem scientiam, & cognitionem nostram superet, ut disertis verbis docet Apostolus ad Ephes. 3. *Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi*: vbi illud, *scientiæ*, datiuus est, qui a *supereminentem*, regitur, vt sit sensus charitatem Christi excedere omnem scientiam: hic enim sensus redditur a Græco cõtextu, qui ita habet, ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην, nam Græcum ὑπερβάλλουσαν, gignendi casum postulat, atque adeo ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως, idẽ est, ac supereminentem scientiæ, siue cognitioni.

Charitatẽ suã in quo cõmendauerit Deus. Ephes. 2. 3. Rom. 5. 8. Num. 35. Ephes. 3. 1. Christi charitas excedit omnem scientiam.

4 Tertio. Rectè dicit, *Dilexit nos, & lauit*, quia, vt notauit Richardus de S. Victore in hunc locum, *Non lauisset, nisi prius nos dilexisset*, quare non prius lauit, & post dilexit: sed prius dilexit, & postea lauit: atque adeo nos adhuc fœdos dilexit, quod significauit Paulus verbis ante citatis ad Romanos 5. *Cum peccatores*

Ideo Christus nos lauit, quia dilexit.

tores essemus Christus pro nobis mortuus est, eumque sensum habent uerba illa spon-
Canti.1.5. sæ, Canticorum. *Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis,* id est; *Nigra sum,* ex me, *sicut tabernacula Cedar,* sed tamen sic, dilecta, reddita sum *Formosa sicut*
Bernardus. *pelles Salomonis*. Quæ expositio est Diui Bernardi sermone 25. in Cantica.

5 Quarto. Notandū est uerbum, *Lauit,* quod dicit magnam uim sanguinis, quæ non solum ad aspergendos, sed etiam ad lauandos omnes homines sufficeret: vbi etiam maximè splendet diuinæ bonitatis, & amoris largitas; cum enim vel vna sanguinis Christi guttula, ad rediměndos omnes homines sufficeret, totum nihilominus sanguinem uoluit effundere, quā ob causam hominum redemptio appel-
Psalm. 129. 7. latur copiosa Psal. 129. *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum re-*
Copiosa redemptio. *demptio*. Quem locum expědens D. Bernard. serm. 22. in Cantica. *Benè,* inquit, *copiosa; siquidem nō gutta, sed unda sanguinis per quinque partes corporis emanauit.* Et
Luc.9.30. eadě rōne appellatur excessus Lucæ 9. *Erat,* inquit, *Moyses, & Helias uisi in maiestate, & dicebant excessum, quem completurus erat in Hierusalem.* Idcirco etiam existimo, passioně Christi per mare rubrū fuisse significatā: verè enim uis illa sanguinis, mare fuit sanguineū, in quo omnes mersi, & abluti fuimus.

6 Quinto, uolunt interpretes illis verbis, *In sanguine suo,* alludi ad sacrificia legis veteris, vt sit ueluti quædam antithesis, & indicetur Christum nō lauisse nos sanguine vitulorum, sed suo ipsius sanguine. Eaque ratione reděptionis beneficium magnopere exaggerari, quod videlicet Christus suo ipsius sanguine dignatus fuerit hominem liberare: quam emphasim quoq; agnosce in illis uerbis
Heb.9.12. Apostoli ad Hebræos 9. *Nō per sanguině hircorum, aut uitulorum, sed per proprium*
Effusio sanguinis ex Christi latere quid significauerit. *sanguinem, semel introiuit in sancta.* Volūt etiam significari illum sanguině, qui de percusso Christi latere simul cum aqua exiuit Ioannis 19. Quanquā enim Christus per passionem ipsam & morte nos
Ioan.19. redemit, tamen illa post mortem sanguinis effusio, hanc ipsam redemptionem, & ablutionem typicè significauit. Vndè omnes ferè Patres aiunt, ex latere Christi Ecclesiam profectam, sicut ex Adami *Ecclesiæ sacramenta unde manauerint.*
latere Euam: indeque omnia Ecclesiæ sacramenta manasse. Qua de re legendus est præcipuè Diuus Augustinus tractatu 120. super Ioanně, vbi ponderat uerbum *Aperuit,* quo vsus est Euangelista. *Non dixit,* inquit Augustinus, *percussit, aut vulne-* *Augustin.*
rauit, sed aperuit: vigilante uerbo Euangelista usus est, ut illud quodāmodo vitæ ostiū panderetur, vnde sacramenta Ecclesiæ manauerunt.

Sexto, & postremo, Ioannes vim san- 7.
guinis Christi mirifice commědat, cum *Vis sanguinis Christi ad delenda peccata.*
ait, *Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo*. Nouum enim est, sanguinem habere vim lauandi, & quod plus est dealbandi, id quod habes capite septimo huius operis, cum dicitur, *Isti sunt qui laue-* *Apoc.7.14*
runt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Vbi uides rubicundo sanguini tribui uim dealbandi, quod instar miraculi est, idque miraculum significasse Esaiam capite primo, cum dixit, *Si fue-* *Esai.1.18.*
rint peccata uestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra, quasi uermiculus, velut lana alba erunt. Existimat Tertullianus lib. 4. contra Marcionem c. *Tertullia.*
10. his verbis, *Dimissorem delictorum Christū recognosce: Si fuerint,* inquit, *delicta vestra tanquā roseum, velut niuem exalbabo, & si tanquam coccinum, velut lanam exalbabo; in roseo sanguinem ostědens Prophetarum: in coccino, Domini, vt clariorě*. Itaq; Tertullianus coccineum colorem nō re- *Vis sanguinis Christi ad delenda peccata.*
fert ad peccata cum communi expositione, sed ad sanguinem Christi, hoc sensu, Si peccata uestra sāguine Christi rubuerint instar coccini, hoc est, si Christi sanguine coccineo peccata uestra ablueritis, sicut nix, vel sicut lana dealbabūtur. Atque eodem modo videtur eum locum intellexisse Diuus Augustinus lib. 12 cō- *Augustin.*
tra Faustum Manichæum c 42. Eandem *D. Basil.*
expositioně innuit Diuus Basilius in magnis Asceticis, interrogatione 10. & Diuus Cyprianus lib. 2. testimoniorum *Cyprianus.*
aduersus Iudæos cap vltimo, vbi eo Esaiæ testimonio probat peccata nisi per sanguinem Christi remitti non posse. Quare licet communis expositio eos colores ad peccata ipsa referat, vt sit sensus, quāuis peccata uestra sint ueluti coccinum, & uermiculus, id est, difficillimè ablui possint, quemadmodum ij colores difficil-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

difficillimè abluuntur, tamē si pœniten tiam egeritis, ego ea omnino auferam: nihilominus tradita expositio reijcieda est, imo tanquam literalis etiam amplectenda, cum sit tantorum Patrum, & literæ non repugnet. Ad eundem Christi sanguinem spectanit regius Propheta

Psal. 50. 9. Psal. 50. cum dixit: *Asperges me Domine hyssopo & mundabor, lauabis me, & super niuē dealbabor*: vbi per aspersionē hyssopi alludit Dauid ad expiationem leprosi quę hyssopo peragebatur, vt habetur

Leuit. 14. Leuit. 14. simulq; tacitè se leprosum appellat, & quoniam illa per hyssopum asper

Expiatio leprosi. sio non nisi adhibito passeris immolati sanguine, in quo hyssopus tingebatur, fieri solebat, haud dubiè ad Christi sanguinem, quem spiritu præuidebat pro humano genere fundendum, quo hominum mentes erant abluendæ, Propheta respexit. Eodemque mysterio uidetur Esaias ad Christum in cruce positū, suoque

Esa. 52. 15 que tinctum sanguine, spectasse cap. 52. cum dixit: *Iste asperget gentes multas*, alludens scilicet ad eandem tincti in sanguine hyssopi aspersionem, quo leprosi aspergebātur, vt indicaret eo Christi sanguine vniuersos mortales, vtpote leprosos, fore aspergendos. Quod vero sequitur, *Et super niuem dealbabor*: efficacitatē Christi sanguinis significat, qui non solum lauādi, sed etiam super niuem dealbandi vim habuerit, quod sicut veritatem, ita & admirationem continet Quis enim non admiretur sanguinē ea vi pręditum, vt eos quos tinxerit, instar niuis albos efficiat?

8 Hoc ipsum prædictū fuerat a Iacob

Genes. 49. 11. Patriarcha, Genes. 49. in benedictione Iudæ, illis verbis: *Lauabit in uino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suū.* Mi

Diodorus. Gennad. rum enim est, vt aduerterunt Diodorus, & Gennadius in eum locum, vino stolā lauari, & sanguine vuæ, quod idem est, pallium ablui: & quanquam per stolam & pallium humanitas Christi communiter intelligatur, cuius accidentalē gloriam Christus sua passione promeruit, tamen vtrunq; ad Ecclesiam refert Ori-

Ecclesia, Stola Christi ex Origene. genes homilia 17. super Genesim. *Stola*, inquit, *Christi, quæ lauatur in vino eius Ecclesia intelligitur, quam ipse mundauit sanguine suo: in huius enim sanguinis vino, id est, lauacro regenerationis, a Christo lauatur Ecclesia: in morte enim, id est, in sanguine ipsius baptizamur: ad Roman. 6. In sanguine autem vuæ quomodo amictum suum lauit? Amictus propinquior quædā est corpori uestis, quàm stola: ij ergo qui prius per lauacrū loti stola eius fuerunt effecti, postea quam ad Sacramentum sanguinis peruenerint, amictus eius esse dicuntur.* Vbi obiter

Quanta puritas ad Eucharistiam sumendam requiratur. obserua, quanta puritas, & uitę sanctitas ad Eucharistiam sumendam requiratur: siquidem per communionem, amictus, idest, interius Christi indumentum efficimur. Eundem locum de Ecclesia intellexit Diuus Ambrosius libro de benedi- *D. Ambro.*
ctionibus Patriarcharum cap. 4. *In sanguine*, inquit, *vuæ lauit pallium suū, idest, gentes sanguine suo* Sic etiam interpretatur Diuus Augustinus lib 12. contra Fau *August.*
stum Manichæum cap. 42. Deniq; hanc sanguinis Christi efficacitatem pulchra similitudine declarat Diuus Chrysostomus homil. 45. in Ioannem: *Quemadmo-*

Pulchra similitudo ex Chrysost. *dum, inquit, si quis liquefacto auro manum vel linguam inijciat, quam primum deauratur, ita anima immersa sanguine Christi aurea redditur: resurgit enim vehementius igne fluuius, neque incendit, sed abluit quidquid comprehenderit.*

Fecit nos regnum, & sacerdotes Deo, & Patri suo.

SECTIO XIV.

QVONIAM Christus Dominus rex simul est, & sacer- 1
dos, vtrumque honorem suis impertiuit, ut simul reges, ac sacerdotes essent, iuxta illud 1. Pet. 2. *Vos* *1. Pet. 2. 9.*
autem genus electum, regale sacerdotiū Regnum quidem nos fecit (sic enim habet inferius cap 5. *Fecisti nos Deo nostro re-* *Apoc. 5. 10*
gnum) quia regno cælesti ascripsit. Sacerdotes autem, non quod omnes Christiani sine discrimine sacerdotes sint, ita ut nulla sit ordinum in Ecclesia diuersitas, quæ fuit hæresis Lutheri in libro de mis- *Lutheri hæresis.*
sa priuata, & unctione Sacerdotum: verè enim est in Ecclesia sacerdotum consecratio, quam non habent omnes Christiani: qua de re legendi sunt præcipuè Diuus Ignatius epistola ad Heronem, *D. Ignat.*
Diuus Chrysostomus lib 3. de sacerdo- *D. Chrys.*
tio,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

tio, & homilia 60. ad populum Antiochenum, D.Hier. D. Hieronymus epistola prima ad Heliodorum, & in libro aduersus Luciferanos, & epist. 85. ad Euagrium, Victor. Victor lib. 2. [de persecutione] Vandalica. D.Cypr. Diuus Cyprianus epist. 54. Sed quia omnes Christiani Deo sacrificia laudis, gratiarum actionis, mortificationis offerre possunt, quemadmodum docent D. Basilius. Basil. serm. 2. de Baptismo c. 8. Augu. Diuus August. lib. 20. de ciuitate Dei cap. 10. D.Leo. Leo Papa serm. 3. in anniuersario die assumptionis suæ ad Pontificatum, D. Amb. D. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis cap. 1. iuxta 1. Pet. 2. 5. illud 1 Pet. 2. *Et ipsi tanquam lapides viui superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo.*

2 Primum enim, quod laudes sacrificia Ps 68. 31. dicantur, perspicuum est ex Psal. 89 *Laudabo nomen Dei cũ Cantico & magnificabo eum in laude: & placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas.* Deo sacrificat, q Deũ laudat. Vbi vides laudem Dei comparari, imo & anteferri vitulorũ sacrificijs. Et *Psal. 49. Immola Deo sacrificiũ laudis.* Et Ps. 49. 14. iterum: *Sacrificiũ laudis honorificabit me.* Ps. 115. 16. Et 115. *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Osea 14. 3. Et Osea 14. *Conuertimini ad Dominum, & dicite ei, Omnẽ aufer iniquitatem, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.* In quem locum D. Hieronymus: Hiero. *Vituli*, inquit, *labiorum, laudes Dei sunt, & gratiarum actio.* Eodẽ modo Chald. Paraph. intellexit Paraphrastes Chaldaicus, cũ transtulit, *Sint eloquia labiorum nostrorũ penes te accepta, tanquam boues in beneplacitum super altari tuo.* Septuaginta aliter transtulerunt, *Et reddemus*, inquiunt, *fructum labiorum nostrorum.* Ad quam trãslationem uidetur allusisse Paulus ad Heb. 13. 15. Hebræos 13. cum dixit: *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis, idest, fructum labiorum confitentium nomini eius.*

3 Deinde quod ipsa carnis castigatio, & prauarum appetitionum repressio, sacrificij nomine censeatur, exploratũ est Rom. 12. 1. ex Paulo ad Romanos 12. *Obsecro*, ait, *vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequiũ vestrum: & nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri.* Et aduerte pro *Rationabile obsequium*, haberi Græcè λογικὴν λάτρειαν, hoc est, rationalem latriam, quoniam huiusmodi sacrificium in altissimum Dei cultum, ipsiq; soli debitum redundat: sunt enim ea verba per appositionem intelligenda, ut ipsa corporis castigatio, rationabilis latria appelletur, id quod ad præstantiã mortificationis amplificandam, maxime pertinet. *Pœnitẽtia, rationabilis latria.* Sed quod eo testimonio volumus ostendere est, castigationẽ carnis sacrificium esse, & eũ, qui carnẽ suam macerat, sacrificare, atq; adeo sacerdotem esse, late accepto nomine & sacrificij, & sacerdotii. *Carnis castigatio, sacrificium Deo.* Quam ob causam D. Gregor. homilia 22. in Ezechielem, comparat altari holocausti mentem eorum, qui cũ Apostolo castigant corpus suum, & in seruitutem redigunt. *Quod est*, ait, *altare holocausti? nisi mens bene viuentium, qui peccatorum suorum memores, lachrymis se lauant, carnẽ per abstinentiã macerant, vbi ex merore cõpunctionis ignis ardet, & caro consumitur.* *Pœnitentes altari holocausti comparãtur ex Greg.* Tum vero in huius rei confirmationem affert locũ Pauli citatum, docens hostiam viuentem dici ab Apostolo corpus Domino afflictũ, hostiam quidem, quia iam huic mundo est mortuum, viuentem vero, quia cuncta, quæ præualet, bona operatur. Sic etiam eundem locum intellexit Origenes libro 9. in epistolam ad Romanos. *Qui*, ait, *membra sua mortificant, hostiam viuentem rationabiliter offerunt, & legẽ sacrificiorum, quæ in Leuitico est, secundũ spiritualẽ intelligentiam complent: si superbiã vincunt, immolant vitulum: si iracũdiam superant, arietem: si libidinẽ, hircum: si uagos, & lubricos cogitationum resecant volatus, columbas, & turtures.* *Qui appetitiones reprimunt, legẽ sacrificiorũ complẽt, ex Origene.* Huc etiam pertinet illud Psalmi 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Ps. 50. 29. Legendus est Diuus Augustinus lib. 10. de ciuitate Dei ca. 6. Aug. vbi ad idem probandum argumentatur ex allato Pauli testimonio. Consulẽdus est etiam Diuus Thomas 12. quæst. 102. art. 3. D.Tho. Denique opera misericordiæ sacrificium appellantur, ut patet ex Oseæ 6. & Matt. 9. *Misericordiam volui, & non sacrificium.* Osea 6. 7. Mat. 9. 13. Aug. Quo testimonio ad id probandum D. Augustin. utitur in commentariis super Psalmum 49. Potestq. adeo misericordia, potissimumq. eleemosyna, sacrificium iustitiæ appellari, cum eleemosyna iustitia dicat: etenim Mat-

C 2 thæi.

Eleemosyna sacrificiũ. thæi 6. pro eo quod habemus, *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus*, Græcè est ἐλεημοσύνην, vbi, &

Hieron. D. Hierony. Latinum verbum, *iustitiã*, de eleemosyna interpretatur: sed ut generalius loquamur quodcunq; opus bonum sacrificiũ dicitur, ut est perspicuũ ex Ps. 50. *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta.* Et alibi: *Sacrificate sacrificium iustitiæ*, i. bona opera Deo offerte. Hisce igitur modis omnib. omnes Christiani sacrificia offerunt, & sacerdotes, late sumpto vocabulo, dici possunt. Videndus est de hoc argumento Caietan. in 3. suo Ientaculo.

Psal. 50. 2.
Psal. 4. 6.
Oẽs Christiani, quo pacto dici possint sacerdotes.
Caietanus.

Ipsi gloria, & imperium, in secula seculorum. Amen.

SECTIO XV.

1 AMEN, אמן dictio est Hebræa, a radice, אמן Amẽ, idest, credere: & quia fides habet adiunctam fidelitatem, significat etiã, fidelem esse, rursusque quoniam fidelitas sine veritate, & stabilitate esse non potest, inde est, quod ueracem, & stabilẽ esse significat. Ex hoc iam perspicua sunt multa scripturæ sacræ testimonia: cuiusmodi est illud Esa. 65. *Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo, Amen: & qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen.* i. in Deo fideli, & verace, quemadmodum exposuerunt Septuaginta transferentes, *Seruientibus mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram, benedicent etiã Deum verum, & iurantes super terrã iurabunt Deũ verum* Est enim eo loco *Amen*, in margine, instar nominis, quo testimonio, vt obiter hoc indicemus, significatur, seruos Messiæ nomine nouo appellandos, id est, Christianos, quemadmodum interpretatur Cyrillus Alexãdrinus in cõmentarijs suis super Esaiam, & Diuus Cyprianus lib. 1. testimoniorum aduersus Iudæos cap. 22. Simul etiam ex codẽ loco diuinitatem Christi probat, D. Hilarius lib. 5. de Trinit. & D. Ambro. libro 1. de fide cap. 7. *Anne ambigitur*, inquit Hilarius, *quis iuretur a Christianis? quis benedicatur? Omne os credentium te Christe Deus loquitur, omnium credẽtiũ fides te Deum iurat.* Vnde Christus appellatur, Amen, inferiùs a Ioanne c. 3. illis verbis *Hæc dicit Amen testis fidelis, & verus*, Vbi *Amen*, idem est atque fidelis & verax, vt Ioannes idem & Hebraicè, & Græcè dixerit: Eodem sensu vt nomen, ponitur 2. ad Cor. 1. cum dixit Paulus, *Dei filius Iesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me, & Syluanum, & Timotheum non fuit Est, & Non, sed Est in illo fuit: quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est, ideo & per ipsũ, Amẽ Deo, ad gloriam nostram.* Hoc est, in Euangelij prædicatione non eram inconstans, & varius, vt modo vnum, modo aliud contrarium de Christo prædicarem: itaque idem semper Christus à me fuit prædicatus, nec vnquã mea prædicatio sibi fuit dissimilis: vbi aduerte dictioni, *est*, respondere græcè, particulam καὶ quę idẽ est atque *etiam*, sic, enim gręcè habetur οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔκ, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν. i. *Non fuit etiam, & non, sed etiam in ipso fuit*, verùm rectè interpres ναὶ, *Est*, transtulit. Quod uero sequitur. *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est, ideo, & per ipsum Amen Deo, ad gloriam nostram*: hunc sensum habet: *Quotquot promissiones Dei sunt, in illo*, hoc est, in Christo, *Est*, sunt, græcè ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, idest in ipso, ipsum etiam scilicet sunt, hoc est, stabiles sunt, nec habent admistum, *Etiam, &, non*; sed solum, *Etiam*: hoc est ueræ sunt, & implentur in Christo. Denique subiũgitur, *Ideo & per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram*: quod quidã sic interpretantur, Ideo per ipsum Chistum sunt *Amen* Deo, idest fideles & verę apud Deum. Dici etiam potest, & fortasse melius, *Amen*, hoc loco non poni loco nominis, sed aduerbium esse consentientis, & cõfirmantis, hoc sensu, Ideò per Christum dicimus *Amen Deo*, hoc est, Dei in promissis implendis firmitati, fidelitatique consentientes, eam ipsam promissionem, veritatem, fidelitatemque Deo acceptam referimus: quam expositionem magis sonare vr̃ ipse Græcus contextus, qui sic hẽt ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν τῷ θεῷ πρὸς δόξαν ἡμῶν, si. n. illud τὸ ἀμὴν idem esset quod τὸ ναὶ, vt interdũ alias,

Varia scripturę loca elucidãtur.
Esa. 65. 16
Cyril. Ale.
D. Cypr.
Ambro.
Hilarius.
Apoc 3. 14
Amen, quot habeat in sacris literis significationes.
2. Co. 1. 19.
Amen, aduerbiũ consentientis.

non

non erat opus repetere ἐν αὐτῷ, ἐν αὐτῷ; sed dicēdum erat, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμὴν hoc est, in ipso sunt, etiam & Amen, idest, veræ & fideles: quare cum Apostolus dicat, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν, non videtur voluisse eandem sententiam alijs verbis replicare, sed aliud quiddam dicere, hoc est, in ipso sunt veræ, & in ipso nos, Amē, dicimus. Accedit, quod illud τῷ θεῷ id non obscurè declarat: quid enim quæso est Dei promissiones esse fideles Deo. cū igitur Paulus dicat, & in ipso *Amen Deo*, non videtur illud *Amen* pro, fideles vsurpare, sed pro aduerbio confirmantis & consentientis accipere, atq. adeo supplēdum esse verbum, dicimus, vt sit sensus, per ipsum Christum dicimus Deo, Amen, propter promissionum, quas in Christo adimpleuit, veritatem: itaque *Amen*, hoc loco ad aliam eius acceptionem pertinet, cuius paulo post mentionem faciemus.

2 Hinc factum est, vt *Amen*, significet etiam, verè, vt Gen. 18. *Num amen paritura sum anus*, imò & sit aduerbium affirmandi, vt in Euangelio non semel, *Amen, Amen dico vobis*, Est etiam aduerbium optandi, quod septuaginta per, γένοιτο, idest, fiat, reddiderunt, vt Psal. quadragesimo. Hebraicè, *Benedictus Dominus Deus Israel, à seculo, & vsque in seculum Amen, Amen*, Septuaginta, fiat, fiat. Et Psalmus 71. Hebraicè, *Replebitur gloria eius vniuersa terra, Amen, Amen*, Septuaginta, *fiat fiat*. Denique Deuteronomij vigesimoseptimo. Hebraicè, *Dicet omnis populus, Amen*, Septuaginta, *fiat*. Quibus in locis manifestè, *Amen*, est optantis, qua significatione, *Amen*, scripsit Paulus, cū ea voce omnes suas epistolas quasi aureo quodam puncto conclusit, & ita etiam sumitur hoc loco a Ioāne cum ait, *Ipsi gloria & imperium in secula seculorum Amen*. optat enim vt Christus ab omnibus colatur, atque in omnibus per fidem, & charitatem imperium obtineat, hoc est, vt ipsum vniuersi glorificent, atque vt regem ac principem suum recipiant, summoque honore & amore prosequantur.

Amen aduerbiū affirmantis.
Gen 18.14
Item & optantis.
Psal. 40.14
Psal. 71.19
Deu. 27.16
Ioannis desiderium.

Ecce veniet cum nubibus.

SECTIO XVI.

Excitat Ioannes omnes ad colendam pietatem, & vigilandum ex eo, quòd Christus citò venturus sit ad vniuersale iudiciū, hoc enim indicat illud, *Ecce*, & verbum præsentis temporis, *Venit* ἔρχεται. Cū addit, *nubibus*, alludit ad illud Chri apud Mat. c. 24. *Tunc videbunt filium hominis venientem in nubib.* 1

Cum Christus de suo ad iudicium aduentu, nubem seu nubes, in quibus est venturus, toties nobis inculcet, operæ pretium est, primùm disquirere, cuius modi ea nubes futura sit, atq. in primis placet quod ait Sotus in 4. distin. quæst. secunda, articu. primo. Nubem, seu nubes eiusmodi futuras esse miraculosas, quia in ipso resurrectionis articulo motus cœli cessabit, nec amplius erunt vapores, qui possint in nubē concrescere. Probat et nobis quod ait Rupertus in hūc locum. *Huiusmodi*, inquit, *nubes non erunt quales nunc sæpe videmus pluuijs rorantes terramque refrigerantes, sed procellosa, ignem spirantes, & fulmina iacientes, iuxta illud Psalmi 49. Ignis in conspectu eius ardebit & in circuitu eius tēpestas valida*. Et illud Pauli 2. ad Thessalonic. 1. *In reuelatione Domini Iesu de cœlo cū Angelis virtutis eius, in flamma ignis, dantis vindictam ijs, qui non nouerunt Deum*.

Quāuis hęc testimonia magis pertinere videantur ad ignem illum, qui dr, cōflagrationis, quo vniuersus orbis paulo ante iudiciū purgabitur. Et quidem terribilē futurum Domini ad iudicium aduentum, docet multis in locis sacra pagina, & Patrum oīum doctrina. Vnde Iob 31. dr, *Semper quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui*. Quē locū Græci ita transtulerūt. φόβος κυρίου συνέσχε με, καὶ ἀπὸ τοῦ λήμματος αὐτοῦ οὐχ ὑποίσω, i. *Timor Dei continuit me, & captionem eius non feram*. Cuius loci literalis sensus is est: prætérquam quod (ait Iob) turpe sit pupillos & pauperes opprimere, alia tamen me quoque causa deterruit, nimirum Dei timor, qui solet in eorum oppressores

Matth. 24. 30.
Cuiusmodi futura sit nubes ī qua Christus ad iudiciū venturus est.
Sotus.
Rupertus.
Psal. 49 3.
2. Thes. 1.7
Iob 31.23.
Aduentus Domini ad iudiciū terribilis.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

grauiter animaduertere, quare *tenui captionem eius*, ideſt, ne ab illo caperer, & acerrimè flagellarer: & ſecundum noſtram editionem, *timui*, ne ab eo tāquā a grauiſſimo pōdere opprimerer, id qđ etiam dixit Salomō, Prouerbiorum 23. *Ne attingas paruulorum terminos, & agrū pupillorum ne itroeas, propinquus enim illorū fortis eſt, & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum.* Vbi per *propinquum*, Deus ipſe intelligitur, pro quo Græce eſt *redēptor*, ſic enim habetur græcè ὁ γὰρ λυτρούμενος αὐτοὺς κύριος κραταιός ἐςι, hoc eſt, redimens illos dominus fortis eſt: cui concinit quod ſequitur, καὶ κρινεῖ τὴν κρίσιν αὐτῶν μετὰ σοῦ, hoc eſt, & iudicabit iudiciū illorū tecū: hoc eſt cauſam eorum defendendā ſuſcipiet, iuxta illud Pſal. 9. *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.* Verum ad tēpus iudicij refert D. Gregorius lib. 20. Moralium capit. 16. *Quoniā*, inquit, *qui extremi iudicij aduentū intenta mente conſiderat, videt, quia tantus pauor imminet, quantum non ſolum tunc videre, ſed etiam nunc præuidere pertimeſcat, quia cum ſuperna maieſtatis vim ad iudicium venientis terroremq́; tanti examinis cōſiderando, animus conatur exquirere, mox ad ſeipſum refugiens ſeſe expaueſcit inuenire.*

Prouer. 23. 10.

Deus paruulorum et pauperū patronus.

Pſal. 9. 14

D. Greg.

2 Sed vt ad procellam, & fulgura reuertamur, cohæret cum Ruperti ſententia illud Eſaiæ 66. *Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadrigæ eius.* Quem locum tractans D. Auguſtinus li. 20. de Ciuitate Dei cap. 21. *Quaſi ignis*, inquit, *Dominus veniet* (ſequitur verſionem Septuaginta) *ijs profecto, quibus pœnalis erit eius aduentus.* Ad literam illud. *Quaſi turba* velociſſimum eius, & terribilem aduentum notat, turbo enim celerrimè obuia quæque deijcit. Meminit vero Propheta *quadrigarum*, vt cum exercitu, quaſi præliaturus, aduentare intelligatur. Et quidem modo, dum durat vita præſens quadrigæ eius pulcherrimo nomine Saluatio appellātur. Habacuc c. 3. *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio.* Tunc verò in die Iudicij, quaſi turbo quadrigæ eius futuræ dicuntur: quā ſimilitudinem etiam vſurpauit Hieremias c. 23. *Ecce turbo Dominicæ indignationis egredietur, & tempeſtas erumpens ſuper caput impiorum.* Eodem ſpectauit Daniel. c. 7. *Aſpiciebam*, inquit, *donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierū ſedit, thronus eius, flammæ ignis, rota eius, ignis accenſus.* Porro eſt obſeruandum, nubē iſtam, in qua Chriſtus ad iudicium veniet, probis quidē ſpem fiduciæ, & pro tectionis præbituram, reprobis autem fore terrificam: quod typice in illa nube fuit expreſſum; quæ populum Hebræū ab Aegyptiorum exercitu diuidebat. Exo. 14. vbi ſic legimus, *Tollens ſe Angelus Domini, qui pcedebat caſtra Iſrael, abijt poſt eos, & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens poſt tergum, ſtetit inter caſtra Aegyptiorum, & caſtra Iſrael, & erat nubes tenebroſa, & illuminans noctē.* Quē locum tractans Abulenſis quæſtione 4. ſuper decimumquartū caput Exodi, ait, Nubem illam fuiſſe tenebroſam contra partem exercitus Ægyptiorum, illuminantem vero noctem contra partem filiorum Iſrael; ita vt vnum latus, quo reſpiciebat Aegyptios, tenebroſum eſſet, alterum vero, quoad Hebræos ſpectabat, omnino lucidum. Huc ēt pertinet illud Exodi 10. cū dicitur: *Factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Aegypti tribus diebus, nemo uidit fratrem ſuum, nec mouit ſe de loco, in quo erat: vbicunque autem habitabant filij Iſrael, lux erat.* Id quod etiam in Dei throno igneo, paulo ante citato apud Danielem declaratur, ignis enim cum paleam denigret, & conſumat, aurum tamen reddit ſplendidius, & illuſtrius.

Eſa. 66. 13

D. Auguſt.

Auguſt.

Domini ad Iudiciū venientis habitus.

Habac. 3. 8

Hier. 23. 19

Dan. 7. 9.

Iudicij nubes, protectio probis, reprobis terror.

Exo. 14. 19.

Nubes deſerti qualis fuerit.

Abulenſ.

Exod. 10. 22.

Secundo, Quæri poteſt, cur Deus in nube, ſeu nubibus venturus ſit? Reſpondemus eam eſſe cauſam, quia nubes eſt regalis Patris ſui thronus, atque adeo tā quam princeps in paterno throno, hoc eſt, in nube conſidebit. Idcirco enim D. Chryſoſtomus ait, Chriſto in Aſcēſione miſſam fuiſſe à Patre nubem, quaſi ſellam regalem, to. 3. ſermo. de Aſcenſione Domini. *Helias*, inquit, *in curru igneo aſcendit, Chriſtus in nube, nam quando ſeruus vocabatur, currus mittebatur, vt veniret: at quando filius aſcendebat, Dominica ſedes occurrebat, nec tantum Dominica, ſed etiam Paterna.* Etenim de patre eius ait Eſa. cap. 19. *Ecce Dominus ſedet in nube leui*, ſeu, vt nr̄a habet translatio, *Ecce Dominus aſcendet ſuper nubē leuem*, ſeu iuxta proprietatem verbi Hebraici:

3 *Aduentus Domini cur in nube*

Chryſoſt.

Nubes Aſcēſionis ſella regalis.

Ecce

Ecce Dominus equitabit super nubem leuē: quanquam hunc locum de Christi carne interpretatur Diuus Augustinus, tractatu 34. in Ioannem, docens carnem Christi appellari nubem, quia sicut nubes Solem temperat, ita caro Christi Diuinitatem intus latentem temperabat, ne intuentium oculos suo splendore praestringeret: *Nube*, inquit, *tegitur carnis, non ut obscuretur Sol, sed ut temperetur.* De eadē carne nubem istam interpretatur Eusebius lib. 1. Demonstrationis Euangelicae c. 8. & Cyrillus Alexandrinus, atque Procopius, in commentarijs super Esaiam.

August.

Christi caro nubes.

Euseb.

Cyril. Alexan. Procopius.

3

Coeterùm, vt ad institutum reuertamur, nubes est proprius Dei thronus, vt est perspicuum ex loco Esaiae citato, & ex capit. 19. Exodi cū̄m dicitur: *Veniam ad te in caligine nubis.* Cuius rei duplex ratio afferri potest: vna est, in typum incomprehensibilis Dei naturae, quam non nisi per caliginem, & nubis obscuritatem in hac vita mortali cognoscere possumus: quo sensu dixit Paul. 1. ad Timoth 6. *Qui lucem habitat inaccessibilem:* & Regius vates Psal. 17. *Posuit tenebras latibulum suum.* Sic enim hunc locum intellexit Gregorius Nazianzenus in Apologetico. *Vix*, inquit, *Dei splendorem capientes, quem abyssus operit, cuius tenebrae latibulum sunt, quantumq. percipitur, tantundem semper se subducit, amantesq. sui ex eo quod fugit, ac velut iam comprehēsus se proripit, ad superna illicit.* Quo spectat illud Sponsi ad Sponsam, Canticorum 6. *Auerte oculos tuos à me, quin ipsi me auolare fecerunt,* pro quo Hebraicè legimus. *Quia ipsi me extulerunt:* cuius loci duplex est expositio. Altera, vt sit sensus, quia ipsi me superbire fecerunt, seu insolentiorem reddiderunt, quemadmodum ferè omnes Hebraei interpretātur, vt nimirum sponsus spōsam admoneat: ne ipsum respiciat, quia oculorum eius pulchritudo eum quodammodo superbire facit, & supra modū gaudere, quod a tanta ametur pulchritudine. Altera, vt, *Extulerunt*, idem quod sit *Auolare fecerunt,* quemadmodum habet nostra trāslatio, & velit sponsus sponsam admonere, ne curiosius ipsum cōpletur: quia quò magis, inquit, intelligendi aciem in me intenderis, eo magis tuam cognitionem subterfugiam: clarius enim perspicies quantum tua intelligendi vis à meae naturę sublimitate superetur: Legendus est Gregorius Naziāzenus Oratione de fide, vbi inter alia, *Certè*, inquit, *hoc est Deus, quod cum dicitur, non potest dici, cū aestimatur, non potest aestimari; cum definitur ipsa definitione crescit. Quem omnia nesciunt, & metuēdo sciunt.* Altera ratio est ea, quia nubes est signum gratiae, & protectionis diuinae, suos ab aestu tentationum, ac laborum protegentis: & quoniam Deus de hominū protectione gloriatur, idcirco protectionis gaudet symbolis ad spem & fiduciā hominibus afferendam, iuxta illud Psalmi 104. *Expandit nubem in protectionem eorum.* De qua re legēdus est Gregorius Nyssenus in libro de vita Moysis, & Origenes homilia 7. super Numeros.

Exo. 19. 9.

Nubes incōprensibilis, Dei naturae typus.

1. Tim. 6. 17.

Ps. 17. 12.

Nazianz.

Cur amantibus se subducat De⁹.

Cant. 6. 4.

Elucidatur Cāt. locus, & illustratur.

Nazianze.

Nubes signum diuinae protectionis.

Ps. 104. 39.

Nyssen.

Orig.

5

Postremo possumus hūc locū sic mysticè accipere, *Venit cum nubibus*, id est, cum sanctis. Dicuntur autem sancti nubes secundū Diuum Thomam in caput duodecimum epistolę ad Hebraeos. Primo, propter conuersationis sublimitatem, iuxta illud Esaiae 60. *Qui sunt isti, qui vt nubes uolant?* Et illud Pauli ad Philipp. 3. *Conuersatio nostra in coelis est.* Secūdo, propter doctrinae fęcunditatem, iuxta illud Iob. 36. *Effundit imbres: ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt.* Tertio, secundum D. Chrys. in eundē locum, propter spiritualis cōsolationis vtilitatem: sicut enim nubes refrigerium praestant: ita exempla sanctorum. Quartò, secundum Hugonem Cardinalem ibidē, quia quemadmodum à nubibus procedunt pluuia, coruscationes, & fulgura, sic à sanctis pluuia doctrinae, coruscationes miraculorum, fulgura comminationum oriuntur. Quinto, secundum Origenem in cōmentarijs super Hieremiam. Quia quemadmodū fulgura ex nubium collisione generantur, in morem silicū quos cum comploseris, medius ex ijs ignis licitur, ita nubes rationales si secum loquantur, ignem amoris diuini, & spiritualium commotionum fulgura ex se emittunt.

D. Tho.

Sancti, nubes propter multa.

Esa. 60. 8.

Phil. 3. 20.

Iob 36. 27.

D. Chrys.

Hug. Car.

Orig.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Et uidebit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

SECTIO XVII.

1 Sensus verus est, omnes tã probi, quã improbi, Christũ in Iudicio corporeis oculis videbunt, ex quo & Christum in corpore suo visibilem omnibus venturum, & vniuersos mortales a mortuis fore excitãdos manifestè colligitur. Fit autem mentio præcipuè eorum *qui eum pupugerunt*, quia ij maximo quodã doloris sensu afficientur: cùm viderint eum olim à se tã ignominiose acceptũ, tanta iam gloria coruscantem, & orbis vniuersi iudicem cõstitutum. Sumptum
Zach. 12. 10. est hoc testimoniũ ex Zachar. 12. vbi ita legimus: *Aspicient ad me, quẽ confixerũt.*
Ioan. 19. 37. Quem locum citauit Ioãnes in Euangelio cap. 19. vbi cùm narrasset, quomodo Christo latus apertum fuisset, subiunxit *Et iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt*: quo loco Ioãnes mutatis verbis, sensum Prophetæ retinuit.

2 Primò, Notãdum est ex hoc loco D.
Argumentatur Hieron. contra translat. Septuaginta. Hieronymum occasionem sumpsisse cõtra Septuaginta translationem argumentandi. Quia videlicet ipsi transtulerunt, *Aspiciẽt in me, pro eo quod Insultauerunt*: cum enim Ioãnes hanc sententiam alijs verbis citet. *Videbunt*, inquit, *in quẽ trãsfixerunt*, constat proculdubio, *transfixerunt* scriptum fuisse, non autem *insultauerunt*: ex quo rursus argumẽtatur Hieronymus deceptos fuisse Septuaginta similitudine Hebraicum literarum, Res, ר, & Daled, ד, Nam si legamus. Dacharu, דקרו, erit confixerunt. Si autem Rachadu, רקדו, *saltauerunt*.
Euthim. Vnde Euthymius in Ioannem, ait verisimile esse aliũ fuisse locum, quem Ioannes citauerit, erasum postea a Iudæis. Cæterũ nõ est cur fingam⁹ aliud scripturæ testimoniũ præter illud Zachariæ citatum, ad quod Ioannes alluserit, dicique potest Septua-
Editio 70 multis in locis corrupta ab Hebr. ginta interpr. דקרו Dacharu legisse, & trãstulisse *transfixerũt.* Verũ Iudæos 70. translationem suo more corrupisse: corruptam enim esse editionem 70. multis in locis ab Hebræis, auctor est Iustinus Philosophus & martyr in Dialogo cum *Iust. Phil.*
Tryphone, & D. Hieronymus præfatione in libros Paralipomenon, & in c. 30. *D. Hieron. Esa. 30. 26*
Esaiæ in illa verba, *Erit lux lunæ*, Et c. 5. *Ezec. 5. 10.*
Ezech. in illa verba, *Tertia tui pars*, & in *D. Aug.*
cap. 33. eiusdem, & D. August. lib. 15. de *Gen. 5.*
Ciuit. Dei cap. 13. & probatur, quia Genes. 5. Secundum Septuaginta translationem, inuenitur Mathusalem vixisse quatuordecim annos, & eo amplius post Diluuium, cùm tamen in Arca non fuerit, solum enim octo animæ per Arcam saluę factæ sunt, nimirum, Noe, Sem, Chã, & Iapher, & vxores eorum, vt est perspi *Gen. 6.*
cuum ex Genes. 6. & 1. Petri 3. cui diffi *1. Pet. 3.*
cultati respondere aliter non potuerunt *D. Hier.*
D. Hieronymus in quæstionibus Hebrai *D. Aug.*
cis, D. Augustinus li. 15. de Ciuitate Dei *Eucher.*
cap. 14. Eucherius in cap. 5. Gene. & alij, *Ionę 3. 14.*
nisi admittẽdo deprauatam esse Septuaginta trãslationem. Præterea Ionæ 3. vbi Septuaginta habent. *Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur*; apud Hebræos & Latinos codices legimus, *Adhuc quadraginta dies.* In quem locum D. Hieronymus testatur, nullo modo posse defẽdi lectionem Septuaginta, & D. August. li. 18. de *August.*
Ciuitate Dei cap. 44. fatetur Ionam non trium, sed quadraginta dierum numerũ præscripsisse, quanquam eius diuersitatis allegoricam conatur rationẽ afferre, verum de hoc fusiùs in nostris super Zachariam commentarijs.

Secundo, dubium esse nõ debet, quin 3
Ioannes hoc loco loquatur de apertione *Ioan. 19. 34.*
lateris Christi, cùm ait, *Qui eum pupugerunt*, siquidem constat, eum allusisse ad locum Zachariæ 12. iam citatum, vbi legimus *Confixerunt*, quẽ de percusso Christi latere intelligendum esse Ioannes ipse interpretatus est ca. 19 sui Euangelij. Nec vero cum audis, *Pupugerunt*, existimes punctum dũtaxat fuisse Christi latus: nam Ioannes ipse ca. 19. sic ait: *Vnus militum lancea latus eius aperuit*; ꝙ verbum ait superius expendimus cum Diuo Augustino, tractatu 120. super Ioan *August.*
nem. Itaq. vt omnes hoĩes liberè possẽt per illud latus apertũ ad salutẽ ingredi, non punctũ tantũ, sed apertũ fuit: Atq. *Latus Christi apertũ, per quid figuratum.*
adeo per ostiũ arcæ Noe figuratũ, quem admodũ docet D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate c. 26. *Quod ostium* (inquit) *in latere accepit, profectò illud est vulnus, quãdo* *August.*

latus

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

latus crucifixi lancea perforatum est, hac quippe ad illum venientes ingrediuntur: vbi vř Aug. ostium illud Arcæ intelligere, per quod animalia in Arcam ingressa sunt: qua de re legendus est idem August. lib. 12. contra Faustum Manichæū c. 39. Rectè etiam possumus existimare fenestrā illam, quam iussus est Noe facere in superiori parte Arcæ, Gen. 6. quam in fine diluuij aperuit, & per quā colūbam emisit, latus Christi adūbrasse: q̃ fenestram Magister historiæ scholasticæ in Gen. c. 32. existimat fuisse crystallinā ad aquas nimirum prohibēdas, & lucē admittendam. Hebræi vero aiunt, fuisse lapidem quendam pretiosum fulgentissimum, velut Carbunculū, splēdore suo totā Arcam illustrantem, quæ omnia in latus Christi mirificè quadrant, quodve luti crystallinum fuit, tum quoniam per illud nobis misericordiæ eius viscera patuerunt, tum quoniam idem propter ardorem charitatis instar Carbunculi radians, vniuersam Ecclesiā illustrauit. Rupert. lib. 3. in li. Reg. c. 10. expendēs structurā templi Salomonis, de qua agitur 3. Reg. 6. docet ostiū illud lateris medij in pariete domus dextræ, & cochleam, per quā in mediū Cœnaculū, & à medio in tertium ascendebatur, idē Christi latus expressisse. *Ostium, inquit, lateris tēpli, vulnus est in latere lāceato Dominici pectoris, præter quod nō est aditus, neq; ostiū, vel ianua, qua intret quis, in quouis ordine corā Deo stare possit: ergo vnum est ostiū, per quod intratur in illud Dei tēplum, quo cum quis admissus fuerit tunc demū ascendere poterit, vel à primo in mediū, vel à medio in tertium, prout delectauerit quęcunq; ascensus virtutum, vel celsitudo moritorū.*

Augusti. *Gene. 6.* *Mag. hist. scholast.* *Fenestra arcæ Noe, ex qua materia.* *Rupertus.*

4 De eodem Christi latere intelligendū est illud Canticor. 2. *Veni columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ.* Quem locum plerique Hebræorum ita vertunt, *In circuitibus rupis*, aiuntq. vocem Hebræam significare etiam Sphæram, & ambitum illum, qui terram cingit, quòd maximè lateri Christi conuenit, quod vniuersi terrarum orbis, omniumq. hominum capax est. Erit igitur sensus, sponsa mea quæ instar columbæ times, abscōdere in foraminibus petræ, idest, in vlneribus sponsi, *& in cauerna maceriæ*, hoc est, eiusdē latere. Christus enim petra dicitur 1. ad Cor. 10. videturque alludi ad illud, quod Dominus innuit Moysi postulanti, vt faciē sibi ostenderet, Exo. 33. *Est*, inquit, *apud me locus, & stabis supra petrā, & transibo, & abscondā te in foramine petræ, & manu mea protegam te.* Luculētius adhuc idē apparet, si legamus cum plerisq. Rabb. Hebræorum pro *cauerna maceriæ, In latibulo graduum*, seu *In latebris scalarum*, & cū ijsdē interpremur de foraminibus, & latibulis, quæ inueniuntur in aggeribus, quib. arces, & muri ciuitatū muniuntur, vt sit sensus, quāuis hostes te obsideāt & premant, habes tamen arcē ad quam cōfugias, id est Christum, & in ea latibula & foramina, hoc est vulnera, in quibus abscondaris: habes etiam scalas, & gradus quibus ad salutem & securitatem ascendas: Christus enim scalis cōparatur, per quas Angeli ascendunt, & descendunt. Huc etiam videtur allusisse Esaias, cum dixit c. 2. *Ingredere in petram, & abscondere in fossa homo à facie timoris Domini.* quanquam hunc locū de die Iudicij plerique interpretantur, & Regius vates Ps. 83. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deū viuum: etenim passer inuenit sibi domū, & turtur nidū, vbi reponat pullos suos.* Et Ps. 103. *Mōtes excelsi ceruis, petra refugiū Erinaceis.* Deniq; Prou. 30. *Inter animalia astuta & prudentiā numeratur lepusculus, quod ponat in petra cubile suū.*

Can. 2. 14. *Latus Christi mundi capax.* *Foramina petræ vulnera Christi.* *1. Cor. 1. 10.* *Exod. 33. 21.* *Christus arx.* *Esa. 2. 10.* *Psal. 83. 3.* *Psal. 103. 18.*

5 Tertiò, quæres. Quinam sint isti, qui eū pupugerunt. Constant ex Ioanne 19. vnum ex militibus lancea latus Christi aperuisse: vulgò autē creditur, hunc militem fuisse Longinum, eundemq. cum cæcus esset, Christi sāguine eius oculos tangente, aspectum recuperasse, sed hoc apochryphū esse merito existimat Cardinalis Cæsar Baronius, in suis Annalibus Ecclesiasticis, vbi putat Longinum fuisse illum Centurionem, qui uidens Christum magna voce clamantem expirasse, dixit, *Verè filius erat iste*, & ita conuersus est, atque adeo non debuisse post suam conuersionem lancea latus Christi perfodere. Cæterū cum dicitur *Videbunt in me quem transfixerunt*, vel *videbunt eum qui eum pupugerunt*, Iudæi præcipuè intelligendi sunt, qui in die Iudicij videbūt Christū, quē ipsi crucifixerunt, iudicem orbis terrarū constitutū: atque

Latus Christi à Longino nō apertum. *Cæs. Baron.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Christus venturus ad iudicium cũ signis vulnerum. atque ex hoc loco manifestè colligitur Dñm venturũ ad iudicium cum signis vulnerũ, quæ in cruce accepit: aliàs .n. quomodo agnoscent Iudæi illum ipsũ iudicem crucifixum fuisse, eiúque latus apertum, nisi vulnerum appareant cicatrices. Id quod cõceptis verbis docet Diuus Chrysostomus hom. 77. in Matthæũ, & homilia 1. de Crucee, & Latrone, tomo 3. vbi ad idem ostendendũ ex hoc ipso loco argumẽtatur, quod fiet ad maiorem confusionem impiorum. Eandemque ob causam *apparebit signum filij hominis in cœlo:* quemadmodum dicitur Matthæi 24 Quo loco etsi Caluinus, & alij quos refert Marloratus in sua catena ad c. Matth. 24 negent agi de Cruce, dicantque eum esse sensum. *Tunc parebit signum filij hominis in cœlo,* idest, tũc apparebit Christus tam manifestè, ac si edito signo in se omnium oculos cõuertisset. *Crux apparitura iudicij tempore ex Patribus contra Caluinum.* Tamen omnes veteres de Cruce locum intellexerunt: sic enim docent Sãctus Ephrem oratione de apparitione crucis tempore iudicij, Hippolytus martyr oratione de Consummatione mundi, & de Antichristo. Cyrillus Hierosolymitanus Cathechis. 15. Diuus Chrysostom. hom. 55. & 77. in Matthęum, Origenes, Hieronymus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, Beda in 24 c. Matth. D. Aug. serm. 130. de tempore. Sybilla ẽt lib. 6. Oraculorum in fine his verbis.

S. Ephrem. Hipp. mart. Cyril. Alex. Chrys. Origenes. Hieron. Hilarius. Theoph. Euthymius. Beda. August. Sibylla. Vualden.

O lignum fœlix, in quo Deus ipse pependit:
Nec te terra capit, sed cęli tecta videbis,
Cum renouata Dei facies ignita micabit.

Ecclesia quoque canit in festo Inuentionis, *Hoc signum Crucis erit in cęlo, cũ Dominus ad iudicandum venerit.* Imo Thomas Vualdensis To. 3. tractatu 20. cap. 158. non improbabiliter existimat eãdẽ illam crucem ligneam, cui Christus affixus fuit, & q̃ nunc in minimas particulas toto orbe diuisa est, iterũ diuinitus reformãdã, & in cęlo apparituram: quod etiam videtur asserere Sibylla loco citato, & innuere Patres citati ijsdem locis. *Crux lignea diuisa iterũ reformãda diuinitus. ex Vuald. Sibylla.* Potissimum vero Diuus Chrysostom. Legendus est D. Th. 3. p. q. 54. art. 4. vbi quinq; affert rõnes, cur Christus voluerit vulnerum cicatrices reseruate. *Chrysost. D. Tho. Beda.* Prima est Bedæ, vt videlicet in perpetuũ victoriæ suæ circumferat triumphum: quam *Vulnerũ cicatrices cur reseruauerit Christus Aug.* eandem ob causam D Aug. li. 22. de Ciuit. Dei cap. 20. ait fortasse in illo regno mansura esse in corporibus Martyrum vulnerum signa. Secunda. Ad confirmãda corda discipulorum. Tertia. Vt ea Patri pro nobis orans semper ostendat. Quarta. Vt nobis amorem suum magis declaret. Quinta denique, vt in iudicio, quã iustè impij damnentur clare denunciet. Vnde Diuus August. in lib. de Symbolo, *Inimicis,* inquit, *vulnera demonstraturus est sua, vt conuincens eos dicat, Ecce hominem, quem crucifixistis, videtis vulnera quæ inflixistis, agnoscitis latus, quod pupugistis, quoniam per vos, & propter uos apertum est, nec tamen intrare voluistis.* *August.*

6 *Christum pungunt, q fideles persequuntur.* Quartò & postremò. Per eos, qui Christum pupugerunt, etiam ij intelligendi sunt, qui eum in suis fidelibus persequuntur, & quasi pungũt, cuiusmodi sunt tyrãni, & hęretici, iuxta illud Zac. 2. *Qui tetigit vos, tangerit pupillã oculi mei:* quo loco in Hebræis, Græcis, Chaldaicis, Cõplutensibus, regiisque codicibus habetur, *Tangit pupillam oculi sui,* & est duplex sensus. Vnus, qui vobis nocet, sibi potius nocet, quam vobis, grauiter enim punietur: quæ expositio est Cyrilli Alexandrini, Vatabli, & aliorũ. *Cyri Alex. Vatabl. D. Hier. Theodor.* Alter, qui placet D. Hieronym. ac Theodoreto, & qui communior, *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi sui,* seu, *eius,* idest Dei: vt nimirũ Propheta ipse loquatur, hoc est maximè Deum offendit: & alludere videtur Propheta ad illud Deuteron. 32. *Circunduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui;* quàm custodiam postulabat regius vates, cum dicebat Ps. 6. *A resistentibus dextera tua custodi me ut pupillam oculi.* Quem locũ expendens D. Ambr. li. 6. in Hexamerõ: *Deu. 32. 13 Psal. 16 7.*

Diuina protectio pupilę munitioni comparatur ex Ambro. *Pupilla,* inquit, *ne qua incidentis iniuria offensione lædantur, pilis hinc inde cõsertis, velut quodã vallo, per circuitũ muniuntur, unde tutum auxilium postulans Propheta ait, Custodi me domine, ut pupillam oculi; ut protectionis diuinę fieret tã secura custodia, quam pupillam oculi tutissimo quodã naturę vallo munire dignatus est simulq;, quia & innocentia, & integritas leui sorde aspersa violatur, et gratię suę munus amittit.* Hæc Ambrosius. Tangere aũt est, vel minimũ lædere: vt hinc discas summũ Dei erga nos amorem, qui vel minimũ suorum tactum, sibi acerbissimũ esse de

mon-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

D. Hier. mõstrat, cùm eum compararet læsioni pupillarum. D. Hiero. in commentarijs super Zachariam sic exponit. *Qui Sanctos inquit, Domini tetigerit, sic est, quasi vexare cupiat pupillam oculi eius, & illum nitatur clara luce priuare, de qua loquitur*
Matt. 5.15 *Matth. 5 Vos estis lux mundi.* Itaque vult Hieron. sanctos esse veluti lumen oculorum Dei: quo quid præclarius dici potuit ad iniuriarum magnitudinẽ amplificandum, quibus sancti à sceleratis hominibus afficiuntur, nihil enim aliud præstant, quam Dei pupillam tangunt, & eius oraculorum lumen offendunt.

Oculos Dei offendunt, qui Sãctos lædunt.

Et plangent se super eum omnes tribus terræ: etiam. Amen.

SECTIO XVIII.

1 NOn placet quorundã sentẽtia existimantium, hoc loco sermonem esse tantum de Iudæis: quanquã enim paulo ante Ioãnes de Iudæis locutus fuerat, cum dixit, *& qui eum pupugerunt*, qđ ad Iudęos spectare diximus: quia tamen simul de vniuersis hominibus dixerat, *videbit eum omnis oculus*, nõ cogimur, *eum*, cum adiũxit, *& plangent se super eum omnes tribus terræ*, ad Iudæos tãtum restringere, eò vel maximè, quod his verbis videatur respicere ad locum illum Matth.
Matth. 14. 30. 24. Vbi Christus, ait, *Parabit signum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ.* Vbi Dominũ de solis Iudæis locutum perspicuum est: idemque modus ipse vniuersè loquendi de omnibus terræ tribubus, non obscure confirmat; qui nõ satis explicatur de Iudæis, qui ex oĩbus tribubus toto orbe dispersi sunt: cũ n non dictum sit a Ioanne, *omnes tribus in terra*, *sed omnes tribus terræ*, quod fusiorem significationem habet. Nec vero illud magni est ponderis, nomen *tribus*, solere in sacris literis Iudæis *attribui*, Ioannemque hoc loco φυλὴν vsurpare, quo ca. 7. vtitur cũ sigillatim nominat *tribus Israel*: quamquã enim Latinũ nomen *tribus*, & Græcum φυλὴ de Hebræorum tribubus dici soleat, tamen neque ex primaria impositione, neq; ex accommodatione, & vsu ad solos Iudæos pertinet: nã quod ad ĩpositionẽ spectat, Atheniẽses populũ in duodecim partes diuidebant, quarũ vnãquamq; φυλὺν, i. tribum, nominabant: rursusq. vnãquãq; φυλὺν, in tres partes secabant, quarum singulæ φρατρίαι dicebantur: & ij, qui ad φρατρίας ꝑtinebãt, φράτορες appellabanť. Quoad accõmodationẽ verò, & vsum, non solis Iudæis φυλὴς, nomẽ attribui, palam est ex Gen. 28. vbi Dñs lo- Gen. 28. 14
quens de oĩbus gẽtibus, quæ in Christo erant benedicendæ, dixit Iacob Patriarchæ, *Benedicentur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terræ*: Pro quo 70 hẽt, ἐν εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου. Et Ps. 71. vbi ẽt Ps. 71. 17
est sermo de omniũ gẽtium ad Christũ cõuersione, dř, *Benedicentur in ipso oẽs tribus terræ*, græcè ἐν εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. Quare arbitramur loqui Ioannẽ de oĩb. in vniuersum reprobis, tã ex Iudæis ꝙ ex gentibus, qui vel Christi fidẽ recipere noluerũt, vel eius præcepta non seruarunt. Hi oẽs conspectu Christi in extrẽmo iudicio, maiestate, & iudicandi potestate, suaq. ipsorũ dãnatione intellecta, acerbissimo & grauissimo dolore torquebũtur, infelicemque suũ statum lamentantes *plangent se super eum*, hoc est se ipsos plangent, atq. de se ipsis conquerentur, *super eum*, hoc est propter eum, vel non creditũ, vel non dilectũ: Græce pro *plangent*, est κόψονται. est autẽ κόπτειν prę doloris impatiẽtia corpus dilacerare, qđ magis adhuc explicat reproborum dolorem. Est locus similis apud Zacha. c. 12. ꝙuis non de omnibus reprobis, sed de Iudæis tm̃ reprobis loquatur, vt patet ex ipso contextu, qui in extremo iudicio Christũ iudicem intuentes, peculiarem ꝓ cæteris gentib. habebũt dolendi cãm. *Et plangent, inquit, eum planctu, quasi super vnigenitũ, & dolebunt super eum, vt doleri solet ĩ morte primogeniti.* Solet scriptura sacra planctũ maximũ, ei q. fit ĩ morte vnigeniti, comparare, veluti Amos 8. Amos 8.10
Ponã eã, quasi luctũ vnigeniti, fac tibi plãctum amarum. Recte aũt dř, *plangent se*, quia seipsos Iudæi plangent, seu de se ipsis conquerentur: quod Septuaginta expresserunt transferentes, *plangent super se planctũ*: cum autem Christus eorũ *Primogenitus* appellatur, significatur ori-

Nomen tribus, non ad solos Iudæos pertinet.

Reproborũ dolor in extremo iudicio acerbissimus.

Primogenitus Iudæorum, cur Christus appelletur.

ginem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

ginem à Iudæis traxisse. Denique addit Ioannes, *etiam AMEN*, *ναὶ ἀμὴν*, prior dictio Græca est, & significat, certò, posterior est Hebræa, & est hoc loco cõfirmantis, iuxta ea quæ diximus sectione 15. posuit vero Ioannes vtramque dictionem, vt eorum quæ dixerat omnino immutabilem veritatem, omnibus, quorum præcipui erant Iudęi, & Græci proprio terrę idiomate exprimeret, quasi diceret, ita est, ita est, quẽadmodũ præter alios docet Aretas, cuius hęc sũt verba, *τούτοις δὲ τοῖς εἰρημένοις τὸ βέβαιον ἐπιμαρτυρῶν ἐπεσφράγισε διὰ τοῦ εἰπεῖν ναὶ καὶ ἀμήν: τοῦ, ναὶ, μὲν ἐξ ἑλληνικῆς συνηθείας τὸ ἀμετάπτωτον τῶν εἰρημένων ἐξακριβοῦντος, τοῦ δὲ, ἀμὴν, παρ᾽ Ἑβραίοις εἰς τὸ μηδὲν ἂν γένεσθαι ἐμποδὼν μὴ ἐκβῆναι τὰ ἠπειλημένα ἐπαγομένου.* quæ ita reddes. Vt aũt ea quę dicta sunt, firma esse testetur, sigillo obsignauit dicens *ναὶ ἀμὴν*, *etiam Amen*: *ναὶ* quidẽ, quod ex Græcorum consuetudine, perfectam immutabilitatem notat: *Amen* vero, quod apud Hebræos significat nihil posse obstare, quo minus ea, quę promissa sunt, eueniant.

3 Primum, non est prætermittenda Ruperti obseruatio, non tamen hic, sed ĩ locum Zachariæ citatum, recte hunc planctũ cõparari planctui *super vnigenitum*: *Quia infelicissimum*, inquit, *erit amisisse saluatorem vnicum, & vnigenitum*; ita vt iam nec ipsum, nec aliũ expectare integrũ sit, quo oẽs incitentur ad salutẽ procurandam, quippe quæ semel amissa, finaliter, vt loquuntur Scholastici, iterum recuperari non potest. Secundo notandus est modus ille loquendi; *plangent se super eum*, se ipsos enim reprobi plãgẽt super Christum, quia videlicet sua ipsorum culpa, eũ recipere & amare noluerunt, iuxta illud, Oseæ 13. *Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium tuum*, i. tu es auctor tuæ perditionis, & tuarum omnium calamitatum tibi causa extitisti, quare nõest cur mihi succenseas. nã quod ad me attinet, ego seruare te volui, & omnibus in rebus tueri. Hic enim sensus colligitur ex Paraphrasi Chaldaica, quæ sic habet: *Cũ vos deprauatis opera vestra o domus Israel, dominãtur in uos populi, sed quoties cõuersi estis ad legem meã verbum meum fuit uobis præsidio*. Quanquam D. Hier. aliter interpretatur, hoc sensu. *Infelix Israel, & dignus maledictione perpetua, qui in tantum impietatis descendit profundum, vt solius* Dei *saluetur misericordia: quo significatur nihil meriti esse in Israel, vt saluus fiat, sed vetera merita nouis peccatis deleuisse.*

Reproborũ planctus, plãctui vnigeniti, cur cõparetur.

Oseæ. 13. 9

Ego sum, A, & Ω, Alpha, & Omega, principium & finis, qui est, & qui erat, et qui venturus est omnipotens.

SECTIO XIX.

Concludit Ioannes in sua pfatione Christi laudes eximias, eũq; loquẽtem introducit, vt firmiora sint ea, q̃ hactenus de eo dixerat, *Ego sum*, inquit, *Alpha, & Omega, principium & finis, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens*: q. d. non mirum videri debet, si dicor esse testis fidelis, primogenitus mortuorum princeps regũ terræ, & in nubibus cœli ad iudicandũ cũ maiestate vẽturus, cũ ipse sim, *Alpha, & Omega, principium & finis* vniuersorũ, simq; secundũ diuinitatẽ, ipse, *qui est, & qui erat*, stabilis, inquam, & sempiternus, & ille qui tanta cum maiestate venturus in sacris literis prædicatur, est. n. græcè *ὁ ἐρχόμενος* præfixo articulo deniq; ille omnipotens, est enim similiter cum articulo *ὁ παντοκράτωρ*, ille inq̃ *omnipotens*, qui cœlum terrãq; ex nihilo procreauit, & cuius potentia nullis est cancellis definita: vel ille qui venturus est *omnipotens*, hoc est, qui ad iudiciũ, non in humilitate, vt antea, sed summa cũ maiestate, & magnificẽtissimo potẽtię suæ splẽdore est venturus. Hũc putamus esse germanũ huius loci sensũ, illosq; hallucinari, q. hæc verba non de Christo, sed toti Trinitati tribuunt: cum. n. Ioannes cõtinuata serie soli Christo loquatur, quemnã aliũ nisi eundem Christum loquentem inducere, existimare oportet. Cõcidamus minutius. Aretas sic interpretatur: *ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω. ἄλφα διὰ τὸ ἀρχὴν εἶναι, ὅτι καὶ τὸ ἄλφα ἀρχὴ τῶν ἐν γράμματι στοιχείων, ω διὰ τὸ τέλος τῶν αὐτῶν. ἀρχὴν δὲ καὶ τέλος τίς*

1

οὐκ

οὐκ ἂν ἐννοήσαι πρῶτος σημαίνεσθαι καὶ τὸ ἔσχατος, διὰ τοῦ πρώτου δὲ τὸ ἄναρχος δ'νοεῖται, ὡς καὶ διὰ τοῦ ἐσχάτου τὸ ἀτελεύτητος ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστι παρ' ἀνθρώποις ἀναρχόντι καὶ ἀτελεύτητον τῇ παρ' ἡμῖν ἀρχῇ τε καὶ τῷ τέλει ἀντὶ τοῦ ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος κατεχρήσατο. Hoc est *ego*, inquit, *sum Alpha, & Omega, Alpha*, quod sit principium, est.n. Alpha in literis elementorũ principium; omega autẽ quod sit eorundem finis. Porro quis nõ intelligat principiũ & finem, primi & postremi appellatione significari: & per, primũ, quidẽ is qui est sine principio intelligitur: sicut & per, postremum, qui fine caret: quia.n. apud homines nihil est, quod principio & fine careat, ꝙ apud nos est principiũ, & quod est finis, pro sine principio & sine fine usurpauit. Hæc est Arethæ expositio. Cõmunior tñ est, ut uelit Ioannes Christũ esse principiũ & finem uniuersorũ, non aũt carere principio & fine, quamuis & hoc illi secundum diuinitatem conueniat, si de principio durationis sit sermo. Id quod ipse ẽt Plato intellexit, Deo esse tribuendum li.4. de legibus, vbi sic ait ὁ μὲν δὴ θεὸς ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων, i. Deus quẽadmodum, & olim dicebatur, principium & finem, & mediũ rerum omnium cõplectens. Imò & similis loquẽdi modus apud Græcos erat vsitatus, cum.n. aliquem mirifice cõmendare uellent, eum primum & ultimũ nominabant; vnde est illud apud Theocritũ de Ptolemæo ἀνδρῶν δ' αὖ Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτοισι λεγέσθω, καὶ πύματος, καὶ μέσσος, hoc est, virorũ Ptolemæus primus dicatur, & vltimus & medius: & Maro Augusto adulari volẽs dixit Eclog.8. *A te principium, tibi desinet*, imitatus.s. vt solet, Homerũ qui Iliad.1 ait ἐν σοὶ μὲν λύξω, σέο δ' ἄρξομαι: a quo non multum abhorret Horat.li.1. Epistolarũ epi.1.ad Mecęnatẽ cum ita eum alloquitur, *Prima dicte mihi, summa dicende Camena.*

Theocritus

Maro.

Horatius.

2 Primo est aduertendum, Alpha, quia prima est apud græcos alphabeti litera, pro principio: imò & eandẽ ob causam prouerbiali figura, ut ait Erasmus in suis Adagiorũ Chiliadibus pro homine pręcipuo, & primate usurpari: vnde Martialis lib.2. Epigrammaton epigramma te 57. fictum diuitem irridet, eumque alpha penulatorum appellat, idest, inter plebeos, & pauperes primum tenentem locum, his carminibus.

Martialis.

Hic, quem videtis gressibus vagis lentum,
Amethystinatus media qui secat septa.
Quem non lacernis Publius meus vincit,
Non ipse Codrus Alpha penulatorum.
Quem grex togatus sequitur, & capillatus,
Recensq; sella, linteisq; lorisq;.
Oppignorauit amodo Claudij mensam,
Vix octo numis anulum, vnde cœnaret.

Et lib.5 Epig.27. iocatur in Codrũ offensum, quod eũ Alpha appellasset, monetque vt se vicissim Beta appellet, hoc est, locum sibi secũdũ deferat, sicut ipse ei primum detulerat, cum Alpha appellauit: est autem huiusmodi Epigramma.

Quod Alpha dixi Corde penulatorum
Te nuper, aliqua cum iocarer in charta,
Si forte bilem mouit hic tibi versus,
Dicas licebit Beta me togatorum.

Cur vero Alpha primum inter literas locum teneat, Plutarchus τῶν συμποσιακῶν προβλημάτων, Decade nona eam reddit causam, quod prima uox naturalis & articulata per Alpha redditur, eo quod spiritus, qui est in ore, potissimum labiorum motu formatur ac fingitur, ijs autem deductis primus hic sonus egreditur, mirè simplex, & qui nec linguæ requirit auxiliũ, sed ea subiacente per spatiũ effertur: vnde & pueri nascentes primum hanc edunt vocem. Protogenes apud Erasmum in suis Adagiorum Chiliadibus Chiliade 2. Centuria 4. aliam excogitauit rationem, ait namq; primũ vocales iure præferri consonantib. quod citra illarum adminiculum sonent: deinde uocales ancipites lõgis, & breuibus, præponendas esse, quod utriusque generis uim complectantur. Denique inter ancipites iure optimo principatum Alpha obtinere, quod in syllabis conflandis, Iota, & Ypsilon sequantur Alpha vt in his dictionibus αὔριον, αἶας: Alpha autem nunquam duas illas sequitur, ita vt eandem syllabam efficiat, sed semper resiliat, & suum tueatur principatum.

Infantes quam primum edãt vocem.

Protogenes.

Secundo. Notandum est, propriũ esse Dei, esse principium & finem rerum omniũ, hoc est causam efficientẽ, & finalem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Esa.44.6. nalem creaturam iuxta illud Esaiæ 44.
Ego primus, & nouissimus, quod myste-
rium agnoscunt plerique Hebræorum
in nomine illo Tetragrammato, hoc est
quatuor literarum Iehouah, in quo om-
Numerus nes literæ numeros Sphærales, seu circu
Sphæralis, lares significant. Est aũt numerus circu
seu circula- laris ille, qui per se ipsum ductus, in se
ris quis sit. ipsum semper recurrit, cuiusmodi sunt
quinque, Sex, decem: si enim quinque,
quinquies ducas, efficies vigintiquin-
que: si rursus quinquies repetas viginti-
quinque, cõficies centũ vigintiquinque,
& ita in infinitum numerus quinquena
rius per se ipsum ductus, semper in se ip
sum recurrit: quod idẽ in Senario, ac de
nario reperies, quamquã vero plerique
denarium non ponant in numeris circu
Georg. Ven. laribus, ponit tñ Georg. Venetus, quem
inferius citabimus. Igitur tres dicti nu-
meri, & omnes, & soli sunt numeri cir-
culares, siue sphærales: atque hi numeri
in dicto nomine continentur: nam Iod
significat denariũ. He quinarium. Vau
Senariũ, qui omnes & soli sunt numeri
sphærales, ut significetur, Deũ esse velu-
ti sphærã & progressu sphærico proce-
dere, reuocãdo in se omnia, sicut ab ipso
processerant: quæ est obseruatio Geor-
Sic reuocat gij Veneti in sua Harmonia mundi. Can
in se omnia tico 1. tono. 8. c. 3. in cuius rei typũ totus
Deus, sicut orbis sphæricus est: etenim quemadmo
ab ipso pro- dũ omnes circuli lineæ a centro exeun-
cedunt. tes ad peripheriã tendunt, & ab ea in cẽ
trũ redeunt, sic omnes creaturæ emanã
tes a centro supremæ sphæræ, tamquam
a causa efficiente ad eiusdẽ peripheriam
tanquam ad finẽ regrediuntur, tandẽq;
Merc. Tris- in eo, tanquam in centro conquiescunt.
megistus. Vnde Mercurius Trismegistus in Pimã
dro: *Deus*, ait, *Monas, i. vnitas est, quæ prin*
Christus *cipium est, omnem numerum continens.*
qua Deus Hinc merito fit, ut Christus Dominus se
principium cundum diuinam naturam, principium
& finis. hoc loco appelletur, & finis. Et quidem
Gene.1.1. quod attinet ad rationem principii, pro
batur primum ex c. 1. Gen. cum dicitur.
In principio creauit Deus cælum & terrã.
In principio, idest, in *Filio*, ut interpreta
Origenes. tur Origenes, homilia 1. in Genesim.
Quod est, inquit, *omnium principium, nisi*
Dominus noster, & saluator omnium Chri
stus primogenitus omnis creaturæ: in hoc. n.
principio, hoc ẽ, in verbo suo, fecit Deus calũ
& terram. D. Augustinus li. 1. de Genesi *D. Aug.*
contra Manichæos cap. 1. & lib. 1. de Ge
nesi ad literam c. 4 & 5. & lib. 12. Con-
fessionum c. 17. & 20. & 28. D. Hierony- *D. Hier.*
mus in principio Genesis, in suis tradi-
tionibus Hebraicis. D. Ambrosius lib. 1. *D. Amb.*
Hexameron cap. 4. Cyrillus Alexandri- *Cyri. Alex.*
nus in Genesim D. Hilarius in Psalm. 2. *Hilarius.*
Theodoretus in Epitome Diuinorum *Theodor.*
dogmatum, & his omnibus antiquior *Tertulli.*
Tertullianus libro aduersus Hermogenẽ
c. 20. & libro aduersus Praxeam cap. 5.
Secundo idem confirmatur ex Ps. 109. *Ps. 109. 3.*
Tecum principium in die virtutis tuæ. Quẽ
locum D. Augustinus, & D. Hieronym. *D. Aug.*
in commentariis eiusdem Psalmi, de *Fi* *D. Hiro.*
lio interpretantur, quem principium eo
loco appellari existimant, quamquã per
principium, magis ad literam intellexe-
runt, principatum, & imperium, Tertul *Tertull.*
lianus aduersus Hermogenẽ D. Basilius
homilia 10. in Hexamerõ. & Euthymius *Euthym.*
hoc sensu, *Tecum principatus, & imperiũ,*
in die potentiæ tuæ, cum splendoribus sancti
tatum: per quem diem Tertullianus tem
pus illud intelligit, quo Christus post re
surrectionem cœpit regnare. Tametsi
Theodor. de secundo aduentu cum glo-
ria, & splẽdore interpretatur: tertio ostẽ
ditur ex Ioannis 8. Vbi Christus Iudæis *Ioan. 8. 25.*
percũctantibus, quis esset, respõdit, *Prin*
cipium, qui & loquor vobis. Qui, enim, nõ
autem, *quia*, legit D. Ambrosius lib. 3. de *D. Ambr.*
fide cap. 4. & lib. 5. cap. 5. vbi legit, *Ego*
sum principium, quod loquor uobis, & li. 1.
Hexameron cap. 2. & 4. & lib. de Tobia
c. 19. Vbi testimonio probat Christum
esse principium rerum omnium. Ean-
dem expositionem sequitur D. Augusti- *D. Aug.*
nus lib. 10. de Ciuitate cap. 24. & lib. 11.
cap. 32. & lib. 5. de Trinitate cap. 13. &
lib. 1. contra aduersarium legis, & Pro-
phetarum cap. 3. Denique tracta. 38. in
Ioannem. Quamquam autem Grecè sit
ἀρχὴν in accusandi casu, ut subaudia-
tur κατὰ, & sit sensus a principio, *Ego*
sum, idẽ sensus redditur. est enim Hebra
ismus, quemadmodum & ille Psal. 92. *Psal. 92. 2.*
A sæculo tu es: aut supple cum D. Augu- *D. Aug.*
stino tracta. 38. in Ioannem, *Credite me*
esse principium. Scio alios magis congruẽ
ter Græce locutioni, sic interpretari, *sum*
id, quod a principio loquor vobis. Sed di-
cta Patrum expono ob eorum aucto-
rita-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

ritatem etiam amplectenda est: tunc vero illud ὃ, τὶ relatiue sumptum cum sit neutri generis, atque adeo referri non possit ad ἀρχὴν, quod est fœminini, sic est accipiendum, *Credite me esse principiũ, id quod iam dudum prædico & loquor vobis.*

4 Tertio: recte subditur. *Qui est, & qui erat*, Etenim, *est*, propriũ est Diuinæ naturæ, non solum, quia Deus est ipsum esse, iuxta illud Exo. 3. *Ego sum qui sum. Sic dices filijs Israel q̃ est misit me ad uos.* Sed etiam quia, est, dicit stabilitatẽ illam permanentem, & inuariabilem, quæ in ęternitate cernitur: quam ob causam ipsa ęternitas appellatur, *Hodie*, quẽadmodũ docet Clemens Alexandrinus Oratione adhortatoria ad gentes. Hodie, inquit, *est imago æterni sæculi*, vnde fit, ut de Deo ꝓprie dici non possit, *fuit*, aut *erit*, & ita intelligendum est illud Psalmi secundi, *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quẽ locũ de æterni verbi generatione intelligit Arnobius, imo & D. Paulus ad Hebræos 1. secundũ expositionem D. Thomę, Chrysostomi, Theophylacti, & Ambros. quã uis negandũ non sit, intelligendum quoque esse de temporali Christi generatione, vt volũt Theodoretus, Oecumenius, & alij. Imo & de ipsa resurrectione, quę ut in superiorib. diximus, est ueluti quædam regeneratio: hoc enim sensu affertur a Paulo, Actorum 13. *Nos, inquit, vobis annunciamus eã, quę ad patres nostros repromissio facta est, quoniã hanc Deus adimpleuit filijs uestris resuscitans Iesum.* Sicut & Psalmo 2. dictum est, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, & ita etiam intellexerunt D. Ambrosius lib. 3. de Sacramẽtis. D. Hilarius, & D. Chrysostomus in Psalmum secundum. Sed ut ad institutũ reuertamur. Est, proprium est Symbolũ æternitatis, quẽadmodum &, *Hodie*, vnde D. Augustinus libro de uera Religione cap. 49. *Nihil*, inquit, *præterit in æterno & nihil futurum est, quia, & quod preterit esse desinit, & quod futurum est, nondũ esse cœpit; ęternitas autem tãtummodo est, nec fuit, quasi nõ sit: nec erit, quasi adhuc nõ sit.* Legendus est idem Augustinus tractatu 8. & 39. in Ioãnem, & libro 83. quæstionum quæstione 17. Clemens Alexandrinus in Protreptico, D. Basilius in Liturgia, Dionysius Areopagita cap. 9. de Diuinis nominibus, D. Ioannes Damascenus lib. 1. de fide Orthod. capite 8. Iustinus Oratione parænetica ad Gentes, & in Dialogo cum Tryphone D. Hilarius lib. 12. de Trinitate, & Gregorius Naziãzenus Orat. 2. in Paschal. vnde a græcis Theologis dicitur τὸ ὂν αἰδιότητος δηλωτικὸν, hoc est, id quod est, æternitatẽ significare. Idẽ docet Plato in Timæo dicens, *Solum, est, conuenire Diuinæ naturæ: non, fuit, aut erit.* Apud Delphos in tẽplo ipso Delphico inscripta erat literis aureis Græca dictio, εἶ, cuius inscriptionis varias conatur afferre rationes Plutarchus in opusculo, quod ea de re composuit. Sed ea nobis uidetur maxime germana, quod scilicet voluerint ij sapiẽtes significare, Deũ stabilem & permanentem habere durationem, vt, *est*, sit secũda persona uerbi substantiui Græci.

Exod. 3. 14

Est, propriũ diuinæ naturæ.

Clemẽs Alexandrinus.

Arnobius.

Hebr. 1.

D. Tho.

Chrys.

Theophyla.

Ambr.

Theodo.

Oecum.

Actor. 13. 32.

Psal. 2. 7.

D. Amb.

D. Hilar.

D. Chrys.

D. August.

D. Aug.

Clemens Alexand

D. Basil.

Dionys. Areop.

D. Ioannes Damasc.

Iustinus.

Hilarius.

Greg. Naz.

Plato.

εἶ apud Delphos quid significaret.

Plutar.

5 Quarto. Quod attinet ad uocem, Erat, Quamquã Gregorius Naziãzenus, Oratione 2. in Pascha. & Theodoretus l. 2 de curandis affectionibus Græcorũ ex Platone in Timæo, negent Deo posse attribui, quia nimirũ erat, & erit, sint nostri temporis, species, vt ait Plato, seu eiusdẽ *Segmenta*, vt loquitur Naziãzenus, tamẽ Deo tribui posse, imò maximè conuenire perspicuum est, tum ex hoc loco Ioannis, tum ex initio sui Euangelij, cum ait: *In principio erat uerbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum*: Quod expendens D. Basilius libro de Spiritu Sancto cap. 6. *Pulchre*, inquit, *Ioannes duabus uocibus cogitationem nostrã intra prescriptos terminos reclusit, cum ait: In principio erat. Hæc enim uox, erat, nullum cogitationi prabet exitum, quemadmodum et illa principium, non dat trãsitum humanę mentis imaginationi; quãtumuis enim cogitatione curras ad interiora nõ excedis erat, & quãtumuis institeris uidere, quæ sint ultra, Filium, nõ poteris tamẽ superare principiũ.* Idem habet D. Hilarius lib. 2. de Trinitate. *Quid est*, inquit, *illud erat, transeuntur tempora, trãscẽduntur secula, pone aliquid, quod uoles tua opinione principium, non tenes tempore, erat enim.* Idem docet Theodoretus lib. 5. Diuinorum decretorum cap. de Filio, Diuus Ambrosius lib. 2. de Dominicæ incarnationis sacramento capite tertio, & Cyrillus Alexandrinus libro 1. in Ioannem.

Greg. Naz.

Theodore.

Plato.

Naziãnz.

Erat, & erit, Deo maximè conueniunt.

D. Basil.

D. Hilar.

Theodore.

D. Ambr.

Cyrillus Alex.

Quintò.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Quinto. Notandum illis verbis, *Et qui venturus est omnipotens*: significari secundum Christi aduẽtum, qui futurus est in maiestate, propterea enim additur *omnipotens*, duplicem enim Messiæ aduentum sacræ scripturæ memorant. Alterum in humilitate ad redimẽdum, in maiestate alterum ad iudicãdum. De priore loquitur Zacharias c. 9. cum ait, *Exulta satis filia Siõ, iubila filia Hierusalẽ ecce rex tuus uenit tibi, iustus, & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam & super pullum filium asinæ*. De posteriori vero Daniel cap. 7. *Aspiciebam in uisione noctis, & ecce cũ nubibus cęli, quasi filius hominis ueniebat, & vsque ad antiquum dierũ peruenit.* Quibus duobus locis premi se valde cõfitentur Talmudistæ in libro Sanedrin. Vtrumque aduentum simul complexus est regius vates Psal. 95. cum dixit, *Exultabũt omnia ligna syluarum a facie Domini, quia uenit, quoniam uenit iudicare terram*: Quem duplicem aduentum, quia iuniores Hebræi non distinguũt, eò amẽtiæ prolapsi sunt, vt duos Messias confingerent, vnum filium Ioseph occidendũ, & resurrecturũ, alterum filium Dauid, orbis terrarum dominatorem, cum maiestate venturum, occasionẽ sui erroris accipientes ex eo quod Rabbini veteres vnum & eũdem Messiam filium Ioseph, propter primum aduentum, & filiũ Dauid propter secundum allegoricè tradiderunt, non quòd geminum Messiam inueherent. Qua de re legendi sunt inter alios Hadrianus Finus lib. 5. Flagelli cõtra Iudæos cap. 1. & sequẽtibus, & Galatinus lib. 2. de Arcanis cap. 1. & 2. quod autem duplicis huius Messiæ aduentus ignoratio, radix fuerit Iudaicæ cæcitatis, notarunt Diuus Irenæus libro 4. contra hæreses cap. 56. Tertullianus in Apologetico aduersus gentes capite 21. Origenes lib. 1. contra Celsum, Diuus Cyprianus libro de Idolorum vanitate, & Rabbi Samuel Marrochianus lib. de aduentu Messiæ c. 6. 10. & 11. & refertur tomo 5. Bibliothecæ sanctorum Patrum.

Duplex Christi aduentus. *Zach. 9. 9.* *Dan 7. 13.* *Talmudistę.* *Psal. 95. 12* *Hebręorũ amẽtia circa Messiã.* *Hadrian. Finus.* *Galatinus.* *Radix Iudaicę cęcitatis, quę.* *Tertull.* *Orig.* *Rabbi Samuel.*

Ego Ioannes frater vester particeps in tribulatione, & regno, & patientia, in Christo Iesu.

SECTIO XX.

1 ABSOLVTA sua salutatione Ioannes ipsam narrationem iã aggreditur, priusq; scribentis personã, hoc est, seipsum indicat, ut melius recipiantur, quæ dicenda sunt, ubi etiã aduertit Rupertus, Ioãnem ter iam suum nomen posuisse. Dixerat enim, *Loquens per Angelum suum seruo suo Ioanni.* Et iterũ, *Ioannes septem Ecclesijs quę sunt in Asia.* Denique modo, *Ego Ioannes frater vester*, vt nimirũ nemo de auctore huius operis, atque adeo nec de auctoritate dubitaret. *Fratrem* se fideliũ propter Christi fidem appellat: *in tribulatione* vero *participem*, propter eos quos fidei causa labores patiebatur, & suum in Pathmo insula exilium, ad quam pro pter prædicationẽ Euangelij fuit a Domitiano relegatus: id quod eo pertinet, vt tãti Apostoli, illius inquam Apostoli quem diligebat Iesus, cõmunicationem pro magno habeant, singulareq. ducant Diuini in se amoris argumentũ, multis propter fidem calamitatibus implicati: *patientię* etiam suæ meminit, ut suo exẽplo æquo animo ad mala omnia ferẽda animentur, quod ut libentius faciant *regnum* proponit ante oculos, quod in cælis eos, qui ad finem vsque perseuerauerint, stabile fixumq; manet. Denique illud *In Christo Iesu*, idẽ est atque propter Christũ Iesum: cuius nimirũ causa persecutionem tolerãt, cuius virtute & præsidio labores patiẽter ferunt: a quo etiã, & per quem regnum cæleste consequentur. Reliqua ex nostris obseruationibus petenda sunt: illud addiderim nõ displicere etiam quod ait Arethas, eo Ioannẽ se in his omnibus fidelium participẽ appellare, vt fidem sibi apud fideles in ijs quæ dicturus est, magis cõciliet: solemus enim facilius fidẽ habere illis, qui nobiscum in ijsdem laboribus eadem de causa susceptis communicãt, cum aliqua ad eorundem laborum perpessionẽ, & speratam mercedem spectãtia commemorant:

Rupertus. *Ioannes nomen suum cur ter iam posuerit.*

rant: illud pro certo statuentes, cum ij in eadē causa versentur, & eorū æquè, ac nostra res agatur, non debere nobis imponere.

2 Porro aduerte, Pro *patientia*, esse Græcè ὑπομονῇ, quod non tantū significat patientiam, qua mala toleramus, sed etiā & propriè ex ui verbi, patientem expectationē, qua cum spe præmij in malis

Ps. 26. 14. ferendis perseueramus, ἀπὸ τοῦ ὑπομένειν, i. expectare, sustinere, veluti Psalm. 26. *Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, et sustine Dominum*, vbi vtroq; loco habetur eodē planè sēsu, verbū ὑπομένω. sic n. Græcè legimus ὑπομείνον τὸν κύριον, ἀνδρίζου καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σοῦ, καὶ ὑπομείνον τὸν κύριον, estq; id nomen frequentissi

Psal. 61 6. mū in sacris literis, ut Ps. 61. *Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea*: ἡ ὑπομονή μου. ad Ro

Roma. 2. 6. ma. 2. *Qui reddet unicuique secundū opera eius, ijs quidem qui secundum patientiā boni operis gloriam & honorem*, Græcè καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ vbi *patientiā boni operis*, est perseuerantia in bono opere, ita & patiens quædam mercedis, & gloriæ suo tempore tribuendæ expecta

Rom. 8. 25 tio, & multo clarius ad Roman. 8. *Si autem quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus* δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. Quidā huc pertinere arbitran

Rom. 9. 22 tur illud ad Rom. 9. *Sustinuit in multa patientia uasa iræ*: sed hallucinantur: ibi nāque *patientia* pro lōganimitate sumitur: neque. n. Græcè est ἐν πολλῇ ὑπομονῇ sed ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, i. in multa

Mach. 8. 4. longanimitate, sicut & 1. Macha 8 cū dicitur de Romanis; *Possederunt omnem locum consilio suo et patiētia*; similiter enim eo loco, patientia, longanimitatem significat, cum sit Græcè τῇ βουλῇ αὐτῶν καὶ τῇ μακροθυμίᾳ.

3 Primo, notanda est humilitas Ioānis, qui se non Apostolum, non dilectum discipulum, sed *Fratrem* cęterorū fidelium

Humilitas pręcipua in doctore virtus. appellat. Agnoscebat enim humilitatem præcipuam esse in Doctore uirtutē. Vnde est illud Christi Matthæi 11. *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.* Quæ

Matth. 11. 92. sententia duobus modis exponitur. Vno ut Dominus cupiat nos ab ipso discere hoc ipsum, quod ipse sit humilis, seu ipsam humilitatis uirtutem. Sic locum intellexerunt D. Athan. sermonē 4. contra *D. Athan.*
Arianos, Diu. Hieronymus sermone ad *Hieronym.*
Paulam, & Eustachiū de Assumptione *Chrysost.*
Beatæ Mariæ, D. Chrysostomus homil. *August.*
29. in Matthæum, D. Augustinus lib. de sancta Virginitate cap. 35. & D. Bernardus sermone quarto de Aduentu Domini, & sermone 5. in Vigilia Natiuitatis, alijsque in locis. Altero, ut illud *Quia*, sit particula causalis, & reddatur ratio, cur ab ipso omnes discere debeant, quia nimirum sit maxime humilis, quæ expositio est D Grego. lib. 20. Moralium in c. *D. Greg.*
30. Iob. *Quid est*, inquit, *Dominum mitē se in magisterio, atq. humilem dicere, nisi relictis exercendæ elationis difficultatib. plana quędam bene viuendi itinera demōstrare.* Quod autē mansuetudo, & humilitas maximè omnes inuitet ad audiendū, & parendum ijs, quę a Magistro dicuntur, ex eo est perspicuum, q̄ propterea Christus Dn̄s Apostolis ad orbem docēdum ituris præcepit, ne virgam ferrent. Matt.
10. quemadmodū interpretatur D. Ambro. in eum locum, & lib. 2. de Offi. c. 7. *Matth. 10.* *D. Ambro.*
ait Moysen, & Dauidem, ob māsuetudinem magis, quam ob rerū gestarum gloriā populo fuisse charissimos. *Dauid*, inquit, *Rex cum omnib. æquabat suam militiam, fortis in prælio, mansuetus in imperio, ideò non cecidit, quia charus fuit omnib. & diligi a subiectis, quā timeri maluit; timor stat. enim tēporalis, tutaminis seruat excubias, nescit diuturnitatis custodiā.* *Diligi a subiectis quā timeri pręstat.*
Vnde rectè *Psal. 131.*
ipse dicebat Ps. 131. *Memēto Domine Dauid, et omnis māsuetudinis ei⁹.* Idcirco D. *Bernar.*
Bern. serm. 70. in Cant. in illa verba c. 2. *Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia*, inter illa lilia, in quib. sponsus amabilis pascitur, māsuetudinē connumerat, per quā regnasse dr̄ Psal. 44. *Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna, propter veritatē & mansuetudinem.* *Psal. 44. 5.*
Atq; hanc naturæ facilitatē, cum uirtute humilitatis coniunctā, qua quis quantacunque dignitate, alijsque ornamentis excellens, nemini se præponit, sed amari potius vult quā timeri, verum iter glorię appellat M. Tullius in 1. *M. Tullius.*
Philippica, cū ita absentem Antonium alloquitur. *Illud magis vereor, ne ignorans uerum iter gloriæ, gloriosum putes plus te unum posse quam omnes, & metui a ciuibus tuis, quam diligi malis; quod si ita*

D putas

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

putas, to tam ignoras uiam gloriæ. Clarũ esse ciuẽ, bene de Rep. mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum est: metui vero & in odio esse inuidiosum, detestabile, imbecillũ, caducũ: quod uidemus etiã in fabulis illis ipsis, qui Oderint, dũ metuãt, dixerant, perniciosum fuisse. Vtinã Antoni auum tuum meminisses: putasne illum immortalitatẽ mereri uoluisse, vt propter armorum habendorũ licentiam metueretur? illa erat uita, illa secũda fortuna, libertate esse parẽ cum cæteris, principẽ dignitate: beatus est nemo, qui ea lege viuit, ut non modò impunè, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit.

4 Secundo. Notandum est, prius dictũ esse, *Particeps in tribulatione* quam *in regno*, quia qui regni particeps esse voluerit, prius debet esse particeps tribulationis, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *Si sustinebimus, & conregnabimus*, quæ obseruatio est Ruperti in hunc locum, *Hoc*, inquit, *ius legale est apud cœlestem regem, ait enim Lucæ 22. Vos estis qui permãsistis mecum in tentationib. meis, & ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnũ, vt edatis & bibatis super mẽsam meã in regno meo.* A quo legali iure nec ipse Christus exẽptus fuit, quemadmodum docet Petrus 1. sua epistola cap. 1. *Scrutantes*, inquit, *in quod uel quale tẽpus significaret in eis spiritus Christi prænuntians eas, quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias Posteriores*, inquam, idest, præcedentibus tribulationibus comparatas, quemadmodũ interpretatur Glossa. Idemque docet Tertullianus libro de corona militis capit. 14. expendens illud, quod dicitur de Christo post resurrectionem, quod fauum mellis comederit. *Christus*, inquit, *fauos post fella gustauit, nec antea rex gloriæ a cælestibus salutatus est, quam rex Iudæorum proscriptus in cruce, minoratus primũ a Patre modicum quid citra Angelos, et ita gloria & honore coronatus.* Atque in huius rei figuram ut obseruauit idem Tertull. lib. de Baptismo cap. 8. *Iacob Patriarcha benedictionem filijs Ioseph decussatis manibus, hoc est in crucis formam positis impertiuit.* Genes. 58. ut uidelicet intelligeremus benedictionem non nisi per crucem haberi posse; in typum etiam eiusdem rei in superiora Salomonis templi tabulata per cochleam ascendebatur, quod idem de Ezechielis templo dicitur cap. 41. his verbis: *Platea erat in rotundum ascendẽs sursum per cochleam, & in cœnaculum templi deferebat per gyrum*, quo significatur in cœlũ non nisi per tortuosam laborũ viã ascendendum esse. Nec vacat mysterio quod hoc loco Ioannes, *Regnum*, inter patientiam & tribulationem collocauerit, quia uidelicet per multas hinc inde tribulationes in regnum cælorum oportet introire. Nam quemadmodum docet Gregor. Nazianz. orat. 1. in Iulianũ: *Coronæ in eos comparantur, qui certamine congrediuntur, non qui sursum sedẽt veluti spectatores.* Illud vero quod additur, in *Christo Iesu*, significat huiusmodi tribulationes, quæ regnum merẽtur, propter Christum, seu propter probitatem ferẽdas esse, iuxta illud 1. Pet. 4. *Nemo uestrũ patiatur tanquã homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: Si autẽ ut Christianus, nõ erubescat;* potest etiam cũ Ruperto sic accipi *in Christo*, idest, imitando Christum, qui opprobria, & irrisiones propter nos pertulit, & præterea suos malefactores diligebat.

Prius tribulationis sit particeps, q voluerit esse regni.
2. ad Ti. 2. 12.
Rupertus.
Luc. 22. 28
1. Pet. 1. 11.
Posteriores gloriæ in Christo quæ sint.
Glossa.
Tertull.
Tertull.
Per crucem habetur benedictio.
Genes. 18.
Ezec. 41. 7.
Item & regnum.
Nazianze.
1. Pet. 4. 15
Rupertus.

Tertio aduerte, meritò tribulationem cum regno coniungi: imo regnum inter tribulationem & patientiam collocari: 5
Particeps, inquit, *in tribulatione, & regno, & patientia*, ut intelligamus, nihil esse gloriosius magisque regale, quam pro Christo tribulationem patientes tolerare, itaq; tribulationem & patientiam, regalis quidam honor, imo & regnum ipsum cõnectit, ut putemus tunc uerè nos regnare, hoc est, verè nobiles, gloriososque esse, cum pro Christo tribulationẽ, persecutionemq; aliquam patienter ferimus. Id quod disertè tradit Petr. 1. sua epis. cap. 4. *Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tẽtationem uobis fit quasi noui aliquid uobis cõtingat, sed communicantes Christi passionib. gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultãtes: si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniã quod est honoris, gloriæ, & uirtutis Dei, et qui est eius spiritus, super uos requiescet.* Vbi primum aduerte, quod dicitur, *Nolite peregrinari in feruore*, per feruorem accipiendum esse tribulationem, tũc vero sensum esse, nolite tribulationib. cõmoueri, quasi nouis & insolitis: hoc est, nolite mirari propter tribulationes, quæ uobis accidunt, quasi homines in huius-

Tunc nobiles, quando pro Christo patimur.
1. Pet. 4. 13
Locus obscurus elucidatur.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

modi peregrini & hospites: est enim peregrinorum proprium externarum gentium mores & opera admirari: ne igitur tanquam peregrinos, vos in tribulationibus præferatis, quasi tribulationis Christiano homini nouæ sint, & īsolitæ. Hæc enim est vis Græcæ sentētiæ, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει. hoc est, nolite peregrinari in exustione, siue examinatione per ignem; alludit.n. iterum Petrus ad aurum, quod per ignem probatur, ut sit sensus, ne ceu peregrini tāquam re noua & insolita moueamini, cū per ignē tribulationis exploramini: etenim quod *Peregrinari* vsurpet Petr⁹ pro admirari, patet ex eadem epistola, eodem capite: nā vbi nos habemus, *In quo admirantur nō concurrentibus uobis*, &c. est Græcè ξενίζονται, i. in quo peregrinantur, seu quasi ad rem nouam & insolitam, instar peregrinorum obstupescunt. Accedit & sententia D. Cypriani, qui ita etiam locum intellexit, is enim lib. 4. Epistolarū epist. 6. quæ est numero 56. vel secundū aliam editionem epist. 63. quæ est ad Tiburitanos pro exhortatione martyrij: *Nec quisquam*, inquit, *miretur persecutionibus nos assiduis fatigari, & pressuris angētibus frequenter vrgeri, quando hæc futura in nouissimis temporibus Dominus ante pdixerit, & militiam nostram magisterio, & hortamēto sui sermonis instruxerit, Petrus quoque Apostolus eius docuerit, ideo persecutiones fieri ut probemur, & ut dilectioni Dei, iustorum præcedentium exemplo, nos ēt morte, & passionibus copulemur: posuit enim in epistola sua dicēs: Charissimi, nolite mirari ardorem accidentem uobis, qui ad tentationē vestram fit, nec excidatis tanquā nouū uobis contingat, sed quoties communicatis Christi passionib. per omnia gaudete* Hæc ille. Vbi cernis Cyprianum pro eo quod nos habemus *Nolite peregrinari*, legere *Nolite mirari*. Deinde (id quod iā ad rem facit (obserua illud quod subiungitur: *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniā q est honoris & gloriæ super uos requiescet*: quibus verbis significatur maximè honorificum & gloriosum esse pati pro Christo. Quid vero mirum, si honorificum sit fidelibus pati pro Christo cum Christus honor fidelium sit. Sic.n. eum idē Petrus appellat 1. sua epistola ca. 2. *Qui crediderit in eum, non confundetur: Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem lapis, quem reprobauerunt ædificātes hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis.* Porrò quod dictum est, *Qui credideritt in eum, non cōfundetur* desumptum est ex Esa. 28. vbi ita legimus *Qui crediderit, non festinet.* vbi, *nō festinet*, idem est atque, non confundatur, non erubescat: ea enim est vis Hebrææ dictionis. desumpta metaphora, à consuetudine erubescentium, qui solent festinare, id est, quā citissimè sese reliquorum consuetudini & aspectui subtrahere: cui etiā cōcinit noster Lusitanus idiotismus, quo *Currere*, pro, *Pudefieri*, vsurpamus.

Cypr.

Peregrinari, pro admirari.

Christus honor fidelium.

1. Pet. 2. 6.

Esa. 28. 16

Festinare, pro confundi.

Fui in Insula quæ appellatur Pathmos,

SECTIO XXI.

COmmemorat Ioannes locum suarum uisionum, docetque fuisse Insulam Pathmon, ad quam fuerat a Domitiano Imperatore relegatus, ad effodienda metalla, vt tradit Primasius, & Victorinus Pictauiensis in commentarijs super Apocalypsim. Est autem ea insula vna ex ijs quæ sunt in mari Ægeo, quod nunc Archipelagus appellatur, diciturque vulgo *Palmosa*: est præterea ea insula vicina Rhodō, Sporadum vna, vt auctor est Plinius lib. 4. ca. 12. in ea parte Aegei maris, quæ ab Icaro nomen accepit, vt idē Plinius Straboque testantur, quadrāgulari ferè figura, quadraginta milliaria, quæ decē leucas Hispanicas conficiunt, suo ambitu coercens, montuosa, metallorumque venis locuples: sed nostri Ioānis exilio, & Apocalypsis reuelatione multo locupletior, nobilitatur etiam pulcherrimo cœnobio eiusdem Ioannis nomine, quod in media ferè insula tāquā arx fortissima ad insulæ defensionē eminet a Ioānis discipulis, vt creditur olim ædificatum, modoque a monachis, qui diui Basilij regulam sequuntur, habitari dicitur, quos Græci καλογέροντας quasi bonos, pulchrosve senes appellant, non sine magno quodam miraculo, diui scilicet Ioannis beneficio, à piratarum qui toto eo mari frequentes, infestique grassantur, incursionibus & iniurijs semper immune: Fuit olim hæc insula subiecta

Primasius.
Vict. Pict.

Locus visionum, & exilij Ioannis.

Plinius.
Strabo.

Insula Pathmos figura, & longitudo.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Rhodijs, hodie est in Turcarũ ditione. Non verò statim ac relegatus est in Pathmon Apocalypsim conscripsit, sed ad finem imperij Domitiani, vt ait diuus Irenæus libro quinto, contra Hæreses.

Irenæus.

2 Primùm aduerte, quo tempore Ioannes ab imperatore terreno propter fidẽ exilio mulctabatur, tunc maioribus fuisse à cœlesti principe delicijs & fauoribus recreatũ. *In insula Pathmos,* inquit, Ambro. Ansbertus, *a Domitiano relegatus, metallisq́; damnatus, vbi putabatur humana vinciri custodia, ibi metas humanitatis transcẽdens, libero contuitu meruit uidere diuina, & cui tunc certa terrarum spatia uetita sunt adire, secreta concessa sunt calestia penetrare: sic Christi fides, sic sibi ẽt bene vtens temporalib. malis bonis perfruitur sempiternis.* Illud est præcipue obseruãdum, in insula fuisse Ioanni Apocalypsis huius mysteria reuelata, quia solitudo & loca ab hominum cõsuetudine seiuncta, contemplationi sunt aptiora, iuxta illud Oseæ 2. *Ecce ego lactabo eam, & ducã eam in solitudinem, & loquar ad cor eius:* vbi *lactabo,* idem est, quod decipiam, ut est perspicuum ex Prouerbiorũ 1. cum dicitur: *Si te lactauerint peccatores* idest, decipere tentauerint, *ne acquiescas eis:* Et cap. 16. *Vir iniquus lactat amicum suum.* Et Iob 31. *Si uidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentẽ clare, & lactatum est in abscondito cor meum,* (pro quo legit vulgatus, *lætatum*) & est sensus, si deceptum est cor meum, vt illis Diuinitatem tribuerem. Locus igitur Oseæ hunc sensum habet, *Ego lactabo, eam,* idest, blãdimentis alliciam, & quasi decipiam, & ita lactatam, blãditijsque delinitam ducam in solitudinem, hoc est, in locum ab hominum cõsuetudine, & perturbatione seiunctum: *Et loquar ad cor eius,* idest, blãdè tractabo, eiq; arcana mea ipsi grata placentiaq; aperiã. Hoc ipsum significauit campus ille, in quẽ egressus fuit Isaac ad se exercendum, Gen. 24. quemadmodũ interpretatpr Philo Iudęus lib. 2 allegoriarũ Sacrę legis: vbi nostra vulgata habet, *Egressus fuerat ad meditandũ in agro,* Græcè legimus ἀδολεσχῆσαι, i. exerceri, Hebraicè, Lasuach, significat autem, Suach, propriè submissa uoce loqui, & labiis tenus obloqui instar orantis, & ita vertit Paraphrastes Chaldai. *Egressus est Isaac ad orandum in agro,* qui videlicet ager locus est, liber seiunctusq; ab hominum commertio, atq; adeo contemplationi accommodatus. Idcirco ferè omnes insigniores visiones in montibus, aut solitudine acciderũt. Sic. n. Moyses cum oues Iethro soceri sui pasceret, minaretq. gregem ad interiora deserti, vidit visionem illam magnam rubi, qui ardebat, & non consumebatur. Exod. 3. Iacob in campo scalã stantem super terram, cuius cacumen cælum tãgebat, Angelosque ascendentes per eam, ac descẽdentes, Dominumq; innixum scalæ conspexit. Gene. 28. Sic Heliæ in monte ad ostium spelũcæ Dominus apparuit. 3. Reg. 19. Ibique sibilo auræ tenuis fuit mirũ in modum recreatus: quod expẽdens Eucherius lib. 4. in lib. Reg. c. 8. docet, tunc nos sibilũ aurę tenuis percipere, cùm saporẽ incircumscriptæ veritatis contemplatione subtiliter degustamus: rectè autem subditur; *Quod cũ audisset Helias, operuit vultũ suum pallio, & egressus stetit in ostio spelũcę. In spelũca,* in quit, *sua ostio stat, et faciẽ uelat, quia dum contẽplationis gratia uox superna intelligẽtię fit in mente, totus homo iã intra speluncam non est, quia animum carnis cura non possidet, & mortalitatis angustias exire meditatur, necesse est autẽ, ut faciẽ uelet, quia dum ad altiora intelligẽtię ducitur, quãto sublimius leuatur, tãto magis per humilitatem se debet premere.* Deniq. Xp̃us Dñs in monte transfigurare se voluit. Matt. 17.

Cum Ioannes afflictatur a Domitiano, tunc a Christo recreatur.
Ambr. Ansber.
Solitudo apta contemplationi.
Osea 2. 24.
Prou. 1. 10. 16. 29.
Iob 31. 26.
Lactare pro decipere.
Gene. 24.
Philo.
Insigniores visiones, in montibus.
Exod. 3.
Gen. 28.
3. Reg. 19.
Eucher.
Contemplationis vis, & effectus.

3 Hæc nimirũ causa est cur antiqui Patres miris laudibus vitam eremiticã in cælum vsq, extollebãt: in quibus D. Basil in opusc. de laudib. vitæ solitariæ, illustrissima de uita solitaria, in eandẽ sententiam, quã presequimur, encomia cõmemorat, vndè hæc selectiora delibauimus: *Solitaria vita cęlestis doctrinæ schola est, diuinarum artiũ disciplina, paradisus deliciarum, ubi rosę charitatis igneo rubore flammescunt, lilia castitatis niueo albẽt cãdore, & humilitatis uiola, dum imis contẽtę sunt, nullis flatib. impellũtur: est sanctarum mentium delectatio, & intimi gustus inexhausta dulcedo: fornax vbi superni regis uasa formãtur, & ad perpetuum nitorẽ malleo pænitẽtiæ percussa, perueniũt, o cella negotiorũ cælestiũ apotheca; felix commercium*

Vita eremitica encomia.
Ex D. Basilio.

tium vbi terrenis cœlestia, transitorijs mu-
tantur æterna, spũalis exercitij mirabilis of
ficina, sacra militiæ tabernaculum, procin-
ctus triumphatoris exercitus, castrum Dei,
turris David, quæ ædificata es cum propu-
gnaculis, mille clypei pendent ex ea, cũs ar-
matura fortium; Tu campus diuini prælij,
spiritualis arx certaminis, Angelorum spe
ctaculum, palæstra fortiter dimicãtium lu-
ctatorum, virens vallis in expeditione cur-
rentiũ, munitio fortium, præsidium nescien
tium cedere bellatorum: ò heremus mors vi
tiorum, fomes & uita uirtutum: tibi Moy-
ses dedit bis acceptæ legis Decalogum: per te
Helias nouit Dñi pertranseuntis excursũ:
per te Helisæus duplicem magistri sortitus
est spũm: tu scala illa Iacob quæ hoĩes ve-
his ad cœlum, & Angelos ad humanum de
ponis auxilium: tu nuptialis thalamus, in
quo sãcti spũs annulus tribuitur, & cœlesti
sponso felix aĩa fœderatur. Te David petijt,
cum mundi mala perferret, cum timidi &
tenebrosi cordis tædium sustineret. Ecce, in
Psal. 54. quit, *elongaui fugiens, & mansi in solitudi*
ne. Et quid amplius memoremus: quando
quidem ipse saluator omnium, in exordio
suæ manifestationis inuisere, ac propria
te dignatus est habitatione consecrare.
Hæc & alia loco citato Basilius. Legen-
dus est quoque D. Hier. ad Heliodorum
de laudæ vitæ solitariæ, vbi præter alia
sic exclamat: ò *desertum Christi floribus*
vernans, ò solitudo, in qua illi nascuntur
lapides, de quibus in Apocalypsi ciuitas ma
gni Regis extruitur, ò heremus familiarius
Deo gaudens. quid agis frater in sæculo, qui
maiores mundo?

Fui in spiritu Dominica die.

SECTIO XXII.

FVit in spiritu Ioãnes, hoc
est, altissimã quandã pas
sus est ecstasim, non qđ
animus à corpore re ipsa
discesserit, id quod phra-
sis græca clarũ sonat ἐγενόμην ἐν πνεύ
ματι factus sũ in spiritu. Primũ aduer
tendũ, diem Dñicam triplici noĩe dictã
Dies Domi fuisse, videlicet κυριακήν, i. Dñicã, quo
nica tripli- noĩe vtitur hoc loco Ioannes, diẽ panis,
ci nomine & diẽ lucis: cuius triplicis appellationis
dicta ex rationẽ affert. D. Chrysostom. homil. 5.
Chrysost. de Resurrectione ad finem tomi tertij.

Dñicus, inquit, *dies dr, hoc est, dies Regalis,*
ĩ quo imperator ascendit ab inferis, de quo
illud intelligitur Psal. 117. Hæc Dies quã *Psa. 117. 14*
fecit Dominus. Dies panis, quia in eo noui-
mus panem resurrectionis cælestis. Denique
dies lucis, in quo fugerunt mentis tenebræ,
iuxta illud Esaiæ c. 9. Populus qui erat in *Esaiæ. 9. 2.*
tenebris, vidit lucem magnam; habitanti-
bus ĩ regione vmbræ mortis, lux orta est eis.
Secundò. Obseruanda est ex hoc loco 2
diei Dominicæ antiquitas, cuius etiam
meminit D. Ignatius epistola ad Magne *D. Ignat.*
sianos, vbi eam reginam, & principem
omnium dierum appellat, Origenes cõ *Origen.*
tra Celsum, Tertullianus lib. de corona *Tertull.*
militis, & in lib. ad vxorem, & in Apolo *Gaudent.*
getico, c. 16. Gaudentius in sermonibus, *D. Hieron.*
diuus Hieron. aduersus Vigilantium. Iu *Iustin.*
stinus in quæstionibus a Christianis po *D. Basil.*
sitis. q. 115. D. Basilius lib. de Spiritusan
cto c. 27. & D. Augustinus epist. 119. ad *D. August.*
Ianuarium cap 15.
Tertio. Plurimæ sunt diei Dominicæ 3
prærogatiuæ, de quibus agunt Origenes *Origen.*
homilia 7. super Exodum, D. Athana- *D. Athan.*
sius super illud, *Omnia mihi tradita sunt* *D. Hilar.*
a Patre meo, D. Hilarius in Procemio su *D. Basil.*
per Psalmos, D. Basilius hom. 2. in Hexa
meron ad finem. Diuus Hieronymus in *D. Hieron.*
cap. 4. epistolæ ad Galat. D. Augustinus *D. August.*
sermone 251. de tempore. D. Leo epist. *D. Leo.*
81. ad Dioscorum Episcopum Alexan- *Sexta Sy-*
drinum cap. 1. & Sexta Synodus tomo *nod.*
2. Conciliorum Canone 8. Est de ea etiã
Canon vigesimus magni Concilij Nicæ *Conc. Nic.*
ni. Desumuntur vero prærogatiuæ ex re
bus memorabilibus, quæ eo die euene-
runt, aut etiam adhuc euẽturæ sunt. Pri
mum. n. Mundus in die Dominica sum-
psit exordium, vt testatur D. Leo loco ci *D. Leo.*
tato, & D. Basilius homilia 2. in Hexame *D. Basil.*
ron, super illud Geneseos 1. *Factum est* *Genes. 1. 5.*
vespere, & mane dies vnus. Fuisse aũt eũ
diem, quo lux creata est, diem solis, po- *Diui Domi*
stea Dominicum appellatũ, perspicuũ *nica præro-*
ex eo, quod septimus ab eo dies, quo De *gatiuæ.*
us requieuisse dicitur, fuit dies Sabba-
thi, vt Exod. cap. 20. & 31. facile conclu *Exo. 20. 31*
ditur, vbi iubentur Hebræi diẽ Sabbathi
obseruare, quod eo die Deus ab opere
creationis requieuisset. Secundo. Eodem
die Hebræi siccis pedibus mare rubrũ
transierunt. Ita Synodus Cæsariensis *Synod. Ca-*
apud Bedam in Epistola de celebratio- *sar.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.598

Māna quo die primū pluerit in deserto. Exo. 16. D Aug. Orig.

ne Paschæ. Tertio. Die Dominica primū Manna pluit in deserto. Exo. 16. quēadmodū docet Origenes, & D. Augu. locis citatis. Id quod probat Origenes ex 16. c. Exo. vbi dr̄, sex diebus continuis collectū esse Manna, septima aūt die, quæ est Sabbathi, cessatum fuisse. *Quare*, inquit, *Si die Dominica pluit Manna de cœlo, & in Sabbatho non pluit, intelligant Iudæi iam tunc prælatum fuisse Dominicam nostram Iudaico Sabbatho, & indicatum quod in Sabbatho ipsorum gratia a Deo ad eos de cœlo nulla descenderit.*

Dies Dominica Sabbatho Iudaico præferenda quando & quomodo ostensum.

Quarto. Initio diei Dn̄icæ creditur Chrs Dn̄s fuisse natus, vt hēt sexta Synodus Canone 8. Quinto. Eodē die stella Magis apparuit, quemadmodū docet eadem Synodus. Sexto Baptizatus est Christus ī Iordane, eadem Synodo testante. Septimo. Quinq. panib. & duob. piscib. quinq. hominum millia satiauit in deserto, ex eiusdem Synodi auctoritate. Octauo Resurrexit à mortuis, vt eodē die, quo creauerat mūdū renouaret, quēadmodū expēdit D. Atha. loco citato. *Non aliā*, inquit, *creaturam superaddit, sed veterem renouauit, & q̄ incepit facere, consummauit, iuxta illud Io 5. Opera quæ dedit mihi Pater, vt perficiā ea. Qui.n. ab oīb requiescit, significat quadā fine & consummatione indigere, ideoq; cum creaturā intra sex dies condi tā interpolosset, diem illam, huic instaurationi consecratam voluit, q̄ spiritus per Regium vatem prænuntiat. Hæc est dies quā fecit Dominus. Solus. n. instar Deus exoritur illustrans vniuscuiusq; animū: quocirca in salutifera passione nō apparuit Sol, indicans finem prioris creaturæ adesse, & principium alterius superuenire, quę diluculū suum in saluatore consecuta est. Vnde Zach. 6. dicitur, Ecce vir Oriens nomen eius.*

Sexta Syno.

D. Athan.

Io. 5. 36.

Septima die cur ab omni opere requieuerit Deus.

In passione cur Sol obscuratus.

Zach. 6. 12.

Nono, Octauo die post resurrectionem, hoc est Dn̄ico, ianuis clausis ingressus est ad discipulos Dn̄s, eisque ptātem remittendi peccata concessit. Decimo. Mādauit Apostolis, vt Euangeliū toto orbe prædicarent, & in Noīe Pr̄is, & Filij, & Spiritus Sancti Sacramentum Baptismi conferrent. Vndecimo. Spiritus Sanctus super discipulos descendit in die Pentecostes. Duodecimò. Dn̄ica die futura creditur generalis hoīum resurrectio, vt ait D. Aug. serm. 251. de tempore & D. Hilar. procœmio in Psalmos, vbi inquit, propterea Psalmum 8. inscriptionē habere, *Pro turcularibus*, vasculis videlicet in nouos fructus præparatis, & ad feruētis musti liquorem continendū innouatis, per quę vascula corpora nostra intelliguntur per resurrectionem ad gloriam recipiendam reformata. Decimotertio & postremo. Die Dominica habuit Ioānes admirādas eas visiones, q̄ hoc opere continentur. Legenda est epistola Bedæ de celebratione Paschæ, seu de æquinoctio verno, ubi decreta quædā Synodi Cęsariēsis in Palæstina, & sex sanctificationes diei Dominicæ memorātur.

Quo die futura resurrectio generalis ex August.

D. Hilar.

4 Quarto. De huius diei cultu agit D. Aug. sermone citato, vbi eiusmodi obseruationē docet fuisse ab Apostolis institutam, eoq. die missam esse audiendā. Idemq. docet Synodus Agathensis Canone 47. Concilium Matisconense 2 & sexta Synodus Canone 8. Imo eius celebritatem Apostolos à Christo accepisse, scribit Iustinus Philosophus & martyr in 2. Apolog a pro Christianis.

D. August. Syno. Agat. Côc. Matis. Sexta Syno. Iust. Philo.

Audiui post me vocem magnam tanquam tubæ.

SECTIO XXIII.

Aggreditur iam Ioannes ipsā visionem, sicut autem in spiritu fuit, ut ante diximus, ita spiritualiter quoq. hanc vocem audiuit, non quod vox aliqua corporalis eius auribus insonuerit: Itaque ait magnam se vocem quasi tubæ a tergo audiuisse: quo autem mysterio id factum sit, patebit ex sequentibus.

Primū, illud mysterio nō vacat, ꝙ nō ante, sed post se vocem audierit. Ruper. eam affert rōnē. *Post Ioan. inquit, erat totus mundus, et quicquid corporeis oculis cernitur, imò & totus præsentis Ecclesię status retrò hæc erāt, quia ipse ad anteriora extēdebatur, cum ad cœlestia sursum raperetur.* Igitur post se uocem audiuit, quia quodāmodo reuocat ad res Ecclesiæ cōponēdas. Eandē rōnē paulo aliter, sed luculētius ꝓponit Rich. de S. Victore. *In exilium*, inquit, *relegatus Ioan. à strepitu mūdi remotus, & quieti deditus, oēm pastoralem solitudinem, cunctaq; visibilia post se longe reliquerat, solisque supernis & inuisibilibus intendebat, quare dum ad subdito-*

Rupert.

Cur post se & non ante, vocē audiuerit Io.

Rich. de S. Victore.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Non semper contemplationi, interdum proximorū saluti vacandum.

rū eruditionē reducitur, & de ijs, quæ scribenda erāt, per sensibiliū similitudines edocetur, quasi de anterioribus ad posteriora reuocatur. Itaq; à cōtemplatione ad actionem reducitur Ioānes, ut eo exemplo discamus, non semper contemplationi vacandū, sed actioni interdum, & saluti proximorum insistendū. Id quod ipse Dominus suo exemplo nos docuit, qui vt refertur Luc 6. Descendens de mōte docuit, sanauitq; turbas in cāpestribus: & Moyses interdū cum Deo in excelsis loquitur, interdū cum populo agit in tabernaculis. Exo. 18. 19. 15. & 31. Sic etiā Petrus intermisso pastoralis prouidētiæ negotio speculā considerationis ascenderat, cum ei dicitur, *Occide, & mā duca.* Act. 10 Vna est & eadē scala, qua Iacob ascendentes Angelos uidet, & descendētes; per contemplationē.n. ad scalæ culmē ascendimus, in quo Deos cernit, per actionē verò ad ima descendimus, ut p ximis opitulemur: ipse etiā Iacob, quēadmodū obseruauit Hildebertus Episcopus Epist. 37. & refertur in Appēdice Bibliothecę Sanctorum Patrum, dū comitantibus regredittur uxoribus Rachele, & Lia, vtraque vitam figurantibus, Angelū videt, Angelum apprehendit, & factus est in luctamine superior. Genes. 32. In hanc sententiā D Gregorius homil. 3. in Ezechielē, interpretatur illud capitis primi, *Et manus hominis sub pennis eorum.* inquit, *Hæc est, virtus operis sub volatu contemplationis.*

Luc. 6. 1. — *Exod 18. 19. 15. & 35.* — *Act. 10. 7.* — *Hildebert.* — *Gen. 32.* — *D. Gregor.*

2 *D. Bern.*

Hoc ipsū eleganter docet D. Bernardus sermone 41. in Cantica expendens quo modo sponsæ quærēti, *Indica mihi quē diligit anima mea, vbi pascas, ubi cubes in meridie*, responsum est, *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argēto. Aliud*, inquit, *cupit spōsa, & aliud accipit, & nitenti ad contemplationis quietē labor prędicationis imponitur, & sitienti spōsi p̄sentiam filiorū sponsi pariendorum, alendorumq; solicitudo iniungitur; alia.n. vice, cū sponsi amplexus, & oscula suspiraret, respōsum est, quia meliora sunt vbera tua vino.* (Hæc.n. verba ad sponsam, non ad sponsum refert Bernar.) *Vt ex hoc se intelligeret matrem, atque ad dādum lac paruulis nutriendosq. filios reuocari, rectè igitur inquirens, ubi nam meridianis horis dilectus pascat, & cubet, murenulas pro eo reportat aureas, vermiculatas argento, i. sapientiam cum eloquentia, haud dubium, quin ad prædicationis opus: ex quo sanè docemur intermittenda plerunque esse dulcia oscula propter lactentia vbera.* Hæc Bernardus. Qui etiam legendus est sermone 56. in Cantica super illa verba, *lectulus noster floridus. Forte*, inquit, *appetis, & ipse contemplationis quietem, & bene facis, tantum ne obliuiscaris flores, quibus lectulum sponse legis aspersum, et cura tuum similiter circū dare bonorum floribus operum; & virtutū exercitio tanquam flore, fructum sanctum, otium præuenire.* Vbi vides Bernardum actionem appellare florem, ex quo fructuosa cōtemplatio tāquam fructus debeat pullulare.

Murenulę aureæ cur indate sponsa ex Bern. — *D. Bern.* — *Ex flore actionis pullulat fructus contēplationis.*

Secundò notandum est, hanc *vocem* appellari *magnam tanquam tubæ, magnā* quidem eum ad excitādū attentionem, faciendamque audientiam, tum etiam quia, vt ait Rupertus, *Veritas fidei non amat angelos, sed toti mundo loqui desiderat; tubę* aūt multis de causis: Prima est Hugonis Cardin. *quia*, inquit, *sicut tuba signum datur ad prælium, sic vox ista inuitat ad sustinenda tribulationū certamina:* Quam ob causam fideles tanquam milites armantur in sacris literis. Audi Apostolum ad Ephesios sexto. *Non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestib.* Pro *mūdi rectores*, Gręcè est κοσμοκράτορας dictio vna cōposita quam Tertullianus lib. 5. contra Martionem vertit, *mundi tenentes*: Tunc sequitur. *Propterea accipite armaturam Dei, state succincti lūbos vestros in veritate, et induti loricā iustitiæ, calceati pedes in præparationē Euangelij pacis in omnibus sumentes scutū fidei, in quo possitis oīa tela nequissimi ignea extinguere: et galeā salutis assumite, & gladiū spiritus, quod est verbū Dei* Pro *armaturā*, est Græcè πανοπλίαν, quod nomē oē genus armorū significat: vnde D. Amb. legit, *vniuersitatē armorū.* Vn̄ Iob c. 7. *Militia*, inquit, *est vita hominis super terrā*, & c. 14. de se tanqnā de milite loquitur, cū ait. *Cunctis diebus quibus nunc milito expecto donec veniat īmutatio mea.* Et Paul. 2. ad Cor. 10. *In carne ambulātes non secū m carnē militamus* Atq; hoc ipsum Hebręi ex-

Rupert. — *Cur vox illa, tanquā tuba.* — *Ad Ephe. 6. 12.* — *Fideles in sacris literis tanquā milites armantur.* — *Iob. 7. 1. Iob 14 14.* — *2. ad Cor. 10 3.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

expresserunt, cum per desertum, quod huius vitæ typus fuit, more militum iter faciebant figentes castra circa tabernaculum, & signo cælitus dato iterum ea mouentes suis armis, & vexillis militaribus instructi: Numerorum 2. & 10.

Num. 2. & 10.

4 Secunda ratio est Ioachimi Abbatis, quia videlicet, *tuba*, Ecclesiæ totius progressum repræsentat: est enim instrumẽtum ductile, longum, & sonorum, arctè quidem incipiens, sed in amplitudinem desinens, intus concauum, & ad concrepandum efformatum. Sed ecclesia arcta fuit in principio, quoad numerum fidelium, & occulta vsq; ad numerum Prophetarum. Exindè vero largior & manifestior esse cœpit, vsque ad Ioannem. Denique in Apostolis dilatata, quorum sonus in morem tubæ grandis effectus ad fines orbis terræ penetrauit. Vnde factum est vt Ecclesia quæ paruo angustatur in populo, in latitudinem gentium funderetur.

Abbas Ioach.

Tertia est eiusdẽ, quia tuba typus est prædicationis verbi Dei; duo enim sonum tubę efficiunt, nimirum tuba ipsa & flatus: & quidem per tubam, quæ visibilis est, superficies literæ exprimitur: per flatum aũt, qui est inuisibilis, & tamen per tubam emissus terribiliter sonat, spiritualis intellectus designatur, qui ingentia mala reprobis minatur, & illustrissima bona electis polli cetur. Addi potest ad hãc Ioachimi expositionem, per flatum intelligi vim spiritus sancti, quæ in prædicatione requiritur, quã ob causam dictum est ad Esa. c. 58. *Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam*: & propterea muri Hiericuntini dum septem sacerdotes septem buccinis clangerent, circunducta Arca corruerunt. Iosue. 6. in quo Apostolica prædicatio expressa est, quæ per spiritus sãcti afflatum Hierico, i. mundi huius mœnia, i. superstitiosa dogmata, & Philosophorum falsam doctrinam, atque idololatriam solo æquauit, quemadmodum exponit Orig. hom. 7. in librum Iosue.

Tertia.

Tuba typus prædicationis.

Esa. 58. 1.

Iosue 6.

Origenes.

Quarta, & postrema ratio afferri potest, fuisse per tubam officium prædicatoris Euangelici declaratum, vt uidelicet intelligat, debere se opere præstare quod prędicat. Tuba. n. nõ solum ori imponitur, sed etiam manibus tenetur. Ita enim cõcionator debet euangelium, quod in ore habet, manu, i. operatione fulcire, quõ sensu intelligendum est illud Esaiæ iam citatum: *Quasi tuba exalta vocem tuam.* Id quod Paulus, concionator vtique perfectissimus implebat, vnde dicebat ad Phil. 3. *Imitatores mei, estote fratres, & obseruate eos, & qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram*: pro quo habetur Græce τύπον ἡμᾶς, vt ita legamus sicut habetis typum & exemplar nos; itaque Paulus typum & exemplar se appellat Philipensium: quippe qui quod prædicabat, sic opere præstabat, vt pro typo & exemplari à fidelibus haberi posset: quod idẽ cõmendat Tito cap. 2. cũ ait: *In omnibus te ipsũ prebe exemplum*, Græcè τύπον, idest, formã & exemplar: id ipsũ ab omnibus prælatis obseruari cupit Petrus 1. sua Epist cap. 5. cũ ait: *Neque dominãtes in cleris, sed forma facti gregis ex animo*, Gręcè τύποι γενόμενοι, i. facti typi, & exemplaria cæterorũ: eleganter in eundem sensum D. Gregorius homil. 21. in Ezech. interpretatur mensas illas, quarum fit mentio Ezech. 40. quæ mensæ dicuntur habuisse labia reflexa intrinsecus: *Et labia earum palmi vnius, reflexa intrinsecus per circuitum. Super mensas autem carnes oblationis.* *Tunc* inquit, *mensarum labia intrinsecus reflectuntur, quando doctores ad conscientiam reuocant, tacita cogitatione quod dicunt, quãdo semetipsos subtiliter perscrutantur, si faciunt quod loquuntur: rectè autem cũ reflexa intrinsecus mensarum labia dicuntur, additur quoque (per circuitum) vt nos in vna qualibet si parte considerent, atque ex alia semetipsos perpendere pretermittãt, sed vbique semetipsos inspiciant, & in quãtum praualent, studeant singula opere implere, quæ docent. O doctor, ecce iam mensa es, iam vasa portas, iam in vasis fidelibus pondus holocausti & victimæ sustines, sed intus reflecte labium, idest, ad cor reuoca sermonem, audi quod dicis, operare quod prædicas.* Hæc Gregorius.

Postrema.

Concionatoris officium

Phil. 3. 17.

Paulus fidelium exemplar.

Ad Tit. 2. 7

1. Pet. 5. 3.

Prelati exemplum.

Eze 40. 43

Reflexa mẽsarum labia, quid.

COM.

COMMENTARIVM SECVNDVM EXEGETICVM.

De Prima visione Ioannis.

Visio Ioanni facta hoc primo capite describitur.

SECTIO PRIMA.

1 INcipit Ioan. diuinas visiones sibi ostẽsas (q̃ sanè fuere præter modum admirabiles) cõmemorare quarum primo hoc primo capite ĩchoatur, fuitque hmõi.

2 *Ioseph.* *D. Hier.* Primùm, vidit septem candelabra aurea, quæ non constat cuius figuræ fuerint: crediderim fuisse non solum maxima, sed etiam pulcherrima, atque excellenti opere, artificioque cælata, singula singulos ingẽtes cereos accensos in summitate præferẽtia. Secundo vidit in medio eorũ; *Similem filio hominis vestitum podere*, i. linea tunica talari, quã propterea Septuaginta semper ποδήρην, i. ad pedes vsq. demissam appellant. Eratq. vnum ex Sacerdotalibus indumentis. *Tunica sacerdotalis apud Hebręos, qualis.*

Pro illustriori tamen huius rei cognitione, sciendum ex Ioseph lib. 3. Antiq. cap. 8. & Diuo Hieronymo in epist. ad Fabiolam de veste sacerdotali, duplicem fuisse tunicam sacerdotalem apud Hebræos, vnam communem omnibus sacerdotibus: alteram propriam Pontificis. Tunica communis sacerdotum erat linea ex bysso, dicebaturque Hebraicè כתנת, hoc est, linea, linum enim Chethon Hebraice nominatur: hæc adhærebat corpori, tamque arcta erat, strictisq; manicis, vt nulla omnino ĩ veste esset ruga, tam longa vt vsque ad pedes descenderet, vnde & ποδήρης dicebatur. Aiunt Hebræi quos nonnulli ex nostris sequũtur, hãc tunicam totam fuisse varijs oculorum ordinibus, & figuris continuata serie distinctam, instar scutulatarum vestium apud Romanos: idque probãt ex eo quod Exod 28. cùm dicitur, *Stringesq. tunicam bysso*, pro *stringes* est Hebraice ושבצת quod ipsi transferunt *Oculabis*, ut sit sensus *Oculabis*, idest, tunicam bysso: etenim id verbum non solum stringere, sed etiam oculare significat: de cuius sententiæ probabilitate non est hic disputandi locus. *Item & Põtificia.* Tunica propria Pontificum erat Hyacinthina, quæ Hebraicè dicebatur מעיל quam etiam Iosephus talarem appellat, eademque a Septuaginta interpretibus Exo. 28. ποδήρις quoque dicitur, sed non puto tam longam dimissamque fuisse, sicut erat prior tunica byssina, quæ *poderis* nomen sibi propriè vendicat, diciturque in sacris literis, tunica superhumeralis, quia ipsi superhumerali immediate superponebatur. *Exo. 28.* Erat tota hyacinthina, eiusque ex limbo pẽdebant per circuitum tintinnabula aurea, & mala punica ex hyacinto. & purpura cocco bis tincto eo ordine, vt inter duo quælibet tintinnabula esset vnum malum punicũ, & inter duo mala punica vnum tintinnabulum. Docet autem Diuus Hieronymus loco citato, *D. Hier.* fuisse septuagĩta duo tintinnabula, & totidem mala punica, cui potius fides habenda est quam Clementi Alexandrino, *Cle Alex.* qui quinto libro stromatum trecenta sexaginta sex tintinnabula, totidemq. mala punica, iuxta numerum dierum, qui bus annus constat, fuisse existimauit. *Quot ex ea tintinnabula penderẽt.* Cum igitur hoc loco ait Ioannes illum

similem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

simile filio hominis, qui sibi apparuit, fuisse vestitum podere, hoc est talari tunica; licet de vtraque, & byssina scilicet & hiacynthina intelligi posset, siquidē vtraq. poderis dicebatur uti diximus: magis tamen credideris id de priori tunica byssina cōmuni omnium sacerdotum esse *Quæ tunica indueretur ille similis filio hominis.* accipiendum, eo quod illa est, quæ proprie poderis sibi appellationem vēdicabat, præter quam quod hæc est communis interpretum in hunc locum existimatio: itaq. hic *similis filio hominis* podere indutus, hoc est Angelus Christū repræsentans, vt postea suo loco dicemus, illū non vt præcise Pontificem, sed vt sacerdotem absolute referebat, cui nō obstat, quod in scribendis ad septē Episcopos literis, Pontificium munus exercet, siquidem tunica byssina non solum ad sacerdotes, sed etiam ad Pontifices pertinebat, quippe qui supra tunicam byssinā, hiacynthina quoque induebantur: quāuis nō multū repugnauerim, si quis, istū *similem filio hominis* malis tunica hiacynthina indutum apparuisse, vt summum scilicet Pontificem omnibus Episcopis præsidentem, atque ad illos Pontificio iure, & autoritate scribentem repræsentaret.

3 Tertio. Erat hic *similis filio hominis* p̄ *cinctus ad mămillas zona aurea.* Aduerte sicut duplex erat tunica, ita duplicē quoque fuisse zonā, qua astringi solebat. Et *Iosephus.* quidem tunica linea, vt ait Iosephus, accingebatur circa pectus paulo axillis inferius zona lata digitos quatuor, intus *Duplex Sacerdotis zona describitur.* inani, ita contexta, vt serpentis exuuium videri posset, florib. etiā picturata puniceis, purpureis, hyacinthinis, & byssinis; stamē vero è sola bysso constabat, quæ semel atque iterum circa pectus reuoluta ad talos vsque defluebat tantisper dū sacerdotes a sacris feriabantur, idque ad ornatum conferre videbatur, cum vero sacris erat ministrandū, ne ventilata impedimento esset, super humerum læuū retorquebatur: dicebatur hæc zona hebraicè אבנט Babyloni Hemeianin vocabāt, *Nos cingulum vel baltheum*, inquit *D. Hieronymus.* Hieronymus, *possumus appellare*. Tunicā verò hiacynthinā astringebant zona a*Iosephus.* lia coloribus, vt inquit Iosephus, supradictæ zonæ similis, hoc est ex filis byssinis, purpureis, coccineis, atque hiacynthinis contexta nisi quod aureis quoque filis erat intertexta, nec vero huiusmodi zona soli tunicæ hyacinthinæ stringēdæ seruiebat, sed super humerale & rationale cum eadem tunica colligabat. Cū igitur Ioannes ait hūc *similem filio hominis* fuisse præcinctum ad māmillas zona au- *Quæ zona præcinctus ille similis filio hominis.* rea; nec priorem nec posteriorem zonā intelligit, siquidem neutra earum erat aurea, sed aliam vtique nobiliorem, ac præstantiorem, quæ tamen cum zona hiacynthina, quam ex Iosepho diximus auro intertextam fuisse, hac ex parte cōueniret, vt hinc aliquis non ineptè argumentari possit, tunicam qua idē *similis filio hominis*, indutus apparuit, non byssinam fuisse, sed hiacynthinam, cum zona auro contexta, non ad byssinam tunicā sed ad hyacinthinam pertineret: verum cum nostra hæc zona tota aurea fuerit, atque adeo ad neutram tunicā propriè spectaret, non inde necessario conficitur, talarem vestem, qua hic *similis filio hominis* erat indutus, hiacynthinam fuisse tunicam: quin illud potiùs colligendum, ea zona aurea significari sacerdotem illum sine pontificē cuius ille *similis filio hominis*, personam sustinebat, sacerdotibus pontificibusq. legalibus longe antecellere. Itaque non communi sacerdotum, aut pōtificum zona, sed nabiliori, & pretiosiori astringi debuisse, quod magis intelliges, cùm huius aureæ zonæ mysteria explicabimus.

Quarto. *Caput eius & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquā nix*, i. 4
miri cādoris, non quod dūtaxat candorē lanæ, & niuis æquaret, sed quia aliæ similitudines nō reperiuntur aptiores ad amplificādā eximij alicuius cādoris magnitudinem, quæ etiā fuit causa cur Mat- *Matt 17.* th. c. 17. agens de transfiguratione Dn̄i dixerit vestimenta eius facta fuisse alba instar niuis: cum certum sit illum vestimentorum Christi candorē, magno interuallo omnē niuis candorē superasse.

Quinto. *Oculi eius erāt tāquam flāmma ignis*, i. ardentissimi, & instar flammæ micantes, & scintillantes.

Sexto, *Pedes eius similis* erant *aurichalco*, Græce habetur, similes, *Chalcolibano* ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ: est autē *aurichalcum*, seu rectius orichalcum metalli genus auro simile, dictum Græce, & Latine,

ne,

ne, Orichalchum: eo quod nascatur in montibus, ὄρος enim Græcè montem significat: qua de re legendus est Plin. lib. 34. c. 2. Chalcolibanon uero, ut uult Suidas, est electri genus auro pretiosius: quanquam si ad etymon spectemus, sit aliquid ex ære & thure compositū χαλκὸς enim Græce æs, λίβανος autē, thus significat. Plinius.

Septimo. *Pedes eius* erant *sicut in camino ignis ardenti*, seu ut habetur Græce ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι, idest, tanquam in camino igniti, ut *ignitum* ad *pedes*, non ad *caminum* referatur.

Octauo. Vox eius erat, *tanquam vox aquarum multarum*, idest maxime sonora, & multiplex.

Nono. *Habebat in dextra sua septem stellas* uel depictas scilicet, uel inclusas.

Decimo. *De ore eius exibat gladius vtraque parte acutus:* Græce ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα, hoc est gladius anceps, seu ad uerbum, duplicis oris acutus.

Vndecimo. *Facies eius* erat splendidissima *sicut sol lucet in virtute sua*, idest, cū fulgentissimus est in meridie. Postremo Ioānes tanta uisione perterritus, ad pedes eius tanquam mortuus non tā accidit, quam cecidit: ille autem ponens dexteram suam super eū dixit μὴ φοβοῦ, *Ne time* seu, *Noli timere, Ego sum primus & nouissimus, & viuus, & fui mortuus, et ecce sum viuens in sæcula seculorum, et habeo claues mortis, & inferni.* Præcepitq. ei, vt omnia quæ viderat literis mandaret. inquit, *quę vidisti, et quæ sunt, et quę oportet fieri post hęc: sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: septem stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarum, et candelabra septem, septem ecclesiæ sunt.* Verbum γράφον, hoc est scribe, referendum quoque est ad *sacramentum septem stellarum*, & ad *candelabra*, vt sit sensus, scribe quę uidisti, & quę modo in Ecclesijs gerūtur, & quæ postea euētura sunt, scribe quoque *sacramentum*, seu ut Græcè habetur μυστήριον *septem stellarum*, *quas vidisti in dextera mea*, scribe etiam *septem candelabra aurea*. Nam quod ita locus sit distinguendus, perspicuum est ex eo quod Græcè *candelabra* sunt in accusandi casu, & quod est consequens, *sacramentū septē stellarū*. eodem quoque casu accipere oportet. Sic enim Græce legimus γράφον ἃ εἶδες, καὶ ἅ εἰσι, καὶ μέλλει γενέσθαι μετὰ ταῦτα, τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων, ὧν εἶδες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου, καὶ τὰς ἑπτὰ λυχνίας τὰς χρυσᾶς. Sed iam ad mysterium uisionis explanandum accedamus.

Explicatur visio in sensu literali, & primum quid septem candelabra aurea significent.

SECTIO II.

Septem candelabra aurea, sunt septem Ecclesiæ, ad quas scribit Ioannes nomine omnium orbis Ecclesiarum, ut supra diximus: de qua expositione dubitari non licet, cum ille idem *similis filio hominis*, qui Ioāni apparuit, sic mysterium explicauerit. *Candelabra*, īquit, *septem Ecclesiæ sunt*. Licet uerò sep ē Ecclesiæ Asiæ minoris, quę superius noīatæ sunt, hoc loco subaudiendæ sint, tamen earum nomine vniuersas orbis ecclesias oportet accipere, vt ibidē docuimus, tum quod numerus septenarius vniuersitatem significat, tum ob septiformem Spūs sancti grām, ex qua uniuersæ Ecclesiæ pulchritudo efflorescit: q̄ eandem ob causam per *septem candelabra* exprimitur, propter septiformem spiritualium donorū splendorem, quo a Spiritu sancto collustratur. Itaq. iure septiformis Ecclesia per septē candelabra designatur, quæ etiam per illud candelabrum aureum septem calamorū adumbrata est, de quo agitur Exodi 25. & 37. & illud quod vidit Zachar. capit. 4. & illud de quo loquitur Christus Matth. 5. *Nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videāt.* Prima ratio cur Ecclesia cōparetur candelabro, est, quia est visibilis, & excellenti quodam splendore conspicua, atque manifesta, iuxta illud Psal. 18. *In sole posuit tabernaculum suum.* Quē locū de Ecclesia intelligit D. Aug. trac. 2. in epistolā Io. *In manifesto*, inquit, *posuit Ecclesiā suam, et sicut Sol, non possit eino latere:* vn̄ & *Ciuitas supra montem posita* appellat.

Ecclesia cur septiformis & candelabro cōparetur. *Exod. 25. & 37.* *Zach. 4.* *Matth. 5. 16.* *1. Ratio.* *Psal. 18. 5.* *D. August.*

Secun-

Secunda.

Secūda rō est. Quia instar cādelabri lucē mūdo præfert, qđ lumē est ipse Christus, Ecclesiæ candelabro īpositū, iuxta illud Ioan. 8. *Ego sum lux mundi.* Et Io. 1. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū,* & Malachiæ 4. *Timentibus nomen meum, orietur Sol iustitiæ:* Ex quo fit mirum sit, & plane diuinum Ecclesiæ candelabrum, quippe quod pro lumine Solē ipsum in summitate p̄ferat, imo & *fontem Solis,* de quo agitur in libro Iosue: quēadmodum expendit Origenes homilia 19. in librum Iosue, vbi fit mētio fontis Solis. Quem Solis fontem, Christū ipse interpretatur. Quis porrò non miretur solē oriri ex fonte, sed is nimirum est Christi splendor, vt ex eo lux oīs spiritualis, tanquam ex fonte orta, ad oēm mundi plagam illuminandam deriuetur, quod illis verbis prædixit Simeō Luc. 2. *Quod parasti ante faciem omnium populorum, lumē ad reuelationem gentium.* Tertia ratio est Richardi de Sancto Victore. *Quia sicut,* inquit, *magna candelabra tribus ferè pedibus sustinentur, ita Ecclesia in sacrosanctæ Triadis fide per charitatem operante fundata erectaque consistit.*

Christus Ecclesiæ lumen. *Ioan. 8. 12.* *Ioan 1. 9.* *Malach. 4. 2.* *Orig.* *Item fons solis.* *Luc. 2. 31.* *Tertia.* *Richar.*

2 Porrò Ecclesiæ non solū candelabra, sed aurea etiam candelabra appellātur. Primo, secundum Richardū de S. Victore, quia sicut aurum per ignem probatē, malleis extenditur, & in formam candelabri productum instrumētum ignis, & luminis efficitur, ita Ecclesiæ tentationibus probatæ, & tunsionibus persecutionum extenuatæ, ardent igne sapientiæ cęlestis, & lucent opere charitatis, quā etiam ob causam candelabrum illud de quo agitur Exodi 25. & 37. nō erat fusile, sed ductile, quemadmodum obseruauit D. Greg. homilia 6. in Ezech. quia nimirum Ecclesia ferendo producitur, & quotidie persecutionibus proficit, atque huc allusisse videtur Petrus 1. sua epist. c. 1. cum dixit: *Vt probatio fidei vestræ multo pretiosior sit auro, qđ per ignem p̄batur.* Secundā, propter charitatem quę ob excellentiam & prestātiam auro omnium metallorū pretiosissimo cōparat, iuxta illud capitis 3. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum.* Est aūt ea auri natura, auctore Plinio li. 33. historiæ naturalis c. 3. vt nihil eius igne depereat, tutò etiam in incendijs durante materia: imò quò sæpius arsit, ad bonitatem proficiat: accedit, quod nec aliud matallum latiùs dilatatur, aut numerosiùs diuiditur: sic igit nihil charitatis persecutionum igne deperit, sed magis perficitur: iuxta illud secundę ad Corinthios 12. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, ī angustijs pro Christo: cum enim infirmor, tunc potens sum:* Quasi dicat, nihil virtutis & constantiæ mihi in tribulationum flammis deperit, quin potius tunc euado firmior atq; potentior, ipsumq; charitatis aurum per grām & virtutem Chrī magis enitescit. Præterea charitas q̄tūcūq; extendatur laboribus, semper instar auri sufficit: quemadmodū docuit Apostolus ad Romanos 8. *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustiā?* &c. & 2. ad Corinthios 6. *Quasi morientes, & ecce viuimus:* In quo quidem charitas a simulata virtute hypocritarū lōge differt, quemadmodum & verū aurū in eo distinguitur ab alchimico, quod alchimicum, nō ita malleorū ictus, sicut verum, sustineat. Vnde Paulus 2. ad Corinthios 6. postquam fideles ad labores constanter patienterq; tolerandos esset adhortatus illis verbis, *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, ī tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carcerib. in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs;* necessario adiungēdum putauit *in charitate non ficta*: Seu vt Græce est, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, hoc est in charitate non hypocritica, vt innueret charitatē esse aurū, quę nisi vera sit, haud poterit tribulationum, necessitatum, angustiarum, carcerum, seditionum, & laborum ictus sustinere, quin statim frangatur, quemadmodū aurum charitatis hypocriticum & alchymicum malleorum ictu frangitur: quare, inquit, vt persecutiones omnes, atq. difficultates inuicto animo superetis, habere verum charitatis aurum, non fictum, non simulatum, non alchymicum.

Rich. de S. Vict. *Exo 25. & 37.* *D. Greg.* *1. Petr. 1. 7.* *Plinius.*

Auro comparatur charitas. *2. ad Cor. 12. 2.* *Ad Rom. 8. 35.* *2. ad Cor. 7 9.* *Hypocrisis, aurum alchimicū.*

De

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

De simili filio hominis, qui erat in medio septem candelabrorum aureorum.

SECTIO III.

Richar. de S.Victore.

RIchardus de S. Victore per hunc *similem filio hominis*, angelũ intelligit, qui in persona, & similitudine Christi, demõstrabat Ioanni sacramentũ Diuinæ reuelationis.

Quis fuerit ille similis filio hominis.

Qui, ait, *eo amplius habuit auctoritatis, quod apparuit in similitudine Saluatoris*: Quæ sententia uera est: nec.n. Christus ipse Ioãni apparuit, sed angelus Christi personam sustinens, & idcirco non homo, nec filius hominis, sed *similis filio hominis* appellatur: quo sensu accipiendi sunt fere omnes interpretes, cũ hoc loco per *similem filio hominis*, Christum intelligunt: nec enim illud censendi sunt existimare, Christum in sua ipsius persona *in medio candelabrorum aureorum* visum esse, sed angelũ in hominis specie, qui Christũ referret: uerũ iam hinc illa oritur dubitatio, cur si Christum hic angelus repræsentabat, non homo, sed *similis filio hominis* appelletur.

Beda. Primasius. Hugo Car.

Beda, Primasius, Hugo Cardin. & alii, eã afferunt rationem, quia nimirum Christus resurrexit immortalis, non iã simpliciter hominem, qui naturam dicit passibilem, sed similem homini, dicẽdũ fuisse: quo etiam sensu dixit Paul. 2. ad Cor. 5. *Et si cognouimus Christum secundum carnem*, idest mortalẽ *sed iam non nouimus*.

2. ad Co. 5. 16. *D. Aug.*

Eodemque modo Diuus Augustinus libro 11. contra Faustum Manichæum capite 7. intellexit illud ad Hebr. 5.

Heb. 5. 7.

Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesq́ ad eum, qui possit eum saluũ facere a morte cũ clamore ualido & lachrymis offerens: Vbi illud *in dieb. carnis suæ*, idem est, atque, cum uitam mortalẽ agebat. Elegantiorem rationem reddit Ioachimus Abbas,

Quæ gloria fulgeat Christus in cœlo.

Christus, inquit, *tanta in cælo præeminet claritate, tanta maiestatis gloriã fulget, præ omnib. angelis, ut sicut in eo aliquando Diuinitatis suæ gloriã occultabat humanitas, ita nũc humanitatis eius abiectio exinanita a maiestatis gloria, & a splẽdore summæ lucis absorta esse videatur.* Vt enim aliquando *semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens*. Ad Philippenses 2.

Ad Phil. 2.

Ita nunc forma ipsa seruilis a maiestatis gloria exinanita est, ut ita nihil in eo suspicionis remaneat, quo minus verus Dei filius esse credatur. Igitur hic similis filio hominis est *in medio candelabrorum aureorum*, idest, ecclesiæ uniuersæ, iuxta ea, quæ superius de septem cãdelabrorum mysterio diximus, idque multis de causis. Prima est, ut inde influat in oẽs eius partes: propterea enim ẽt cor est in medio corporis: Adnotauit Hugo Cardinalis in hunc locum: Christum semper in medio inueniri.

Hugo Car. *In medio candelabrorũ cur Christus.* *Prima rõ.* *Sap. 18. 14* *Idẽ semper in medio inuenitur.*

Etenim ipse est media, idest, secũda persona Trinitatis: Nascitur media nocte, Sapiẽtiæ 18. *Dum medium silentiũ tenerent omnia, & nox in suo cursu mediũ iter haberet, Omnipotẽs sermo tuus Domine de cælo, a regalibus sedibus venit*. In medio mundi patitur, hoc est in Hierusalẽ, quæ *Vmbilicus terræ* appellatur. Ezec. 38. Vnde est illud Psalmi 73. *Operatus est salutem in medio terræ*. In medio duorum latronum crucifigitur. In aere, id est, inter cælum & terram moritur. In medio discipulorum post resurrectionem stetit. Ioannis 20. Ipse etiã de se Matth. 18. *Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*.

Ezech. 38. *Ps. 73. 13.* *Ioan 20.* *Mat 18 20*

Denique hoc loco in medio septem cãdelabrorum aureorum apparet. Simile est illud Leuit. 26. *Ponam tabernaculum meum in medio vestri, ambulabo inter uos, & ero Deus vester uosq́; eritis populus meus*: pro *ambulabo inter vos*: est apud Septuag. ἐμπεριπατήσω ἐν ὑμῖν: ad quem locum haud dubiè videtur spectasse Paulus 2. ad Corin. 6. cum dixit: *Vos estis templum Dei uiui, sicut dicit Deus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo*: vsus est enim eodem verbo ἐμπεριπατήσω: Concinit & illud apud Ezechielem 37. *Et erit tabernaculum meũ in eis, et ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus, & scient gentes, quia ego Dominus sanctificator Israel, cũ fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum*. Quod quidem vaticinium impletum est in Christo, qui sanctificationem suã in medio Ecclesiæ posuit, ipseq; in medio fidelium inambulat, atque *in medio candelabrorum*, hoc est omniũ ecclesiarum,

Leu. 26. 11 *2. ad Cor. 6 16.* *Eze. 37. 27*

Vt in

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

vt in omnem partem vim gratiæ suæ largiter fundat, quæ est prima huius mysterij ratio.

2 *Secunda.* Secunda ratio est. Christus in medio Ecclesiæ per amorem, & beneuolentiā, qua omnes omnino complectitur. Atque hoc Christi exemplū deberent omnes prælati in suarum Ecclesiarū administratione imitari, atque per amorē in medio esse subditorum: Mitto Christi pro omnibus in terras aduentum, passionem, mortem: illud sane fuit in collegij Apostolici gubernatione admirandum, quod cum Petrum, & filios Zebedæi ad peculiaria quædam familiarius admitteret, ueluti ad mysterium Transfigurationis aspiciendum: ita tamē hæc omnia in reliquis Apostolis tractandis, fouēdisq; compensabat, ut quilibet eorum sibi in animum posset inducere, neminem sibi a Christo anteferri: hinc enim orta est illa ab Apostolis non semel habita *contentio, quis eorum videretur esse maior*, vt patet Mar. 9. & Luc. 22. nimirū usq. adeo Christus in medio omnium erat, per amoris & beneuolentiæ signa, quę modo uni, modo alteri exhibebat, ut nemo de beneficijs in alterum collatis conquereretur, nemo alteri inuideret, quin potius quilibet eorū se plus amari existimare posset, & sibi primum honoris gradum præ cæteris polliceri. Hoc sane fuit in medio esse discipulorū: quā in gubernādo prudētiam deberent prælati omnes, quoad eius fieri posset, æmulari, atque in medio subditorū esse per amoris & beneuolentiæ argumenta. Hæc.n. subditos circūstare prælatū faciunt, fidēterq; accedere: quemadmodū timor eosdē lōge remouet, sicut elegāter monet D. Bernar. ser. 23. in Cant. super illa verba c. 1. *Introduxit me Rex in cellaria sua exultabimus & lætabimur in te, memores uberū tuorum. Discite*, inquit, *Prælati subditorū matres vos esse, nō Dominos, studete magis amari, quā metui, suspendite uerbera, producite vbera, cur morsus a serpente paruulus fugit conscientiā Sacerdotis, ad quem eū magis oportuerat tanquā ad sinum recurrere matris.* Vnde Dn̄s Moysi præcepit, ut populum illū nutricis more tractaret, quēadmodū ipse sua illa querimonia testatur, Numerorum 11. *Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, uel genui eam, ut dicas mihi, porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum?* Nec vero huic secūdæ nostræ rationi officit, quod inferius hic idē *similis filio hominis* seuere agit cū Angelis Ecclesiarum. i. Episcopis vtrumq. enim adhibēdū est, & comitas seueritate tēperāda iuxta illud Iob c. 29. *Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram*, .i. tanta mea erat grauitas, ut si qn̄ cum illis loquens riderem, adhuc tn̄ timerēt, & reuerentiam seruarent. Illud enim significat (*Lux vultus mei non cadebat in terram*) seu ut habetur in Hebræo, *Lucem vultus mei non abijciebant*, i. vultum meum lætum, atque hilarem non contēnebant: quam expositionem sic paucis complectitur D. Gregorius lib. 20. Moralium c. 3. *Talis*, inquit, *debet esse dispensatio regiminis, vt is qui præest ea se circa subditos mēsura moderetur, quatenus & arridens timeri debeat, & iratus amari, ut eū nec nimia lætitia vilē reddat, nec immoderata seueritas odiosum.* Et eodem lib. c. 8. ponderans illud Iob, quod habetur eodem capite. *Cum sederem quasi rex circunstante exercitu, eram tamen mærentiū consolator.* Hortatur Prælatos ut seueritatē benignitate temperent, exēplo illius Samaritani, qui eius qui icidit in latrones, vulneribus, uinum simul & oleum infudit. Luc. 10. *Vt per vinum*, inquit, *mordeantur vulnera, per oleū foueantur*: quare miscēda est lenitas cū seueritate, faciendūque quoddam ex utroque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerētur subditi, neque nimia benignitate soluantur. Vnde est illud Ps. 22 *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* virga enim percutimur, & baculo sustentamur. Si ergo est districtio uirgæ, quæ feriat, sit & cōsolatio baculi quæ sustētet, id quod ēt in arca fœderis fuit expressum, in qua cū legis tabulis virga simul, ac manna coniuncta fuerunt: quia cum scripturæ sacræ scientia in boni rectoris pectore virga districtionis, & māna dulcedinis esse debet. Tertia & postrema ratio, est *in medio candelabrorum aureorum* per protectionē, curam, atque prouidentiam, ut præsto sit ad emungēda cādelabra, ne fidei lumē extinguatur, ne spes labet, nec charitas refrigescat, nec corruat disciplina: ex quo duci potest argm̄ pro

Prælati prudētia atq. amor in subditos.

D. Ber.

Nu. 11. 12.

Benignitas prælati seueritate temperanda.

Iob cap. 29. 24.

D. Greg.

Iob 39 25.

Luc. 10.

Psal. 22. 4.

Residentiæ prælatorum Conci. Tri. D. Athan. pro residētia prælatorum, vt etiam ipsi exēplo Christi sint *in medio candelabrorū* idest, Ecclesiarum, quemadmodum seuere statuit Conci. Triden. Ses. sexta. decreto de reformatione cap. 1. & Sess. 23. decreto item de reform. c. 1. Residentiæ necessitatem, obligationemq; Patres omnes exaggerant, præcipuè verò D. Atha. Patriarcha Constantinopolitanus, multis in locis veluti in epistola ad Episcopū Sardensē, vbi inter alia sic ait, θείων χρεσμῶν μηδὲ κἂν πρὸς μικρὸν ἀνεπιτημήτως ἐώντων ἀφίσαδαί τινα τοῦ ποιμνίου, hoc est diuinis oraculis seu statutis ne minimū quidē permittentib. impune aliquē pastorē à grege abesse: legendus est idem in epistola quam scripsit ad omnes Episcopos, & in epistola ad Episcopū Cretæ volenti proficisci ad suum Episcopatum, & in epistola ad Episcopum Apameæ, & in epistola ad Imperatorē, vt Episcopus ad suas diœceses ire iubeat.

Cur vestitus podere apparuerit.

Vidi similem filio hominis vestitum podere.

SECTIO IV.

1 *Beda. Rich. de S. Vict.* RATIO prima est Bedę, & Richardi de Sancto Victore, ad significandā naturam humanitatis in qua Christus semet ipsū tanquā verus sacerdos Patri pronobis obtulit, erat enim poderis vti diximus vestis sacerdotalis: est autem hæc vestis talaris, idest, vsque ad talos demissa, *Virtus passionis Christus. Ezec. 1.* quia virtus passionis Christi ad infimos quosque fideles pertingit: vnde & Ezechielis 1. Homo ille, qui in throno sapphirino considebat, Christumque significabat, similitudinem electri præferebat, quod vim habet paleas attrahēdi, quia Christus non solum magnates & principes, sed etiā infimos quosque deplebe, passionis suę virtute seruat, & ad cœlum vsque vbi nunc est, ceu paleas electrum, trahit: quod autem è cœlo hoc est tanto interuallo, paleas in terra positas possit attrahere, electri est diuina planè ad attrahendum efficacitate præpollentis. Vel certe *poderem* possumus amorem interpretari, qui talaris fuit in Christo, idest, vsque ad finem vitæ pertingens, iuxta illud Ioannis. 13. *Cum dilexisset suos, qui erāt in mundo, in finem dilexit eos:* est enim talaris vestis perseuerantiæ Symbolum, vt auctor est D. Gregor. lib. 1. Moralium cap. vltimo, expendens quod solus Ioseph inter fratres talarem tunicam habuisse perhibetur. Genes. 37. cùm dicitur, *Nudauerunt eum tunica talari, & polymita:* quia Ioseph inter fratres vsque ad finē iustus perseuerasse describitur *Quid enim, inquit, est talaris tunica nisi actio cōsummata, quasi. n. talaris tunica talum corporis operit, tum bona actio ante Dei oculos, usque ad uitæ terminum nos tegit.* Eadem tunicæ talaris expositio traditur ab Eligio Nouiomensi Episcopo homil. 11. ad pęnitētes, & refertur in appēdice Bibliothecæ sanctorū Patrum, vbi addit idē significari à Christo cùm de se ait hoc ipso c. *Ego sū Alpha, et Omega, i. principium et finis,* vt nimirū non solo bono principio contēti simus, sed finem etiam bonū habere studeamus Hæc aūt eo pertinent, ut proposito nobis ante oculos Christi cruēto in cruce sacrificio, quod tāquā uerus sacerdos in humanitate peregit, amoreq. illo singulari, quo nos in finem usque dilexit, in eius quoque nos amorem ardentius incitemur, *Talaris tunica ì Christo quid. Ioan. 13. D. Greg. Gen. 37. 23 Eligius.*

Secundo. Apparuit *vestitus podere*, veste inquā sacerdotali ad terrorem incutiendum peccantibus: declarat nanq. iudicium, quo nūc singulos, in fine autem mūdi iudicaturus est uniuersos, ad forū etiā interius, vtpote sacerdotale pertinere. Itaq. se oīa, siue merita, siue demerita certo nosse, de illisq; sentētiam laturum: quo eodem mysterio Ezechielis 9. apparuit etiam vestitus lineis, seu podere, vt Septuaginta transtulerunt, & habens ad renes atramētarium scriptoris, quia omnia quæ agimus diligenter notat, accurateque describit, ut iudicet, sicut eo loco interpretatur D. Hieron. *Ezech. 9. Septuaginta. D. Hieron.*

Tertio, ad probitatē uitę, morūq. integritatē commendandā fidelib. apparuit *vestitus podere*, i. iustitia, seu sanctitate, q̄ indumentū Christi, & cuiusvis iusti appellat, iuxta illud Es. 61. *Indumēto iustitiæ* 2 *Iustitia, Christi indumentū. Esa. 61. 10*

circun-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

circundedit me: cui concinit illud Eccle- *Eccl. 27.9.* siast. 27. *Si sequaris iustitiã apprehendens illã, et indues quasi poderẽ honoris*, & est sensus, sua quęq; iustitia atq uirtute indui veluti honorifica quadã veste talari, q̃ *Iob 29.41.* totũ hominem tegit, ornatq; : sic et Iob c. 29. *Iustitia, inquit, indutus sum, & uestiui me quasi uestimẽto.* Quẽ locum expen- *D. Greg.* dens D. Greg. lib. 19. Mor. c 16 *vestimento, inquit, cum uestimur ex oĩ parte circundamur: ille ergo iustitia sua ut vestimento uestitur, qui se vndiq; bono opere protegit, et nullã partem actionis suæ peccato nudã relinquit; nã qui in quibusdam actionibus iustus est, in alijs iniustus, quasi hoc latus cooperuit, illud nudauit; nec iam bona sunt opera, quę subertis alijs prauis operib. inquinãtur, iuxta illud Ecclesi. 9* *Eccl. 9. 18.* *Qui in uno peccauerit, multa bona perdet.* *Iacob 2. 10* *Et Iacobi 2. Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.*

Quartò, & postremo. *Poderem* possumus Ecclesiam accipere, quam Christus ipse induit, ut sua ipsius persona pretiosam, & illustrẽ faceret; sicut autem poderis tunica erat admodũ stricta nullamq; rugã efficiens, si tunicã lineam non hiacynthinam intelligas, vt diximus hoc ipso exegetico, Sect. 1. ita Paulus docet Ec- *Ecclesiam Christus fecit gloriosam.* clesiam ita gloriosam a Christo effectã esse, vt nullam haberet rugam, ad Ephe. 5. *Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam nõ habentem maculam aut rugam*: propterea *Ad Ephes. 5.27.* namq. Ecclesia laboribus & persecutionibus nimis extenditur ne rugã habeat, *D. August.* quemadmodum docet D. Augu. in Psal. 132. *Vestis, inquit, Sacerdotalis Ecclesiã significat, de qua loquitur Apostolus ad Ephe. 5. Quę mundatur, ut nõ habeat maculam; extenditur, vt nõ habeat rugam: vbi eã extendit fullo, nisi in ligno? videmus quotidie a fullonib. tunicas quodãmodo crucifigi: crucifiguntur. n. vt rugam non habeãt.* Hæc ille. De huius uestis mundatione multa superiori exegetico Sect. 11. diximus ad illa uerba. *Lauit nos in sanguine suo*: Vbi Ecclesiam esse Christi pallium, & indumẽtum confirmauimus. Omnes istæ rationes cum ipsa uisione probè cohærent: ostendit enim se hoc loco Christus omnium fidelium habentem curam & prouidentiam, sacerdotem, ac iudicem & summa cum sanctitate ac iustitia Ecclesiam administrantem.

Cur fuerit præcinctus ad mammillas zona aurea.

Et præcinctum ad mammillas zona aurea.

SECTIO V.

Non tantum materiæ nobilitate, & compositionis elegantia, sed mysteriorum quoque venustate pulcherrima 1 est hæc zona aurea, qua ille *similis filio hominis præcinctus erat ad mãmillas.* Atq; in primis illud quærimus. Cur Christus Dominus in testamento veteri, idest, Danielis 10. accinctus renibus: *Dan. 20.* in nouo autem testamento, idest, hoc loco, ad mammillas accinctus apparuerit: etenim quãuis ille apud Danielẽ angelus fuerit, &, ut quidam arbitrantur, Gabriel, tñ Christum repręsentabat, quemadmodum, & hic qui Ioãni apparuit, nõ Christus sed angelus fuit, qui Christum referebat, vt *Cur Christus in ueteri testamento ad renes: in nouo aũt ad mãmillas accinctus apparuerit.* ipse initio suæ Apocalypsis testatur cũ ait, *Loquẽs per Angelum suum seruo suo Ioanni.* Merito igitur dubitare quis possit cur illic ad renes, hic ad mãmillas præcinctus appareat, & illic quidẽ auro obryso, hic autem zona aurea: cui quæstio ni sic respondet Richard. de S. Victore. *Rich. de S. Vict.* *In ueteri, inquit, testamento uisus est angelus Prophetę cinctus renib. quia ibi carnis opera expressius prohibebantur; In nouo autem Ioanni uisus est angelus præcinctus ad mamillas, quia nunc vel ipsę cogitationes illicitę manifestè refrænantur: qui enim nõ inquinamentũ carnis, quod veteri testamento iam fuerat interdictum, sed inquinamentum spiritus, quod in nouo arctius est prohibitũ, restringere ueniebat, nõ ad renes, sed ad mãmillas præcinctus debuit apparere.* *Euãgelica perfectio.* Hãc eandem responsionem clarius proponit *Pannon.* Pannonius. *Apud Danielẽ, inquit, præcinctus ad renes apparet, quia scriptura veteris testamẽti ipsum opus luxuriæ arcet, nouum autem testamentum etiã ipsas cogitationes dicente Domino*: Matthæi 5. *Qui viderit* *Mat. 5.28.* *mulierem ad concupiscendum eã, iam mœchatus est eam in corde suo.* In pectore igitur præcinctus apparet, quia cogitationes pectoris & cordis cauet. Eadem ratio

traditur

Hugo Car. Amb. Ansberto. Glos.

traditur ab Hugone Card. & Amb Ansberto, eamque sequitur Glossa in hũc locũ: Porro vtrobique aurum apparet; etenim apud Danielem renes auro obryzo, hic autem *mammillã zona* aurea præcinguntur, quia tam exterior castitas, quàm interior, ex charitate, quæ per aurũ significatur proficisci debet. Quã quam & in hoc discrimen legis veteris

Veteris & nouæ legis discrimen.

& nouæ non mediocre apparet. Zona enim aurea, q̃ melior est, & delicatior, maiorem charitatem indicat, quam aurũ obryzum, quod adhuc duritiem retinet, nec tantam charitatis dulcedinem ostendit, vt exploratum sit longe maio iorem esse in noua, quam fuerit in veteri lege, charitatem & perfectionem, id quod eleganter expressum agnoscit D.

D. Greg.

Greg. hom. 13. in Ezech. in illa illustri visione capitis quadragesimi, cum hominem indutum lineis, templum illud mysticum lineo filio demetientem Propheta conspexit. *Funiculus*, inquit, *lineus in manu eius: censura legis veteris*, ait Gregorius, *funiculus fuit, sed lineus non fuit. quia rudem populum, non subtili prædicatione coercuit, in quo per pęnę sententiam, nõ peccata cogitationis, sed operis resecauit.* At Christus Dominus funiculum lineũ in manu tenuit, cum dixit Matt. 5. *Audistis, quia dictum est antiquis, Non mechaberis: Ego autem dico vobis, quia qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est eam in corde suo.*

2 *Origenes.*
Hoc ipsũ Orig. hom 12. in Exo. vult in eo expressũ fuisse, quod Moyses, qui typum legis gerebat, faciem quidem habuit splẽdidã Exo. 34. manũ verò leprosã. Exo. 4. at Christus nõ solũ facie, sed ẽt manibus in Transfiguratione resplẽ-

Cur Moyses facie tantum Christus facie et manibus resplenduit.

duit, quia videlicet opera, q̃ per manus exprimũtur, imperfecta erãt in lege veteri: at in lege gratiæ ad maximum perfectionis splendorem peruenerunt. *In lege*, inquit, *vultus quidem Moysi glorificatus refertur, licet velamine contegatur: manus aũt eius intra sinũ missa, leprosa facta memoratur, sicut nix: in qua mihi uidetur forma totius legis plenissime designari: in vultu n ei us sermo legis, in manu opera designantur: quia ergo nihil ad perfectum adduxit lex ad Heb. 7. idcirco manu Moysis prosa fit, & in silenum reconditur, tanquã nihil perfecti operis habitura; facies vero eius glorificata est, sed velamine tegitur, quia sermo eius habet scientię gloriam, sed occultam: in lege ergo Moyses solam faciẽ habet gloriosam. neque manus eius habent gloriam, imo potius, & contumeliam: sed neque vlla gloria erat in pedibus. denique soluere iubetur calceamentũ suum. Exo 3. licet & hoc fieret non sine alicuius forma mysterij: ostendebatur nanque quod in nouissimis temporibus solueret Moyses calceamentum, vt acciperet alius spõsam, & illa vocaretur domus discalceati, vsque in hodiernum diẽ) iuxta id quo pręcipitur Deuteronomio 25.) nihil ergo aliud in lege habet gloriosum Moyses, nisi solam faciem: in Euangelijs autem totus glorificatur ex integro.*
Hinc ẽt est q̃ Paulus Hebræos, pueris, qui sub lege tanquã sub prædagogi custodia tenebantur cõparauit: fideles autem legis gratiæ, viros appellauit, qui tãquam perfectiores, grandioresq; pædagogo non indigebant: sic accipiendum est illud ad Gal. 3. *Priusquã veniret fides, sub lege custodiebantur conclusi, in eã fidẽ, quæ reuelanda erat: itaq; lex pędagogus noster erat in Christo, vt ex fide iustificemur: at vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.* Ex quo præter alia habes legis veris doctrinam, sanctitatem imperfectã,
& puerilẽ fuisse, si cũ legis nouæ p Christũ cõstitutæ, sapiẽtia & perfectione cõ 2
feratur. Quarè meritò superiores doctores aiebant ad hoc inter vtranq; legem discrimen innuendum, Christũ in veteri testamento *ad renes*, in nouo autẽ *ad mammillas* præcinctum apparuisse.

Quid mammillæ significent.

Et præcinctum ad mammillas.

SECTIO VI.

ILlud etiã explicationem desi-
derat, quid *mãmillæ* significẽt 1
ad quas *similis filio hominis præcinctus* apparuit. Prima expositio est, significare sũmã Christi dulcedinẽ, amorisq; suauitatẽ, quo Ecclesiã suam complectitur, vt ex amore intelligat proficisci labores, clamitatesq; vniuersas, quibus Illam Christus ad finẽ vsque mũdi patitur exerceri: sic multò ante spõsa vbera sponsi dixit esse *meliora vino*, & *fragrantia vnguentis optimis*,

Suauis Christi amor in Ecclesiam.

Cant. 1. 2. Canticorum 1. Quo loco omnes fere Hebræi legũt, *Quia meliores sunt amores tui uino.* est.n. Hebraicè מיין כי טובים דדיך quibus uerbis maxima vberũ sponsi dulcedo, ac suauitas continetur, vsque adeo ut illis spõsa nitatur excusare suam illam audaciam, cùm statim in verba illa amoris plenissima prorupit, *Osculetur me osculo oris sui;* Quę obseruatio est D. Bernardi sermone 9. in Cantica. *Temeritatẽ,* inquit, *prout ualet excusare conatur,* quasi dicat, *si altum sapere uideor, tu fecisti ò sponse, qui in dulcedine vberum tuorũ tanta me dignatione lactasti, quatenus oĩ me tu depulso audeam plus fortè, quam expediat.* Duo præterea ista vbera, ut idem docet, sunt gemina dulcedo, quæ exuberat in Christi pectore, videlicet longaminitas in expectando, & in donando facilitas. De priori vbere loquitur Paulus ad Romanos 2. *An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? an ignoras, quia benignitas Dei ad pęnitentiã te adducit?* ubi nomen *diuitiarũ,* sicut & alias apud Paulum ingẽtem copiam, & abundantiã significat: per *bonitatem* verò ne intelligas eam, quæ malitiæ opponitur, diciturque Gręcè ἀγαθοσύνη, sed benignitatẽ, cũ sit Græcè χρηςότητος; vnde meritò postea vulgatus trãstulit, *an ignoras, quia benignitas Dei,* habetur.n. Gręce τὸ χρηςὸν. De altero ubere est sermo Ezech. 18. *Si impius egerit pęnitentiã ab omnibus peccatis suis, & custodierit omnia pręcepta mea, vita uiuet, & non morietur.* Pulchre Regius uates utrumq; duobus verbis complexus est Psal. 102. *Longanimis & multũ misericors.* Eandem amoris dulcedinem sub eadem metaphora explicauit Esaias cap. 66. Cum dixit *Lætamini cum Hierusalẽ omnes qui diligitis eã, ut sugatis & repleamini ab ubere misericordię ei⁹, et mulgeatis et delitijs affluatis ab omnimoda gloria eius.* Et rursus, *ad vbera portabimini, & super genua blãdientur uobis.* Rectè vero addidit sponsa, *Fragrantia unguentis optimis;* seu ut septuaginta trãstulerunt καὶ ὀσμὴ μύρων σοῦ ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα, *idest Odor vnguẽtorum tuorum super cũa aromata.* Vt magis istorum vberum suauitatẽ explicarent, & innuerent eos, qui sponsi vberibus fruuntur, pati præ amoris dulcedine animi deliquium, cui morbo odores ex floribus, aromatibusque cõfecti, aut ẽt unguenta pigmentaria arte composita adhiberi solent, quod remedii genus sibi postulat sponsa cum ait Canticorũ 2. *Fulcite me florib. stipate me malis, quia amore langueo.* Est igitur sensus eos, qui præ suauitate, quam ex sponsi uberibus sentiũt, deliquiũ patiẽtur, habere ad manũ vnguẽta & aromata, quib. aspergant eaq; in ipsis met spõsi vberib. reperiri.

Hebręi.

D. Bern.

Duo Christi ubera, q̃ sint.

Ad Roma. 2 4.

Ezec. 18. 21

Psa. 102. 8

Esa. 66. 11

Cant. 1. 5.

2 Sed pro huius rei maiori expositione aduerte rectè Deo vbera tribui, quoniã sicut vbera in fœminis appetẽte partus tempore turgescunt, editaque iã prole distendũtur, & quia cordi præcordiisq. insident, matrem amoris admonent ad nutriendum fœtum: ita Deo, cum eius amor erga homines multum iã per opera creuisset, quasi ubera ipsa turgescere cœpta sunt, & appetente partus tempore, idest, incarnationis Dominicæ, distenta admodum fuerunt ad nouũ fœtũ educandum. Quod.n. ante Incarnationẽ nõ admodũ hæc ubera turgerent, expostulãs ea de re cũ Deo Esaias c. 33. testatus est cum dixit, *Vbi est Zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo uiscerum tuorũ, et miserationum tuarum super me cõtinuerũt se.* Verum post incarnationem, tunc sanè copiose eiusmodi ubera tumuerunt, ut non obscurè Paulus explicauit illis verbis ad Titum 3. *Apparuit benignitas et humanitas saluatoris nostri Dei.* Quamquã enim Gręcè pro eo quod nos habemus, *humanitas,* non est ἀνθρωπότης sed φιλανθρωπία, i. non humanitas (eo sensu quo Theologi usurpant) sed amor erga homines, vt sit sensus, vsq; adeo Deũ dilexisse homines, & beneuolũ erga eos se demonstrasse, vt filium suũ vnigenitum propter eos in terras miserit: vñ & Hieronymus clementiã interpretatur: tñ de humanitate, hoc est, humanæ naturæ assũptione pleriq; Patres accipiũt: in quo opere p̃cipuè Dei in hoĩes amor, & clemẽtia resplenduit: & p̃ter alios eũ locũ expendens D. Bernardus serm. 1. in die Natiuitatis Dñi. *Apparuerat,* inquit, *antè potentia in rerũ creatione, apparebat sapientia in earũ gubernatione, sed benignitas misericordię nũc maximè apparuit ĩ humanitate. potestas subiectionẽ, maiestas exigit admirationẽ, neutra imitationẽ, quousq; angustata*

Esa 63. 15

Post incarnationẽ fusior Dei misericordia.

Ad Ti. 3. 4

humanitas, nõ est ἀνθρωπότης, sed φι-

D. Bern.

Locus Pauli eleganter illustratur à Bern.

gustata est misericordia in sola Angelorum parte, iuxta illud Psal. 35. Domine in cælo misericordia tua, & ueritas tua vsq. ad nubes. Terram vniuersam condemnans, & aereas potestates dilatet misericordia terminos suos, attingat a fine vsque ad finē fortiter, disponens omnia suauiter. Sap 8 *Restrictus est Domine iudicio sinus tuus, solue cingulū tuum & ueni miserationibus affluens.* Et sermone 1. in Epiphania eundem locū ponderans: *Prius,* inquit, *quā appareret humanitas, latebat benignitas quanquam & prius erat, nam & misericordia Domini ab æterno est, sed unde tanta agnosci poterat? promittebatur, sed non sentiebatur, vnde & a multis non credebatur. Ego inquit per Hierem 29. cogito cogitationes pacis, & non afflictionis: sed quid respondebat homo afflictionē sentiens pacē nesciens, quousque dices pax pax, & non est pax* Ezec. 13. *Verum vbi apparuit humanitas iam benignitas latere non potuit.* Denique sermone de diligendo Deo magis adhuc eundem locum illustrat his verbis: *Potentia occultata est, qa in infirmitate uenit, iuxta illud Abacuc. c. 3. Abscondita est fortitudo eius Haud dubiū quin in cruce vbi cornua in manibus eius. Sapientia quoque abscondita est, placuit enim ei per stultitiam verbi saluos facere credentes, sed benignitas apparuit, quia nō potuit amplius declarari neque abundantius exprimi, nec euidentius cōmēdari.* Idē habes ad Tit. 2. *Apparuit gratia Dei omnib. hominib.* Quare recte ubera *zona aurea* cinguntur, non quod strictior fuerit in lege gratiæ misericordia diuina, cum fuerit multo fusior, ac latior, vt hactenus diximus: sed quia magis eluxit, & elegantius apparuit, & quasi zonam auream Christus charitatem suam præcinxit, iuxta illud Ps. 92. *Dominus regnauit, decorē indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.* Sed de zona aurea paulò post fusius.

Sapiētia 8. — *Hier. 29. 11* — *Ezec. 10. 13* — *Abac 3.* — *Ad Tit. 2. 11.* — *Ps. 92. 1.*

3 Secunda expositio est. Per hasce duas mammillas, duo testamenta significari, vt vult D. Aug. seu potius Ticonius, & Arethas in hunc locum, quæ de pectore Saluatoris tamquam de perenni fonte accipiunt, unde Christianum populum nutriant, in quem sensum, *Verba illa meliora uino, & fragantiora unguentis optimis,* de quibus agitur Cant. 1. interpretatur D. Hieronymus in cap. 96. Esaiæ, & D. Ambro. libro de benedictionibus Patriarcharum cap. 11. illud Genesis 49. in benedictione Ioseph. *Deus Patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus uberum. V bera,* inquit, Amb. *duo testamenta dixit, quorum altero annunciatus est, altero demonstratus.* Ratio uero est, quia sacra doctrina, quæ ex utroque testamento exprimitur, lacti comparatur, propter dulcedinem & candorem: præcipue uero doctrina facilior, unde est illud Pauli ad Hebræos 5. *Facti estis, quibus lacte opus sit non solido cibo: omnis enim qui lactis est particeps, expers, expers est sermonis iustitiæ.* Et 1. ad Corinth. 3. *Tanquam paruulis in Christo, lac nobis potum dedi non escam, nondum enim poteratis.* Et 1. Pet. 2. *Sicut modo geniti infantes rationabiles, & sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutē, si tamen gustastis quoniā dulcis est Dominus.* Quo loco, non *Rationabiles* sed *Rationabile*, legendum est, ut ad lac referatur; est enim Græcè τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα, hoc est rationabile, fine dolo lac: ita citat D. Hiero. in cap. 55. & 60. Esaiæ & in c. 10. Zachariæ similiterque D. Augustinus lib 50. homiliarum homilia 20. De lacte hoc mystico egregie disserit Clemens Alexandrinus c 6. lib. 1. Pædagogi, ubi eleganter docet, Christum esse mammillam Patris, per quam uidelicet omnem gratiam a Patre sugimus. *Verbum,* inquit, *est omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor:* iuxta illud Io. 6. *Comedite meam carnem, & bibite meum sanguinem, ipse itaq; qui est dilectus & altor noster, verbum effudit pro nobis suum sanguinem per quē, qui in Deum credidimus, ad mammillam Patris, quæ curarum obliuionem inducit, nēpe verbum confugimus, ille autem solus nobis lac dilectionis infantibus suppeditat, ijque sunt uere beati, qui in hanc lactant māmillam.* Et in hunc sensum interpretatur illud paulo ante citatum ex prima eius epistola cap 2.

Testamēta Christi vbera. — *D. Aug.* — *Ticonius.* — *Arethas.* — *Cant. 1. 2.* — *D. Hieron.* — *D. Ambr. 49* — *Sacra doctrina, lacti cōparatur.* — *Ad Hebræ. 5. 12.* — *1. Cor. 3. 2.* — *1. Pet. 2. 1.* — *D. Hierony.* — *D. Aug.* — *Clē. Alex.* — *Christus mammilla Patris.* — *Ioan. 6.* — *Christus altor noster.*

4 Addimus & tertiam expositionem: Per has mammillas Dei misericordiam & iustitiam intelligi. Per dexteram quidem misericordiam, per sinistram vero iustitiam. Etenim in omnibus Dei operibus, misericordiam & iustitiam reperiri,

In omnib. Dei operibus, misericordia & iustitia.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

D. Thom. Psal. 24. 11.

riri, docet D. Thomas 1. par. quæst. 21. art. 4. iuxta illud Psalm. 24. *Vniuersæ uiæ Domini misericordia & veritas.* De dextro misericordiæ vbere sugitur lac indulgentiæ: de sinistro lac correptionis: illud suauius, hoc paulo iniucundius, utrumque tamen infantibus salutare. Idcircò enim Christus suos filios interdum ablactat, idest, asperius tractat, seu de dextro vbere ad sinistrum transfert, ut iam robustiores effecti sciant cum Apostolo, *Et abundare, & penuriam pati*, ad Philippenses 4. Vnde est illud Esa. 28. *Quē docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditū? Ablactatos a lacte, auulsos ab vberibus.* Quem locum ponderans diuus Chrysostomus sermone in Iob & Abraham. *Quandiu*, inquit, *imperfecti sumus, nobis parcitur, & quandiu lactamur, pater ne fouemur. Vbi autem perfectiores facti fuerimus, perfectorum certamina subimus.*

Filios suos cur interdū Xp̄us ablactet.

Phili. 4. 12. Esa. 28. 9.

D. Chryso.

Obseruat item Chrysostomus, non dictū esse *ablatos ab vbere, sed auulsos*, quia nimirum coguntur fideles recedere a lactando, ut eant per omne discrimen. In cuius rei typum Abraham filium suum Isaac ablactauit facto grandi conuiuio. Gene. 21. in quem locum D. Ambrosius libro primo, de Abraham capite septimo, *Non*, inquit, *quia a nutricis lacte subductus est puer, magnum conuiuium exhibuit Abraham, sed quia idoneus habitus est Isaac fortioris gratia cibo, & virtutis alimento.* Et sermone 19. in Psal. 118. locum Esaiæ citatum tractans sic ait: *Ad perlactatos & abductos ab uberib. loquebatur, hoc est, ad eos qui prima infantiæ alimenta transissent, cibo iam habiles fortiori; Exēplo sit, Quod ablactatus Isaac Patriarcha tantus euaserit, ut adhuc inter rudimēta primæuæ positus ætatis, nequaquam tamen gladium feriturі parentis horruerit.*

Gen. 21. 18. D. Ambro. Idem.

Atque hæc tertia mammillarum expositio, maxime nobis conuenire, cum huius operis scopo, institutoq. uidetur: cum enim Christus in toto hoc Apocalypseos uaticinio se supremum Ecclesiæ antistitem, gubernatoremq. exhibeat, consentaneum fuit, ut duas illas partes præcipuas, quibus tota eius administratio continetur, misericordiam scilicet atque iustitiam, in seipso exprimeret, ut & per misericordiam fideles ad spem consequendæ fœlicitatis erigeret; per iustitiā eosdem a suscipiendis, admittendisque sceleribus cohiberet: & quoniam nō solum cum præmia misericorditer pollicetur, sed etiam cum peccata iuste uindicat, non odio, sed amore in homines incitatur, idcirco utraque administrādi ratio in mammillis expressa est, quæ cordi ubi sedes est amoris, coniunctæ sunt.

Tertia mãmillarū expositio præfertur.

Christus eodem amore punit, quo præmiatur.

Quid aurea zona significet.

Et præcinctum ad mammillas zona aurea.

SECTIO VII.

QVod vero attinet ad zonam 1
aurea. Primum D. Augustinus, seu Ticonius, & Beda in hunc locum eam interpretantur multitudinem sanctorum. *Sicut.n.* inquit, *cingulo pectus astringitur, ita sāctorum multitudo Christo adhæret, & ueluti duas mammillas, duo testamēta complectitur, ut ex ijs ueluti de sanctis uberibus nutriantur.* Eodem modo interpretatur D. Ambrosius qui addit, *Zonam*, idest, Sanctorum multitudinem dici auream, quia sancti, multis tribulationibus, sicut aurū in fornace probantur. Nec uero incongruēter zona, qua Christus cingitur, sancti intelliguntur, quia eodem sensu filij Israel Dei lumbare appellantur Hiere. 13. *Posside tibi*, inquit Dominus ad Hieremiā, *lumbare lineum, & pones illud super lumbos tuos.* Et inferius. *Sicut adhæret lumbare ad lūbos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel, & omnem domum Iuda, dicit Dominus, ut essent mihi in populū, & in nomen, & in laudem, & in gloriam.* Iam superius ex Origene diximus ecclesiam vocari stolam, & amictū Christi: iuxta illud Genes. 49 *Lauabit in vino stolā suam, & in sanguine uuæ pallium suū.* In eundem sensum D. Augustinus libro de Essentia Diuinitatis accepit illud Esa. 63. *Quis est iste qui uenit de Edom tinctis vestibus? Vestimenta*, inquit, *Domini sancta accipitur Ecclesia, quæ per fidem ac dilectionem ei coniuncta est: de qua scriptum est Psal. 92. Dominus regnauit, decorem indutus est.* Ob eam etiam causam docent Patres

D. Aug. Ticonius. Beda.

D. Amb. Sancti, aurea Christi zona.

Hier. 13. 1. Ibidem 11.

Gen. 49. 11. D. Aug. Esa. 63. 1.

Incōsutilis. Christi tunica, typus Ecclesiæ.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Patres, tunicam illam Christi inconsuti lem, typũ Ecclesiæ fuisse, in quibus est Diuus August. Epist. 171. contra Donatistas, & epistola 203. & Diuus Athanasius de Passione & cruce Domini, & D. Cyprianus tractatu de unitate Ecclesiæ, quam ait fuisse desuper contextam per totum, i. de cœlo venientem, & quia Christi populus scindi non potest. *Tunica*, inquit, *eius per totum textilis, & coherens, diuisa à possidentibus non est.*

D. Aug. *D. Athan.* *D. Cypr.*

Nec mirum videri debet, quod fideles zona Christi appellentur, si quidẽ & corona eius dicuntur. Esa. 62. *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* In quẽ locum Cyr. Alexan. *Vnamquamque*, inquit, *animam & vniuersam Ecclesiam coronę comparare licet, ex multis floribus cõtextæ, vel regio Diademati lapidibus pretiosis, & gẽmis Indicis radiãti.* Additur vero. *In manu Domini*, propter protectionem diuinam. Deniq; est eiusmodi *Zona* ad mammillas, sub quibus cor latet, vt indicetur fideles, & præcipue iustos, maximè à Christo adamari. Atque hæc quidem superiores autores tradunt, quorum tamen expositio nobis minimè videtur cum reipsa cohærere: si enim mãmillæ, vti diximus, sunt vel CHRISTI amoris erga Ecclesiam suauitas, iuxta primam expositionem; vel vt nos putamus, Christi misericordia, & iustitia, quibus Ecclesiã administrat, iuxta tertiam: quo nexu *Zona*, qua ad mãmillas Christus præcingitur, multitudo sanctorum dici possit: aut quo sensu sancti vel Christi amorẽ, vel duo testamenta, vel eius misericordiam, iustitiamque præcingant, cum sancti potius à Christo per suam ipsius dulcedinem, vel per misericordiam iustitiamq. præcingantur.

Esa. 62. 3. *Sancti corona in manu Dei.* *Cyr. Alex.*

2 Quare sit secunda expositio tertiæ nostræ de mammillis interpretationi consentanea, zonam hanc auream charitatem esse, qua Christus tanquã aurea zona præcingitur ad mammillas, quibus misericordiam & iustitiam significari diximus: quoniam vt etiam ibidem annotauimus, vtraque hæc Ecclesiam gubernandi ratio ex amore & charitate verè aurea, hoc est perfecta proficiscitur. Ipsum vero, *Zonę*, imo & *præcingẽdi* nomẽ strictissimam, arctissimamq. esse hanc in Christo erga fideles charitatem demonstrat: & quoniam proprie non mã millæ præcinctæ erãt: sed vestis illa talaris, quam Christi vel humanitatem, vel sacerdotium, vel sanctitatem, vel deniq. Ecclesiam ipsam significare docuimus, cum omnibus ijs expositionibus hęc zonæ de charitate acceptio mirifice cõsentit: siquidem & Christi humanitas & sacerdotium, & sanctitas, aureo quodam & arctissimo in Deum, hominesq. amoris vinculo cingebantur: ipsamq. etiam ipse sibi Ecclesiã strictissima charitatis zona copulabat. vt hanc etiam ob causã illa zonæ de multitudine sanctorum interpretatio, ab instituto Ioannis, ipsoq. visionis scopo multum mihi abhorrere videatur. Itaque Ecclesię suæ Christus *zona aurea* charitatis præcinctus apparuit, ut tam pulchro ornatu eam facilius ad sui amorem pertraheret: id quod iam multo ante per Oseam promiserat c. 11. cum dixit: *Ego quasi nutritius Ephraim portabam eos in brachijs meis, & nescierũt qđ curarem eos, in funiculis Adam trahã eos in uinculis charitatis, & ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum.* Quid enim aliud sunt *funiculi Adam, & vinculam charitatis*, nisi *Zona* hæc *aurea*, qua præcinctus ad mammillas visus est? quare idem est charitatis funiculis Ecclesiam trahere, & amoris uinculis constringere, atque *Zona aurea* secum arctissimo nexu copulare. Porro quod dictũ est, *in vinculis Adam*, siue *hominis*, periphrasis est amoris: quia enim amore & beneficijs ligari homines solent, inde est quod *funiculi hominis* ꝑ amore & beneficijs, eleganti periphrasi usurpantur: quo eodem sensu accipiendum est illud Dauidis 2. Reg. 7. *Quis ego sum Domine Deus, & quę domus mea quia adduxisti me huc vsque? sed & hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo serui tui, in longinquũ: ista est enim lex Adam, Domine Deus.* ubi per *legem Adam* beneficia intellexit, quam legem *hominis* appellauit: quoniam beneficentia tanquam potentissimo seuerę alicuius legis imperio homines fortiter, sed suauiter tamen obligantur: hæc est altera eius loci expositio, præter illam aliam communem de perpetuitate generis, posterorumq.

Charitas aurea Christi zona. *Ose. 11. 3.* *Qui sint funiculi Adã.* *Beneficijs ligantur homines.* *2. Reg. 7 41*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

successione, quam homines maxime cupere, ijs verbis rex Dauid significauerit. Cum igitur beneficia *Lex & funiculi Adam*, siue *hominis* appellatur, merito Dominus cum hominem amore, beneficiorumque magnitudine ad se pertrahere institueret, dixit, *In funiculis Adam traham eos*, quod quasi interpretans subiunxit, *in vinculis charitatis*: id quod opere ipso per incarnationem præstitit, eiusque rei significandi gratia, *Zona* charitatis *aurea*, uti diximus, ad *mammillas præcinctus* apparuit. Nec vero id tantum per Oseam prædictum fuit, sed etiam in legali Pontifice (ad quem hoc loco per vestimenta huius Angeli, siue sacerdotalia, siue pontificia, iuxta utranque ea de re a nobis commemoratam sentẽtiam, fit allusio) illustri & minime obscuro typo figuratum, etenim unũ ex præcipuis legalis Pontificis ornamentis erat Rationale iudicij, quod eleganti opere perfectum, duodecimque pretiosis lapidibus, in quibus nomina duodecim tribuum incisa erant, supra pectus Pontificis ponebatur, zona quadam hiacynthina ad tunicam hyacinthinam & super

Exo.28. humerale religatum Exo.28. vt ita indutus ornatusq; Pontifex Christum maximum Pontificem referret, qui erat præ

Christi amor in fideles. amore, fideles in pectore, atque in corde gestaturus, & zona nõ hiacynthina sed aurea, ardentissima scilicet aduersum homines charitate præcingendus.

3 Illud addiderim, hac eadẽ Christi ad mammillas zona aurea præcincti effigie Ecclesiam admoneri, ut ipsa quoq. exẽplo sui sponsi sese charitate in Deum & proximum, quasi aurea zona arctissime præcingat: eoq. cingulo omnium uirtutum indumenta, ne fluant dissoluanturque, arcte constringat; idcirco enim charitas zona dicitur, quia reliquas omnes virtutes astringit, & continet. Vnde a

Charitas cur Zona, et catena. Paulo. *Vinculum perfectionis*, appellatur ad Colossenses 3. *Super omnia autẽ hæc*

Ad Colo 3. *charitatem habete, quod est vinculum per-*

Exo.28.22 *fectionis*. Eandemque ob causam catenulæ illæ aureæ, quæ erant in rationali Pontificis, Exod.28. charitatem adumbrabant, quæ instar catenæ habet reliquas omnes uirtutes religatas, *Facies*, inquit Dominus *in rationali catenas sibi inuicem cohærentes ex auro purissimo, & duos annulos aureos, quos pones in utraque rationalis summitate, catenasq; aureas iunges annulis, qui sunt in marginibus eius, & ipsarum catenarũ extrema duob copulabis uncinis in utroque latere superhumeralis, quod rationale respicit*. Quem locum expen-

Beda. dens Beda, *Catena*, inquit, *ex auro purissimo est continuatio casta, & non ficta dilectionis*, [*Rationali*] *idest cordi firmiter affixa. Duæ autem sunt, quia duplex est amor, Dei videlicet & proximi. Rectè autem charitas per catenulas aureas significatur quia sicut catenula ex plurimis auri virgulis contexitur, ita charitas ex multifaria uirtutũ operatione perficitur, quas virgulas Apostolus enumerat* 1. *ad Cor.*13. *cum ait. Chari-* *1.Cor.13.5*

tas patiens est, benigna est, non æmulatur, &cat. Sunt etiam annuli aurei è quibus catenæ dependent, i. iugis memoria nunquam finiendæ gloriæ in cælis, ex qua memoria fit ut maneant in nobis continua vincula charitatis: Duo vncini quibus inseruntur catenæ, sunt firma intentio Deo *placendi in principio boni operis siue prospera, siue aduersa occurrant: hoc est enim in utroque humero esse vncinos, qui catenulas Rationalis excipiant*. Hæc Beda. Quibus addi potest, propterea catenulas ex humeris dependere, quia amor operibus demonstratur, quæ per humeros exprimuntur. *Amor operibus demonstratur.*

4 Non displicet etiam Ruperti Abbatis expositio *zonam auream* auctoritatem *Rupertus.*

Christi regiam interpretantis, ab omni miseria & mortalitate liberam, de qua Regius vates ait Psal 92. *Dominus regnauit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem & præcinxit se Decorem*, inquit, *& fortitudinẽ, qua indutus est, qua præcinxit se Dominus regnans, regno peccati destructo, & superata morte, per Zonã auream intelligimus, qua nũc apparet ad mãmillas præcinctus: cur enim ad mãmillas, quarum in medio locus est cordis, nisi ut talis præcinctura significet uitalem statum quem Christus nunc habet, quia nimirum iam Rex est immortalis, iuxta illud ad Roman.6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur*. Itaque tria demonstrata sunt Ioanni, nimirum esse *similem filio hominis*, i. hominem, esse *vestitum podere*, idest, sacerdotem, esse *præcinctum ad mammillas zona aurea*, idest, regem esse. *Psal.92.1.* *Status gloriæ, uitalis.* *Rom.6.9.*

Accipe & quartam expositionẽ. Qui

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

opus aliquod aggressurus est, solet vestes præcingere, ne impedimento sint: Christus igitur in hoc opere Ecclesiam administraturus, præceptaq; & instructionē daturus Episcopis, pręcingit se ad opus alacriter promptêque perficiendum; *ad mamillas* autem præcingitur vbi sedes est cordis, vt Ecclesiæ administrationē ex amore proficisci intelligamus.

Alacritas Episcoporū in administrandis Ecclesijs.

De capitis, & capillorum candore variæ expositiones.

Caput autem eius & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix.

SECTIO VIII.

1 *Prima expositio cōis*

CAput eius & capilli, ait Ioannes, *erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix*. Prima expositio, & communis est, isto capitis, & capillorum candore, Christi quatenus Deus est, æternitatem, diuinitatemque significari. Etenim *caput Christi, Deus est*, ut ait Paulus 1. ad Corinthios 11. & eodem sensu, Canticorū 5. *Caput eius aurū optimum appellatur*: capillorum autem cādor antiquitatem & æternitatem notat. Porrò de Patre eius dicitur, Danielis 7. *Et capilli capitis eius quasi lana munda*. Etenim, ut ait Rupertus, *Huius atque illius capilli capitis æque candidi sunt, & uterque per candorem capitis senex ostenditur nulla distantia, quia nec anno, nec mēse, nec die, nec hora, nec puncto temporis, filius iste iunior est illo tā sene Patre suo*, iuxta illud Ioan. 1. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum*. Dionysius Areopagita c. 10. de Diuinis nominibus obseruauit aliquando scripturam repræsentare nobis Deū quasi senem, & antiquū, quo denotet eius æternitatem, aliquādo tanquam iuuenē, & ætate florētē, vt significet cū eius antiquitate coniūctam esse immarcescibilem pulchritudinem, iuxta illud Psalmi 101. *Ipsi peribunt, & sicut uestimentum veterascent; tu autem permanes, & idem ipse es, & anni tui non deficient*.

1. ad Cor. 11.3.

Danie. 7. 9
Rupertus.

vt Pater, sic æternus filius.
Ioan. 1. 1.

Dionys. Areop.
Cur aliquā do ut senex aliquando vt iuuenis repręsentetur Deus.
Ps. 101. 27

2 Secūda est Andreæ Cæsareæ in Cappadocia Archiepiscopi, & Arethæ, per capitis & capillorū candorem mysteriū incarnationis, & quæ illud in lege gratiæ consecuta sunt, significari, quæ licet in tempore extiterint, tamen à Deo ex æternitate definita, ideoque in capitis & capillorum candore adumbrata; capillorum enim candor & splendorem continet, quo videntur, simulque canitiem & antiquitatem designat: quare in capillis ob splēdorem quidem exprimitur, Christi mysterium nobis in tempore factum fuisse conspicuum, in canitie verò fuisse à Deo ante omne tempus ex æternitate constitutum: ita accipiēda arbitror verba Arethæ quæ sic habēt, τὸ γὰρ κατὰ Χριστὸν μυστήριον τιμαλφὲς καὶ εἰ νέων τῇ ἐπιφανείᾳ καὶ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ προαιώνιον τῇ εὐδοκίᾳ· διὸ καὶ Παῦλος φησὶ περὶ αὐτοῦ, τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, νῦν δὲ φανερωθὲν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ· τοῦτο ὁ ἡ πολιὰ θρὶξ καὶ ὡσεὶ χιὼν ὑποσημαίνει.

Secunda expositio ex And. Cæsariensi.

Incarnationis mysterium ex æternitate cōstitutum.

Ea sic transfero: Mysterium Christi illustre, clarumque est, & quanquam apparitione & propter nos nouum recensque sit, nihilominus est consilio & beneplacito æternū, vnde Paulus de ipso ait (ad Colossēses 1.) *Mysterium quod absconditum fuit a seculis & generationib. nunc autem manifestatum est sanctis eius*: id quod capillus canus, & instar niuis candidus significat.

Ad Colos. 1. 26.

3 Tertia expositio est Ruperti in hunc locum, per *capillos* verba Dei intelligentis. *Capilli*, inquit, *a capite procedūt, et multi sunt: multa. n. sūt uerba Dei quæ de uno, uel per unum uerbum, quod erat in principio processerunt*: nam verbū Deus, unum caput est, verba autē multa, quæ ab eo per Prophetas processerunt, quasi multi capilli vnius capitis sunt. Cur autē *lana* assimilantur? quia videlicet sicut ex lana in fusum transmissa texendo fit vestis, sic de multiplicibus Dei verbis in linguam, vocemq; Prophetarum trāsfusis scribēdo contexta est sacra scriptura: & rectè tanquam *lana alba*, seu ut est apud Danielem, tanquā *lana munda*, dicuntur, quia *eloquia Domini, eloquia casta*. Psalm. 11. *Et lex Domini maculata, conuertens animas*. Psal. 18. Additum est, *tanquam nix*, propter mundationem, quæ per niuem significatur. Vndè dicitur Psal. 50. *Lauabis me et sup niuē dealbabor*. Et Esaiæ 1. *Si*

Tertia expositio ex Ruperto.

Prophetarū verba capillis cōparantur.

Dan. 7. 9.
Psal. 11. 7.
Psal. 18 8.
Psal. 50 9
Esai. 1. 18

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

fuerint peccata vestra vt coccinũ, sicut nix dealbabuntur. Denique quisquis coram isto cano capite assurgit, & cãdidis eius capillis reuerentiam exhibet, idest, verba eius dignè suscipit, ipse quoque cane scit, & senex meretur appellari, iuxta illud Sapientiæ 4. *Senectus venerabilis est non diuturna, nec annorum numero computata, cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis uita immaculata.*

Sapien. 4. 8.

4 *Quarta expositio ex D. Aug. & Beda. Daniel. 7.*

Quarta expositio est D. Augustini libro de Essentia Diuinitatis, in principio, exponentis uisionem Danielis cap. 7. quæ huic est quàm simillima, vbi per capillos Dei, sanctos intelligit, quę expositio est etiam Bedæ in commẽtarijs huius loci. Dicuntur autem sancti capilli capitis Christi, Primò, propter multitudinem, vt ait Beda. Secundò iuxta Pannoniũ, quia sicut capilli de capitis substantia non sunt, sed de eius tamẽ virtute procedunt: ita sancti quamuis substãtiam Diuinitatis non participent, virtutem tamen gratiæ à Christo hauriunt. Tertiò. Quia sicut rasi capilli iterũ pullulant, quia radices in capite remanent, ita fideles etsi è capite suo, uidelicet Christo, per peccatũ aliquod abscindantur, quia tamen fidei radices remanent, possunt per gratiam denuo succrescere.

Sãcti, capilli capitis Xp̃i Beda. Pannon.

5 *Quinta expositio ex Richar Victor.*

Quinta expositio est Richardi de sancto Victore, qui per *capillos* Christi intelligit creaturam rationalem, quæ à capite Christo originem trahit, & crescendi vegetationem accipit. Et quidem per *lanam*, quæ de terrenis animalibus oritur, naturam humanam: per *niuem* aũt, quæ de supernis est, Angelicã significari putat: simul aduerte hunc cãdorem, quem caput habet per naturam, capillos habere per gratiam.

6 *Sexta expositio desumitur ex D. August. doctrina.*

Sexta est ex D. Augustini, doctrina desumpta, iuxta quã possumus per capillos Christi sacramẽta intelligere: sic enim ille tractatu 57. in Ioannem, interpretatur illa verba Canticorum 5. *Aperi mihi soror mea, quia caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctium.* Nox, inquit Augustinus, *iniquitas est; ros verò eius, et guttæ, ij sunt qui frigescunt & cadũt & faciunt refrigescere caput Christi, hoc est, vt non ametur Deus. Caput enim Christi Deus 1. ad Corinth. 11. sed portantur in crinibus, idest, in sacramentis visibilibus tolerantur, nequaquam tamen interiora sensus attingunt:* Cui expositioni congruit illud, quod de Sampsone dicitur Iudicũ 16. Quod in septẽ crinibus maximã suam haberet fortitudinem: quibus resectis fortitudo ab eo recessit. Etenim in septem sacramentis quasi in septem crinibus Christus suam fortitudinem ostendit, quia ea ad gratiam communicandam instituit: quæ cum hæretici negant, quasi Christo fortitudinem exscindere moliuntur.

1. ad Cor. 11. 3. *Iudi. 16. 19* *In sacramẽtis, Christi fortitudo.*

7 *Septima expositio ex Ioachimo. Esa. 45. 8.*

Septima est Ioachimi, per *capillos candidos* iudicia Christi mundissima, ac iustissima accipientis; iuxta illud Esaię 55. *Non enim uię meæ, uiæ uestræ, neque cogitationes meæ, cogitationes vestrę: lanæ autem & niui* comparantur, quæ naturaliter alba sunt: quia Deus quidem natura, homo autem Dei gratia iustus est.

Quę nam ex superioribus expositionibus sit præstantior, aliaq; ab auctore proponitur.

SECTIO IX.

1 *Octaua expositio autoris.*

EX omnib. his expositionibus, prima mihi excellere videtur, quæ caniciẽ æternitatẽ interpretatur; deinde ea, quam modo afferemus, quæ sit ordine Octaua. Dicimus igitur, in capillorum candore puritatem uitæ Christi expressam esse, tunc enim puritas perfectissima est cum capilli omnes, idest, omnes cogitationes candidissimæ sunt, ac purissimæ. Per capillos enim cogitationes optimo iure significantur, quæ instar capillorum ex capite, hoc est ex ratione pullulant. Triplex autem est potissima huius similitudinis ratio. Prima est, quia cogitationes, instar capillorum tenuissimę, ac subtilissimæ sunt, quas propterea difficile admodum est syncere discernere, ac dijudicare. Atque hoc sensu interpretari soleo illud Canticorum 4. *Vulnerasti cor meum soror mea, sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, in uno crine colli tui:* quod nimirum Ecclesia, & Virgo beatissima, vel in minimis cogitationibus, in quibus pro-

Puritas vitæ in quo cõsistat. *Cogitationes capillis comparantur ob tria.* *Cant. 4. 9. & 10.* *In crine cur sponsa sponsum vulnerauerit.*

pro-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

propter tenuitatem labi est facillimum, cor spõsi vulnerauerint, hoc est, ei maxime placuerint. Sic etiam possumus accipere illud Christi dictum Apostolis, Lucæ 12. *Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt*. Et cap. 21. *Capillus de capite vestro non peribit*: quia uidelicet nulla bona sanctorum, uel minima cogitatio deperit, sed omnes curiose a Deo numerantur, vt remunerentur. Secunda ratio est. Quia cogitationes quasi capilli cõtinuata quadam vicissitudine & alternatis vicibus in corde succrescunt, quæ ratio est D. Gregorij lib. 5. Moralium c. 23. in illa verba, capitis quarti. *Inhorruerunt pili carnis meæ*. Vbi expendit illud quod dicitur Numerorum 8. Vt Leuitæ *radant omnes pilos carnis suæ. Oportet*, inquit, *Leuitas omnes pilos carnis radere, quia is qui in obsequijs Diuinis assumitur, debet ante Dei oculos a cunctis carnis cogitationibus mundus apparere: Sed cur pili radi præcepti sunt non euelli: quia rasis pilis in carne radices remanent, & crescunt, ut iterũ radantur. Sic n. magno quidẽ studio superfluę cogitationes amputãdæ sunt, sed tamen amputari funditus nequaquam possunt, quia semper caro superflua generat, quæ semper spiritus ferro solicitudinis prędidat.* Tertia ratio est. Quia cogitationes fere, ut capilli, superuacaneæ sunt in nobis, & ex rebus inanibus, quasi ex humorum fæce generantur; atque hinc factum est, vt capilli pro superfluis rebus, & inutilibus vsurpentur, vnde bona temporalia capilli appellantur, quia superflua censenda sunt, atq; adeo propter Deum resecanda. Quemadmodum docet D. Augustinus in illa verba Ps. 51. *Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Quid faciunt*, inquit, *sanctis mali? capillos radunt: nã isti capilli superflua rerum temporalium significant, quia n. sine sensu præciduntur illi, qui Deo adhærent sic habẽt ista terrena tanquã capillos. quod autem de ipsis capillis boni aliqd fieri possit, significauit mulier illa peccatrix. Luc. 7 q̃ cum fleuisset super pedes Domini capillis suis tersit, quos lachrymis rigauerat, significans quia cũ misertus fueris alicuius, debes et subuenire si potes: cum .n. misereris, tanquam lachrymas fundis; cũ subuenis, capillis tergis.* Hæc Augustinus. Habet igitur Christus capillos candidos, tanquam lanam albam, ac niuẽ, quia habet cogitationes purissimas, & insita puritate candidas, instar uideli cet lanæ albę, ac niuis, quę innatũ habẽt candorem. Nec uero capilli Christi candidi dũtaxat sunt propter puritatẽ, sed etiam aurei propter excellentiam sanctitatis: quo videtur allusisse spõsa cum dixit Canticorum 5. *Caput eius aurum optimum*, ex capite enim aureo non nisi aurei capilli nasci possunt.

Luc. 12. 7. *Idẽ. 21. 18.* *Secunda ratio.* *D. Greg.* *Iob 4. 15.* *Num. 8. 7.* *Dei minister a carnis cogitationib. mundus.* *Tẽporalia ut capillire secanda.* *D. August.* *Ps. 51. 4.* *Pedes Domini lauat qui pauperum miseretur.* *Christi puritas, & sanctitas.* *Cant. 5. 11.*

2 Verum huic capillorũ candori opponi uidetur illud Canticorum 5. vbi sponsi capilli nigerrimi depinguntur illis verbis. *Coma capitis eius sicut elatæ palmarũ, nigra quasi coruus.* Cæterum respõdemus ibi etiam pulchritudinem sponsi, vitæq; eius puritatem mirificè describi. *Elatæ* enim *palmarum* plerisq. uidẽtur esse crispantes illi palmarũ ramusculi, qui pulcherrimi sunt, quos cincinnati & calamistrati capilli uidẽtur imitari. Rectẽ igitur palmarũ ramusculis sanctitas Christi comparatur, quia per eã de omnibus suis hostibus palmam tulit, ac victoriam reportauit. Quod vero ad capillorũ nigredinem attinet, etiam ea pulchritudinẽ notat: niger enim capillus & crispus commendari solebat apud Palæstinos. Secundo. Dicimus, sicut capillorum candor summam Christi puritatem significat, ita nigredinem indicare, eã esse obscurissimam, hoc est, quæ explicari, comprehendique non possit. Hoc .n. eodem sensu Theodoretus in commẽtarijs suis super Cantica nigredinem capillorũ ad mysterium incarnationis retulit. *Ex capite, inquit, illius fluentes gratias, mea quidẽ sñia comas vocat, elatæ enim sunt fructus palmarum mascularum qui feminis adiũcti tempestiuos etiã illarum fructus fieri curant. Quoniam igitur, qui Christo crediderunt, varijs ipsius munerib. fruentes, pietatis fructum ferunt, meritò comę eius elatis cõparantur. Dicuntur autem nigræ, ut per profundum & obscurum colorem abdita & inaccessa incarnationis eius ratio declaretur.* Tertio. Merito hic, & Daniel. 10. Canus apparet, quia iudicem refert, in quo necessaria est rerum omnium experientiã, & cognitio quæ per caniciem exprimitur. In libro autem Canticorum sponsus Ecclesiæ repræsentatur pulcherrimus, ac propterea nõ canus, i. senex, sed speciosus iuuenis depingi debuit, in quẽ quadret illud Psalmi 44. *Speciosus forma*

Cant. 5. 12 *Christi sanctitas incõprehensibilis.* *Theodoret.* *Daniel 10.* *Necessaria rerũ cognitio in iudice.* *Psal. 44. 3.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Psal.44.3. *pre filijs hominum.* Quartã responsionem continet expositio trium Patrum, quæ per *comas* intelligit bonas Dei voluntates ab vnigenito filio per incarnationẽ & passionem perfectas, quæ naturaliter, vt capilli, tegunt vnum principium, & causam rerum vniuersarum, *nigra* autem dicuntur *quasi* coruus, idest, maximè, quia imperuestigabili diuinorum iudiciorum ratione, mentis oculos in contemplatione corroborant. Nam vt color albus aspectum disgregat, dissipatq; ita niger congregat, & confirmat.

Occulta Dei iudicia.

Cur oculi eius tanquam flamma ignis?

Et oculi eius tanquam flamma ignis?

SECTIO X.

1 *Rupertus.* Neque etiã in oculorũ expositione interpretes cõsentiũt: primũ enim Rupert. per istos oculos illuminationẽ, & inspirationẽ illã intelligit, qua Christus *illuminat omnem hominem ueniẽtẽ in hunc mundum*; quæ illustratio rectè *flamma ignis dicitur*; quia *Deus noster ignis est*, Deute. 4. ex quo hæc flamma procedit, quæ nos illuminat, ne in tenebris versemur. Secundo Ricar. de S. Vict. in eundẽ fere sensum, sed paulo fusius, *Flamma*, inquit, *ignis lucem, & calorem tribuit, terrorem incutit, & exurit: oculi igitur eius ueluti flãma ignis sunt, quia electos respiciens illustrat luce sapientiæ, calefacit amore iustitiæ, reprobos autem respiciens terret ferocitate comminationis, & incorrectos exurit incendio damnationis*. Tertio Primasius *oculos* præcepta Dei interpretatur, quæ lucerna, & lux appellantur Prouerb. 6. & ignis Ps. 118. *Ignitum eloquiũ tuum uehementer*. Et de Ioseph dicitur Psa. 104. *Eloquium Domini inflammauit eum*. Quartò Beda, concionatores accipit, qui igne spirituali suæ doctrinæ fidelibus lumen, & infidelibus præbent incendium. Quinto Ambros. Ansbertus septem dona Spiritus sancti esse opinatur quæ existimat Christi oculos appellari, cui expositioni concinit illud Zach. 3. *Ecce lapis quem dedi coram Iesu, super lapidẽ vnum septem oculi sunt, ecce ego cęlabo sculpturam eius ait Dominus exercituum* Et c. 4. *Videbunt lapidẽ stanneum in manu Zorobabel, septem sunt isti oculi Domini: qui discurrunt in omnem terrã*. Quo loco D. Hier. & Rup. per septem oculos, septem Spiritus Sancti dona accipiunt.

Deut.4. *Rich. Vict.* *Christus ut flãma terret reprobos illuminat electos.* *Primasius.* *Prouer.6.* *Ps.118.40* *Ps.104.19* *Beda.* *Concionatores Christi oculi.* *Amb. Ans.* *Zacha 3.9* *Zach.4.10* *D. Hie. Rupertus.*

2 Nobis uidetur hoc loco per oculos intelligendam esse prouidẽtiam cum summa rerum omnium cognitione coniunctam, qua Christus Ecclesiã uniuersam administrat, ut enim oculi in omnẽ partem se versant, & omnia etiã vel maximè seiuncta facile cernunt, sic prouidentia diuina omnia peruadit, ac disponit, iuxta illud Sap. 8. *Attingit a fine usque ad finem fortiter & disponit omnia suauiter*. Et ad Hebr. 4. *Omnia sunt nuda, et aperta oculis eius*. Id quod etiam significatur cũ dicitur. *Tanquam flamma ignis?* Ignis. n. subtilissimus est, & in omnia se facile insinuat. Huius autem prouidentiæ duo sunt potissimum effectus, qui ẽt per flãmã ignis significãtur: solet n. Deus quosdam beneficiis illuminare, alios supplicijs terrere. Quam ob cãm duplices Deo oculos tribuunt scripturæ sacræ; Vnos misericordiæ, cõminationis alteros plenissimos. Ratio vero ea est, quia maxime in oculis affectus animi cernũtur, vnde D. Augus. in Psal. 41. Oculos fenestras mentis appellat. *Oculi*, inquit, *membra carnis sunt, fenestræ sunt mentis, interior est qui per eas uidet, quando cogitatione aliqua absens est, frustra patent*. De prioribus oculis intelligendum est illud Psalm. 32. *Ecce oculi Domini super metuentes eũ, & in eis qui sperant super misericordia eius*. Et Psal. 65. *Qui dominatur in uirtute sua in ęternum, oculi eius super gẽtes respiciunt*. Et illud Psal. 33. *Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum*. In quẽ locum D. Aug. *Forte*, inquit, *dicunt mali, ergo securus facio mala, quia non super me sunt oculi Domini, ad iustos Deus attendit, me non uidet; Audi quod sequitur: vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriã eorũ*. Eiusmodi oculos ad se conuerti postulabat Regius Vates cùm dicebat, Psal. 24. *Respice in me, et miserere mei*. Eosdẽ laudat sponsa Cant. 5. cùm ait: *Oculi eius sunt columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotę, & resident iuxta fluenta plenissima*. Oculis columba-

Sententia auctoris. *Christi prouidentia in Ecclesiam.* *Sap.8.* *Ad Heb.4.4.13.* *Duplices Dei oculi.* *Oculi fenestra mẽtis, ex Augustino.* *Ps.32.18.* *Ps.67.7.* *Ps 33.16.* *D. August.* *Ps.24.16.* *Cant.5.16*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Oculi Christi, cur colũbarum. lumbarum comparantur propter dona Spiritus sancti, quæ cõmunicat ijs, quos huiusmodi oculis intuetur: columba n. symbolum est Spiritus sancti, qui Matt. 3. in specie colũbæ descendisse dicitur: *Matth. 3.* dicuntur autem hæ columbæ *lacte lota*, propter innocentiam, & puritatem, quę ex ijs donis promanat. De ijsdem oculis illud etiam intelligendum est Psalm. 10. *Psal. 10. 8.* *Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebra eius interrogant filios hominum.* In quẽ locum D. Hieronymus. *D. Hier.* *Ad quid, inquit, respiciunt? ad adiuuandum.* Obiter aũt hoc loco notanda est *palpebrarum* interpretatio, quam affert D. Grego. lib. 28. Moral. *D. Greg.* c. 5. vbi docet per *palpebras* intelligenda esse diuina iudicia, cuius similitudinis rationem his verbis complectitur. *Palpebris, ait, apertis cernimus, clausis nihil videmus. Quid ergo per palpebras Dei, nisi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid clauduntur hominibus, & iuxta aliquid reserãtur.* Vnde Paulus ad Rom. 11. *Palpebræ Dei, iudicia eius.* *O altitudo* ait, *diuitiarum sapientiæ, & scientię Dei.* *Ad Romanos 11. 33.* Ecce n. absconsis mysterijs, quasi clausis palpebris inquisitus, placita ac recta respõdit, qui secreti aditũ pulsans, quia per cognitionem intromitti ad interiora non valuit, per confessionẽ ante ianuas humilis stetit, & quod intus cõprehendere non potuit, foris timendo laudauit.

3 De posterioribus vero oculis est sermo Esaiæ 3. *Esa. 3.* *Nolite me constituere principẽ populi: ruit enim Hierusalem, & Iuda cõcidit, quia lingua eorum, & adinuentiones eorum contra Dominũ, ut prouocarẽt oculos maiestatis eius.* Quo loco est ad literã sermo de peccato Iudæorum, quod in nece Christi susceperunt, & de supplicio, quo Deus in eos ob tam execrãdum facinus vindicauit: *Ideo, inquit Hieronymus, dicit nullum uelle præesse populo peccatori, qui contra Dominũ blasphemauerunt, atque dixerunt, Tolle, tolle, crucifige eũ, nõ habemus regẽ nisi Cæsarẽ, & clementissimum Dominum furore linguę suæ ad amaritudinẽ prouocauerunt:* *D. Hiero.* iuxta quam expositionẽ *oculi* in posteriori acceptione vsurpantur: sed videtur mihi pręterea Propheta per *Oculos maiestatis eius*, Christum ipsum intelligere, quæ est altera eius loci expositio, appellasseq. illum *oculos maiestatis Iehouah*, i. Patris, propter amoris illius magnitudinem, quo Pater Christum cõplectitur, eumq. tanquam suos ipsius oculos charissimum habet: *Christus, oculi Patris.* cum qua expositione cohæret aliorum translatio, ita locum reddẽtium, *Et adinuentiones eorum contra Dominũ ad lędendos oculos claritatis ipsius:* vere enim Iudæi cum Christũ lædebant, ipsosmet oculos lædebant *maiestatis Iehouah*, quippe qui Filium tanquam oculos suos diligebat: quam eandem ob causam Paulus Christum appellat filiũ dilectionis ipsius Patris, ad Colo. 1. *Amor Dei Patris in Filium.* *Ad Coloss. 1. 12.* *Gratias agentes Deo, & Patri, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnũ filij dilectionis suæ.* Græci τοῦ ὑιοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ hoc ẽ, ipsius Patris: sed vt ad iustitię oculos reuertamur de illis etiam loquitur Iob c. 7. cum ait: *Iob 7. 8.* *Oculi tui in me, & nõ subsistã.* Cuius loci duplex est sensus. Vnus, vix ad me oculos conuertes, ut subleues, cũ animam efflabo: quare matures opus est, si mihi opẽ afferre vis. Alter, irã tuã, quę oculis declaratur, amplius perferre nõ potero, nam si me seueriori vultu aspexeris, examinatus concidam. Eodem sensu dixit Regius vates Ps. 9. *Ps. 9. 15.* *Cõteret brachium peccatoris, & maligni: quæretur peccatũ illius & non inuenietur:* idest, simulatq. impiũ ad iudicium vocauerit, & peccatorũ illius examen instituerit, non inuenietur, peribit enim nec audebit in iudicio comparere. De his oculis accipe quoque illud Hierem. 1. cum vidit *Virgam uigilantem*, idest, oculatam, seu oculos habentem: *Hier. 1. 11.* & dixit Dominus, *Bene uidisti, quia vigilabo ego super uerbo meo, ut faciam illud.* In quem locum D. Hier. *D. Hier.* *Vigilat, inquit, virga cuncta populi peccata considerans, ut percutiat, & corripiat delinquentes Vnde & Apostolus scribit peccantibus. 1. ad Corinthios 4 Quid vultis, in virga ueniam ad uos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis?* *1. ad Co. 4 21.* Aduertit autem pro *Virga vigilante*, Septuaginta, *Baculum nuceum*; *Varia lectio.* Theodotionem verò *Virgam amygdalinam* transtulisse: Quia quemadmodum nux siue amygdalum habet amarissimũ corticem, & testa durissima cingitur, ut detractis austerioribus, fructus dulcissimus reperiatur: *Fructus diuinę correptionis.* Sic diuina correptio amara quidem videtur ad præsens, sed fructus parit dulcissimos.

Cur

Cur pedes eius similes aurichalco, & chalco libano, in camino ardenti apparuerint?

Et pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti.

SECTIO XI.

ADmirabili sane sapientia suũ hoc opus contexit Ioannes: sicut enim in Euangelio nũc de Christi diuinitate, nunc de humanitate disputat: ita ĩ hoc quoq. opere sæpissime utriusque in Christo naturæ coniunctionem, atque operationem describit, primumq. hoc loco cum paulo ante ad Christi caput, hoc est diuinitatem, & instar aquilæ sublimi uolatu ascendisset, nunc rursus ad pedes, hoc est ad humanitatem describẽdam quasi depressis, demissisque alis descendit, quod scribendi artificiũ elegãter expendit Petrus Damia. Ser. 1. de excellentia Ioannis Euangelistæ. *Beatus*, ait, *Ioannes alternato suæ narrationis ordine modo Diuinitatẽ Christi sublimiter intonat, modo quę humanitatis sunt plane quodãmodo & humiliter asseuerat. In principio, ait, erat uerbum, ecce aquila* Dei *ad cęli uerticem sublimiter euolat, sed ad escam carnis necesse est, ut pressis alis aliquando in imũ submissa descendat, unde & paulo post quid subdat audite, Et verbum, ait, caro factum est, & habitauit in nobis.* Tum idem pulchre testimonio ex Cant. illustrat. *Hanc*, inquit, *diuersitatẽ humanitatis, atque diuinitatis unite sibimet atque inconfusè sponsa de sponso dicit in Canticis. Venter, inquit eius eburneus distinctus sapphiris: Ebur os est elephantis, quod animal fertur esse castissimum, venter ergo eburneus est sponsi, quia suscepta redemptoris humanitas, ab omni peccatorum contagio casta prorsus & inuiolata pertransit, Sapphirus autem lapis est sereni cęli habens colorem, unde & in visione Domini dicitur. Erat sub pedibus eius, quasi opus lapidis Sapphirini, & quasi cœlum cum serenum est: per Sapphiros ergo opera diuinitatis intelliguntur, quæ in carne Dominus ostendebat: Venter ergo sponsi distinctus erat Sapphiris, quia Christi humanitas diuinis uirtutibus refulgebat: nec plenus Sapphiris esse dicitur, sed distinctus, ita uidelicet, ut inter Sapphiros candor eboris appareret, quia sic Dominus ex parte hominis assumpti operabatur humana, ut nihilominus ex parte deitatis ostenderet & diuina. Hoc itaque modo B. Ioannes quasi eburneum ventrẽ sponsi Sapphiris distinguit dum aliquando diuinitatis alta, aliquando humanitatis infima describit.* Hæc ille.

More aquilę nunc ad Christi diuinitatem ascendit, nunc ad eiusdem humanitatẽ descendit Ioannes.

Petr. Dam.

Cant. 9. 14

Sic igitur hoc loco cum altitudinem diuinitatis, hoc est caput descripsisset, iã more suo ad pedes, hoc est ad infima humanitatis recurrit inuictamq. horum pedũ uel inter ipsos flammarum globos durãtium fortitudinem cum summo splendore, odoreq; coniunctam describit dicẽs, *Et pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardẽti.* Illud porrò meminisse oportet ex superiorib. græcè in multis exẽplarib. esse ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ. i. similes calcholibano: & ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι, idest tanquam in camino igniti.

2 Primum igitur Rupertus, cuius expositio nobis maxime probatur, per hos *pedes*, Christi humanitatem accipiendã esse arbitratur, sicut per caput eius Diuinitas intelligitur 1. ad Cor. 11. Quam ipse expositionem his verbis proponit. *Humanitas, inquit, Christi aurichalco similis dicitur, sicut in camino ardenti: quia quẽadmodũ aurichalcũ multis ignium impendijs ad colorẽ auri perducitur, ita Christi humanitas per multas tribulationes perducta est ad gloriam maiestatis, iuxta illud Luc. ult. Nõne hæc oportuit pati Christũ, & resurgere a mortuis, & ita intrare in gloriã suã?* Addit Pano. rectè *Chalcolibano*, idest, æri, & thuri comparari, quia Christi ad patiendum pro hominibus desideria instar æris, erant fortissima, quæ scilicet morti non cederent, & instar thuris odorifera, quorum, nimirũ, odor fide sentitur, iuxta illud Cant. 1. *Trahe me, post te, curremus in odorem vnguentorum tuorũ*, simul aduertit posse quoque *pedum* nomine mortalis vitæ Christi finem intelligi, qui in camino ardenti fuisse dicantur propter illustriora, quę tunc prębuit amoris argumenta, iuxta illud Ioan. 13. *In finem dilexit eos.*

Rupertus.

1. ad Cor. 11.

Vt per caput diuinitas Christi, sic per pedes eiusdem humanitas significatur.

Pannon.

Cant. 1. 4.

In fine maiora amoris argumẽta præbuit Christus.

Ioã. 13. 1.

Alia quoque ratio huius similitudinis afferri potest, quia uidelicet humanitas non aurum fuit, sed aurichalcum, non

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

ipsa in se aliquid diuinitatis habens, sed propter maximam tamen, ratione vnionis hypostaticæ, cum diuinitate coniunctionem, eximio quodã fulgore, ut ignitum aurichalcum rutilans: id quod etiã per Chalcolibanum non obscurè indicatur, quod genus electri est, vti diximus. Hac enim potissimum de causa Christũ electrum appellari, Ezech. 1. cum dicitur *in medio eius quasi species electri*, docet D. Greg. homil. 2. in Ezechiel. *Electrum*, inquit, *ex auro argenti est* (loquitur Greg. de electro artificiali, cuius meminit Pli. lib. 33. cap. 4.) *atque adeo dum aurum, argentumq; miscentur argentum ad claritatẽ crescit, aurum vero à suo fulgore pallescit: illud ad claritatem proficit, hoc à claritate tẽperat. Igitur in vnigenito Dei filio natura Diuinitatis vnita est tãquam auro, natura nostra tanquã argentum, in qua aduna[ti]one humanitas in maiestatis gloriam excreuit, Diuinitas vero a sui fulgoris potẽtia humanis se oculis temperauit: per hoc enim & humana natura clarior facta est, quasi per aurum creuit argentũ, & quia* Diuinitas a *fulgore suo nostris est aspectibus temperata, quasi aurum nobis palluit per argẽtũ.* Hęc Gregorius. Recte autem additur, *sicut in camino argẽti*: tũ propter passionis ignẽ, in quo Christi humanitas arsit, tum propter charitatis ardorem quo aduersum homines fuit inflammata. Vnde Græcè vt annotauim⁹ est ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι, Idest tãquam in camino igniti: Vtriusque naturæ societas per Chalcolibanum etiam exprimitur, si illud nõ electrum, sed æris, ac thuris permixtionem iuxta eius etymon velis sonare; etenim iuxta hanc etiam expositionem humanitatis vnio cum Diuina natura per Chalcolibanum optime significatur; habuit enim Christus naturã duplicem, vnam diuinam thure, quo Diuinitatem colimus expressam; humanam alteram per æs, quod in passionis caminum mittitur figuratam.

Ezech. 1. 4.

D. Greg.

Plinius.

Tanquam auro argẽtũ, naturę diuina humana vnita est.

Charitas Christi aduersum homines.

4 Hanc pedum expositionem commemorans Arethas, citansq. D. Grego. ait, Iesum Deum & hominẽ pedes habere quia non nuda Diuinitate, sed per carnẽ ad nos accessit. Chalcolibanum vero dici, siue in monte Libano fabrefactum, quandoquidem monti Libano propter celsitudinem est similis, siue etiam intelligendus est Libanus, æris speciem habens, quem Medici masculum appellãt, qui & ipsi igni similis, suffumigationes suauis odoris emittit. Quod enim suauis odoris sit Christus spõsa in Canticis cõfitetur c. 1. cũ ait, *Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.* Et ipse Christus, de seipso loquens ait, *Ego flos campi, & lilium conuallium*, Cãt. 2. Flos enim duo habet, pulchritudinem videlicet & odorem. Itaque primum ex hoc loco intelligimus, quicquid pulchritudinis est in Ecclesia à Christo tãquam a flore pulcherimo proficisci; ipse enim flos est qui rubet in martyribus, candet in virginibus, rutilat in doctoribus, pallescit in pœnitentibus, viridis est in cõfessorib. Deinde eiusdem Christi suauissimum odorem, vt rectè dicere Paulus potuerit 2. ad Corinthios 2. *Christi bonus odor sumus Deo* Græcè εὐωδία idest, *Fragrantia*, qua duplici de causa lilium quoque ibidem appellatur, in quo singularis pulchritudo nitet cum suaui odore coniuncta.

Arethas.

Per humanitatẽ Christi diuinitas ad nos accessit.

Cant. 1. 2.

Cant. 2. 1.

Ecclesiæ pulchritudo tota a Christo vt a flore.

2. *ad Cor.* 2. 15.

5 Est præterea (vt hoc etiam dicamus propter vtriusque naturæ in Christo vnionem, quam hoc loco in chalco Libano significari docuimus) lilium cãdidũ simul & aureũ, in quo duplex Christi natura designatur, humana quidem in colore candido propter puritatem: Diuina autem in aureo propter dignitatem. Adhæc, quemadmodum in lilio tria illa quasi grana aurea, seu fila aureum colorem præ se ferentia, quæ intra folia candidissima delitescunt, non statim erumpunt, sed tũc maximè cùm folia magis explicantur; ita amor Christi aureus erga homines, potentiaq. eius ac Diuinitas tunc maximè effulserunt, cum Christus viscera sua per passionem explicauit. Vel si malis, tria grana aurea, idest, Trinitatis mysterium tunc explicatius cognitum est, cum Verbum in carne apparuit. Rectè igitur propter odorem humanitas Christi Chalcolibano similis perhibetur. Denique iuxta hanc expositionem aduertendum est, pedes Christo non in igne absolute, sed *in camino ardenti*, qui magnã vim ignis continet, apparuisse, ut intelligamus Christi humanitatem, non quolibet, sed maximo igne charitatis erga homines exarsisse: hoc

Christus cãdidus simul & aureus.

Quanto amoris igne exarserit Christus.

se: hoc enim camini & ignis discrimen

D.Greg.

Esa.31.9.

obseruauit D.Greg. hom.2. in Ezechielē expendens illud Esa.31. *Viuit Dominus cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Hierusalem. Plus*, ait, *est caminum esse, quã ignem, quia esse ignis & paruus potest: in camino autem vastior flamma succenditur: Sion vero speculatio, Hierusalem visio pacis dicitur, pacemq́; nostram hic interim speculamur, ut illic postmodum plenè videamus. Ex amore ergo Domini, in Sion ignis, in Hierusalem est caminus, quia hic amoris eius flammis aliquatenus ardemus, ubi de illo aliquid contemplamur, sed ibi planè ardebimus, vbi eum videbimus, quem amamus.* Atque hæc de prima expositione.

Nouissimi tēporis fideles, pedes Christi.

D.Aug.

Beda.

Primas.

6 Secunda expositio, per *pedes* Christi, nouissimi tēporis fideles intelligit quæ est D.Aug. Bedæ, & Primasij: Porrò hi pedes *in camino ardenti* esse perhibentur propter persecutionis tunc futuræ vehementiam, cui sanè conuenit aurichalci similitudo, quod ex ære, multo igne adhibito, ad aureum colorē perducitur. *Ideo autem*, inquiunt, *libani fit mētio, qui mons est in Palæstina, ut significetur ibi potissimũ fidelium persecutionē vltimo tempore exarsuram*: quæ pars expositionis posterior nobis non probatur, quoniam libanus hoc loco nō pro monte Libano, sed pro thure sumitur, ut iam in superioribus diximus, cum chalcolibanon, ex ære, & libano mixtionem sonet, ineptè autem aliquid ex ære & monte Libano mixtum & compositum esse credatur.

Areth.

Ezech.1.

Prædicatoribus ceu pedibus orbē peragrat Christus.

Abac.3.8.

D.Ambr.

D.Hier.

7 Tertia expositio est Arethæ & aliorũ, nomine pedum Apostolos & prædicatores accipientiũ, quibus Christus ceu pedibus orbem peragrat: Propterea enim Ezech.1. Christus super firmamentum, quod impositum erat capitibus illorum quadriformium animalium, idest, Euangelistarũ, & Apostolorũ uisus est, ut eũ per uniuersum terrarũ orbē quasi victorem, & triũphantē asportarent. Eodéq; sensu dicitur Aba.c 3. *Qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.* Quē locũ de Apostolis interpretatur D.Ambr. lib. de Nabuth c.15. *Agitauit*, inquit, *Christus Apostolos suos, quos per diuersa mũdi direxit, ut toti orbi Euangelium prædicarent, ascendit enim equos non tantum ut sedeat, sed ut regat* Sic et D.Hiero. in comment. super Abacuch. *Ascendit*, inquit, *in Paulo, ascēdit in Petro, & in huiuscemodi curribus equitans totum illustrauit orbē intēdens quoq; arcum siue sagittas, sceptra, idest, regna Diaboli destruxit: vnde subditur, suscitans suscitabis arcum tuum, seu ut 70. transtulerunt, Intendens extendes arcũ tuum super sceptra.* Eodē modo D.Greg. li.44. Mor.c.13. intellexit illud eiusdem c. *Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum, i. aperuisti iter prædicatoribus tuis inter doctrinas huius sæculi, sordida, & terrena sapientes.* Quia igitur Christus per Apostolos & prędicatores orbem peragrat, rectè illi pedes ipsius appellantur, vt habes apud Esa.cap.52. *Quam pulchri super montes apud annunciantis, & prædicantis pacem, annunciantis bona, prædicantis salutem, dicentis Sion, regnauit Deus tuus.* Quo testimonio usus est Paulus ad Ro.10. cum de prædicatoribus ageret: mirum uero multis uidetur quod 70 interpretes, pro eo quod D.Hieron. vertit: *Quam pulchri*, ipsi transtulerint, ὡς ὥρα quæ dictio horam, diei partē significat: sed non aduertunt, idem nomē significare pulchritudinē & uenustatē, unde & deducitur ὡραῖον .i. pulchrũ quare ille reducitur sensus, *sicut pulchritudo super montes, pedes annunciantis & prædicantis pacem.* Eosdem pedes intellexit sponsa Cāt.5. cum dixit. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas*, Apostoli namq. & prædicatores sunt ueluti columnæ quædã, quib. nititur Ecclesiæ ædificium; *marmoreæ* propter candorē uitæ, fundatæ *super bases aureas*, qm̃ super duplicem amoris basem, Dei uidelicet & proximi sustinētur. De ijsdem quoque pedibus mystice interpretatur D.Gregorius lib.19. Moralium c.10. illud Iob 29. *Quando lauabam pedes meos butyro. Pedes, ait, Domini prædicatores sunt. Butyro ergo pedes lauantur quia prædicatores sancti bonorum operũ pinguedine replētur, & quia vix ipsa prædicatio sine aliquo transitur admisso: nã quilibet prædicans, aut ad quantulãcumque indignationem trahitur, si cōtemnitur, aut ad quãtulamcunque gloriam, si ab audientib. colitur. Vnde & Apostolis pedes loti sunt, ut a quãlibet paruo cōtagio in ipsa prædicatione cōtracto, quasi a quodam in itinere collecto puluere mũdarentur: vel certe butyro pedes lauantur, cum sanctis prædicatorib. de-*

bita

Equitauit in Apostolis Christus.

D.Greg.

Abac.3.15

Ad Ro.10.

D.Hier.

Can.5.15.

Apostoli Ecclesiæ colũnæ.

D.Greg.

Iob 29.6.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

bita ab audientibus stipondia conferuntur; & cum de ipsa predicatione fatigati, audi
Concionatores aluntur vt predicēt. *torum suorum bonis operibus fouentur, non quod ideo predicent, vt alantur, sed ideo alantur, vt predicēt, hoc butyro unctus fuerat Paulus, qui in catena tenebatur dicēs 2. ad Timoth. 1. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui, quod sępe me refrigerauit.* Hæc D. Gregoris.

8 Hi igitur pedes similes sunt aurichalco: Primo, propter prædicationis sonũ; est enim aurichalcum maximè sonorũ, iuxta illud Psalm. 18. *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Secundo. Quia, vt ait Pau. 1. ad Corinth. 13. Quamuis prædicator linguis hominum loquatur, & Angelorum, si charitatē tñ non habeat, factus est velut æs sonans, aut cymbalum tinniens, propterea nõ ęri prædicatores cõparantur, sed *aurichalco*, quod aurum refert: & præterea *in camino ardenti*, seu *igniti*, apparuerũt, quæ omnia charitatē significant. Alioqui quemadmodum æs sonans, ipsum quidem tunditur, & cõsumitur, & alijs est auditu iucundũ & utile: ita prędicator si charitatē nõ habeat, ipse quidem fatigatur, & cõsumitur, totaq. vtilitas in alios redundat. Vnde Ezechie. 1. de illis quatuor animalibus, quæ Euangelistarum vt paulo ante diximus typus fuerunt de sententia Irenęi, lib. 3. contra hæreses; & D. Gregorij hom. 3. in Ezech. dicitur. *Et scintillæ quasi aspectus ęris candentis*: (Quod de facie animalium intelligendum est) *Bene*, inquit Gregorius, *es candēs dicitur, quia uita pdicantiũ sonat & ardet: ardet enim desiderio, sonat uerbo.* æs ergo candens est prædicatio accensa; propterea etiã ad Esai. *volauit vnus de Seraphim habens in manu calculum, quem forcipe tulerat de altari*; Eoq. Prophetæ linguã mundauit simul & accendit, vt refertur Esa. 6. Vbi aduerte pro *calculo*, esse in Hebræo רִצְפָּה ritsphah, quod nomen non solũ *calculum* significat, quemadmodum verterunt Aquila, Theodotio, & Vulgatus, sed etiã *prunam viuam carbonem incensum*. Septuaginta autem trãstulerunt ἄνθραξ, quod nomen & carbonem, & Carbunculum gemmam pretiosam significat. Esaias igi t ad munus pdicationis obeũdum recepit à Seraphin ore carbonem incensum, hoc est ardorem charitatis, quæ rectè etiam propter præstantiã per Carbunculum pretiosam gemmã intelligitur; sic etiã Moyses priusquã ad Pharaonem mitteretur, iubetur ad flammã rubi ardentis accedere. Exo. 3. & super Apostolos orbem igne prædicationis obituros, linguæ igneæ descēderunt. Act. 2. Denique ob eandem causam Regius vates prius quam dixisset Psal. 50. *Docebo iniquos vias tuas*, ter Spiritum sanctũ à Deo postulauit dicēs: *Cor mundũ crea in me Deus, & spiritum rectũ innoua in visceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & Spiritum S. tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiã salutaris tui, & spiritu principali confirma me*: Tunc verò subiecit, *Docebit iniquos vias tuas, & impij ad te cõuertentur*: Quia nimirum prædicatoris charitate incensi concionem, conuersio impiorum consequi solet.

Tertio sunt hi pedes *in camino ardenti*; 9
quia parati esse debent concionatores Euangelici ad multa propter veritatem & fidem perferenda: imo ad mortem ipsam, si opus fuerit, oppetēdam. Aduerte etiam *in camino ardenti* pedes ex ære in aurichalcum mutari, i. ad auri similitudinem peruenire: quoniam labores pro Christo fortiter patienterq; tolerati virtutem mirum in modum perficiunt, & quod est consequens, ad cælestem beatitudinem viam muniunt iuxta illud Pauli ad Roman. 5. *Gloriamur in tribulationibus scientes, quod tribulatio patientiã operatur; patientia vero probationē, probatio verò spem, spes autem non confundit.* Vnde eleganter Cyrillus Alexandrinus epist. lib. 37. ad Alipium. *Patientia*, inquit, *nobis omne bonum conciliat, & veluti pronuba, viam ad probationē parat, ac spem in futurum sæculum nutrit.* Quod profectò est nõ solum in aurichalcum æs mutari, sed diuinæ cuiusdam chymicæ artis uiribus in fornace tribulationum aurum fieri, quod naturali alchymiæ negat D. Th. in 2. sent. dist. 7. q. 3. art. 1. ad 5.

Quartò. Rectè etiam hi pedes secun- 10
dum Græcam trãslationem, similes esse Chalcolibano dicuntur propter odorē virtutum, quem ex sese afflant: iuxta illud Pauli 2. ad Chorinthios 2. *Christi bonus odor sumus*; debent enim concionatores ea quæ ęre prædicationis sonant, exemplo, & operatione præstare, vt non solum

Marginalia: Ps. 18. 5. — 1. ad Cor. 13. — Concionator sonet verbo, charitate ardeat. — Ezec. 1. 7. — Irenæus. — D. Grego. — Esa. 6. — Aquila. — Theodotio. — Vulgatus. — Exod. 3. — Act. 2. — Ps. 59. 15. — Perficiunt virtutem labores. — Ad Rom. 5. 3. — Cyrillus Alex. — D. Thom. — Concionatores qua sonant verbo, præstent opere.

ſolum virtutũ ſonitum, ſed odorẽ quoque ad alios tranſmittãt: itaque nõ ſint ſimiles illi, in quem inuehitur Paulus ad Romanos 2. *Gloriaris*, inquit, *in Deo et noſti uoluntatẽ eius, & probas utiliora inſtructus per legem, cõfidis te ipſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris ſunt, eruditorẽ inſipientium, magiſtrum infantiũ, habentem formam ſcientiæ & ueritatis in lege, qui ergo alium doces te ipſum nõ doces, qui prædicas non furandum, furaris, qui dicis non mœchandum, mœcharis, qui abominaris idola, ſacrilegium facis, qui in lege gloriaris, per preuaricationẽ legis Deũ inhonoras*: Vbi imprimis obſeruãda eſt elegans Apoſtoli ſimilitudo, illis verbis, *Habentem formã ſciẽtiæ & ueritatis in lege.* Quæ illud ſignificat, cõcionatorẽ, qui ea quæ prædicat, opere nõ complet, perinde ſe habere, ac ſi exemplar alicuius imaginis ſolum geſtaret, quam alij in ſe exprimerent: maneretq; ipſe deformis ac turpis, quippe qui ſe ad illius quod geſtat exẽplaris ſimilitudinem minimè cõformaret; hoc namque eſt quod ait Apoſtolus *habentem formam ſcientiæ et ueritatis in lege*, ideſt geſtantem exemplar veritatis, atque doctrinæ, quæ in lege proponitur: quemadmodum interpretatur D. Chryſoſt. hom. 5. in epiſtolã ad Ro. his verbis ὥσπερ ἐάν τις τὴν βασιλικὴν εἰκόνα ἔχων, μηδὲν πρὸς ἐκείνην γράφοι. οἱ δὲ μὴ πιστευθέντες αὐτὴν, καὶ χωρὶς τοῦ πρωτοτύπου μετὰ ἀκριβείας αὐτὸ μιμοῦνται, hoc ẽ, quẽadmodũ ſi quis Regis habẽs imaginẽ, nihil ad eius ſimilitudinẽ exprimat: illi autem quib. imago nõ eſt credita, ẽt ſine prototypo accuratè illud imitẽt. Deinde aduerte eiuſmodi concionatores dici à Paulo *Inhonorare Deum per preuaricationẽ legis*, quoniã verbum Dei quod prędicãt, falſum eſſe opere & vita profitẽtur: *Per preuaricationẽ*, inquit, *legis Deũ inhonoras.* Sint igitur diuini verbi præcones ſimiles chalcolibano, quia quod prędicãdo ſicut æs ſonãt, debẽt thure, hoc eſt virtutũ odore & exẽplo enuntiare. Cõcinit huic loco Ioãnis illud Oſeæ 14. *Ero quaſi ros Iſrael: germinabit quaſi lilium, et erũpet radix eius, ut Libani, et erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius ut Libani*, ideſt, thuris. Quem locum explanans D. Hieronymus in cõmentarijs ſuper Oſeam. *Cum*, inquit, *nos Dominus ſuo rore reſperſerit, germinabimus & florebimus ut liliũ, imitãtes ipſum Chriſtum qui de ſe ait Cant. 2. Ego flos campi et lilium conuallium, & mittemus radices noſtras ſicut arbores libani, quę quantum in auras conſurgunt vertice, tantum radicem in ima demergunt, ut nulla tempeſtate quatiantur, ſed ſtabili mole conſiſtant, & habebimus odorem quaſi libani, uel thuris, quod eſt genus thymiamatis.* Nec vacat myſterio, quod non cuiuis odori, ſed odori thuris ſimiles memorantur cum dicitur. *Pedes eius ſimiles chalcolibano*, quemadmodum etiam Canticorum 4. *Odor ueſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.* Etenim ſicut thus in Arabia ex quadam arbuſcula inter inacceſſas rupes naſcitur, ita hic virtutũ odor, ſi perfectiſſimus eſſe debet, rariſſimus eſt. Deinde ſicut thus per inciſionem corticis illius arbuſculæ in feruentiſſimo ſolis ardore colligitur, ita etiam virtutum perfectio nõ niſi per inciſionem arboris, ideſt, mortificationem carnis & in ipſo ſolis ardore, hoc eſt in tribulatione, quæ per noſtrum caminum deſignatur, acquiri conſueuit. Ad hæc arbuſculæ illius cortex, lauri folio eſt ſimilis, quia qui ad hanc chalcolibani ſimilitudinem, & virtutum odorem pertingit, dignus profectò eſt, qui lauro coronetur. Denique chalcolibanon æris & thuris permixtionem ſonat, quia prædicatores non ſola contemplatione, quæ per thus ſignificatur, præſtare debent, ſed tanquam æs in camino bonorum operum, & tribulationum liqueſcere, & ſic in vaſa pulcherrima efformari, quæ in honorem poſſint Domino deſeruire.

Ad Rom. 2. 18. — *D. Chryſ.* — *Concionatorũ exẽplũ.* — *Oſeę. 14. 6.* — *D. Hieron.* — *Cant. 2. 1.* — *Can. 4. 11.* — *Virtutum profectio per quid acquiratur.*

11 Quarta expoſitio eſt Ioachimi Abbatis, quam ille ſic paucis complectitur *In oculis*, inquit, *contemplatiua uita, in pedibus greſſus operis deſignatur; in utroque enim viuendi genere uita Chriſti, igne Spiritus ſancti accenſa eſt; quia non ſolum in illis membris, quæ ad otium, & quietem vocata ſunt, diffuſa eſt Spiritus ſancti gratia, ſed etiam in illis, quæ exterioribus miniſterijs deputantur, & propterea oculi tanquam flamma ignis dicuntur, pedesq; ſunt in camino ardenti: quanuis tanta inter utranque uitam differentia ſit, quanta inter pedes aurichalco ſimiles in camino ardenti, & ocu-*

Ioachimus.

& oculos similes flāmę ignis sicut n. aliud est esse simile flammę ignis, & aliud esse simile rei manēti in igne, ita aliter actiuæ vitæ, aliter contemplatiuę Spiritus sancti gratia præsto est. Sunt quidem hæc omnes expositiones probabiles, sed primam tamen quæ est de humanitate Christi, magis literalem germanamque, atque adeo reliquis omnibus anteferendam arbitramur.

Cur uox eius tanquam vox aquarum multarum dicatur.

Et uox illius tanquam uox aquarum multarum.

SECTIO XII.

SImilem filio hominis hactenus descriptum, haud dubie Ioannes sibi per eādem imaginariam ostensionem visus est, loquentem audire: alioqui qualem haberet vocem, intelligere minime potuisset, ait igitur *uocem eius* fuisse *tanquam vocem aquarum multarum*, cum impetu scilicet strepituque fluentium, hoc est ualde sonoram & multiplicem, & magnis atque inconditis clamoribus personantem, qualem multi simul homines tumultuantes, clamantesque edere solent. Solent enim in sacris literis multorū hominum simul clamantium vox, aut strepitum facientium sonitus aquis cū impetu ruentibus comparari: veluti apud
Ezec. 1.14. Ezech. cap. 1. *Et audiebam sonum alarum quasi sonum aquarum multarum, quasi sonus sublimis Dei, cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, & quasi castrorū.*
Esa. 17.12 Et Esa. 17. *Væ multitudo populorum multorum, vt multitudo maris sonantis, & tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum.* Huiusmodi igitur erat vox, qua similis filio hominis personabat:
1. ratio ex Primasio et Anbs. cuius mysterij ratio prima affertur a Primasio, & Ambr. Ansbert. quia nimirum qui in lege veteri vocem habebat tubæ, vt supra dictum est, idest, ille qui per paucos Prophetas, & prædicatores insonabat: in lege noua vocem habuit aquarum multarum, quæ populorum multitudinem significant, iuxta illud Apocal. 17 *Aquæ quas vidisti populi sunt & gentes, & linguæ,* idest, populorū multorum vocibus personuit. Id quod etiam Daniel significauit, cap. 11. cum dixit. *Et vox sermonum eius vt vox multitudinis.* Et Ezechiel. cap. 1. *Audiebam* inquit *sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum.* Eandem expositionem approbat Rupertus. Secunda ratio est Richardi de S. Victore, Ruperti, Ioachimi, & aliorum: quia videlicet Christi mysteria omnium scripturarum eloquijs prædicta fuerunt: atque adeo Christus cum per se, vel per Apostolos loquebatur, vocem habebat, instar aquarum multarum, quæ scripturas sacras exprimunt: iuxta illud Deuteron. 32. *Concrescat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina.* Est autem præclara hæc similitudo ad prædicationem exprimendam. Primum, quia vt ait Ioachimus, *Sicut guttæ multæ decidentis pluuiæ sono multiplici concorditer sonant: ita multiplicia scripturæ sacræ eloquia in quibus loquitur Christus, eandem sonat veritatis sententiam: quam ob causam scriptura rotæ illi apud Ezech. c. 1. comparatur cum dicitur: Apparuit: rota vna super terram, iuxta animalia habent quatuor facies, & aspectus earum & opera quasi sit rota in medio rotæ, & vna similitudo ipsarum quatuor.* Quo loco Diuus Gregorius per *rotam* sacram scripturam intelligit, quæ quatuor facies habet, quia vtrumque testamentum in quatuor partes distinguitur, videlicet in Legem, Prophetas, Euangelia, Acta, & dicta Apostolorum. Verum *vna similitudo ipsarum quatuor* dicitur, vt in dicetur summa omnium scripturarum consensio: imo vel ipsa rotæ notio eam confessionem manifestè exprimit, sicut enim in rota omnes radij a peripheria ducti ad idem centrum desinunt: ita omnia, quæ in sacra scriptura continentur in vno atque eodē veritatis centro copulantur: vel si mauis ad eundē Christum qui veritas est, vnanimi consensione decurrunt. Deinde quia sicut sonus inūdantis pluuiæ, aut fluuiorū impetus per prærupta loca ruentiū longius auditur, ita Christi prędicatio ad fines vsq.

Apoc. 17. 15. — *Dan.* 10.6. — *Ezec.* 1.14. — *Rupert.* — *2. Ratio ex Rich. Vict. Rup. Ioach.* — *Vox Christi in Prophetis, instar aquarum multarum,* — *Deut.* 32.2 — *Ioachim.* — *D. Greg.* — *Scriptura sacra summa consensio.*

Psal.18 5. terræ penetrauit, iuxta illud Psal. 18. *In omnem terram exiuit sonus eorum,& in fines orbis terra uerba eorum.* Atque hęc est illa pluuia voluntaria, quam Deus segregauit hæreditati suæ Psal. 67. Tertia ratio est Arethæ, quia nimirũ vox Christi eadem est, quę Spiritus sanct. ob cuius operationem flumina de ventre e-

Io. 7. 38. ius fluunt, Ioan 7. cui concinit illud Ioe-

Ioel. 3. 18. lis 3. *Stillabunt montes dulcedinem,& colles fluent lacte, et per omnes riuos Iuda ibũt aqua, et fons de domo Domini egredietur, et rigabit torrentem spinarum*: quare videtur Arethas vocem istam *tãquam aquarum multarum*, ad multitudinem gratiarum referre, quæ ex ore Christi tanquam ex fonte dimanarunt. Idcirco

Psal. 11. 7. enim dicitur Psalm. 44. *Diffusa est gratia in labijs tuis.* Et Cant. 5. *Labia eius distillantia myrrham primã*: quo loco per *labia* doctrinam Christi intellige, quæ propter puritatem candori liliorum cõparatur, iuxta illud Psal. 11. *Eloquia Domini, eloquia casta.* Recte etiam additur, *distillantia myrrham primam*, tum quia doctrina Christi macerationẽ carnis commendat, quæ quoniam præseruat à corruptione vitiorum, iure optimo myrrhæ nomine censetur: tum etiã quia dona supernaturalia,& gratię, quę propter pulchritudinem labijs conferuntur,& ex ore Christi dimanant, non nisi habita prius myrrha, id est, castigata carne comparantur. Quidam ex recentioribus hanc vocem *Instar aquarum multarum*, ad secundum eius aduentum referunt, quo tempore habiturum, inquiunt, *vocem aquarum multarum*, quoniam magnum terrorem mortalib inijciet, ipseque solus erit instar numerosi exercitus, terrificus atque formidabilis, magnæque fortitudinis, & potentiæ ad inimicos suos, vel ipsa tantum voce perterrendos. Cæterum nos eam expositionem, quæ *vocem aquarum multarum*, Euangelij toto orbe prædicationẽ, interpretatur, multo probabiliorem putamus, cum Apostoli cæterique omnes Euãgelij præcones, multiplici voce omnibus populis, & gentibus Christi fidem denunciarunt, atq. ad gentiũ conuersionem magno impetu, multiplicíq. sonitu instar numerosi exercitus irruerunt. Et uero cum hac visione Christus se Ecclesiæ Pontificem gubernatoremque exhibeat, non est cur ipsum duntaxat, ut iudicem in fine mundi,& nõ potius ut principem ad vniuersam Ecclesiæ œconomiam fundandam, cõstituendamq. se se hac visione Ioanni ostendere uoluisse, existimemus.

Maceratione carnis, dona gratia comparantur.

Cur Episcopi stellis comparentur, & cur in dextera eas Christus habeat.

Et habebat in dextera sua stellas septem.

SECTIO XIII.

Quod hoc loco ait Ioannes, Christum *habere in dextera sua stellas septem*, nostram expositionem non desiderat, cum id ipse Angelus explicauerit dicens. *Septem stella, Angeli sunt septem ecclesiarum*, i. Episcopi. Illud explicandũ superest, cur Episcopi stellis cõparentur, & cur in dextera Christi manu sint. Quod ergo attinet ad stellarũ nomenclationem. Prima ratio est Richardi de S. Vict. *Recte*, inquit, *stellis comparãtur, non planetis, idest, errantibus sideribus, quia in eodem statu iustitię debent stare, nõ per diuersa uitia semetipsos permutare,& conuersationem habere in cęlo per contemplationem.* Econtrario vero hæreticos sidera errantia, idest planetas appellauit Iudas Apostolus. *Fluctus*, inquit, *feri maris despumantes suas confusiones. sidera errantia*, hoc est, plenetæ, habetur. in Græco ἀσέρες πλανῆται, dicuntur autem *sidera errantia*, tum quia ipsi in doctrina, vitaque errant, tum quia alios in utroque errare faciunt, iuxta illud 2. ad Tim. 3. *Mali autem homines & seductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes.* Dicuntur etiam *sidera errantia*, ob instabilitatem, quæ ex eo nascitur, quod extra Ecclesiæ firmamentum sint: contra vero catholici Episcopi stellis comparantur, quod fixi stabilesq. sint in Ecclesię Catholicæ, fideiq; firmamento: atque hæc sit prima ratio cur stellæ nominantur. Secunda est propter humilitatem, quoniam licet in se

Episcopi stellis, cur comparẽtur, nõ planetis.

Hæretici sidera errantia.

ipsi

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

ipſi maximi ſint, debent tamen minimi omnium per humilitatem videri. Si cut enim ſtellæ cum terræ magnitudinem longè ſuperent, minimæ nobis apparent, iuxta illud Eccleſiaſtic. quarto. *Quāto magnus es humilia te.* Tertia, quia debent eſſe charitatis feruore ignei, contemplationis ſublimitate in alto poſiti, excellentis vitæ conuerſatione micantes, per boni operis perſeuerantiam fixi & ſtabiles ad terram per ſubditorum compaſſionem reſpicientes. Quarta propter ordinis diſpoſitionem, & promptę obedientiæ erga Deum alacritatem, iuxta illud Baruch, c. 3. *Stellæ dederunt lumē in cuſtodijs ſuis, & lætatę ſunt, uocatæ sūt, & dixerunt adſumus, & luxerunt ei, cum iucunditate, qui fecit illas.* Quinta, quia, vt ait Origenes hom. 1. ſuper Gene. *Sicut ſtella ab ſtella differt ī claritate; ita etiam vnuſquiſque prælatorum secūdū magnitudinem ſuam lumen fundit.* Sexta Quia vt ait D. Hierony. in illud Iob 9. *Qui ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo, ſanctorum merita, & præcipue Epiſcoporum, quibus alij ab alijs diſtabunt, dū hic latent quaſi ſub ſignaculo clauduntur.* Septima, Quia de nocte, hoc eſt tenebricoſo huius vitæ tempore lucent iuxta illud ad Philippenſes 2. *In medio nationis prauę, & peruerſa inter quos lucetis ſicut luminaria in mūdo.* Octaua, Quia ſicut ſtellæ à Sole lumē recipiunt, ita prælati à Chriſto qui Sol eſt iuſtitiæ, illuminantur, vt alijs lucere poſſint, quemadmodum docet Paulus 2. ad Corinth. 3 cum ait, *Nos vero omnes reuelata facie gloriam* Domini *ſpeculantes in eandem imaginem transformamur, a claritate in claritatem*: hoc eſt, nos non ſic, vt Moyſes, qui velatam habebat faciem, cum populo loquebatur, ſed reuelatata, detectoq. vultu *gloriam Domini* tanquam ſpecula recipientes, eādem Chriſti imaginem in nobis tam clarè excipimus, vt in eandem ipſius imaginem transformari videamur, *à claritate in claritatem* hoc eſt, tanquam nitidiſſima ſpecula imaginem à Chriſto recipientes, eandemque ſubindè in alios iacentes, videlicet, *a claritate*, quam accipimus, *in claritatem*, quam emittimus per communicationem eiuſdem imaginis eiuſdemque ſplendoris emiſſionem prodeuntes: quod verò illud, *ſpeculantes*, non ab ſpeculatione contemplationeque, ſed ab ſpeculis ſumendum ſit, perſpicuum eſt ex Græca dictione κατοπθριξόμενοι quæ ἀπὸ τοῦ κατόπθρου, hoc eſt, ab ſpeculo deducitur: debent igitur Prælati eſſe veluti ſpecula, quæ imaginem, & lucem à Chriſto acceptam in alios doctrina, & exēplo tranſmittant.

Quibus uirtutib. fulgere debeant episcopi.

Bar. 3. 13.

Iob 9 7.

Ad Philip. 2.15.

2. Co. 3. 18

Episcopi lucem à Christo acceptam in alios transmittant, ut specula.

2 Iam illud diſquirendum, cur in dextera Chriſti appareant. Prima expoſitio eſt Richardi de S. Victore. *In manu,* inquit, *ideſt, in poteſtate Chriſti dicuntur eſſe, ut ipſo cooperante, eccleſias ſibi commiſſas dignè poſſint gubernare*: quod autē in dextera manu ſunt, illud ſignificat, prælatos non eſſe ad mala committenda, ſed ad bona perficienda conſtitutos: quemadmodū teſtatur Apoſtolus 2. ad Corinth. 13. *Secundum poteſtatem quam Dominus dedit mihi in ædificationē, & nō in deſtructionem.* Secunda. Ad ſignificandum protectionis diuinæ præſidiū, quo Chriſtus prælatos & per prælatos Eccleſiam tuetur. eſt enim, *manus* in ſacris literis inter alia protectionis Diuinæ ſymbolum, quo ſenſu D. Hilar. intelligit illud Pſalm. 54. *Extendit manum ſuam in retribuēdo.* Vnde manus extenſa magnā Dei clementiam, & beneficentiam declarat, & ita exponendum eſt illud Ezech. 2. cum ait, ſibi manum extenſam apparuiſſe, quamquam referri etiam poteſt ad manus Chriſti in cruce expāſas: quæ incredibilem beneficentiam declarabant, iuxta illud Eſai. 65. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulū.* Tertia ſunt etiā Prælati in manu Chriſti dextera, ideſt, eius poteſtati ad puniēdum ſubiecti: perſpicuū eſt enim Chriſtum in hoc opere multa epiſcopis minitari ſi officio ſuo deſint, quæ manus acceptio creberrima etiam eſt in ſacris literis, veluti Pſalm. 37. *Quoniam ſagittæ tuę infixę sūt mihi, & cōfirmaſti ſuper me manum tuam.* In quem locum D. Baſil. affert in eundem ſenſum illud Iob 19. *Manus Domini tetigit me*, & Satan ipſe dixit Deo *Mitte manū tuā, & tange omnia quę habet.* Et Orig. homil. 1. ſuper Pſalm. citatum. *Confirmat*, inquit, *manū ſuā ſuper pueros pędagogus dum verberat. Et confirmat manus, cum verbera non leuiter infligit.* Sic etiam Diuus Auguſti-

Episco. cur in manu Christi.

2. ad Cor. 13. 10.

Manus in sacris, symbolū Diuinæ protectionis.

Ps. 54. 21.

Ezech. 2. 9.

Esa. 65. 2.

Prælati puniendi si officio desint.

Ps. 37 3.

Iob 19. 21.

Manus dicit etiā punitionem.

Psal.122. 2.

nus interpretatur verba illa Psalm. 122. *Sicut oculi seruorum in manibus Dominorum suorum: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri. Qui sunt,* inquit, *isti serui qui habẽt oculos in manus Dominorum suorum, nisi qui iubentur cædi; vapulat seruus, sentit plagarũ dolores, attẽdit ad manus Domini, quoadusque dicat, parce, in omnibus hominibus Adam vapulat, & sic sunt oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri:* Atque hoc sensu manus extensa dicit punitionem, iuxta illud Esaia 5. *Ideo iratus est furor Domini in populum suum & extendit manum suam super eũ, & percussit eum, & conturbati sunt mentes & facta sunt morticinia eorum quasi stercus in medio platearum: in his omnibus nõ est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.* Et Hieremia 15. *Extendam manum meam super te, & interficiam te.* Et Sophon. 1. *Extendam manum meam super Iudam, & super habitantes Hierusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal.*

Esa.5.25. *Hier.15.7.* *Soph.1.4.*

3 Neque vero mirari quis debet, quod esse in manu dextera Christi, de animaduersione, & supplicio interpretemur. Nam præter quam quod ratio ipsa id postulet, cum multa Christus prælatis in hoc opere comminetur, & quod eandem ob causam. *Gladium utraque parte acutum ore* exeruerit, ut inferius dicemus, exploratum est ex sacris literis beneficij loco ducendum esse, quod a Deo in hac vita quis puniatur, vt non iniuria cum quis punitur, in dextera Dei manu esse existimari possit, id quod primum probatur ex eo, quod inter supplicia, quæ Deus Hierosolymis comminatur unum illud est præcipuum, quod eam vrbem statuat non punire, vt habes Ezechielis 16. *Auferetur,* inquit, *zelus meus a te, & quiescam, nec irascas amplius.* In quem locum Diuus Hieronymus sic ait. *Ex hoc perspicimus grandem offensam esse nequaquam cura haberi a Deo, sed permitti hominem sceleribus suis.* Eundemque locum expendens Origenes homilia 8. super Exodum. *Vide,* inquit, *misericordiam & patientiam boni Dei, quando vult misereri, indignari se dicit, & irasci: sicut per Hieremiam c.6 ait. Dolore & flagello castigaberis Hierusalẽ, vti ne abscedat anima abs te. Hæc si intelligis miserantis Dei vox est, vbi irascitur, & zelatur, ubi adhibet dolores, & verbera, flagellat enim omnem filium, quem recipit.* Hebræorum 12. *Vis audire indignantis Dei terribilem vocem? audi quod dicit per* Oseam ca. 4. *Cum enim enumerasset multa nefanda, quæ Hierusalem commiserat, addit, non visitabo super filias vestras cum fornicantur, neque super nurus uestras cum mœchantur.* Hæc Origenes. In hanc eandem sententiam, interpretatur D. Augustinus illud Psalm. 98. *Domine Deus noster tu exaudisti eos, Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinuentiones,* seu ut alii legunt *affectiones eorum.* Etiã, inquit Augustinus, *Vindicans propitius fuisti;* Sed multo elegantius serm. 37. de verbis Domini. *Magna,* inquit, *misericordia est nequitia impunitatem non relinquere, & ne cogatur in extremo gehennæ damnare, modo flagello dignatur castigare: vis nosse nulla pœna quanta sit pœna? Dauidem interroga qui ait* Psal. 9. *Irritauit Dominum peccator, quare? quid vidisti? vidi peccatorem, impunè luxuriantem, & exclamaui: irritauit Dominum peccator? quare hoc dixisti? vide quid sequitur. Secundum magnitudinem iræ suæ non quæret, ideo nẽpè non exquirit, quia multum irascitur, parcendo cadit, sed iustè cadit.* Vnde apud Esaiam cap. 26. magni supplicij loco dicitur, *Misereamur impio, & non discet iustitiam.*

Puniri a Deo in hac vita, beneficium. *Eze.16.42* *Heb.12.6.* *Osea 4.14.* *Ps.98.8.* *Parcẽdo aliquãdo cadit Deus.* *Esa.26.10*

4 Quarta, sunt Prælati in manu Christi dextera, quia manus dextera fortior est atque valentior, atque adeo eas Dei actiones significat, quæ magis eius vim ac potentiam declarant, sicut sinistra eas in quibus Dei potentia non tantopere elucet, vnde est illud Psalmi 117. *Dextera Domini fecit virtutem, Dextera Domini exaltauit me.* Est igitur sensus. Deum in prælatis maiorem vim potentiæ suæ exercere, atque autoritatem, potestatisque magnitudinem in Ecclesiæ administratione declarare. Quinta. Sunt in manu dextera, quia Prælatis Deus maiora beneficia communicandi uoluntatem habet, quæ cum subditis ipsi communicent: quia enim Deus sponte, & ex naturæ propensione bene facit, dicitur in dextera habere, quos fouet, quia

Manus dextera, & sinistra quid in Deo. *Ps.117.16.* *Prælatis, largius se cõmunicat Deus.*

manu

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

manu dextera facilius utimur: quemadmodum, & puniendi voluntas per sinistram quæ minus vsui apta est, intelligitur, ut significetur Deum quodammodo inuitum punire, at sponte bene facere: quo eodem sensu dicitur Esaiæ 40. *Aquas pugillo, cęlos verò palmo dimetiri*: quia nimirum in cælo largiendo est liberalis, ac munificus: in calamitatibus vero quæ per *aquas* significatur immittendis, admodum parcus. Vtrumque habes expressum Canticorum 2. cum dicitur. *Laua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*. Sinistra enim sub capite delitescit, at verò dextera apparet, atque ad animam iusti amplectendam fouendamque magis extenditur. Sexta, Sunt in dextera *stellę*, id est, sancti prælati, quia eis paratam habet Deus æternam fœlicitatem, quę per dexteram exprimitur, sicut & per lęuã huius vitæ bona declarantur iuxta illud Prouerbiorum tertio. *Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra illius diuitiæ, & gloria*. Sic enim vtrumque interpretatur Diuus Ambrosius sermone 14. in Psalmum 118. *Habent*, inquit, *propria sua singula manus, bonis quidem vtraque dotata est dotibus, sed laua præsentium remuneratrix est, dextera futurorum: possumus, hoc etiam de prophetia sancti Patriarchæ Israel cognoscere.* Genes. 48. *Nam cum dexteram suam posuisset super Ephraim, sinistram autem super Manassem, & conuertere eas Ioseph ætatum consideratione voluisset, Scio, inquit, fili mi scio, & hic erit in populos, & multiplicabitur, sed frater iunior maior erit illo. In quo maior? Quia semen Ephraim est multitudo gentium, quæ in hoc sæculo laborem eligit credens in Dominum Iesum, ut consolationem habeat futurorum. Manasses autem semen, est populus obliuionis* (alludit ad etymon nominis) *qui proprium oblitus auctorem exaltatus ad tẽpus in hoc sęculo, daturus est in reliquum pœnas graues, quia Deum suum, & Dominum denegauit.*

Es. 40. 12. — Cant. 2. 6. — Prou. 3. 16 — Ps. 118. — Dextera manus futurorũ, bonorũ laua præsentium remuneratrix. — Gen. 48. 19

Postremò quærat aliquis, num Angelus stellas has haberet manu conclusas, an eas in aperta manu cælatas ostentaret, & quidem si clausa erat manus, concinit ratio D. Hieronymi super illud Iob nono paulo ante citatum. *Qui stellas claudit quasi sub signaculo.* Quia videlicet sanctorum merita occulta sunt nobis. Si autem quod probabilius videtur manus erat aperta, & stellæ in ea quasi cælatæ (alioquin enim Ioannes eas nec videre, nec numerare potuisset) possumus sic interpretari, prælatos, seu sanctos, esse in manu Christi sanguine ipsius insculptos: iuxta illud Esaiæ 49. *In manibus mei descripsi te:* tũ quia Deus sanctorum suorum nunquam obliuiscitur, sicut nemo obliuisci potest eorum, quæ manu habet, tum etiam quia sanguine suo Christus promeruit, vt in cœlum tanquam stellæ ibi figendæ, transferremur, tum vel maximè ad eorum securitatem exprimendam, quippè qui in manu eius sunt, è qua nemo eas possit eripere, iuxta Ioannis 10. *Non rapiet eos quisquam de manu mea.* Adhæc ex eo intelligimus Christum *stellas*, hoc est cœlum, seu beatitudinem, omnibus offerre, proptereaque eas manu ostentare, sic omnes quodammodo inuitando, vt ad eas tanquam ad brauium currant. Easque de manu eius lætabundi abripiant. Quò videtur allusisse Paulus 1. ad Corinthios 9. cum dixit. *Nescitis quod ij qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium: sic currite vt comprehendatis.* Et ad Philippenses 3. *Quæ retro sunt obliuiscens ad ea quæ sunt priora extendens me ipsum ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis.* Imò ipse Christus, hoc ipsum non obscurè videtur indicasse Matthæ. 11. illis verbis. *A diebus Ioannis regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*: videlicet de manu Christi *stellas* ipsas, hoc est beatitudinem offerentis. Denique aduertendum est, Deum in lege veteri in manu non stellas, sed gladium gestasse, illum, inquam, circuncisionis, & alios, quibus populum illum assiduè perimebat: in noua autem non gladiũ, sed stellas manu ostẽtasse; quia lex illa timoris erat: hæc amore, & beneuolentia continetur.

5

Sancti & prælati insculpti in Christi manib. — Es. 49. 16. — Sanctorum securitas. — Io. 10. 28. — Cœlum oĩb. offert Deus, vt brauiũ. — 1. ad Cor. 9. 24. — Phili. 3. 13 — Mat. 11. 12 — In veteri lege gladiũ, in noua stellas in manu, cur gestet Deus.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

De gladio ancipiti, qui ex oxe eius prodibat. Expositio de verbo Dei commemoratur.

Et de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.

SECTIO XIII.

1 *Acies gladij cur dicatur os.* ADuerte primum pro eo quod interpres transtulit, *Gladius utraque parte acutus*, haberi Græcè ῥομφαία δίστομος, quasi dicas, *Gladius duplicis oris*: nam quoniam oris est cibum concidere, & absumere, inde acies gladij στόμα, siue
Luc 21.24 os dicitur, quod ea parte mordeat, secet, & feriat, unde Luc 21. *Cadent in ore gladij*, Græcè πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, quam eandē ob causam frons instructi exercitus, στόμα Græcè, latinè acies appellatur, quia est veluti ferri acies, perrumpens, & aperiens id in quod impellitur. Nec vero tantum Græci, sed etiam Hebræi aciem gladij, *os* appellant,
Exo.4.16. vox enim פה, quæ *os* significant: veluti Exo 4. *Ipse loquetur pro te, & erit os tuum,* ad aciem quoque gladij transfertur: vnde est ille creberrimus in sacris literis loquendi modus, *Percutere in ore gladij*: pariq. ratione gladium ancipitem, gladiū
Iud.3.16. duo ora habentem appellant: vnde Iudic. 3. pro eo quod nos habemus. *Fecit sibi gladium ancipitem*, est Hebraicè פיות, עיו ש ל ד חדב רלח שכי, hoc est ad verbum. *Et fecit sibi gladium, & ei duo ora.* Et Prou. 5. *Fauus stillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, nouissima autē illius amara quasi absynthium, & acuta quasi gladius biceps*: Hebraice פרקב פריות, idest, *quasi gladius orium.* Quod ad rem spectat; nexus huius sententiæ cum præcedente hic est. Postquam dixerat Ioannes illum similem filio hominis habere stellas in dextera, addit, etiam de ore eius gladium prodire, ut illuc conferret
Prou 5.3. fiduciam de gratia, hoc incuteret terrorē
Ita de Dei misericordia preju- de negligentia: id quod etiam ad uniuersos fideles referri potest: qui ita debent de misericordia Dei præsumere, per quā se vident esse in dextera, ut simul timeāt ne gladio feriantur, de dexteraque ad sinistram transferantur. *mendũ, ut timeamus, neferiamur gladio.*

2 Prima igitur expositio est Primasij, Arethæ, Pannonij, Richardi de San. Victore, & communis, per hunc gladium verbum Dei intelligentium, quod Deus *Verbũ Dei, gladius.* per Prophetas suos, Apostolos, ac prædicatores loquitur: iuxta illud ad Ephesi 6. *Galeam salutis assumite, & gladium Spiritus, quod est uerbum Dei.* *Ad Ephes. 6 17.* Et ad Hebræos 4. *Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti*: *Ad Heb. 4. 12.* qui locus quamuis ad literam intelligendus sit de Verbo ipso increato: quemadmodum interpretatur diuus Chrysostomus D. Ambrosius, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, D. Thoma Caietanus, & alii in eum locum: & præterea idem D. Ambrosius lib. 4. de fide cap 3. & D. Hieronymus in capi. 66. Esaiæ: & perspicuum est ex ipso contextu, subditur enim, *Non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius*. Tamen de verbo creato eundem locum acceperunt Origenes homilia 13. super Numeros, D. Augustinus epist 58. & lib. 20. de Ciuitate, c. 21 & D. Amb. lib. 3. de Virginibus: & interpretes citati in hunc locum Apocalypsis. Eandem gladij similitudinem de verbo Dei intelligit Thodor. & agnoscit in illis verbis Cantic. 3. *Lectulum Salomonis sexaginta ambiunt de fortissimis Israel. Vniuscuiusque ensis super femur suum.* *Cant. 3. 7.*

Vbi obseruat huiusmodi viros binos gestare gladios unum super femur, in manu alterum. Vnum videlicet reprehensionis, & alterum intelligentiæ. Illum in promptu ad coarguendum, hūc mysticum, & tanquam in vagina reconditum ad mysteria peruestiganda. De verbo etiam Dei intelligit gladium che rubicum ante paradisi ostium Philo Iudæus libro de Cherubim, & flammeo *Philo Iud.* gladio, *Sermo*, inquit, *flammeus gladius dicitur, quia feruens est, & igneus, nunquāque mouri desinit, properans semper expectando bona, fugiendoque contraria. An non vides quod & sapiens ille Abraham quando incepit iuxta Deum metiri omnia, nihil creaturæ tribuens accepit ad ignei gladij*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

dij similitudinem, ignem & gladiũ. Gen. 22. *resecare, & exurere quicquid mortale habebat cupiens, vt expedita cogitatione sublimis ad Deum euolaret. At galaam ille, idest, vanus populus, indicitur inermis deserto militiæ, & belli imperitus, sic .n. alloquitur asinam, hoc est, brutum vitæ propositum, cui omnis insipiens insidet, si gladiũ*
Num. 22. 29. *haberem iam te transfixissem* Numer. 22. *Gratia maxima cõditori, qui sciens imprudentiæ rabiem nõ dedit tãquã furenti gladium, uerbi, videlicet facultatem, ne quoscunque obuios magna clade conficeret.* Hæc ille.

3 *Philo episc. Carpathius* Alter Philo Episcopus Carpathius, tractatu suo in cantica, & refertur in Appendice Bibliothecæ Sanctorum Patrum, in hanc ẽt sententiam interpretatur locum Canticorum paulo ante citatum de fortibus Israel, qui lectulũ Salomonis ambiunt, *Quicunque, inquit, verbum Dei corde & opere complent, hi sũt fortissimi pugnatores; hi sunt qui in manibus*
Pugnatores fortissimi, qui. *suis, hoc est, rectis operibus propria conscientiæ gladium suum tenent, non alienum, nõ enim alienis precibus solummodo præfidũt, sed carnem suam cum vitijs omnib. & cõcupiscentijs mactant, ob idque ensem super femur suum tenere dicuntur, nã femur carnis illecebras, & voluptates significat.* Atq; ad hanc gladij appellationem uidetur
2. Tim. 2. 15. allusisse Paulus 2. ad Tim. 2. *Solicitè curate ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis*; vbi pro *Rectè tractantem*, est Græcè ὀρθοτομοῦντα, hoc est rectè secantem: commoneturq. Timotheus, vt in prædicando Dei verbo, inutilia & aliena ac superuacanea resecet, eodem ipso verbo Dei quasi gladio: ducitur
Inutilia resecanda in concionando. enim metaphora à gladio quo inutilia resecantur: id quod maximè debet curare concionator, vt rectè cõcionẽ secet, ac diuidat, resecando superflua, leuia, ridicula, minus grauia, denique omnia, quæ cum concionandi muneris maiestate non consentiunt.

4 Porrò est hic gladius utraque parte acutus. Primo propter duplex testamentum, in quo Dei uerbum contine-
D. Aug. tur, ut interpretatur Diuus Augustinus
Rich. Vict. lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 31. Secundò ex Richard. de Sancto Victore: quia in testamento veteri vitia carnalia, in nouo autem etiam spiritualia amputauit. Tertio, quia foris in nobis luxuriam amputat carnis, & intus malitiam resecat cordis. Quarto, quia in his, qui contemnunt, quæ præcipit, corpus & animam punit. Quinto, quia bonos à malis, malosque à bonis discernit, & singulis tribuit, quod merentur. Sexto & postremo ex Hugone Cardinal. *Hugo Car.* Quia modo scindit bonos, qui se hic puniunt iudicij timore, ne postea æterno supplicio puniantur: & in futuro scindet malos cruciatibus sempiternis.

Secunda gladij ancipitis de generali iudicio interpretatio.

SECTIO XV.

Secunda expositio est Ruperti, per hunc gladium intelligentis extremum, & generale iudiciũ, iuxta illud Deuteron 32. *Si acuero, vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea.* Qu loco posterior pars priorem explicauit, vt Dei gladium iudicium eius esse intelligeremus. Hic igitur iudicij gladius utraque parte acutus, tunc de ore eius exibit, hoc est vtraque partem dexteram scilicet & sinistram pro cuiusq. meritis efficaciter diiudicabit, atque discernet; exitus gladij ad dexteram hic erit. *Venite benedicti Patris mei*; hoc nam que dicto gladius eius ita carnes deuorabit, vt iam non sit caro & sanguis, sed sint omnes carnis corruptione exuti, indutique in corruptionem, & immortalitatem, miroque modo permanente natura, in alteram gloriam permutati; Exitus eiusdem gladij ad sinistram hic erit. *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Vtrinque sic erit efficax ille gladius, vt malos diuidat a bonis, illos mittens in supplicium æternum, hos in gloriam sempiternam, ita vt semel ab inuicem diuisi non possint vltra permisceri; & quidem rectè *gladio ancipiti* hæc diuisio cõparatur, quia vtrique tam bonis quam malis erit illud iudicium formidabile, vt utrique

(margin: 1 *Ruper.* — *Deut. 32. 41.* — *Sentẽtia generalis iudicij gladio cõparatur.*)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

videantur gladij aciem, & diuisionem perhorrescere, quemadmodum idem

Rupertus.

Rupertus eleganter obseruauit, dum Salomonis thronum de quo agitur. 3.

3. Reg. 10.

2. Paral. 9.

Regum 10. & 2. Paralipomenon. 9. mystice explicaret, expenderetque duos illos leones in vtraque throni parte efformatos, qui libr. suo 3. in libros Regum cap. 31. *Fecit Rex Salomon thronum de ebore grandem. Quis*, inquit, *est iste thronus tam grandis, tam mirabilis, nisi*

Christi maiestas ad iudicium venientis.

altitudo maiestatis in illo die nouissimo magni, & tremendi iudicij: grandis thronus est, quia grande iudicium expectamus. Est autem thronus ex ebore, quia iudicium ex puritate constabit iustitia.

Auro vestitur, quia nimirum aurea Diuinitatis iustitia reuelabitur, sex ille habebat gradus, quia sex sententijs iudicium perficietur. Esuriui, & non dedistis mihi manducare: sitiui & non dedistis mihi potum, hospes eram, & non collegistis me. Nudus & non cooperuistis me: Infirmus, & non visitastis me. In carcere & non

1. Pet. 4. 18

Apostoli in extremo iudicio leunculi.

venistis ad me. Matth. vigesimo quinto. *Duæ manus hinc atque inde, duo sunt tenores hinc iustitiæ, inde misericordiæ. Duo leones iuxta manus singulas, quia vtrobique fortis, atque formidabilis erit iudicij veritas.*

Etenim a sinistra omnis iniquus condemnabitur, & a dextera iustus vix saluabitur 1. Pet. 4. Duodecim *leunculi super sex gradus stãtes, duodecim sunt Apostoli. Post hunc thronum Salomonis, id est, pacifici regis Christi, gloriæ, & diuitiæ sunt in domo eius tanta copia, quanta scriptura præsens significare non sufficit. Vnde subditur, non erat argumentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis, fecitque vt tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta & lapidum, quia peracto iudicio in diebus illis æternitatis nullius pretij reputabitur argentum, quia nimirum prophetiæ euacuabuntur, & linguę cessabunt, nullus iam mittetur ad prędicandum, sed omnes perfecti erunt, in omnibus abundabit purissimum charitatis aurum.* Hactenus Rupertus. Vbi vides (quod erat nostrum institutum) vtranque iudicij partem, tam quæ ad misericordiam, quam quæ ad iustitiam pertineat, esse terribilem, atque formidabilem: & propterea per duos leones expressam, quibus Salomonis manus superponebãtur, id quod etiam hoc loco per vtranque gladij aciem declaratur.

Illud mysterio non vacat, quod *gladius* in ore sit, non ad latus accinctus, vt consuetudo gestandi gladij postulare videbatur: & quamquam ea statim ratio succurrat, cum hic gladius mysticus sit, siue verbum Dei in uniuersum iuxta priorem expositionem, siue Christi iudicis in extremo iudicio sententia, iuxta posteriorem, significans, recte in ore gestari, cum vtrumque ore proferatur. Tamen pro illustriori huius rei cognitione aduertendum est, Christum triplici modo gestare gladiũ. Primo accinctum. Secundo in ore. Tertio in manu. Accinctum quidem, Psalm quadragesimo quarto. *Accingere gladio tuo semper femur tuum potentissime.* In ore, hoc loco. Denique in manu Psalmus 7. *Nisi conuersi fueritis gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum*: Quo significatur Dei in puniendo progressus. Primum enim habet gladium accinctum, ostendendo potentiam, ut terreat: deinde gladium in ore ponit, comminando, vt deterreat. Denique cum neutrum sufficit, gladium vagina exuit, ac vibrat, ut percutiat; iuxta illud Exodi decimi quinti. *Euaginabo gladium meum interficiet eos manus mea.* Et Exechie. quinto. *Gladium euaginabo post eos.* Vnde recte dicitur *exibat*, seu ut est Grçce ἐκπορευομένη, hoc est, procedẽs ab ore scilicet ad manum, ut Dei in puniendo quidem quasi progressus indicetur. Exibat enim gladius ab ore, quasi progrediens, vt inde eum manus ad vibrandum, ac percutiẽdum arriperet.

Quot modis gladiũ Christus gestet.

Psal. 44. 4.

Psal. 7. 13.

Dei in puniendo progressus.

Exo. 15. 9.

Ezec. 5. 12.

Atque hæc sit prima ratio, cur in ore gladius apparuerit. Secunda est, recte stellas quidem in manu, gladium autẽ in ore habet: quia ad benefaciendum est, quam ad puniendum propensior, atque adeo fere supplicia comminatur, & loquitur: beneficia autem reipsa impertitur & confert, vnde de sponsi manib. dicitur. Canticorum 5. *Manus eius tornatiles, aureę, plenę hyacinthis*, seu vt Doctores Hebræi transferunt, *manus eius orbes aurei*: & est sensus, manus eius veluti sphæræ aureæ sunt, quæ in orbem

Christus: ad benefaciendum, quam puniendum propensior.

Cant. 5. 14

bem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

bem continuo per beneficentiam ferun tur, suarumque gratiarum lucem, & influxum communicant mortalibus, quemadmodum ex orbium cęlestium motu pendet rerum inferiorum conseruatio. Quod vero subditur, *plena hyacinthis*, idem significat: est enim hyacinthus lapis pretiosus, quare manus eius plenæ sunt hyacinthis, idest, pulcherrimis, & pretiosissimis gratiarum lapillis, quos continent, & hominibus subinde spargunt. Huic eidem expositioni concinit editio vulgata, cum ita habet *Manus eius tornatiles*, hoc sensu: virtus Dei rerum omnium effectrix, eiusque munificentissima natura tornatilis est, propter summam in operando, & benefaciendo celeritatem (est enim tornatoria ars uelocissima,) tum etiam propter rectitudinē, quam in agēdo retinet: est enim eadem ars maxime certa, circinus enim ille, cui affixa sunt ea, quę torno elaborantur, est ueluti norma eorum, quæ efficiuntur, iuxta illud Isaiæ, cap. 44. *In circino tornauit illud*. Cum è contrario ea, quæ fiunt scalpello, sæpius sint ad regulā reuocanda. Est ergo Deus in operando rectissimus, & quasi torno sua opera elaborat, iuxta illud Gene. 1. *Vidit Dominus cuncta, quę fecerat, & erant ualde bona; au rea* vero dicuntur, quia in diuinis operibus Dei munificentia mirificè resplēdet, qua opum suarum thesauros liberaliter omnibus distribuit.

Dei in operādo, & benefaciendo celeritas.

Isa. 44. 13.

Gen. 1. 31.

3 Eandem igitur ob causam stellas hic in manu habet, quas omnibus offert; gladium autem, idest punitionem in ore, quia fere comminationib. mortales perterrefacit, ac non ita frequēter gladium ad manum transfert, id quod non obscurè significatur Psa. septimo, cum dicitur. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, et parauit illum, & in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit*. Vbi omnia vides esse præparationes ad prælium, remque omnem in poliendo, & probando gladio, & in sagittis ueneno imbuendis versari, neminem ense percuti, in neminem sagittam iaci, quæ est elegans obseruatio D. Basil in comment. eius Psalm. *Comminatorius*, inquit, *sermo est, non statim minatur vulnera, plagas, mortes, sed armorum vibrationem, veluti præparationem quandam ad vltionem intentat, quemadmodū ergo, qui arma abstergunt, ac poliunt, pugnę mox ineundę acrem affectum, et alacritatem significant, sic & sermo hic Dei motum ad vltionem ostendere volens, gladium illum vibrare dixit*.

Comminationib. mortales perterrefacit Deus.

Psal. 7. 13.

D. *Basil.*

Tertia ratio, habet in ore gladium, ob eam causam, quam supra ex Ruperto attulimus: quia verbum Dei sententiam ferentis in die iudicij instar gladij feriet, percutietque impios. Maiori enim haud dubiè acerbiorique doloris sensu afficientur damnati, cum audiēt: *Ite maledicti in ignem ęternum*, quam si acutissimo gladio medij secarentur: vnde meritò Bern. trac. de diligendo Deo, & serm. 3. in Psalm. 90. illam Christi in damnatos sentētiam, verbum asperum appellari existimauit eodem Psalmo, cum dicitur: *Ipse liberauit me de laqueo venantium, & a verbo aspero*. Quarta, & postrema: Ad significandam Christi Diuinitatem, quippè qui potestatem, quæ per gladium significatur, vel in ipso ore, idest verbis habeat; ea enim est Dei potestas, vt solo verbo omnia possit efficere iuxta illud Psal 34. *Ipse dixit, & facta sunt, mādauit & creata sunt*. Quem locum expendens D. Ambros. lib. 1. Hexam. cap. 9 super illud, *Fiat lux, & facta est lux. Non ideo*, inquit, *dixit, vt sequeretur operatio, sed dicto absoluit negotium. Vnde pulchrè Dauidicum illud*: Dixit, & *facta sunt, quia dictum impleuit effectus*. Idem significauit Paulus ad Hebr. ca. 1. cum dixit: *Portans omnia verbo virtutis suæ*. Itaque dicere Dei facere est, vnde eo ipso quod benedicit alicui, ei benefacit, imò eius benedictio nihil aliud est, quam beneficentia, quemodmodum est perspicuum ex Gen. 1. cum dicitur, *Benedixit eis*, idest piscibus, & auibus, dicens: *Crescite, & multiplicamini*: & homini etiam benedixit, dicens: *Crescite, & multiplicamini*: quibus locis *benedixisse*, nihil aliud fuit, quam generandi potentiam contulisse. 4

Sentētia reprobor ū acerbissima.

Psal. 34. 9.

D. Ambro.

Dicere Dei facere est.

Hebr. 1. 3.

Genes. 1. 5. & 28.

Cur

Cur facies eius similis dicatur Soli, cum lucet in virtute sua.

Et facies eius, sicut Sol lucet in virtute sua.

SECTIO XVI.

1 GRecè est, ϗ ἡ ὄψις αὐτοῦ ὡς ἥλιος φαίνει ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, quāquam vero ὄψις, non solum faciem, sed ēt oculum, & aspectum significet, hic tamen pro facie ponitur, cum iam de oculis dictum sit: Illud autem *In uirtute*, seu vt est Græcè ἐν τῇ δυνάμει, hoc est, in potentia, & fortitudine, solem significat cum maximè lucet, hoc est, cum nobis in meridie fulgentissimus apparet, itaq; facies Christi, dicitur similis soli, cum lucet in uirtute sua, hoc est splendidissima & instar lucidissimi solis irradians, in quam nemo possit fixo obtutu oculorũ aciem intendere, quin eximio eius splendore præstringatur. Sed iam quid *facies* hoc loco significet, explicandum. Primum igitur Richardus de S. Victore ad Diuinitatem Christi refert: ratione enim Diuinitatis facies Christi pulcherrima est, vt merito maximæ, quæ reperiri potest, claritati comparetur, idest claritati Solis, *cum lucet in uirtute sua*, idest, cum circa meridiem illustri cœlo fulgentissimus apparet. Secũdo, Primasius splendorem hunc manifestam Christi in carne præsentiam interpretatur, quæ Soli propter ortum, & occasum, & repetitũ ortum cõfertur, quod videlicet Christus natus sit, & obierit, & rursus resurrexerit. Tertio, secundum Bedam, quia in die iudicij fulgentissimus apparebit Christus Dominus, eiusq; facies Solis ipsius splendorem longè superabit.

Facies Christi, diuinitas.

Beda.

2 Pro cuius rei maiori intelligentia sciendum est maximã futuram esse claritatem gloriosorum corporum, iuxta illud Matthæ. 13. *Tunc iusti fulgebunt, sicut Sol in regno Patris eorum.* Et Iudic. 5. *Qui diligunt te, sicut Sol in ortu suo splendet, ita rutilant.* Solem autem tunc multo fulgentiorem futurum, quam nunc est perspicuum videtur ex Isa. capit. 30. *Erit lux Lunæ, sicut lux Solis, & lux Solis erit septempliciter, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui.* Ex quo loco euinci videtur, Solem & Lunam, ac reliqua astra incrementum lucis acceptura. Glossa in locum citatum Isai. ait: *Solem & Lunam propter peccatum primi hominis multũ de suo lumine amisisse: in fine autem mundi eandem lucem illis esse restituendam:* atque adeo illud, *septempliciter*, eum sensum efficere, vt restituenda sit Soli lux ea, qua septem illis diebus ante hominis lapsum fulgebat.

Mat. 13. 43

Claritas corporũ gloriosorum.

Iudi. 5. 31.

Esa 30. 26

Glossa.

Verum non puto probabile Deum Soli, ac Lunæ propter peccatum hominis aliquid luminis ademisse, quia non legimus Solem, & Lunam fuisse maledicta. Quare existimamus locum Isaiæ ad literam, vt verba sonant esse accipiendum, quod nimirũ tunc Luna tantũ sit splendorem habitura, quãto nunc fulget Sol: Sol autem septuplo luminis excessu lucẽ lunæ superaturus: qua in re nobiscum sentit D. Hierony. in hunc locum Isaiæ, & D. Tho. quem immerito Michael de Palatio non de sua, sed aliorum sententia loqui arbitratur, ut suam posset liberius astruere: Solem videlicet, & Lunam fulgentiora futura non ob aliquam luminis accessionem, sed quia deficientibus vaporibus, & nubibus splendidius rutilabunt. Ex his iam intelliges quantam claritatem corpus Christi habiturũ sit, cum fulgentius longè sit, quam futura sint reliqua gloriosa corpora, quæ tamen Solis instar fulgebunt, ut paulo ante diximus, atque adeo quanto splendore eius facies in iudicio curuscabit, vt recte a Ioanne Soli comparetur, *cum lucet in virtute sua.*

Claritas Solis, et Lunę in fine mũdi.

D. Hieron.
D. Tho.
Michael de Palatio.

Slendor faciei Christi in iudicio, quantus.

Quarto, dicitur Christi facies Soli similis ad Moysis, hoc est, legis ueteris discrimen: habuit enim Moyses cornutam instar bicornis Lunæ faciem, quemadmodum refertur Exodi 34. quæ ratio est Ioachimi Abbatis. *Non sicut quondam*, inquit, *Moyses habere similitudinem Lunæ Christi facies visa est, sed potius similitudinem luminaris maioris, vt ille esse demonstraretur*, de quo dixit Regius vates Psalm. 18. *In sole posuit tabernaculum suum.* Concinit huic expositioni Arnobius, qui de lege veteri, & 3

Exo. 34. 30

noua,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Ps. 135. 7. noua, illud Psal. 135. interpretatur: *Fecit duo luminaria magna, luminare maius, et luminare minus, Solem in potestatem diei, lunam, et stellas in potestatem noctis. Fecit,* inquit, *luminaria duo magna, vnũ in die noui testamenti quod sicut Sol radiat in lumine agentibus: aliud in nocte Iudaica cõuersantibus. In nouo enim apertè, quod legitur, sicut in die, in ipsa litera perlustratur a Christo, qui est Sol uerus iustitię. In veteri autem sub literę tegmine, quasi in nocte positum, a* Luna, *idest ab Ecclesia manifestatur: ipsa enim Luna est, quæ crescit in sanctis, decrescit in peccatoribus: lucet in tenebris ignorãtiæ positis, habet & stellas in gradibus suis: aliter enim lucet in Episcopo, aliter in Presbytero, aliter in Diacono.*

Lex noua, & vetus luminare maius, & lumi nare min⁹.

Luna comparatur Ecclesia.

4 Quintò. Lucet facies Christi sicut Sol cõparatione ecclesiæ, quæ luna est, & quæ a Christo tanquam a Sole lumẽ mutuatur. Pro cuius rei maiori expositione sciendum est ecclesiam comparari lunæ, quemadmodum docuit Arnobius paulò ante citatus, & D. Augustin. epist. 119. ad Ianuarium c. 5. super illud Ecclesiast. 27. *Sapiens sicut Sol permanet: stultus autem sicut luna mutatur.* Sed multò luculentius idem docet in Psal. 10. super illa verba: *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittẽt in obscuro* (seu vt habet Septuag. ἐν σκοτομήνῃ, idest, in obscura luna) *rectos corde.* Vbi docet Augustinus Ecclesiam appellari lunam, quia ex parte spirituali lucet, ex parte autem carnali obscura est (sicut lunæ globus semper partim lucet partim autem est obscurus) & aliquando spiritualis pars in bonis operibus apparet hominibus: aliquando vero in conscientia latet, & Deo tantummodo nota est, sicut contingit, cum oramus in corde, & quasi nihil agere videmur, dum non ad terram, sed sursum cor habere iubemur ad Dominum. Igitur *non uno modo,* inquit Aug. *obscura luna dici potest, nam & cum finitur menstruis cursibus, & cum eius fulgor nubilo interpolatur, & cum plena deficit, dici potest obscura luna:* quare potest de persecutionibus martyrũ intelligi, quod sagittare uoluerunt in obscura luna *rectos corde:* siue adhuc in Ecclesiæ nouitate, quia nondum terris maior effulserat, & Gentilium supestitionum tenebras vicerat, siue linguis blasphemorum, & nomẽ Christianorũ male diffamantium quasi nebulis obtegeretur, videri perspicua luna non poterat: siue ipsorum Martyrum cædibus, & tanta effusione sanguinis tamquam illo defectu & obscuratione, qua cruentam faciem luna videtur ostẽdere a nomine Christiano deterrebantur infirmi. Illud etiam Abacuch 3. quod iuxta Septuaginta habet. *Eleuatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo.* Sic de Ascensione Domini interpretatur Augustinus li. 18. de Ciuitate cap. 32. *Ascendit Christus in cælum, & ordinata est Ecclesia sub rege suo.* Eandem lunæ similitudinem persequitur Diuus Gregorius lib. 17. Moralium c. 10. vbi locum Abacuch citatum, eodem modo cum Augustino intelligit super illa verba Iob 25. *Ecce luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in cõspectu eius: Quia,* inquit, *nec sancta Ecclesia virtute propria tot miraculis emicat, nisi hanc præuenientis gratiæ dona perfundant, nec singulorum bene viuentium mentes a peccatorum maculis mundæ sunt, si remota pietate iudicentur.* Ad Ecclesiam ẽt refert illud Psalm. 8. *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam & stellas, quæ tu fundasti.* Homilia 13. super Ezechielem. *Solem,* inquit, *nominare voluit, quia videlicet ipsi ęterno Soli loquebatur, de quo scriptum est,* Malac. 4. *Vobis autem qui timetis Dominum, orietur Sol iustitiæ,* de quo reprobi in fine dicturi sunt: *Sol iustitiæ non ortus est nobis.* Sapiẽ. 5. Hic. n. Sol non solum Solem, Lunam, & Stellas corporaliter, sed etiam lunam ecclesiam & stellas, homines sanctos spiritualiter fecit. Denique D. Hieronymus in c. 66. Esaiæ affert pro ecclesia illud Canticorum 6. *Quę est ista quæ progreditur quasi aurora pulchra vt luna, electa vt Sol?* Additque lunam ecclesiam appellari, quia pace, & persecutionibus crescit, atque decrescit, & oppressa tentationum tenebris, rursus pristinum lumen assumit, habetque splendorem a Sole iustitiæ. Cum igitur ecclesia luna sit, recte Christi Soli comparatur, qui eam illuminat, implet, perficit, & pulchram speciosamque reddit.

Ecclesia lumẽ mutuatur a Christo.

Arnobius.

D. Aug.

Ecclesiastici 27. 11.

Ps. 10. 2.

Septuagin.

Ecclesia partim lucida, partim obscura ex Augu.

Abac. 3.

Aug.

D. Greg.

Iob 25. 5.

Psal. 8. 4.

Malac. 4. 2

Sap. 5. 6.

D. Hier.

Cant 6. 9.

Et persecutionibus, et pace crescit ecclesia.

Sexto. Faciem Christi, eius iracundiam, & indignationem possumus accipere,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Gen.4. 16. cipere, iuxta illud Genes. 4. *Egressus est Cain a facie Domini.* Cum enim Christus hac visione se Ecclesiæ gubernatorem demonstret, par erat, vt ad bonos commonendos, ne incidentium calamitatum, quæ hoc opere prędicantur, magnitudine animo conciderent, arbitrantes non posse se tantam Dei iram & indignationem sustinere faciem suam, hoc est, iram suam instar solis pulchrã & amabilem, atque amoris plenissimã esse declararet. Hæc igitur eius facies est sicut sol lucens in virtute sua, quia etiam ipsa Dei ira, & indignatio, amore splendet, quippe qui irasci non nouit, quin vel in ipsa indignatione argumenta amoris exhibeat, quemadmodum testatur Abacuch cap. 2. dicemus. *Cũ iratus fueris misericordiæ recordaberis.* Et Ps. 76 Regius uates: *Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas?* In quem locum Theodoretus obseruat verbum illud, *Continebit*, hoc sensu, *Non claudet misericordiæ fontes, quodam ueluti pariete iræ*; vsque adeo autem suam iram Deus misericordia temperat, vt si vnum infert supplicium, duplicem conferat misericordiam, quemadmodum eleganter expendit D. Ambrosius oratione de obitu Theodosij, in locum illum Psalmi 114. *Misericors Dominus, & iustus & Deus noster miseretur. Bis*, inquit, *misericordiam posuit, semel iustitiã, in medio iustitia est gemino septo inclusa misericordiæ, superabundabant enim peccata superabũdet ergo misericordia, apud Dominum oĩum uirtutum abundãtia est.* Postremò *facies* iudicium significat Diuinum, iuxta illud Esther 1. *Egrediatur edictum a facie tua*, idest a iudicio tuo. Est ergo facies eius sicut Sol, quia Christus nunquam sine amore iudicat: cum enim nostra merita remunerat vltra condignum pręmia largitur: quemadmodum significauit Apostolus ad Romanos 8. cum dixit: *Non sunt condignæ passiones, huius temporis ad futuram gloriam, quę reuelabitur in nobis* & è contrario, cum in crimina nostra animaduertit, citra condignum punit, iuxta illud Psalmi 102. *Non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secundum iniquitates nostras fecit nobis.*

[Left margin notes: *Irasci sine amoris argumento nescit Deus.* — Abac. 3.2. — Ps. 76. 10. — *Theod.* — *D. Ambr.* — *Ps. 114. 5.* — *Ester. 1. 9.* — *Iudicat cũ amore Christus.* — Rom. 8. 18. — Ps. 102. 10.]

Cur Ioannes cecidit ad pedes eius, tanquam mortuus.

Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius, tanquam mortuus.

SECTIO XVII.

1 Non sustinet Ioannes tantã eius, qui sibi apparuit, maiestatem, sed ita perterritus est, atque cohorruit, ut ad ei⁹ pedes pene exanimatus ceciderit: idem accidit Ezechieli, cum admirabilem illam quatuor quadriformium animalium visionem conspexit, vt ipsemet testatur c. 1. *Hæc*, inquit, *visio similitudinis gloriæ Domini, & cecidi in faciem meam*: quod etiã Danieli contigit, cum ei vir ille vestitus lineis, fereque huic, quem Ioannes vidit, similis apparuit, vt habes apud eundem Danielem cap. 10. *Ego* inquit, *relictus solus, vidi visionem grandem hanc, & nõ remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quicquam virium, & audiui uocem sermonum eius, & audiẽs iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hęrebat terrę*: quam in Daniele aliisq; Prophetis mentis consternationem Diuus Chrysostomus homilia 3. de incomprehensibili Dei natura, hac similitudine declarat; *Quemadmodum*, inquit, *vbi auriga perterritus habenas amisit, equi pręcipites feruntur, & currus distractus labefactatur, sic prorsus euenire animo solitum est, quoties magno stupore occupatur, quippe qui pauidus suo deest officio, ac ueluti quasdam habenas, suas actiones amittit, membraq. ereptis sensibus deserit, quę protinus frigent, & coruunt.* Nimirum diuinæ maiestatis splendorem & magnitudinem mortalium corda non sustinent: quod mirum videri non debet, cum vel ipsi seraphici spiritus in diuinæ maiestatis præsentia, præ quodam veluti stupore, in contemplatione, admirationeque tam eximiæ magnitudinis defixi facies suas pennis legantur obtegere. Esaiæ sexto, quemadmodum ex Septuaginta interpretibus intellexit Diuus Chrysostomus loco citato, & homilia secunda de verbis Esaiæ;

[Right margin notes: Ezech. 2. 1 — Dan. 10. 8. — D. Chrys. — *Splendorem diuinę maiestatis mortalium corda non sustinent.* — Esa. 6. — D. Chrys.]

Esaiæ; licet enim editio vulgata, quæ verior est, & omnino sequenda ipsius Dei in throno considentis faciem, ac pedes à Seraphim velari doceat, cum ita habet: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & ea quæ sub ipso erant, replebant templum: Seraphim stabant super illud, sex alę vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciẽ eius, & duabus velabãt pedes eius:* tñ D. Chrysosto. quod à Septuaginta absolute dicitur καὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον ταῖς καὶ δυσὶ κατεκάλυπτον τοὺς πόδας, i. & duabus velabant faciem, & duabus velabant pedes, ad facies, pedesque Seraphim retulit: Tum verò homil a secunda de verbis Esaiæ ait, *Seraphim auertunt facies, alasque vice murorum obijciunt, non ferentes radios illinc proficiscentes.* Et homilia tertia; de incomprehensibili Dei natura: *Dic quęso*, inquit, *quamobrem alas pretendunt, & suas operiunt facies? quid aliud dixeris causę, quam splendorẽ è solio illo procursantem et fulgur prosiliens ferre non posse?* Germana igitur & literalis ratio, cur Ioannes penè examinatus, & instar mortui concidit, ea est, quoniam eximium viri illius splendorem, maiestatemque ferre non potuit. Reliquæ omnes rationes, quæ à Doctoribus hunc in locum afferuntur fere mysticæ censendæ sunt: veluti cum Richardus de Sancto Victore id humilitati Ioannis ascribit, qui videlicet in præsentia diuinæ magnitudinis, suam magis exiguitatem, vilitatemque intellexit. *Mens humana*, inquit, *quanto perfectius inuisibilia bona cognoscit, tanto amplius ipsa sibi vilescit: & quanto sublimius creatoris potentiam contemplatur, tanto magis apud semetipsum humiliatur.*

Facies suas cur velarẽt Seraphim.

2 Nec vero corruit omnino mortuus, sed *tanquam mortuus*, quia ex discretione mens humana in contemplatione conditoris, ita se gerere debet, ut dum admiranda conspicit, se quidem de imperfectione sua per timorem humiliet, non per desperationem præcipitet, & sic humiliationis reuerentiam exhibeat, vt confidentiam de salute non amittat. Eandem rationem tradit etiam Beda, Ioachimus, & alij, eam vero Ioachimus sic breuiter proponit, *Qui priusquã ista conspiceret, stare se in iustitiæ culmine, quasi Christi discipulus, & dilectus prę cęteris, presumebat, ubi diuinę claritatis luce perfusus est, quicquid sibi de ipso complacuèrat, despexit, unde & quasi mortuus ad pedes Domini cecidisse dicitur, quia nunquã melius tenebras suas mens humana diiudicat quam cum diuinę sapientię lucem, & summę iustitię veritatem agnoscit. Idcirco B. Iob, qui contra iudicem Deum tã multa ex persona tentatorũ obiecerat, audita voce Domini obmutescit, & ait, Auditu auris audiui te, nunc autẽ oculus meus videt te, idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiã in fauilla, & cinere* Iob 42. i. multa de tua magnitudine & gloria, fama & auditione perceperam, sed nunc cũ te præsentem video, multò magis sum cõmotus, & ad conspectum tuum omnia peccata mea ẽt leuissima tanquam atomos ad radios Solis intueor, meque fœdissimum esse intelligo. Sic enim hunc locũ interpretatur D. Greg. lib. 35. Moralium cap. 35. *Quanto*, inquit, *quisque se minus videt, tanto sibi minus displicet, & quanto maioris gratię limen percipit, tãto amplius reprehensibilem se esse cognoscit. In fauilla autem & cinere*, pœnitentiam agere, est contẽplata summa essentia, nihil aliud, quam fauillam se, cineremque esse cognoscere. Hoc etiam sensu explicari potest illud Canticorum 1. *Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decolorauit me Sol*, idest, cũ me Soli obijcio, hoc est, cum diuinæ pulchritudini me comparo, fusca omnino, expersque omnis pulchritudinis & coloris mihi videor. nunquam Petrus Apostolus se ita peccatorem agnouit, quam cum ad illum Christus accessit. Vnde de sua fœditate erubescens dixit; *Exi a me, quia homo peccator sum Domine.* Lucæ 5. Eadem de causa existimari potest Seraphim illa, de quibus loquitur Esaias cap. 6. ante thronum Dei suas facies, ac pedes velasse, iuxta commemoratam Diui Chrysostomi expositionem, erubescentia nimirum de sua fœditate collata cum diuina pulchritudine. Idem quoque in locum ex Ezechiele citatum expendit Diuus Gregorius: *Mox*, inquit, *vt glorię Domini similitudinem vidit, in faciem suã cecidit, quia cum aliquid de Deo conspicimus, in faciem nostram cadimus,*

Humilitas contemplãtis.

Beda.

Ioachimus.

Eò magis nostrã fœditatem intelligimus, quò plus de diuina pulchritudine cognoscimus.

Iob 42. 5.

D. Greg.

Cano. 1. 6.

Luc. 5. 8.

Esa. 6.

D. Chryso.

D. Greg.

quo-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

quoniam ex multis erubescimus, quæ nos reminiscimur perpetrasse, ibi enim cadit homo, vbi confunditur.

3 Ad mysterium quoq; pertinet, quod ait Ambrosius Ansbertus, Ioannem totius Ecclesiæ nomine ad pedes Christi cadere, idest, vestigijs Christi insistere, eiusque exempla imitari *Ioannes,* inquit *hoc loco generalem membrorum formã assumit, quid autem hoc loco sunt pedes Angeli, nisi indicia passionis eius, signa itineris, imitationis exempla, iuxta illud* 1. Pet. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquẽs exemplum, ut sequamini vestigia eius:* Ioãnem ergo ad pedes Angeli cadere, tanquam mortuum est Ecclesiam mundo, & vitijs mortuam, Christi vestigia imitari. Rectè autem dicitur, *tanquam mortuus,* non *mortuus,* quia etsi electi, vt Redemptoris sui passiones possint imitari, mundo, & vitijs moriuntur: Deo tamen spiritualiter viuere cõprobantur. Vnde Paulus ad Galatas 2. *Viuo,* inquit, *ego, iam non ego, viuit uero in me Christus.* Et ad Romanos 12. *Obsecro uos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem.* Et ad Colossenses 3. *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Congruit hæc expositio illi acceptationi pedum, cum pro operibus sumuntur, iuxta illud Iob 13. *Obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti. Vestigia,* inquit eo loco D. Greg. *Deus pedum considerat, quia intentiones nostrorum operum, quam recte ponantur examinat, ne adhuc quod bonum agitur, non recto desiderio agatur. Pes in corpore est, vestigium in uia, & plerunque dum quædam praua agimus, intuentibus hoc fratribus exemplum malum præbemus, & quasi inflexo extra viam pede sequentibus uestigia distorta relinquimus.* Eundem sensum habet locus ille Threnorum 1. *Sordes eius in pedibus eius,* idest in operibus, & affectibus. Quod igitur attinet ad virtutum exempla, quæ Christus nobis præcipuè in passione præbuit, non potuerunt ea elegantius describi, quam describantur ab sponsa, Cant. 5. illis verbis. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundata sunt super bases aureas,* vbi per *bases aureas,* pedes aurei intelliguntur, qui sunt crurum veluti bases: verè enim aurea fuerũt omnia Christi opera, idest insigni charitate fulgentia. Quare rectè Ioannes ad huiusmodi pedes cecidit, quia ad horum pedum imitationem aspirare quisque debet, quæ quidem ignorare nullo modo potest, quoniam ea sanguinea, seu sanguine impressa reperiet: vnde ferculi illius Salomonis ascensus purpureus describitur, Canticorum 3. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani, colũnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum ascẽsum purpureum.* Quo loco per *ascensum purpureum* passio Christi intelligitur, quia nimirum omnia opera, per quæ Christus ad gloriam sui corporis, & nominis celebritatem, tanquam ad ferculum ascendit, pedum suorum sanguine purpurauit.

Ambro, Ansber. — *1. Pet. 2. 22* — *Christi vestigia imitatur Eccl.* — *Gal. 2. 22.* — *Rom. 12. 1* — *Coloss. 3. 3.* — *Iob 13. 27.* — *D. Greg.* — *Pes aliquãdo pro opere, & affectu.* — *Thren. 1. 9.* — *Cant. 5. 15* — *Opera Christi, aurea propter charitatem.* — *Cant. 3. 10* — *Ascensus purpureus, Christi passio.*

Exponitur illa sententia: *Habeo claues mortis, & inferni.* & primum nonnullæ expositiones commemorantur.

SECTIO XVIII.

1 IOannem visionis maiestate perterritũ Christus posita super eũ dextera animauit, in eoq; vniuersos fideles ad spẽ Diuinę protectionis per dexterã significatæ, in medio omniũ Ecclesiæ persecutionũ, quæ toto hoc opere continentur, erexit. Id quod præstitit cõmemorata suæ potẽtiæ magnitudine, subiũgens: *Noli timere, ego sum primus, & nouissimus & viuus, & fui mortuus, & ecce sũ uiuens in secula seculorũ: et habeo claues mortis, et inferni.* Ex quibus sola postrema sententia expositionem desiderat: reliqua enim ex ijs, quæ in superioribus diximus, sunt perspicua.

Primò igitur Rupertus, sic interpretatur. *Potestatem habeo dimittendi peccata, peccata vero dimittendo, mortem in me credentibus claudo, infernum obstruo, siue mortis, & inferni, idest duplicis mortis, videlicet animæ, & corporis. Mortis namque nomine dissolutio corporis, inferni aũt mors animæ quæ æterna est, significatur; cuius vtriusque mortis claues, idest, potestatẽ ipse habet iuxta illud.* 1. Reg. 2. *Dominus mortificat,*

Protectio Diuina significatur per dexterã — *Rupertus.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

tificat, & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit. Secundo Richard. de San. Vict. *Ipse*, inquit, *claues mortis, et inferni habet, quia per potestatem suam portas mortis, & inferni in fine aperiet; ibique Diabolum, & sectatores eius sine fine cruciãdos includet. Talem ergo differentiam inter mortem, & infernum possumus accipere, vt per mortem intelligamus tormentum reprobis preparatum, per infernum autem, locum tormento destinatum*. Tertio Ioachimus per claues mortis, & inferni intelligit iura antiqui hostis, quæ habuit in genus humanum, iam inde à mundi principio reddens per seductionẽ Adæ hominẽ morti obnoxium, & inferni supplicijs, quæ iura Christus illi per passionẽ eripuit.

Ioachimus S. Vict.

Richard. de

2 Quartò Primasius, & Ambros. Ansbertus nomine *mortis* Diabolum intelligunt; nomine autem *Inferni* eos, qui Diabolo adhærent iuxta illud Apoc. 6. *Ecce equus pallidus, et qui sedebat super eũ nomẽ illi Mors, & infernus sequebatur eũ.* Et capite 20. *Mors & infernus missi sunt in stagnum ignis ardentis*. Deinde *claues* potestatem Diuini iudicij interpretantur. Istis enim clauibus ad probandam, atque exercendam Ecclesiam, occulta omnipotentis Dei ordinatione reseratur antiquus aduersarius cum suis in persecutione, & ijsdem recluditur, cum satis fuisse respexerit ille, qui aperit. Etenim his clauibus laxatus fuerat, cũ Petrum seruili timore negare compulit Redemptorem, & rursum reclusus est cum negationes amarissimè flentẽ quodammodo de faucibus amisit: his clauibus quotidie reseratur, cum electos tentationibus fatigare permittitur, eisdemq; restringitur, cum non supra modum, sed ad mensuram ipsas tentationes exaggerare sinitur, iuxta illud 1. ad Corinthios 10. *Fidelis Deus, qui non patietur uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentũ, vt possitis sustinere*. Quinto, Pannonius ait Christũ habere potestatem supra mortem, quia mors eum detinere non potuit: Supra infernum autem, quia destructis claustris eius, ac repagulis captiuos inde traxit: tum addit habere etiam *claues mortis, & inferni*, quia potestatem habet nostræ mortis, & nostræ resurrectionis.

Primasius. Ambro. Ansbertus. Apoc. 6. 8. Cap. 20. 14 Clauis, pro potestate. 1. ad Cor. 10. 13. Pannonius Mors Christum detinere non potuit.

Explicatur magis quid sit Christum habere claues mortis, & inferni.

SECTIO XIX.

VErum pro maiori huius rei expositione supponimus *claues* hoc loco de omniũ interpretum sententia, significare potestatẽ. Deinde dicimus mortẽ sumi, primo pro dissolutione animæ, & corporis, vt est perspicuum. Deinde pro peccato, quemadmodum docet Philo, libro de profugis expendens illud: Quod lex iubet, *vt homicida voluntarius morte moriatur*, & similes alias locutiones, quæ habẽtur in sacris literis. *Cur*, inquit, *non modo mori pronuntiat, sed morte mori? quia videlicet mali etiamsi ad extremũ pertingãt senium, mortui sunt, quod virtuti non viuant: Probi verò etiamsi seiungantur a corpore, in eternum viuunt. Quod enim peccatum mors sit, probari potest ex illo* Ecclesiast. 15. *Ecce posui coram te vitã, & mortem, bonum, & malum. Eodemque sensu dicitur* Psal. 113. *Nõ mortui laudabunt te Domine. Caini impudẽtis fratricidę mors nunquam in lege inuenitur, imo extat de illo hoc oraculum*. Genes. 4. *Apposuit Dominus Deus in Cain signum, ne quis eũ inuentum interimeret. cur ita? opinor, quia impietas malum est infinitum, quod semel accensum nunquam extingui potest; in quam quadrat illud Poeticum. Immortale malum nulla delebile morte*: Hæc Philo. De eadem peccati morte est sermo Ezech. 18. *Anima, quæ peccauerit ipsa morietur*, quanquam etiam de æterna damnatione intelligitur. Idem testatur D. Gregorius, lib. 4. Moralium, cap. 17. super illa verba capitis tertij *Obscurent eum tenebrę*, & *umbra mortis*. Vbi docet eiusmodi mortem peccatum esse, vt præ illo mors corporalis, non mors, sed vmbra mortis appelletur. *Vmbra*, inquit, *mortis mors carnis accipitur, quia sicut uera mors est qua aĩa separatur a Deo, ita vmbra mortis est, qua caro separatur ab aĩa. Vnde rectè uoce martyrũ per Prophetam dicitur Psal. 43. Humiliasti nos in loco afflictionis, et cooperuit nos vmbra mortis Quos* enim

Mors pro dissolutione animę, & corporis. Philo. Ecc. 15. 18. Psal. 113. 17. Gen. 4. 15. Impietas, perenne malum. Ezech. 18. 20. D. Greg. Solum peccatum, vera mors. Ps. 43. 20.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

enim constat non spiritu, sed sola carne mori, nequaquam se vera morte, sed vmbra mortis dicunt operiri.

2 Tertiò. Sumitur mors pro ipso Diabolo, vt auctor est idem Gregorius, loco paulo ante citato. *Vmbra*, inquit, *mortis etiam imitatio antiqui hostis accipitur. Ipse enim, quia mortem intulit, mors vocatur Ioãne attestante, qui ait* Apoc. 6. *Nomen illi mors. Per vmbram igitur mortis eius imitatio designatur, quia sicut vmbra iuxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorũ de specie imitationis eius exprimuntur.* Sic etiam nonnulli interpretantur illud Isaiæ 28. *Percussimus fœdus cum morte*, idest cũ Dæmone. Quarto. Sumitur pro morte sempiterna Psal. 48. *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Atque hæc est illa mors, quæ appellatur mors secunda nimirum comparatione mortis corporis, iuxta illud Apocal. 2. *Qui vicerit non lędetur à morte secunda.* Et Apoca. 20. *Beatus qui habet partem in resurrectione prima. In his secũda mors non habet potestatem.* Quinto, & postremo sumitur pro ea morte, qua quis peccato, & vitijs moritur, de qua loquitur Paulus ad Romanos 6. *Consepulti sumus per baptismum cũ illo in mortem.* Et ad Coloss. 3. *Mortui estis, & vita vostra abscondita est cum Christo in Deo.*

Mors, pro Diabolo. — *Isa. 28. 13.* — *Psal 48. 15* — *Itẽ pro aeterna damnatione.* — *Apoc. 2. 11* — *Apoc. 20. 6* — *Item & pro morte uitiorum.* — *Rom. 6. 3.* — *Coloss. 3. 3.*

De his mortis generibus legendus est Diuus Ambrosius, libro de bono mortis, cap. 2. & Diuus Augustinus, libr. 13. de Ciuitate Dei, capit. 8. & 23. & lib. 3. de peccatorum meritis, & remissione, capitul. 11. Habet igitur Christus *claues mortis*. Primo, quia vitam potest, & dare, & eripere. Secundo, quia potest à peccato liberare. Tertio, quia Dæmoni ad tentandum habenas laxat, & contrahit. Quarto, quia potest supplicio sempiterno addicere. Denique, quia potest vitam gratiæ conferre, mortem peccatis inferendo. Potissimum tamen videtur sumi hoc loco mors pro morte corporali, vt ita fidelibus Christus metum mortis in Ecclesiæ persecutionibus eripiat, quippè qui norint vitæ omnis spatium mortisque tempus ab ipso esse omnibus mortalibus præscriptum, præcipuè verò fidelibus, ac iustis, quorum peculiarem curam habet.

D. Ambr. — *D. Aug.* — *Claues mortis cur Christus dicatur habere.* — *Mors hic pro corporali.*

3 Quod vero attinet ad infernum, etiã eius habet claues iuxta omnes inferni acceptiones. Primo enim sumitur infernus pro sepulchro Psal. 113. *Non mortui laudabũt te Domine, neque omnes qui descendunt, in infernum*, idest mortui, & qui in sepulchris cõduntur, laudes tuas non canent: quibus viuentes ad te colendum excitentur. Vnde statim subijcit: *Sed nos, qui viuimus, benedicimus Domino.* Huc etiam spectat illud Iob 21. *Ducũt in bonis dies suos, & in pũcto ad infernum descendunt*: vbi inter impiorum fœlicitates ea numeratur, quod cito moriantur, nec longa ægritudine discrutiẽtur, ac tabescant: putabant enim veteres pertinere ad fœlicitatem non longo morbo tabescere, sed statim mori, id q̃d etiam est perspicuum ex Thren. 4. vbi dicitur, maiorem fuisse pœnam iniquitatis Hierusalem subuersione Sodomorum, cuius rei statim redditur ratio illis verbis: *Quæ subuersa est in momento*, Audi Prophetam. *Maior effecta est iniquitas populi mei*, (idest, pœna iniquitatis) *peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento*: quia videlicet Hierusalem multo tempore passa est obsidionem, captiuitatemque. Idem confirmari potest ex Psal. 72. vbi de reprobis dicitur. *Non est respectus morti eorum, & firmamẽtum in plaga eorum*, seu vt transtulit Sanctes Pagninus ex Hebræo: *Quia nõ sunt ligamenta in morte eorum, & sana est fortitudo eorũ*, idest, non longa infirmitate detinentur, sed moriuntur quasi sani, & potentes viribus: quod autem hoc fœlicitatis loco numeretur: exploratum est ex ijs, quæ sequuntur: *In labore hominum non sunt, & cum hominibus nõ flagellabuntur.* Secundo sumitur pro limbo Patrum, Psal. 15. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Quem locum de Christo interpretatus est D. Petrus Act. 2. Qui ad limbum Patrum secundum animam descendit. Et Genes. 42. *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos.* Hoc etiam sensu D. Gregor. lib. 12. Moralium, cap. 7. intelligit illud Iob 14. *Quis mihi tribuat, vt in inferno protegas me.* Tertio sumitur pro loco damnatorum. Isa. 14. *Veruntamen ad inferẽdum detraheris in profundum laci.* Et Cantic. 8.

Inferni varia acceptiones. — *Ps. 113. 17* — *Prima, pro sepulchro.* — *Iob 21. 13.* — *Citò mori, felicitatis genus.* — *Thren. 4. 3.* — *Psal. 72. 4.* — *Psal. 15. 10* — *Secunda, pro limbo.* — *Actor. 2.* — *Gen. 42. 38* — *D. Greg.* — *Iob 14. 13.* — *Tertia, pro damnatorum loco.* — *Isa 14. 15* — *Cant. 8. 6.*

Fortis

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio: æmulatio, idest, zelotypia, quæ riualem in rei amatæ possessione non sustinet, similis est inferno. Sicut enim ignis ille tartareus, quam semel corripit, perpetuò torquet, ita zelotypiæ furor, vbi alicuius animum occupauerit, nunquam extinguitur, aut remittitur: sic ferè Glossa hunc locum intelligit: *Dura*, inquit, *sicut infernus æmulatio: quia Dei amor nullis hostium tētamentis, a nostræ salutis cura reuocari potuit, sicut infernus nullis miserorum cruciatib. mitigatur, nec a seueritate suæ sententiæ mutatur, quanto austerior comparatio eo acrior Zelātis eos Domini commendatur affectus.*

Quarta pro ipso Dæmone. Quartò, & vltimò, vsurpatur pro ipso Dæmone, vt auctor est Beda in Commentarijs super Prouerbia, vbi docet illo sensu intelligi à plerisque illud capitis trigesimi: *Tria sunt insatiabilia, & quartum nunquam dicit, sufficit. Infernus, Os vuluæ, terra quæ nunquam satiatur aqua, ignis vero nunquam dicit sufficit. Quidam*, inquit, *infernum in hoc loco interpretantur Diabolum, qui insatiabilis pro de seductione humana*. Illud etiam Iob 26. *Nudus est infernus corā illo, & nullum est operimentum perditioni*, Diuus Gregorius de diabolo accipit libro 17. Moralium cap. 12. *Inferni*, inquit, *& perditionis nomine Diabolum, omnesq; dānationis eius socios designauit*. Igitur iuxta has omnes acceptiones dicitur Christus habere claues inferni. Primò, quia potest vitam dare, & eripere. Secundò, quia antiquos Patres ex limbo eduxit. Tertio, quia potest æternis supplicijs homines addicere. Postremo, quia potestatem Dæmonis pro sua libertate laxat & contrahit, quemadmodum supra docuimus.

Beda. Prouer. 30. 16.

Iob 26. 6.

D. Greg.

Claues inferni cur Christus dicatur habere.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

CAPVT SECVNDVM.

ET Angelo Ephesi Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum; Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam: & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces: & patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te pauca, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac: sin autem, venio tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris. Sed hoc habes, quid odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs, Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei. Et Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe; Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & viuit: Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, sed diues es; & blasphemaris ab his, qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed sunt Synagoga satanæ. Nihil horum timeas quæ passus es. Ecce missurus est Diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt tentemini, & habebitis tribulationem diebus decem. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs: Qui vicerit, non lædetur à morte secunda. Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet rhomphæam vtraque partem acutam. Scio vbi habitas, vbi sedes est Satanæ, & tenes nomen meum. Et non negasti fidem meam. Et in diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, vbi Satanas habitat. Sed habeo aduersus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum, coram filijs Israel, edere, & fornicari: ita habes & tu, tenentes doctrinā

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

Nicolaitarum. Similiter pœnitentiam age: ſi quò minus, veniam tibi citò, & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſijs, Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo illi calculum candidum: & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit. Et Angelo Thyatiræ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco: Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & miniſterium, & patientiam tuam, & opera tua nouiſſima plura prioribus. Sed habeo aduerſus te pauca: quia permittis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit Prophetam, docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari, & manducare de idolothytis. Et dedi illi tempus, vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere a fornicatione ſua. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, niſi pœnitentiam ab operibus ſuis egerint: & filios eius interficiam in morte, & ſcient omnes Eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutans renes & corda: & dabo vnicuique veſtrum ſecundum opera ſua. Vobis autem dico, & cæteris, qui Thyatiræ eſtis: Quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudines Satanæ, quemadmodum dicunt, non mittam ſuper vos aliud pondus: tamen id quod habetis, tenete donec veniam. Et qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, ſicut & ego accepi à Patre meo: & dabo illi ſtellam matutinam. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſijs.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

ARGVMENTVM.

Similis ille filio hominis præcepit superiori capite Ioanni, vt ostensa sibi mysteria literarum monumentis consecraret, imprimisque, vt ad septem minoris Asiæ Episcopos, quibus præsidebat, eorumque nomine ad vniuersos Ecclesiæ prælatos diligenter scriberet, quæ ipse dictaret ad Ecclesiarum administrationē pertinentia, id quod præstat duobus capitibus sequentibus, quibus præter eam, quam hactenus explicauimus, visionem, prima huius operis pars continetur. Nam hoc 2. cap. ad quatuor Episcopos, in 3. ad tres reliquos dantur literæ, quibus sui officij commonentur. Ad Ephesinum autem Episcopum primo scribitur, quoniam is reliquos dignitate anteibat; quia nimirum Ephesus metropolis erat omnium minoris Asiæ Ecclesiarum, & alterum Asiæ lumen, vt appellat Plinius, clarissima templo illo Dianæ celeberrimo quod inter septem orbis miracula connumerari meruit, quippe quod ducentis viginti annis a tota Asia exædificatum, longitudinem habuit quadringentorum vigintiquinque pedum, latitudinem ducentorum viginti, centum viginti septem columnis exornatum, sexaginta pedum altitudine, quarum singulæ de singulis Regibus gloriabantur conditoribus; qua de re legendus est Plinius lib. 26. cap. 14. propter quam vrbis celebritatem moratus est in ea Paulus per triennium, vt refertur Act. 20. Ioannesq; Apostolus sui in Asia Patriarchatus sedem fixit. Non desunt, qui affirment Ioannem primum fuisse Ephesinæ Ecclesiæ Episcopū, cui Timotheus successerit, uero simılius videtur quod ait Eusebius Cæsariensis lib. 3. historiæ Ecclesiasticæ c. 4. primum Ephesi Episcopum fuisse Timotheum, quem Paulus in Episcopum cōsecrasse perspicuum est, ex 2. ad Timotheum 1. Ephesique reliquisse ex 1. ad Timotheum 1. Quis autem fuerit hic Episcopus, ad quem modò Ioannes scribit incertum est, quamuis non sine probabilitatis specie Lyranus in commentarijs huius capitis eum dicat de communi interpretum sententia fuisse eundem Timotheum, cum cuius testata fide, ac probitate non multum pugnant ea, de quibus Christus cum Ephesi Angelo expostulat, vt suo loco dicemus. Denique literæ laudem, increpationem, & comminationem continent.

Ephesus metropolis ecclesiarum Asiæ.

Dianæ tēplum ducētis viginti annis ædificatum. Plinius.

Euse. Cæs.

Lyranus.

COM-

Theodor. *Chrysost.* *Beda.* *D. Hiero.* *D. Amb.*

landis virginibus, Theodoretus, Chrysostomus, Beda in eum locum. Cæterum de sacerdotibus accipit D. Hieronymus, & de Episcopis D. Ambrosius, qui sic locum interpretatur; *Mulier ideo debet velare caput, ut in ecclesia, propter reuerentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum:* Est igitur sẽsus. Mulier debet uelare caput ob reuerentiam Angelorum, idest, episcoporũ, & sacerdotum, qui tantam debent habere puritatem, ut mulieres aperto capite videre reformident. Eandem ob causam Pontifex legalis duplici zona cingebatur, vna, qua stringebatur tunica linea, altera, qua cingebatur hyacinthina: quia episcopus duplicẽ debet præ alijs habere castitatem. Quarta ratio propter contemplationem. Propterea enim ille Pontifex tunica hyacinthina induebatur, quæ cœlestem colorem referebat.

Castitas prælatorũ.

Eorundem contemplatio.

4 Quinta ratio. Propter sedulam gregis custodiam iuxta illud Psal. 90. *Angelis suis Deus mandauit de te, ut custodiant te in omnibus vijs tuis* In cuius rei typũ, & significationem, omnes Episcopi præter Romanum, habent baculum: Romanus enim baculum non habet, ut significetur eum non habere certam alicuius ecclesiæ catholicæ administrationem. Sexta. Propter Angelicam vitæ sanctitatẽ, qua debent excellere, quod argumentum fuse persequitur D. Greg. lib. 1. Epistolarum in dictione 9. cap. 24. vbi inter alia. *Omni cura,* inquit, *vigilandum est, vt rector cogitatione sit mundus, operatione præcipuus, discretus in silentio, vtilis in verbo præ cunctis contemplatione suspensus, singulis compassione proximus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiæ erectus.* Septima & postrema. Propter promptitudinem ac diligentiam in munere suo obeundo: Diuinisque mandatis exequendis. Idcirco enim Angeli alati, & discalceati pinguntur, quemadmodum docet Dionysius Areopagita libro de cœlesti hierarchia ca. 15. alati, inquam, propter velocitatem, discalceati vero, tum ob eãdem causam, tum etiam quia, ut ait Dionysius, *Omnis terrenæ labis expertes sunt.*

Ps. 90. 11.

Baculũ cur habeãt omnes episcopi præter Romanum.

Qualis prælatus esse debeat ex D. Greg.

Dion. Areopag.

Alati, & discalceati cur pingantur Angeli.

Angeli Ephesi laudes commemorantur, in eoq; Episcopi partes describuntur. Primum expenditur literarum inscriptio, & cur prius laudetur, quam reprehendatur: Deinde illa verba explicantur: Scio laborem tuum, & patientiam tuam.

SECTIO II.

Notanda est primò epistolæ ad Ephesi Angelum quasi inscriptio, quæ huiusmodi est. *Et dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua; qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum.* Quæ inscriptio propter ea præmittitur, ut nimirum, quemadmodum annotauit Richardus de Sancto Victore, fiduciam Christus præbeat peccantibus, ac si dicat; si quis superiorem gradum amiserit & per negligentiam de pristina perfectione deciderit, non desperet, quia ego septem stellas etiam post commissam negligentiam teneo; idest, eos qui peccarunt, si pęniteat minimè desero. Etenim hi Episcopi, qui per stellas significantur negligenter se gesserant, & tamen eos Iesus Christus adhuc in dextera tenebat, & in medio suarum ecclesiarum ambulabat. Aliter Rupertus eandem inscriptionem expendit, hoc sensu. Is qui tenet stellas in dextera sua, easdem vigilanter attendit, ne forte pro ipsa claritate veniat alicui pes superbiæ: vnde & subditur; *Qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum:* ac si dicat, qui in medio vestri ambulans singulorum corda, & renes inuestigat: etenim candelabra septem, septem ecclesiæ sunt: cum ergo in medio candelabrorum ambulat, lumen singulorum intuetur, quantum luceat, ne forte sine oleo charitatis, sine operibus dilectionis fumiget fides mortua.

Rich. Vict.

Pęnitentes non deserit Deus.

Rupertus.

Secundò. Notandum est prius laudari Episcopum Ephesi, quam increpetur, vt laudibus quodammodo delinitus patienter increpationem audiat:

quo

1. ad Cori. 11.2.

Cur laudetur prius, quam increpetur Ephesi episcopus.

1. ad Cor. 1. 4.

quo etiam artificio vsus est Apostolus 1. ad Corinthios vndecimo. *Laudo vos fratres, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis*, & paulo post: *Hoc autem præcipio non laudans, quod in melius, sed in deterius conuenitis, &c.* Et primo ad Corinthios 1. eos reprehensurus, prius laudauit. *Gratias*, inquit, *ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, ita vt nihil desit vobis in vlla gratia*: tunc vero subiungit. *Obsecro autem vos fratres, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata; significatum est enim mihi de uobis, quia contentiones sunt inter vos. Vnusquisque dicit, ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo.*

D. Greg.

Quam Pauli in reprehendendo dexteritatem expēdens Diuus Gregorius homilia 11. in Ezechielem, hoc eleganti illustrat exemplo. *Vt peritus*, inquit, *medicus vulnus secandum videns, sed ægrū timidum esse conspiciens, diu palpauit, & subito percutit.*

Rupertus.

Imo obseruat Rupertus in hunc locum artificiosam sermonis dispositionem, nec enim dūtaxat prius laudatur, quàm reprehenditur, sed rursus post reprehensionis admonitionem & comminationem laudatur illis verbis. *Sed hæc habes quia odisti facta Nicolaitarum, quę & ego odi.*

Reprehensionis amaritudo laudibus deliniē da.

Itaque Christus reprehensionis amaritudinem, ne nimis offenderet, collaudationis dulcedine circumliniuit, magnum & imitandum magisterium spiritus Dei, corripere quidem, quæ emendatione indigent, sed inter corripiendum, & prius & posterius collaudare si quæ bene dicta sunt, vel acta ab eodem qui in alijs corripitur, quatenus quoad fieri potest teneatur beneuolus, & non refugiat confusus, aut exterritus audire non sustinēs peccatoris animus, id quod præstitit Samaritanus ille, qui eius qui incidit in latrones, vulneribus non solum mordax vinum, sed etiam lene oleum infudit.

3 Tertiò. Primum quod in Angelo seu Episcopo Ephesi laudatur, est labor. *Scio*, inquit, *laborem tuum*, quem videlicet sustines in administratione Episcopatus, & quia non satis est labores ferre nisi patienter tolerentur, additur. *Et patientiam tuam.*

Patientia commendatur in episcopo.

Rectè autem patientia in Episcopo commendatur: ne videlicet succumbat laboribus, ac molestijs, quæ in Ecclesiastica administratione deesse non possunt, vndè animalia illa Ezechielis, quæ Galfridius apud Sistum Senensem libro secundo suæ Bibliothecæ typum fuisse Prælatorum existimauit, faciem etiam bouis habebant, ad hoc ipsum significandum. Est enim bos laboriosum animal, & laboris patiens. Patientiam citharam appellauit Augustinus in illud Psalm. 42. *Confitebor tibi in cithara Deus, Deus meus.*

Galfridius.

August. Ps. 42. 4.

Quid est, inquit Augustinus, *in cithara confiteri, & in psalterio? vtrumque organum manibus portatur, & tangitur, sed psalterium de superiori parte habet testudinem, illud scilicet tympanum, & concauum lignum, cui chordæ innitentes resonant; cithara vero idem lignum concauū, & sonorum ex inferiori parte habet. Quando igitur ex præceptis Dei aliquid facimus, psalterium est: faciunt enim ita & Angeli, cum aliquid autem patimur tribulationum, quia non patimur nisi ex inferiori parte, idest, ex eo quod mortales sumus, cithara est, cantamus, & citharizamus; sic cum dicebat Apostolus ad Romanos 5. Gloriamur in tribulationibus, cithara sonabat, ex inferiori quidem parte, sed tamen dulciter, omnis enim patientia dulcis est Deo, si autem in ipsis tribulationibus defeceris citharam fregisti.*

Citharizat qui patitur, ex August.

Ad Ro. 5. 3

Citharam frangit, qui tribulationib. deficit.

Hæc Augustinus. Non frangebat sanè patientiæ citharam Paulus, qui dicebat prima ad Corinthios 4. *Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus, tāquam purgamenta huius mundi facti sumus, omniū peripsema usque adhuc.*

1. Cor. 4. 12

Sancti habētur a malis tāquam mūdi feces.

Quo loco in primis aduerte, illud *purgamenta huius mundi* significare, sanctos haberi à malis, & sceleratis hominibus, tanquam fæces, & immundicias huius mundi, quibus videlicet de medio sublatis, putant mundum purgari, quasi purgamentis, & fæcibus è domo cum verritur eiectis. Deinde emphasim habet illud *omnium peripsema* est autē περιψήμα Græcè vel puluis quem calcamus, vel soleæ suppactū coriū, vel illud quod in mare iactatur, vt nauis sit incolumis, vel reticulū quo sudantes se abstergunt,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

quibusdã omnis scoria, alij omne illud, quod apud nos nauci, & nihili est, velut quisquiliæ: vel certè omne ramentum, & quicquid limando deteritur. περιψάω enim radere, & limare significat: denique dici illud omne potest: quod pedibus calcamus: talis igitur cũ putaretur à sceleratis, & improbis hominibus Apostolus, patiẽter eam de se existimationem, & reliquas omnes persecutiones tolerabat, nec in medio laborum positus vnquam patientiæ citharã deposuit, ne dum fregit.

Pauli patiẽtia.

Zelus Ephesini episcopi laudatur illis verbis. *Et quia non potes sustinere malos.*

SECTIO III.

1 LAudatur etiam zelus Episcopi Ephesini, quo diuinam gloriam quærebat, cum dicitur. *Et quia non potes sustinere malos* iuxta illud Ps. *Zelus domus tua comedit me.* Aduerte autẽ non laudari hic Episcopũ Ephesi, quod iniurias sibi à prauis hominibus illatas ferre nõ posset, sed quòd eorum peccata non dissimularet, quin potius pro ratione officij acerrimè insectaretur, id quod ad prælatorum munus præcipuè pertinet. Vndè ad Ezechielem dictum est capite tertio. *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum, vt adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam.* In quem locum Diuus Hieronymus docet gratiæ esse aliquando impudentiæ improborum hominum resistere, & frontem, fronte concutere. Et Diuus Gregorius homilia 10. super Ezechielem, *Ille*, inquit, *esse veritatis defensor debet, qui quod rectè sensit, loqui nec metuit, nec erubescit.* Zelum hunc se habere fatebatur Helias, cùm respondit Domino 3. Regum 19. *Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactũ Domini filij Israel, altaria tua destruxerunt, &c.* Effectumque eius zeli demonstrauit, cùm Prophetas Baal interfecit, 3. Regum 18. Elegantem huius rei figuram habes apud Ezechielem capite quarto, vbi iubetur Propheta sumere sartaginem ferream, & ponere illam instar muri ferrei inter se, & ciuitatem depictam in latere, & obfirmare faciẽ aduersus ciuitatem, hoc est, vrbem Hierosolymitanam in illo latere depictam, vultu irato, & minaci aspicere: quod exponens Diuus Gregorius homilia duodecimo super Ezechielem. Docet per sartaginem in qua cibus frigitur, significari zelum, quo Prælati, & Doctoris animus frigitur, cum aliquos videt æterna deserere, & rebus temporalibus delectari. Quo sensu dicebat Paulus secundo, ad Corinthios vndecimo. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Ipse suum cor*, inquit Gregorius, *quod animarum zelo succenderat, sartaginem fecerat, in quo amore virtutum contra vitia ardebat.* Huc pertinet illud secundo Petri secundo, quod Petrus de Lot Sanctissimo dixit, *Iustum Lot oppressum a nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit; aspectu enim & auditu iustus erat:* Quibus postremis verbis, quãtum Lot Sodomitarum sceleribus præ diuini honoris zelo cruciaretur, explicauit Apostolus: significat enim illum, cum oculorum, auriumque puritate præstaret, ab omnique turpitudine abhorreret, grauiter discruciatum fuisse, quod viuens inter scelestos illos, nefariosque viros cogeretur quotidie videre, & audire nefanda illa facinora, quæ per summam impudentiam contra Deum committebantur. hoc enim est, *aspectu, & auditu* iustum esse: quod adhuc magis explicatur, cum subiungitur, *Habitans apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant.*

Ps. 68. 10. — *Subditorũ vitia insectentur prælati.* — *Ezech. 3. 8.* — *D. Hier.* — *D. Greg.* — *3. Reg. 19. 10. 14.* — *Helia zel⁹.* — *3. Reg. 18.* — *Ezech. c. 4.* — *D. Greg.* — *Prælatoriũ zelus.* — *2. ad Cor. 11. 29.* — *Cor Pauli animarum zelo succensum.* — *2. Pet. 2. 7.* — *Lot sanctitas, & zelus.*

2 Quantum vero hic zelus, quo sanctæ mentes friguntur, Deo sit gratus, ostendi potest ex sexto capite Leuitici, vbi simila in sartagine oleo conspersa frigitur, & offertur calida in odorem suauissimum Domino. Simila enim in sartagine frigitur, cum mens iusti per zelum sancti amoris crematur, quæ conspergi oleo præcipitur, idest charitati, & misericordiæ misceri, quæ in conspectu Dei ardet, & lucet: amat enim

Sanctorum zelus quã gratus Deo. — *Leuit. 6.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598

vir iustus eundem ipsum, quem insequi videtur, vnde & calida offerri præcipitur; quia si amorem zelus non habet, simila, quæ de sartagine offertur, calorem amisit. Obfirmare autem faciem aduersus ciuitatem, est clementiorem se non ostendere ad eos, qui corrigi negligunt, iuxta illud Eccles. 7. *Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas.* Legendus est etiam Diuus Ambrosius, sermo 18. in Psal. 118. in illa uerba. *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Vbi zelum Phinees expendit, de quo dixit Dominus, Numer. 25. *Phinees filius Eleazari sedauit furorem meum, eo quod æmulatus est zelum meum: ecce ego do illi testamentum pacis, &c.* Additque ibi Diuus Ambrosius eos, qui zelum habent, omnes sibi inimicos putare, qui sunt hostes Dei, iuxta illud Psal. 138. *Nonne qui oderūt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebā? perfecto odio oderā illos, et inimici facti sunt mihi.* Vbi aduerte illud, *Perfecto odio oderam illos*: dupliciter posse exponi, vno modo, vt perfectum odium idem sit, quod capitale, & maximum. Altero, vt illud dicatur odium perfectum, quod vitia, non naturam persequitur: & quod ex zelo aduersus ipsam improbitatem, nō autem ex vltionis, & vindictæ affectu, & cupiditate oritur. Ad vtrunque enim sensum referri potest, quod est Hebraicè *Perfectione odij*, posteriorem expositionē sequutus est, Theodoretus, & D. August. *Oderam, inquit, in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam.* Hoc enim est perfecto odio odisse, vt neq; propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.

Eccl. 7.26. — *Seuerè tractandi, qui correctionē negligunt.* — *D. Ambr. Psal. 118. 139.* — *Num. 25.7* — *Psal. 138. 21.* — *Odium perfectū quod.*

3 Eodem modo exponit D. Gregorius, 3. par. Pastoralis curæ, admonit. 23. *Inimicos, inquit, Dei perfecto odio odisse est, & quod facti sunt diligere, & quod faciunt, increpare. Itaque tantus Propheta hoc velut in hostiam Deo obtulit, quod contra se pro Domino prauorum inimicitias excitauit*: sequitur enim, *& inimici facti sunt mihi. Hinc est, quod tribus Leuitica assumptis gladijs per castrorum media transiens, qui a feriendis noluit peccatoribus parcere, dicta est manus Deo cōsecrasse.* Exodi 32. *Hinc per semetipsam verita: dicit* Matth. 10. *Quid putatis, quia pacem veni mittere in terram? non veni pacem mittere, sed gladium.* Deinde monet omnes Gregorius, *vt eandem pacem dilectione integra intrinsecus teneant, quam per inuectionem vocis extrinsecus turbāt, quod vtrunque se testatur seruasse Regius vates, cum ait* Psa. 119. *Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus, cum loquebar illis impugnabāt me gratis. Ecce loquens impugnabatur, sed tamen impugnatus erat pacificus, quia nec insanientes cessabat reprehendere, nec reprehensos negligebat amare: idcirco etiā Paulus ait ad* Romanos 12. *Si fieri potest, quod ex uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: hortaturus enim fideles, vt pacem cum omnibus haberent, præmisit, dicens si fieri potest, & subiunxit, quod ex vobis est. Difficile quippe erat, ut si malè acta corriperent, habere pacem cum omnibus possent, rectè itaque ait quod ex vobis est, ac si dicat; quia pax ex duarum partium consensu subsistit, si ab eis, qui corripiuntur, expellitur: integra tamen in uestra, qui corripitis, mente teneatur. Vnde* 2. ad Thessalonicen. 3. *Si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur, & statim subdit: & nolite, vt inimicum existimare illum, sed corripite, ut fratrem: quasi dicat, pacem cum eo exteriorem soluite, sed interiorem circa illam medullitus custodite.* Hactenus Greg.

3 D. Greg. — *Vitia odio habēda, nō homines.* — *Exod. 32.* — *Mat. 10. 34* — *Psal. 119. 7.* — *Amet quos reprehendit prælatus.* — *Ad Roma. 12.18.* — *2. ad Thes. 3.14.*

Tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt: & quod prælati subditorum virtutem probare debeant.

SECTIO IV.

IN laudem Angeli Ephesini dicitur: *Tentasti eos, qui se dicūt Apostolos esse, et nō sunt, et inuenisti eos mēdaces.* Non satis est Episcopo non posse sustinere apertè malos, sed præterea debet simulatam nonnullorum sanctitatem tentare, & probare: horum enim malitia, tantò est periculosior, quantò occultior. Itaque non posse sustinere manifestè malos ad zelum spectat, vt diximus: tentare autem 1

eos

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.598